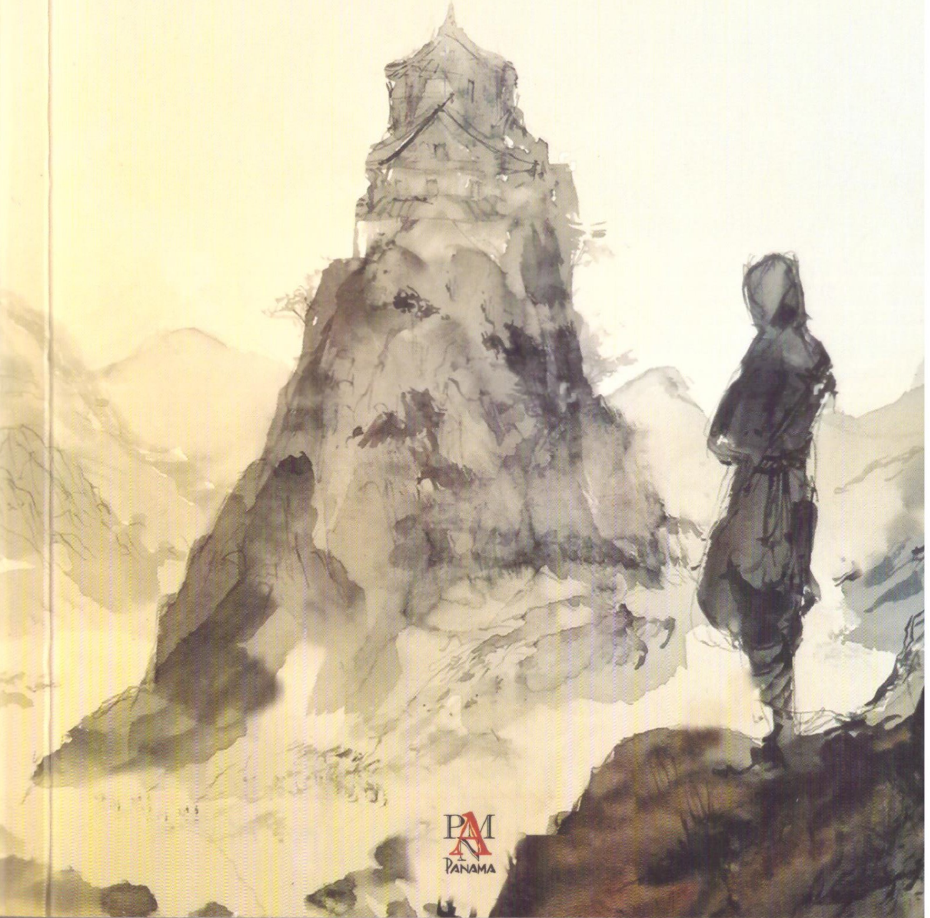
Joseph Freiherr von
Hammer-Purgstall

Doğu Kaynaklarından Edinilen
Bilgiler Işığında

Suikastçıların Tarihi

Panama

Doğu Kaynaklarından Edinilen Bilgiler Işığında
SUİKASTÇILARIN TARİHİ

Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall

Panama Yayın No: 557

ISBN: 978-625-8488-41-8

Kitabın Orijinal Adı
The History of the Assassins

Genel Yayın Yönetmeni
Caner Vural

Çeviren
Veysel Tekelioğlu

Kapak Tasarımı
Leyla Çelik

Birinci Baskı: Kasım 2022

Baskı-Cilt: Ayrıntı Matbaası
Sertifika No: 49599
Yayıncı Sertifika No: 42278

Panama Yayıncılık
Yüksel Caddesi 7A/7
Kızılay-ANKARA
Tel-Fax: (0.312) 432 14 89
www.panamayayincilik.com
info@panamayayincilik.com

Dağıtım
Libya Caddesi 25/B
Küçükesat-ANKARA

DOĞU KAYNAKLARINDAN EDİNİLEN BİLGİLER IŞIĞINDA

SUİKASTÇILARIN TARİHİ

Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall

Çeviren
Veysel Tekelioğlu

İÇİNDEKİLER

ESERİ ALMANCADAN İNGİLİZCEYE ÇEVİRTTİREN İNGİLİZ YAYINEVİNİN ÖN SÖZÜ

Çevirmen, M. Von Hammer gibi çok yetenekli ve köklü bir üne sahip bir yazarın eserlerinden biri olan, İsmailiye tarihinin küçük bir bölümünü içeren ve kendisinin de büyük ilgi duyduğu "Suikastçıların Tarihi"ni İngiliz kamuoyuna sunmak için ikna edildi.

Bu ülkede son yıllarda Doğu tarihi ve filolojisine olan ilgi büyük oranda artmasına rağmen yine de bu kitabın takip eden sayfalarının ve hatta büyük hacimli eserlerin konusunu oluşturan olağanüstü örgüt yapısının yeterince açıklanmadığı düşünülse bile bu kitabın boşa kürek çekmediği görülecektir.

Çevirmen, merakının mazeretini gidereceğine inanarak eklediği hatırlatmalar için özür dilemeyi gereksiz görmektedir. Çevirmenin özel isimlerin söylenişini, İngiliz okuyucuların söyleyişine uyarlamanın uygun olduğunu düşündüğünü belirtmek yerinde olacaktır. Çevirmen bu konuda çoğunlukla Sir William Jones'un Farsça Dil Bilgisi ve çok yetenekli merhum arkadaşı Arthur Lumley Davids'in mükemmel Türkçesi tarafından yönlendirilmiştir. Ve bu nedenle yalnızca sesli harflerin İtalyancada olduğu gibi geniş ve açık, ünsüzlerin İngilizcede olduğu gibi söylenmesi gerektiğini belirtmesi yeterlidir. Bu sayede ünlüleri İngilizce çift sesli harflerle temsil etmeye çalışmaktan kaynaklanan adların kaba görünümünden kaçınılır.

Brompton, Haziran 1835.

I. BÖLÜM

Giriş – İslamiyet'in Kurucusu Hazreti Muhammed ve Farklı Mezhepler ile İsmailiye Mezhebinden Doğan Haşhaşilerin Öğretilerinin Gözler Önüne Serilmesi

Krallıkların ve ulusların birbirleriyle ilişkileri gece ve gündüz döngüsünden farksız şekilde kendi yolunda durmadan sürüp gitse de biz insan ırkının yaşadıklarını ilgilendiren bu araştırmamızda bu döngüye asla kapılmayacağız. Bahar gelmişçesine birden canlanacak, yanardağ patlamışçasına yakıp yıkacak, tarihin el değmemiş örtüsünü yerinden oynatacak büyük ve önemli olayları ele alacağız. Ot kaplamış kıyılar, üzeri örtülmemiş lavlar, az bulunan değerli şeyler; her nedense gezginlerin hep merakını uyandırır ve öykülerine rehberlik eder. İnanılmaz bir şekilde gerçeği yansıtan ve daha önce gün yüzüne çıkmamış özgün kaynaklar, yazılı tarihin oluşumu için en zengin malzemeyi sunar.

Tarih yazıldığından beri anlatıları bize ulaşan olaylar arasında en eşsiz ve müthiş olanlarından biri Haşhaşilerin egemenliğidir. Daha katı bir inanç ve ahlak maskesi altında örgütlenen bu aldatılan ve aldatanlar birliği, körü körüne boyun eğme yoluyla devlet içinde devlet *-imperium in imperio-* kurarak yönetimleri *-monarşi-* temelinden sarstılar, din ve ahlakı baltaladılar.

Devleti yönetenlerin, hançerleri altında can vermekten

korktuğu çok güçlü bu katiller örgütü, yıkmaya yemin ettikleri ve yıkımlarıyla harabeye döndürdükleri manevi güç merkezi hilafet -ki onlar da onları yok etmeye yeminliydi- yeniden ayağa kalkıncaya kadar üç yüzyıl boyunca hüküm sürdü ve dünyaya korku saldı. Bu suikastçılar imparatorluğunun dünyada eşi benzeri yoktur. Bu örgütten önce ve sonra kurulan gizli örgütler, yağmacı oluşumlar, derme çatma çeteler; bu örgütle karşılaştırıldıklarında onların bu örgütün ancak kötü bir taklidi olabilecekleri görülecektir.

Haşhaşi -*Suikastçı*- adı, Doğu'nun bir ucundan Batı'nın diğer ucuna görünenden çok fazla yayılmış ve bu ad, tüm Avrupa dillerinde katil kelimesiyle aynı anlamı elde etmiş ve anlamını korumuştur. Bu örgütün başarıları, servetleri, dinî ve uygarlık yasaları kesintisiz bir şekilde ve tatmin edici bir düzeyde anlatılmasına rağmen bu örgüt hakkında şimdiye kadar bilinenler çok azdı. Bizanslıların, Haçlıların ve Marco Polo'nun onlarla ilgili anlattıkları, uzun süre asılsız bir efsane ve Doğu'ya ait bir kurgu olarak kabul edildi. Marco Polo'nun anlattıklarına Herodot'un antik çağlardaki ülkeler ve milletlerle ilgili anlattıklarından daha çok itiraz edildi ve şüphe duyuldu. Bununla birlikte Doğu dilleri üzerinde yapılacak çalışmalar ve seyahatler, saygı duyulmayı hak eden tarih ve coğrafya arşivlerinin daha çok kabul görmesini sağlayacaktır. Modern seyahatin ortaya çıkaracaklarının gerçekliği, tıpkı antik tarihi keşfedenlerinki gibi daha da büyük bir parlaklıkla bize yol gösterecektir.

Falconet ve Silvestre de Sacy, Quatremère ve Rousseau'nun filolojik ve tarihî, kronolojik ve topografik araştırmaları; Déguignes ve Herbelot gibilerin Doğu ve Batı tarihinin ana hatlarını çizen çalışmaları, Wilken'in Haçlıların ve çağdaş Arapların kadim belgelerine dayanarak yazdığı

Haçlı Seferleri'nin Yakın Tarihi; Haşhaşilerin tarihini yazanların yolunu açacaktır. Dedikoduculuğu ve tarafgirliği nedeniyle ne Withof'un ne de bilgi azlığı ve belirsizliği nedeniyle Mariti'nin yazdıkları Haşhaşi tarihçilerine yol gösterebilecektir.

Bunlara şunları da eklemeliyiz: Ebulfeda'nın Araplar, Mirhand'un A. Jourdain'in İsmailiye hanedanı hakkında değerli bilgiler içeren Acemlerle ilgili tarihî eserleri ile daha sonra ortaya çıkan ve hemen hemen hiç bilinmeyen diğer Doğu kaynakları Haşhaşi tarihçilerinin dikkatini çekiyor. Araplarla ilgili eserlerden şunlar öne çıkmaktadır: Macrisi'nin Büyük Mısır Topografyası ve İbn Haldun'un Siyasi Mukaddime'si, Kâtip Çelebi'nin paha biçilmez coğrafya ve kronolojik çizelgeleri, Nazmizade'nin Halife'nin Gül Yatağı, Kâtip Muhammed ve Muhammed Elaufi'nin Tarih ve Anlatı Koleksiyonları; İstanbul'da Türkçe basılan Hezarfen Ahmet ve Muhammed Efendi'nin Tarihlerin Seçilmesi ve Açıklanması, Farslar arasında Lari'nin Evrensel Tarihi, bir sanat ve stil şaheseri olan Gaffari Resimleri Galerisi... Jowaini'den Dünyanın Fatihi Vasıf'ın Tarihi, Devlet Şah'ın Şair Biyografileri, Sahireddin'in Taberistan ve Masenderan Tarihi ve son olarak, Kainli Celali tarafından yazılan Kralların Danışmanları...

Genelde Batı dünyasının bilmediği bu Doğu kaynaklarından yararlanma üstünlüğüne sahip olacak kişiler, gün ışığına çıkacak hazinelerin zenginliği karşısında hayrete düşeceklerdir. Büyük monarşilerin egemenliğinin tek elde toplanması, egemenliğin buradan binlerce dala ayrılarak dağılması, en eski imparatorlukların muhteşem gelişimi ve en modern imparatorlukların tarihî olayları; Peygamber'den önceki cehalet dönemi ve ardından gelen

aydınlanma günleri, müthiş Persler, Arapların başarıları; Moğolların dünyayı sarsan yıkıcı ve harap edici ruhu, Osmanlıların siyasi bilgeliği; bunları inceleyenlerin önüne açıkça serilecektir. Böyle bir bolluğun ortasında iğneyle kuyu kazacak tarihçilerin sabrı çok az ve her şeyden yararlanabilmeleri için ömürleri çok kısa olacaktır. Dahası bu zenginlik, tarihçilerin seçimini zorlaştıracaktır: İlk olarak hangi damarı açacak ve tarihî eserinin üretimi için cevheri ilk olarak hangi kütleden çıkaracaktır? Tarihçi, Doğu'nun labirentten farksız hazinesinin hiçbir yerinde mükemmel bir eser bulamayacak, sadece eserinin inşası için zengin malzemeyle karşılaşacaktır. Seçimi rastlantı ya da tercihle belirleyecektir. Yeni ve önemli olanın her zaman bir alıcısı bulunur. Mimarinin geliştiği bir zamanda pazar asla inşaat malzemeleriyle dolup taşmaz.

Bir Arap atasözü der ki: Yapı taşı yolun üstünde bırakılmaz.

Bilgiye hevesli olan, kaynaklara nasıl ulaşabileceğini bilen ve işini seven bir tarihçi hiçbir bilgiye kayıtsız kalmaz. Onu yol üstünden alır. Bilinen tüm kaynaklar onun emrindedir. Bu onu ileride eksik araştırma yaptığı suçlamalarından kurtaracaktır. Bu bakış açısıyla karmaşık Doğu tarihleri sıraya konulabilecek ve incelemeye uygun hâle gelecektir. Doğu'nun en önemli dönemlerinin eksiksiz bir şekilde ele alınması için Batı'da ya da Doğu'da olup olmadığına bakılmaksızın gerekli eserleri barındıran kütüphanelerde araştırma yapılmalıdır. Bu araştırmaya sadece içerikleriyle değil adlarıyla bilinen eserler de dâhil edilmelidir. Örneğin; Bağdat'ın, İbn Hatib'in ve Şam'ın tarihini okumadığı sürece hangi tarihçi halifeliğin tarihini, Emevi ve Abbas hanedanının egemenliğini ve başkentlerini tam

ya da dolaylı olarak tanımlayabilir? Macrisi'nin elinin altında İbn Asâkir tarafından yazılan *-ilki altmış cilt, ikincisi seksen cilt-* eser olmasaydı Mısır tarihini yazabilir miydi?

Pers tarihini yazacak bir yazarı, ister mitolojinin muhteşem zamanları olsun isterse gücün tek elde toplandığı Pers monarşisinin sayısız çağdaş hanedanlıklara ayrıldığı orta dönem olsun büyük zorluklarla kuşatacak ya da uçsuz bucaksız vahşi çölde yolunu kaybettirecektir. Batı'nın kütüphanelerinde bulunan Doğu'nun edebî hazinelerinin prenslerin himayesi ya da gezginlerin emeğiyle açığa çıkarılması için birden fazla kuşağın geçmesi gerekecektir. Ya da bu hazineler daha kapsamlı bir dil bilgisi ve çeviriler yoluyla erişilebilir hâle getirilmek zorundadır. Böylece antik çağın saygıdeğer tanıklarını bir araya getirmek ve bunların hepsini dikkatle incelemek tarihçinin görevidir. Avrupa'da şimdiye kadar çok doğal bir şekilde hissedilen ve Doğu tarihi yazarını kariyerinin ortasında durduran bu birikmiş otorite eksikliğine bir istisna Osmanlı İmparatorluğu'dur. En eskisi beş yüz yıllık bir geçmişe sahip olmakla övünen otantik kaynaklar kayda değer bir harcama olmadan sağlanabilir. Dahası bu kaynaklardaki eksiklikler Bizans ve modern Avrupa kaynaklarından elde edilecek çağdaş tarihî metinlerle giderilebilir.

Her tarihî eser yılların emeğidir. Büyük bir yazma isteği ve daha önce bu sahada yazılan eserlerin incelenmesi gereklidir. Konunun muazzam önemine ek olarak daha önce sözü edilen bütün otantik *-orijinal-* belgelere sahip olduğumuz ve Haşhaşilerin tarihine değindiği düşüncesiyle bu eseri başkalarına yeğleyerek öne çekmek istedik. Bu önemli döneme ilişkin tarihî tanıkların incelenmesini neredeyse tamamlanmış sayabiliriz. Bu sahada yazılmış

eserlerin ifadeleri kesinlikle taraflı ve yetersizdir. Savaşların, askerî harekâtların, ticari girişimlerin ve dev yapıtların muhteşem betimlemelerindeki kısırlık, hükûmetler ve dinler tarihinin derinden sürükleyici ilgisiyle telafi edilebilir. Haşhaşiler İsmailiyelilerin bir koludur ve bunlar genellikle Hacer'in oğlu İsmail'in soyundan gelen Araplar değil İslamiyet'in bağrında var olan ve Cafer'in oğlu İmam İsmail'den doğan bir mezheptir. Bu nedenle, onların öğreti sistemini ve güçlerinin kaynağını anlamak için İslamiyet'in kendisini, kurucusunu ve mezheplerini uzun uzadıya ele almak gereklidir.

Hıristiyan döneminin yedinci yüzyılında Adil Nuşirevan; Pers İmparatorluk tahtını asil erdemleriyle süslediğinde ve zorba Phocas, Bizans'ın suçlarıyla lekelendiğinde, aynı yıl ilk defa, Pers ordusu, Hira'nın isyancı valisinin yönettiği Arap birliklerinin önünden kaçtı. Kutsal Kâbe'yi yıkmak için Afrika'dan hızla gelen Habeşistan'ın Hıristiyan kralı -fillerin efendisi- Ebrehe, Tanrı'dan geldiğine inanılan bir salgın tarafından geri püskürtüldü. Orada başlayan çiçek hastalığı eski kıtayı bütünüyle kasıp kavurdu. Kur'an bu olayın gökten gelen intikam *-ebabil-* kuşlarının orduyu taşlamasıyla gerçekleştiğini yazmaktadır. Arabistan için çok önemli olan bu yılda, yeni bir çağda, yani filler yılında, aynı gecede yapılan saldırılar, Maidan'daki Kisra Sarayı'nın temellerini sarstı ya da Bağdat'ın mimarisi bir depremle yerle bir oldu. Zamanın felaketleriyle göller kuruduğunda ve İran'ın kutsal ateşi, tapınağının kalıntıları tarafından söndürüldüğünde Hazreti Muhammed dünyaya geldi. Bunların üçte biri çok yakında onun inancına boyun eğecekti. Hazreti Muhammed'in öz geçmişi kendisine inanan ulusların tarihçileri tarafından ciltler hâlinde yazıl-

mıştır. Maracci[1], Gagnier[2] ve Sale[3] Avrupa'ya aktardıklarını bu kaynaklardan türetmişlerdir. Birincisi kilisesinin fanatik coşkusuyla doludur. İkincisi eksiksiz ve gerçekçidir. Üçüncüsü ön yargısızdır. Voltaire[4], Gibbon[5] ve Müller[6], Hazreti Muhammed'i yasa koyucu, fatih ve peygamber olarak resmetmişlerdir. Onlardan sonra onunla ilgili bir şey eklemek güçtür. Bu nedenle onların girdiği konulara kısaca değineceğiz. Sadece gerekli olan ve bu üç büyük tarihçi tarafından dokunulmayan ya da Hazreti Muhammed'in ilkelerinin İsmailiye mezhebinin ilkeleriyle ilgili olan kısmını ve devamında o ilkelerin hangi nedenlerle baltalandığını işleyeceğiz.

Abdullah'ın oğlu ve Abdulmuttalib'in torunu Hazreti Muhammed, Araplar arasında çok itibarlı bir aileden geliyordu: Kutsal Kâbe'nin anahtarları kendilerinde olan Kureyş ailesi... Hazreti Muhammed putperestliğe gömülmüş yurttaşlarını tek gerçek Tanrı'nın dinine davet etmeye, peygamber ve yasa koyucu olarak onları doğal dinî hurafe batağından arındırmaya çağrıldığını hissetti. Bu birçok kişinin daha önce farklı zamanlarda denediği bir görevdi. Arabistan; Hıristiyanlar, Yahudiler ve Sabilerin dinleri arasında paylaşılmıştı. Hazreti Muhammed siyasi özgürlük ve güce ulaşmak için bu üç dini bir inanç üzerinde ve tek çatı altında toplamaya çalıştı. Bu onun hayatının amacıydı. Yahudi olan annesi Hazreti Emine ona bebekliğinden itibaren Hazreti Musa'nın, gençliğinin ilk yıllarında Suriye'de

---

1 Maracci Prodromus Alcorani Patavii, 1698.

2 Gagnier Vita Mohammedis eski Ebulfeda Oxonii, 1723.

3 Sale's Kuran, Londra, 1734.

4 Essai sur les Mœurs et l'Esprit des Nations, Voltaire, tom. 2, Bölüm. 6.

5 Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Gibbon, böl. 50.

6 Vier und Zwanzig Bücher Allgemeine Geschichten, durch Johannes von Müller, 12 buch, 2 kap.

bir yolculuk sırasında tanıştığı Hıristiyan keşiş Sergius ise Hazreti İsa'nın dinî ilkelerini aşıladı. İnsanların Kâbe'deki üç yüz puta tapınmasının nasıl rezil bir şey olduğunu bütün çıplaklığıyla gösterdi.

Yahudiler, Mesih'i İsrail'in Kurtarıcısı olarak, Hıristiyanlar ise huzur ve birleştirici olarak Paraklit'in -Kutsal Ruh'un- gelişini beklerken Hazreti Muhammed kırkıncı yılında, *-Müslümanlar bu yılı onun peygamberlikle görevlendirildiği yıl olarak bilirler-* Tanrı'nın adıyla[7] onun emirlerini ve kendisini Allah'ın peygamberi ve elçisi olarak halkına duyurmasını emreden ilahi ilhamın sesini içinde duydu. Doğa ona şaşırtıcı bir dil hâkimiyeti, derin bir hayal gücü tutkusu, bir duruş saygınlığı, en derin saygıyı hak eden ve büyüleyici bir görgü yeteneği kazandırarak onu şair ve coşkulu bir konuşmacı yapmıştı. Her ulusun değer verdiği ve çölün vahşi oğlundan *-Hazreti Muhammed-* başka kimsede olmadığına inanılan cesaret, yüce gönüllülük ve konuşma yeteneği, bu niteliklere yıllar boyu saygı duymayı âdet edinmiş insanların kalbini ona çeken üç büyük mıknatıstı. Uzun zamandır yiğit ve cömert olanlara ve de büyük şairlere saygı göstermeyi gelenek hâline getiren insanlar; onlara ait eserleri, ilahi tapınmaya layık görülen Tanrı'nın armağanı olarak kabul eder ve altın harflerle Kâbe'ye asarlardı.

Bütün Arap şiirleri içinde Kur'an başyapıttır. Bu yüce kitabın ışığı, yıllar boyunca oluşmuş geleneklerin ve kutsal törenlerin kasvetli belirsizliği arasında parlıyor. Dinamik dili, kafiyenin uyumunda kayadan kayaya yankılanarak Tanrı'nın gök gürültüsü gibi yuvarlanıyor. Benzer

[7] Ikra-bi-ismi reblike, Rabb'in adıyla oku. İlk yayımlanan surenin başlangıcı, mevcut düzenlemede 90.

sesli kelimelerin sürekli dönüşüyle dalganın kükremesi gibi akıyor. Arap şiirinin en görkemli piramidinin üzerinde duruyor. Ne ondan önce ne de ondan sonra Arapların hiçbir şairi onun mükemmelliğine yaklaşabildi. Eserlerine muallakât *-klasik kaside-* denilen yedi büyük ozandan biri olan Lebid, halkın beğenisini kazanmak için Kâbe'nin duvarına asılan eserini, Kur'an'ın ikinci suresinin ilk ayetleri okunduğunda onuruna yediremeyip Kâbe'nin duvarından indirtti ve yerle bir etti. Kur'an ayetlerinin indiği Peygamber'le alay eden Hasan, Mekke'nin fethinde, onun sözünün ve kılıcının karşı konulmaz gücüne karşı gelemeyerek boyun eğdi. Ve Soheir'in oğlu Kaab, Peygamber'in kendisine verdiği hırkayı *-Türk hazinesinin değerli eşyaları arasında hâlâ korunan-* bir övgü ilahisiyle kabul ederek ona kendiliğinden biat etti. Bu hırkaya her yıl ramazan ayı boyunca padişahın, sarayın ve büyük devlet görevlilerinin gözetiminde, ağırbaşlı bir şekilde saygı gösterilir ve dokunulur. Şairden peygambere değişen Hazreti Muhammed'in yüce kaderi, daha sonraki birçok Arap şairine ilham kaynağı oldu ama sonuçları ya önemsizdi ya da hüsranla sonuçlandı. Hazreti Muhammed'in çağdaşı ve onun gibi doğa şairi olan Müslime, Kur'an'ın erişilmez tanrısallığı henüz çağların onayını almadığı için kısa sürede onun için tehlikeli hâle geldi. Kalila ve Dimna -Bidpai- Masalları'nın zarif tercümanı İbn Mukaffa, Kur'an'ın "tufan" için indirilen yüce ayetleriyle karşılaştırılabilecek bir tek ayet ortaya koymak için haftalarca dışarıya çıkmadı.

"Yeryüzü, yut sularını! Tanrı'm, çağlayanlarını durdur!"

Bu sonuçsuz çabaları ona özgür fikirli bir düşünürün ününden daha fazlasını kazandırmadı. Adı "nebi" anla-

mına gelen Mütenebbî, gerçekten de büyük şair unvanını kazandı ama asla bir peygamberlik şanını yakalayamadı. Böylece Kur'an, Tanrı'nın ebedî sözü olarak, taklit edilemez ve insan eliyle yaratılmamış kutsal metin karakterini on iki yüzyıl boyunca bozulmadan korudu.

Peygamber'in dile getirdikleri hadistir. Kur'an'da olduğu gibi canlı hayal gücü, irade enerjisi, dil yeteneği ve yaratılış hakkında içine doğan hislerin ve sözlü emirlerinin toplamıdır. O büyük bir şair ve kanun koyucu bir dehadır. İlki az önce ele aldığımız görüşe göre hiçbir zaman öngörülememiştir. İkincisi daha sonra ele alınacaktır.

İslam inancı *-Tanrı'nın iradesine teslimiyet-* şudur: Allah'tan başka Tanrı yoktur ve Hazreti Muhammed onun elçisidir. Onun öğretisi yalnızca beş inanç maddesinden ve bir o kadar da ibadet yükümlülüğünden oluşur. Sorgulanamaz iman; Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, hesap gününe ve kadere inanmaktır. Dinî ibadetler; kelimeişehadet, namaz, oruç, zekât ve hacca gitmektir. İman ve ibadet; Hıristiyanlık, Musevilik ve Sabinizmin bölümlerinden bir tür mozaik oluşturmuştur: Yaratılış ve vahiyden, yani Kur'an ayetleri dışında başka mucize yoktur. Hazreti Muhammed'i miraca yükselten Burak *-Peygamber'in insan yüzlü semavi atı-* Hezekiel'in kitabında anlatılanın bir benzeridir. Kıyamet günü öğretisi, ölülerin yargılanması, ruhların tartılacağı terazi, imtihan *-sırat-* köprüsü, yedi cehennem, sekiz cennet; Pers ve Mısır kaynaklarında mevcuttur. Cennetin en büyük ödülleri: Şehvetli hazlar, gölgeli çimenler, çiçekler arasında akan dereler, yaldızlı köşkler ve vazolar, yumuşak yataklar ve içi dolu kadehler, altın çeşmelerden akan sular ve yakışıklı gençler... Hayatları boyunca sarhoş edici içkilerden uzak durmuş dindarlar için köpüklü şerbet

ve pınarlardan akan bol şarap, kutsal ırmak ve sebil. Doğrular için *-özellikle, inanç düşmanlarına karşı kutsal savaşta sonsuz şehitlik payesini kazananlar için-* her zaman genç kara gözlü kızlar... "Cennet kılıcın gölgesi altındadır." Çünkü müminlerin kâfirlere karşı savaşında *-İslama geçinceye ya da vergiye tabi kılınıncaya kadar-* hak edeceği sonsuz ödül şehitliktir. Dinin düşmanlarına ya da içerideki isyancılara karşı adaletin yerine getirilmesi sevaptır. Öldürmek isyandan daha iyidir. Kur'an kadınlara evlilik ve miras yasalarıyla Hazreti Muhammed'den önce hiç yararlanamadıkları bir uygar siyasi kimlik sağlar. Onların hak ve yükümlülükleriyle ilgili çok şey içerir. Kur'an'da yönetimin ne şekilde el değiştireceğine, toprak üzerinde kurulacak mülkiyet ve egemenliğe ilişkin bir hüküm yoktur. Kur'an şöyle der. "Hüküm Allah'ındır, onu dilediğine verir ve dilediğinden alır. Yeryüzü Allah'ındır, onu dilediğine verir."

Göksel hükümlerin genel çıkarımlarıyla despotlara ve el koyuculara uygun bir alan açıldı. Hazreti Muhammed'in söylediği, egemenliğin en güçlülerin hakkı olduğu şeklinde yorumlandı. Bundan ilk yararlanan büyük bir kudrete sahip olan Ömer oldu. Peygamber'in yetkilerine ve halife sıfatına sahipti. Bu gelenek Hazreti Muhammed'in damadı sıcakkanlı Ali lehine benzer bir sonuç doğurmadı. Tarihin sürekli ilerleyişinde değişmez hiçbir şeyin olmadığı, insanın kurduğu hiçbir kurumun sonsuz süre devam edemeyeceği ve bir kuşağın ruhunun kendisinden sonra gelenlerde nadiren görüldüğü onun gözünden kaçmamıştı. Bu anlamda peygamberlik edercesine şöyle dedi. "Halifelik, benim ölümümden sonra sadece otuz yıl sürecek."

Muhtemeldir ki Hazreti Muhammed, halefiyeti ya da Arapların dediği gibi halifeliği en yakın akrabalarına yaz-

saydı damadı Ali'yi açıkça halife olarak seçerdi. Hazreti Muhammed'in elinde bu imkân olmasına rağmen yaşadığı sürece bu konuda bir tercihte bulunmadı. Bundan, Peygamber'in, en layık olanın halife seçilmesini istediği anlaşılmaktadır. Ali'ye atfedilen ve Ali'nin taraftarlarınca dillendirilen bazı övgüler muğlak ve şüphelidir. Müslümanlar Hazreti Muhammed'den sonra emir ve imam olarak İslamiyet'e ilk giren Ebubekir Sıddık'ı halife seçmişlerdir. Onun kısa saltanatından sonra yerine yeminle ve el sıkışarak *-oy birliği-* bağlılık gösterilen Ömer Faruk gelmiştir. Ömer'in kendisi ve başkaları için aynı derecede katı olan sertliği ve karakterinin dikkate değer gücü, ilk olarak İslama yabancı olan bağnazlık ve zorbalık damgasını halifeliğin üzerine vurdu. Gerçekten de fetih ruhu, Hazreti Muhammed'in Suriye'deki Hıristiyanlara, Hayber'deki Yahudilere ve Mekke'nin putperestlerine karşı ilk girişimleriyle zaten kendini gösteriyordu. Ebu Bekir, Yemen ve Suriye'deki zaferleriyle onun izinden gitti ama Ömer, önce Şam ve Kudüs'ü alarak, eski Pers tahtını devirerek ve Bizans'ın tahtını yıkarak İslamiyet'in ve halifeliğin zafer anıtını dikti. Suriye ve Mısır gibi güçlü iki temel taşı Bizans'tan kopardı. Halifenin ve komutanlarının körü körüne hırsı; Yunan ve Pers bilgeliğinin hazinelerini, on iki yüzyılda oluşan birikimi mahvetti. İskenderiye Kütüphanesi, hamamların sobalarını besledi. Medain'in kitapları Dicle'nin sularını kabarttı[8]. Ömer, Müslümanlara altın ve ipek kullanımını; uluslararası ilişkilerin en önemli aracı olan deniz, ticaret ve fikir alışverişini; en ağır cezalarla yasakladı. Manevi ve dünyevi yönetiminin gücüyle fetihlerini sürdürdü. İslamiyet'in öğ-

[8] Bu gerçek sadece Ebulfarac tarafından değil, aynı zamanda Macrisi ve İbn Haldun ve onlardan sonra Hacı Halfa tarafından da nakledilmiştir.

retilerini korudu. Mağlupların zenginliğinin galipleri yozlaştırmasından korkuyor, yabancı etkilerin bütünlüklerini tehlikeye atmaması için büyük çaba harcıyordu. Yunanların ve Perslerin medeniyet ve kurumlarındaki üstünlüğünün Araplar üzerinde yaratacağı etkiden korkması yersiz değildi. Hazreti Muhammed, gerçekten de hikâye seven insanlarını, ikincilerin *-Persliler-* geleneklerine ve masalsı efsanelerine karşı uyarmıştı.

Ömer'in sımsıkı tuttuğu hâkimiyet dizginleri, halefi Osman'ın elindeyken gevşedi. Osman suikast ve isyan hançeriyle can veren ilk halifeydi. Hazreti Muhammed'in damadı Ali, selefinin kanıyla lekelenmiş ve kısa süre sonra kendi kanıyla da boyanacak tahta çıktı. Birçoğu Sadıklar Prensi olarak ona bağlılık yemini etmeyi veya kabul etmeyi reddetti. Onlara Hariciler[9] *-Ayrılıkçılar-* adı verildi ve İslamiyet'in ilk ve en büyük mezheplerinden biri oluştu. Başlarında Peygamber'in en güçlü muhaliflerinden biri olan Emevi ailesinden Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye vardı. Osman'ın ölümünden sorumlu tuttuğu Ali'den intikam almak için Osman'ın kanlı elbiselerini Şam'daki büyük caminin minberine asarak Suriyelileri kışkırttı. Ancak Muaviye'nin Ali'ye olan nefreti, Hazreti Muhammed'in eşi ve Ebu Bekir'in kızı Ayşe'nin Ali'ye *-onu yok etmeye yemin etmişti-* karşı beslediği nefretten çok değildi. Hicretin altıncı yılında Peygamber'in Mustalik *-Kâhtanilere mensup bir Arap kabilesi-* kabilesine karşı düzenlediği sefer sırasında iffetli Ayşe'nin, Muattal'ın oğlu Safvan ile yürüyüş hattından ayrılması, Ali ve birçok kişinin kuşkusunu üzerine çekmiş ve bazı iftiralara yol açmıştı. Peygamber ile Ayşe'nin onurunu kurtarmak ve dedikoduları önlemek için gökten

---

[9] Ebul Fida, Annales Moslemici, I. 282.

inecek ayet ya da ayetler gerekliydi. Ayşe bu olaydan sonra İslamın kutsal kitabının gücüyle kusursuz bir temizlik modeline dönüştü. Seksen iftiracı anında adalet kılıcının altında can verdi. Ali bundan kurtulmuştu ama daha sonraki bir dönemde, ihtiyatsız şüpheciliğini tahtı ve hayatıyla ödemeye yazgılıydı. Ayşe, Talha ve Zübeyir adlı iki komutanı kendi yönetiminde Ali'nin üzerine gönderdi ve onları ölümüne bir savaşa tutuşturdu. Askerlerin bir kısmı savaşmayı reddetti ve yüksek sesle bu savaşa karşı olduklarını ilan etti.

Daha sonra Hariciler veya Havaric *-Ayrılanlar-* olarak adlandırılan bu insanlar, Mutelize mezhebi kadar güçlü bir şekilde Peygamber ailesinin çıkarlarına karşı olan güçlü bir mezhep oluşturdular ama yine de onlarınkinden farklı birçok ilkeyi benimsediler. İkinci Siffin Savaşı'nda Muaviye, ordusuna mızrak uçlarında Kur'an sayfalarını taşıttırdı[10]. Nuhrevan yakınlarındaki bu eylemden sonra Ali'nin zorunlu tahttan çekilmesi, kısa bir süre suikasta uğrayacağı Dûmetülcendel'de gerçekleşti. Böylece halifelik, geleneksel hilafet düzeninin aksine, cinayet ve isyan yoluyla, Hazreti Muhammed'in belirlediği zaman aralığından *-otuz yıl-* sonra Emevi ailesine geçti.

Dili, kalemi ya da kılıcı harekete geçiren; tahtları deviren, sunağı temelinden sallayan tutkular arasında hırs en başta gelir ve en güçlüsüdür. Suçu araç, erdemi maske olarak kullanır. Kutsal olan hiçbir şeye saygı duymaz; ancak yine de en sevilene, en güvenilir olana, insan tarafından en kutsal kabul edilene, yani dine başvurur. Bu nedenle, din tarihi hiçbir zaman, papalık tacıyla birleşen tacın artan bir şekilde güç verdiği ve aldığı zamandan daha fırtınalı ve

[10] Ebulfeda, Annales Moslemici, I. 314.

kanlı değildir. Papaların asla hedefinden saptırılmaması gereken istikrarlı politikalarının yüzyıllardır boş yere elde etmeye çalıştığı dünyevi ve ruhani hâkimiyetin birliği, İslamın temel ilkesidir. Halife ya da Peygamber'in halefi, sadece müminlerin komutanı değil aynı zamanda imamıydı da. O yalnız sancak ve kılıçla değil Peygamber'in asası ve cübbesiyle de donatılmıştı. Müslüman dünyası, Hıristiyan âleminin bir tek papaya itaat etmesi gibi, bir tek meşru halifeye itaat edebilirdi. Ancak üç papanın sık sık üçlü taç giydiği gibi üç halife de dünyanın üç bölümünün en üstün yönetimini talep etti. Şam tahtını kaybettikten sonra Emeviler hâlâ İspanya'da, Abbasiler Dicle kıyılarında, Fatımiler Nil kıyılarında halifeliklerini sürdürüyordu. Eskiden olduğu gibi Emeviler, Abbasiler ve Fatımiler eş zamanlı olarak Granada, Bağdat ve Kahire'de hüküm sürdüler. Günümüzde hâlâ Kazak ve Osmanlı hükümdarları Tahran ve İstanbul'da halifelik onuruna sahiptir. Kahire'de muhafaza edilen nişanlar, sancak, kılıç ve Peygamber hırkası; Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra İstanbul'a getirildi. Hazreti Muhammed'in doğduğu Mekke ve öldüğü Medine *-iki kutsal şehir-* Osmanlı hanedanının hazinesini ve mülkünü artırdı. Kendilerini iki kutsal şehrin koruyucusu ve hizmetkârı olarak tanımladılar. Onlar artık dünyanın iki yarısının ve iki denizin hükümdarı ve efendisiydiler. Kendilerine üç kutsal şehrin hükümdarı, dünyanın üç bölümünün hükümdarı ve üç denizin efendisi unvanını vermelerinde adil olmayan bir taraf bulunmazdı. Çünkü Kudüs, Mekke ve Medine onların elindeydi. Hâkimiyetleri Avrupa, Asya ve Afrika'ya uzanıyordu. Kızıldeniz'in yanı sıra Karadeniz ve Akdeniz de onların egemenlik alanı içindeydi.

İslamın modern egemenliğine bu hızlı bakışı attıktan

sonra *-ki bu konuya ilişkin örneklemenin doğruladığı gibi-* şimdi dikkatimizi onun baştaki durumuna geri çevireceğiz. Müslümanlar arasındaki ilk ve en büyük ayrılıklar, dünyevi yönetim mücadelesinden kaynaklandı ve onların inancı da imparatorlukların parçalanacağı gerçeğiyle yüzleşti. İki büyük siyasi ve dinî fraksiyonun, Mutezile ve Hariciler *-Ayrılanlar-* hatta birçoğunun ilkelerinin, egemen öğreti tarafından aşılananlardan maddi olarak farklı olduğuna daha önce işaret etmiştik ama özellikle bu farklılık halife ve imamın itibarının silahla korunması hakkındaydı. Bu, İslami mezheplerin çoğunun köklendiği görüştür ve sapkınlığın kökünden dallara ayrılarak büyüdüğü verimli bir alandır.

Halkının yetmiş üç kola ayrılacağını önceden bildirdiği söylenen Hazreti Muhammed'in dediğine göre bunlardan sadece biri hak, gerisi batıldır. Silvestre de Sacy'nin Fransa Enstitüsünde okuduğu bir araştırmada ilk kez kamuoyunun dikkatini çektiği Şehristani *-Shehristani-* ve ayrıca Macrisi'de çok öğretici bir alt bölüm ve numaralandırma bulunur. İslam ağacının, yerden yükselir yükselmez çatallandığı ve şimdi bile bin iki yüz yıllık bir büyümenin ardından hâlâ onun iki temel uzuv olarak kaldığı iki gövdeyi *-bunların doğuşu birçok mezhep sorununu beraberinde getirmiştir-* ele almakla yetineceğiz. Bu iki ayrım, Sünniler ve Şiilerin öğretileridir. İki anlayış arasındaki farklılıklar çok fazla olmakla beraber temeldeki farklılık şudur. Sünniler ilk dört halifenin ardıllığını meşru olarak tanırken Şiiler sadece hak edenleri tanır: Ali ve onun soyundan gelenler... Sünniler, Osman'ın öldürülmesiyle şoke olmuş; Şiiler, Ali ve oğullarının katledilmesine isyan etmişlerdir. Birinin lanetlediğini diğeri savunur. Birinin kabul ettiğini diğe-

ri reddeder. Dogmalarının çoğunun taban tabana zıtlığı, zaman geçtikçe ve onlara bağlı ulusların siyasi çıkarlarının ayrılmasıyla daha da belirleyici hâle geldi. Türkler ve Persler, yani Sünniler ve Şiiler arasındaki savaşların çoğu ulusal olduğu kadar dinî sebeplerle olmuştur. Şah Nadir *-Avşarlılar Hanedanı'nın kurucusu-* tarafından sık sık tekrarlanan ve son olarak da denenen iki mezhebin tek çatı altında toplanması girişimi, yüzyıllar boyunca Batı ve Doğu Hıristiyan kiliselerini birleştirme çabaları kadar sonuçsuz kaldı ki kiliselerin bölünmesini Sünniler ile Şiilerin bölünmesiyle karşılaştırmak doğru olmaz.

Dogmaları bizim aramızda Ortodoks olarak kabul edilen Sünniler *-bugüne kadar Avrupa'da yayımlanan İslami düzenin tasvirleri Sünni otoriteler tarafından türetilmiştir-* dört sınıfa ayrılır. Bunlar ritüel törenin bazı temel olmayan noktalarında birbirinden farklıdır: Örneğin, Roma Katolik kilisesinin ritüeli ve birleşik Yunan, Ermeni ve Suriye kiliselerinin daha az kurallı olmayan ritüelleri gibi... Ancak temel dogmalarda hemfikirdirler. Sünnilerin Ortodoks anlayışlı bu dört mezhebi, kilisenin babaları gibi başlarında duran dört büyük imamın; Maliki, Şafi, Hanbeli ve Ebu Hanife'nin adını almıştır. Onların öğretisi ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda baskın olarak kabul edilen öğretileri, Mouradya d'Ohsson'un *-İsveç'in Osmanlı elçisi-* hayranlık uyandıran açıklamalarıyla yeterince bilinmektedir. Anti-Katolikler gibi Protestanlar, Reformcular, Anabaptistler, Quakerler ve benzerleri gibi birkaç gruba ayrılan Şiilerin mezheplerine daha az aşinayız. Dört kol; Keysaniyye, Zeydiyye, Gulat ve İmamiye'dir. Burada hem konunun yeniliği hem de mevcut tarihle ilişkisi nedeniyle İbn Haldun ve Lary'nin bunlarla ilgili bazı özel açıklamalarını verece-

ğiz. Bunların aralarındaki farklılıkların temel dayanağını, Ali'nin iddialarının dayandığı deliller ve imametin ya da ailesindeki İslamın en yüksek din adamı hakkının onun soyundan gelenler tarafından miras alındığı ardıllık düzeni olmasıdır.

I - Ali'nin azatlılarından birinin adını taşıyan Keysaniyye, diğer Şiilerin çoğunun inandığı gibi ardıllığın oğulları Hasan ve Hüseyin'e değil kardeşleri Muhammed Bin-Hanife'ye geçtiğini iddia eder. Bunlar birkaç kola ayrılır, ikisinden söz etmek yerinde olur:

1. İmametin Hazreti Muhammed'in şahsında kaldığı ve hiçbir zaman aktarılmadığı görüşü: O hiç ölmedi, başka adlarla dünyada yaşıyor. Bu görüşü destekleyen iki Arap şairi vardı: Kusir ve Seyid Humeyri.
2. İmamet Ali'nin oğlu Muhammed Bin Hanife'den oğlu Ebu Haşim'e, onun miras bırakmasıyla Abbas ailesinden Muhammed'e, onun oğlu İbrahim'e, İbrahim'in isteğiyle kardeşi Abdullah Seffah'a geçti. Haşimiye'nin amacı açıkça Abbasilerin *-bu mezhebin önde gelen adamlarından ve vaizlerinden biri olan Ebu Müslim'in esasen katkıda bulunduğu-* hilafet tahtına yönelik iddialarını güçlendirmekti.

II - Şiilerin ikinci[11] ana mezhebi olan Zeydiyye, imametin Ali'den oğulları Hasan ve Hüseyin'e; Hüseyin'den oğlu Zeynel Abidin'e, ondan da en küçük oğlu Zeyd'e geçtiğini ileri sürmektedir. Oysa diğer Şiilerin çoğu, Zeynel Abidin'den sonra

[11] Miladi 750; Hicri 132.

Zeyd'in ağabeyi Muhammed Bakır'ı meşru imam olarak görmektedir. Bu veraset düzeninin yanı sıra Zeydiyye diğerlerinden iki temel noktada ayrılmaktadır:

1. Gerçek imam; namaz, oruç ve zekât gibi dinî görevlerin yerine getirmesinin yanında *-dindarlığa ek olarak-* cömertlik, cesaret, bilgi ve diğer soylu erdemlere de sahip olmalıdır.
2. Diğer Şiiler tarafından gayrimeşru olarak kabul edilen ve imamet tarafından lanetlenen Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın halifeliğini Zeyd'in bir ifadesine dayanarak meşru görmektedir. Bu istisna Zeydiyye'ye Revafız ya da Rafiziler *-Muhalifler-* adını almalarına sebep olmuştur. Zeydiyyeler, imameti Zeyd'den birine veya diğerine indirgemelerine göre yine farklı kollara ayrılır. Hem Doğu'da hem de Batı'da taht için birçok rakibe köken verdiler. İdris Muhammed'in erkek kardeşinin oğlu İdris bunlardandı[12]. Arı Ruh *-Nefs Sekiye-* adıyla bilinen Zeyd'in Horasan'da asılan oğlu Yahya'nın bu sonuncuya teslim olduğu söylenir. Daha önce adı geçen İdris'in yeni inşa ettiği Fez şehrinde İdrisli hanedanını kurmak için yararlandığı imamet iddiaları bunların başında gelir. Başkalarına göre ise Arı Ruh olarak da adlandırılan Abdullah'ın oğlu Muhammed ve Mehdi, imameti kardeşi İbrahim'e teslim etti. İmamet ondan yakın akrabası İsa'ya geçti. Mansur döneminde halifelik iddialarını ortaya atan bu üç

[12] Miladi 787; Hicri 172.

kişi, kefaretlerini hapis veya ölümle ödediler. Onların ortadan kaldırılmasıyla Abbas ailesi, daha sonraki bir dönemde Asya'yı işgal eden Zangibar'dan *-Sinji-* gelen Afrikalıların yardımıyla İsa'nın soyundan gelen bir kişi tarafından saldırıya uğrayana kadar tahtta oturdu. Dilem'de ayrıca, Nasır Atruş adında biri, insanları, Zeyd'in amcası Zeynel Abidin'in kardeşi, Ömer'in oğlu Hasan Bin Ali'nin halifelik üzerindeki iddialarını kabul etmeye davet etti. Böylece Hasan'ın Taberistan'daki gücü ortaya çıktı. Zeydiyye hem Afrika'da hem de Asya'da Abbasilerin mevcut halifesi pahasına imametin ardılına saygı gösteren doktrinlerini ilan etti[13].

III - Gulat: Onlara "Abartılı" denilmiştir. Birçok mezhepte ortak olan bu unvan, akıl sınırlarını çok aşan *-dünya günahkârdır fikrine inanan Gnostiklerin ve metafizik Hint mistisizminin izlerinin göz ardı edilemediği-* öğretilerinin mübalağa edilmesine ve savurganlığına işaret etmektedir. Yahudilerin Mesih, Hıristiyanların İsa için kabul ettikleri ilahi nitelikleri Ali'ye atfederler. Bazıları ondaki iki özelliği ayırır: Beşerî ve tanrısal... Bazıları ise yalnızca tanrısal olanı kabul eder. Bir kısmı da sadece imamların reenkarnasyon *-metampsikoz-* ile yeteneğine sahip olduğu görüşündedir. Öyle ki Ali'nin mükemmel doğası ve dünyanın sonuna kadar devam edecek iradesi, kendinden sonra sırasıyla gelecek imamet haleflerine inmiştir.

[13] İbn Haldun, Kitap 1, c 3, § 25. Lari, On İki İmam Bölümü.

Bazılarına göre bu sıra, Zeynel Abidin'in oğlu ve Zeyd'in kardeşi Muhammed Bakır'da kesintiye uğramıştır. Bazıları tarafından hâlâ hayatta olduğuna inanılan, yaşam kaynağının koruyucusu kayzer *-imparator-* gibi gizlenmesine rağmen yeryüzünde dolaşmaktadır. Bazıları da bunun yalnızca bulutlarda ölümsüz bir tahtta oturan Ali için geçerli olduğunu, gök gürültüsünde sesinin buradan duyulduğunu ve şimşek çakmasıyla gazabının savrulan belasının görüldüğünü onaylar. Gulat'ın bu mezhepleri yalnızca Sünniler tarafından değil üçlemeyi *-teslis-* reddeden Hıristiyan akımı Ariusçular, Süryani Kilisesi'ne bağlı Nesturîler, Roma Katolikleri, Bizans Yakubîleri ve Şiilerin geri kalanı tarafından da lanet olası kâfirler olarak kabul edilmektedir. Genel olarak onlara dinsiz *-mülhit-* denildi. Onların öğretilerinin temeli, ilk imamları aşırı derecede yüceltmelerinde ve fiilen tanrılaştırmalarında yatar. Bunu kabul etmekten çok uzak destekçilerini kınadılar. Hâlbuki Ali'nin kendisi bazılarını alevlere mahkûm etti. Muhammed Bin Hanife kendisine tanrı benzeri özellikler atfeden Muhtar'ın inancını dehşetle reddetti. İmam Cafer kendisi hakkında aynı akideyi tehlikeye atan herkesi aforoz etti. Ancak bu hem öğretici hem de öğrenci kazanmasını engellemedi.

Bu eğilimin taht için maharetli sahtekârların ya da siyasi rakiplerinin elinde ne kadar uygun bir fitne ve gasp aracı olduğunu algılamak zor değildir.

Egemenlik ile ektiklerini biçmek için görünmez ve mükemmel bir imam adına halkın görünen ve kusurlu hükümdara olan bağlılığını veya ruhların göçünü ya da önceki imamların mükemmelliklerini, hırslı bir gaspçıya yüklemek kolaydı.

IV - Tanrılaştırma ve ruh hâli doktrinlerinin aşırılığına rağmen Gulat çoğunlukla taht için imamet kadar tehlikeli olmaktan uzaktı. Onlar gerçekten de kaybolmuş imam fikrini benimseyen ancak yine de kendisinden önce bir dizi vahyedilen imamı kabul eden, gizli olanların daha sonra doğal yolla geleceklerine inananlardı. Bazıları vahyedilenler dizisini on ikinciyle, bazıları yedinciyle kapatırken hiç kimse onların saltanat haleflerinden bağlılık ve masumiyet dışında *-Zeydiyye'nin yaptığı gibi-* en gerekli temel nitelikleri beklemiyordu. Bu doktrin sayesinde kurnaz ve cesur entrikacılar; zayıf prensleri ipte oynatma, becerikli manevralarıyla halkı kandırma ve doktrini kendi amaçları için kullanma imkânına kavuştu.

İmamet iki sınıfa ayrılır: Birincisi İsnâaşeriyye ya da On İkiciler diye bilinir. Vahyedilen imamlar dizisinin on ikinci olan Muhammed Bin Hasan Askerî ile sona erdiğine inandıkları için bu adla anılırlar. Onun Hella yakınlarındaki bir mağarada kaybolduğuna ve orada görünmez kaldığına, dünyanın sonunda lider Mehdi adı altında yeniden ortaya çıkacağına inanırlar. İkinci sınıf, sadece yedi imamı kabul eden Yediciler, yani Sebiin'dir: 1. Ali, 2. Hasan, 3. Hüseyin, 4. Zeynel Abidin *-Müslümanların gururu-* 5. Muhammed Bakır *-sır tutucu-* 6. Cafer Sadık *-adil-* 7. Oğlu İsmail *-babasından önce ölen son imam* . İsmail, Yediciler

tarafından son imam kabul edilir ve onu on ikinci imam olarak kabul ettikleri için onlara İsmailiyeliler denilir. Aralarındaki uyuşmazlık yedinci imamla başlar. On İkinciler, imameti, Cafer'in oğlu ve İsmail'in kardeşi Musa Kasım'la şu sırayla devam ettirirler: 7. Musa Kasım, 8. Ali Rıza, 9. Muhammed Taki, 10. Hadi, 11. Hasan, 12. Askerî ve oğlu Muhammed Mehdi. Bu imamların halife üzerindeki iddiaları, ilk Abbasiler döneminde çok güçlüydü. Bunu açıkça söylüyorlardı. İbn Meymûn, Abbasi ailesinin büyük memnuniyetsizliğine rağmen Ali Rıza'yı kendi halefi olarak alenen ilan etti. Ali'nin ölümü, Meymûn'un ölümünden önce gerçekleşmeseydi Ali bu miras kanununun uygulanmasını kesinlikle engellemeye çalışırdı.

Yediciler ya da İsmailiyeliler egemenlik bakımından On İkicilerden daha şanslıydılar. Fatımilerin Afrika'nın kıyılarında ve içlerinde, Mahadya ve Kahire'de hanedanlığı ele geçirmeleri bu mezhebin güçlenmesine yardım etti. Yüz elli yıl sonra Asya'da, Haşhaşilerin egemenliği altında, Irak'ın dağlık kesimlerinde ve Suriye kıyılarında ortaya çıktılar. Doğulu tarihçiler Afrikalı İsmailiyelileri Batılı, Asyalı İsmailiyelileri Doğulu olarak adlandırılmaktadır.

Yedicilerin tarihine başlamadan önce On İkiciler hakkında birkaç kelime söylemek gerekecektir. Mezhebin kurucusu Ubeydullah'tır. Cafer Sadık'ın oğlu Muhammed Habib'in oğludur. Cafer Sadık da İsmail'in oğlu Muhammed'in oğludur: İsmail, Muhammed, Cafer Sadık, Muhammed Habib, Ubeydullah... Ubeydullah yedinci imam soyundan dördüncüsü olarak öne çıkmıştır. İsmailiyelilere göre İsmail, vahyedilen imamların sonuncusuydu. Ubeydullah imam olarak vahyedilene kadar İsmail'den sonra gelen Muhammed, Cafer Sadık, Muhammed Habib gizli

-mektûn- imamlardı. Abbasiler çıkarları zedeleneceği için rakiplerinin soyağacının gerçek olmadığını iddia ederek onların hilafet taleplerine uzun süre şiddetle karşı çıktılar. Halife Kadir Billah'ın[14] saltanatı sırasında, aralarında Ebu Hamid İsferayani, İmam Kuduri, Şeyh Samir, Ebu Cûrdi gibi çok ünlü kişilerin ve birçok ileri gelenin katılımıyla hukuk âlimleri toplantısı düzenlendi. Gizli yapılan bu toplantının amacı, Fatımilerin gerçek olduğunu iddia ettikleri soyağacının yanlış ve geçersiz olduğunu kanıtlamaktı. Bu toplantıda alınan karar, sağlam temellere dayandırılmamışsa da Abbasilerin korkusunun ne kadar yerinde olduğunu elli yıl sonra gösterdi. Bu, Kahire'deki Fatımilerden olmakla birlikte aslen Memlûk olan Dilemite Prensi Bahaeddevlet'in hizmetindeki Emir Arslan Besasiri'nin göreve gelmesiyle anlaşıldı. Besasiri bir yıl içinde, para basma yetkisini, İslamın iki kraliyet ayrıcalığından biri olan Bağdat'tan Kahire'ye aktardı. Mısır hükümdarı Fatımi Halifesi Müstansır Billâh adına hutbe okuttu[15].

Bu rekabet ve nefsi müdafaa zorunluluğu Abbasilerin, Fatımilerin ilki olan Ubeydullah soyundan geldiğine dair şüpheleri büyük ölçüde artırdı. Macrisi ve İbn Haldun gibi büyük Arap tarihçileri bu şüpheleri, hizipçi bir politikanın ortaya çıkması olarak değerlendirdiler. Büyük hukukçu Kadı Ebu Bekir Bakillani karşıt görüşü savunmuştur. Bu görüş, birazdan göreceğimiz gibi, sadece bu kadı tarafından değil aynı zamanda İsmailiyelilerin bâtıni doktrinlerinden türetilen diğer inandırıcı argümanlarla da desteklenmektedir. Haşhaşilerin de dayandığı bu görüşü daha iyi anlamak için İslam dininin bölündüğü mezheplere ve

---

[14] Miladi 1011; 402.

[15] Miladi 1058; Hicri 450.

tarikatlara daha geniş bir açıdan bakmak gerekmektedir.

Tarih sürekli olarak dinî fanatizmi; krallıkları yıkan, devletleri sarsan kanlı savaşların kışkırtıcısı olarak suçlamaktadır. Yine de din, her zaman hırslı politikanın ve evcilleştirilemez iktidar arzusunun sonu değil yalnızca aracı oldu. Gaspçılar ve fatihler, din kurucularının iyilik ruhunu kendi zararlı amaçları için saptırdılar. Dinî sistemler, hanedanlar ve hükümetler üzerinde çok büyük yıkımlara sebep olmuştur. Tıpkı ruhani olanın *-zamanın gerçeklerinden koparak-* hiyerarşi ve tiranlığın değişimine en etkili şekilde tesir etmesi gibi. Sunak, tahta ne kadar yakınsa birinciden ikinciye adım atma ve tacı gönyenin etrafına bağlama cazibesi o kadar büyük olur. Siyasi ve dinî çıkarların bağlantısı ne kadar yakınsa can sıkıcı iç isyan ve dinî savaş mikrobu o kadar ürer.

Eski Perslerin ve Romalıların, Mısırlıların ve Yunanların tarihleri dokunulmazdır çünkü din, yalnızca halka ait bir ibadet olarak kabul edildiğinde en yüksek otoriteye yönelik iddiaları ne zayıflatabilir ne de destekleyebilir. Hıristiyanlık, hırslı papalar ve prensler tarafından dinin gerçek ruhuna aykırı olarak kullanılmadıkça krallıkları asla kana boğmadı. Yedinci Gregory ve halefleri zamanında piskopos asası, kralın asasına üstün geldi. Gibbon'un sözlerine bakalım[16]: "İsyan, Luther'in zamanında olduğu gibi insanlığa doğal özgürlüğü öğütleyen Hıristiyanlığın iyiliksever ilkelerinin kötüye kullanılmasından kaynaklandı."

Gördüğümüz gibi neredeyse Kur'an hükümleri kadar etkili olan kılıca dayanan imamın ve halifenin şahsında hem papanın hem de hükümdarın itibarını birleştiren İslamiyet'te durum tamamen farklıydı. Bu nedenle onların

---

16 Bölüm. XIII

tarihi, diğer dinlerin tarihinden daha çok sayıda ve daha kanlı savaşlarla doludur. Hemen hemen bütün mezheplerde bölünmenin temel zemini, tahtın tartışmalı halefidir. Bu yüzden bir dönemde devlette siyasi bir hizip olarak hüküm süren bir aile için, tehlikeli olduğu kanıtlanmayan ve herhangi bir öneme sahip olmayan hiçbir şey yoktur.

En katı anlamda baskın olmanın yanı sıra inançlarının prenslerini İslam tahtına oturtmak için çaba göstermeyen hiç kimse yoktu. Misyonerleri *-Büyük Çağrıcı ya da Dai-* sadece inancı yaymadılar, aynı zamanda halkın itaatini de talep ettiler. Hem manevi elçi hem hak iddia eden oldular. Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz bütün sapkınlıklar, ruhen gasbedici mezheplerdi. Bunun yanında İslamiyet, varlığına daha çok zarar veren başkalarını da bağrında taşıyordu. İman ve ahlakın bütün ilkelerini ayaklar altına alan, tahtların ve sunakların yıkılmasını vaaz eden mezhepler, halka bilim, eşitlik ve özgürlük vaat ediyorlardı. Bunlarla ilgili bazı ayrıntılar vermek zorundayız. Karşıt olduklarından ayırmak için onlara "devrimci" adını vereceğiz.

Doğu'nun en eski ve aynı zamanda en iyi örgütlenmiş monarşisi olan Pers İmparatorluğu, sınırsız iktidardan ve özgürlüğe direnmekten kaynaklanan despotizmin ve anarşinin tüm dehşetini en uzun süre yaşayan ilk imparatorluktu. Zerdüşt'ün inancı, ilkel saflığını koruduğu ve kutsal ateş tapınaklarda hâlâ yandığı sürece, din isyan için ne bir kalkan ne de bir maske olurdu. Fakat Sasaniler döneminde eski sistemin yapısı, yeni görüşler ve reformlarla sarsıldığında tapınak ve saray da aynı şekilde sarsılmaya başladı. Yenilikçiler ve sapkınlar ortaya çıktı. İsyan aynı anda hem sunağı hem de tahtı baltaladı.

Mecusilik mezhepleri hakkında bilinenler bizim için

çok azdır. Bu nedenle Perslerin dini ile ilgili hâkim görüşler yanlıştır. Düalizm ya da Maniheizm, genellikle Zerdüşt'ün özgün öğretisi olarak anılmıştır. Çok farklı çağlarda revaçta olan görüşler tek çatı altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Zend'in bazı kitaplarının keşfinden bu yana sadece Yunanların değil Anquetil ve Kleuker'in belirsiz ve çelişkili anlatımlarında dikkatimizi ilk çeken kişi Herder olmuştur. Onun varsayımları Şehristani'yi rehber olarak alan Macrisi'nin Mecusilerin mezhepleri hakkında söylediklerini doğrulamaktadır. Sıraladıklarından birkaçı şunlardır: 1. Keyûmers'i ilk insan ya da kral olarak adlandırılan eski öğretilerin takipçisi Keyûmerler. 2. Servan'ı *-sonsuzluğu-* her şeyin matrisi ve tek kökeni olarak gören Servaniye. 3. Hom'un eski öğretisinin reformcusu Zerdüştiye veya Zerdüşt ya da Zoroaster'ın öğrencileri. 4. Dualistler *-Sfeneviye* . 5. Maneviye ya da Manesçiler. 6. Anlaşmazlığına üçüncü bir göksel güç olarak aracılık eden baba ve oğula inanan ve bu iki ilkeyi kabul eden Gnostizmin benzeri olan Farkuniye. 7. Masdekiye... Masdek'in taraftarları bütün din ve ahlaka karşı savaş ilan ettiler. Evrensel özgürlük ve eşitliği savundular. İnsan eylemlerinin önemsizliğini, malların ve kadınların herkesin ortak malı olduğunu vaaz ettiler. Mastekiye bütün tutkuları özgür bıraktığı için tutkularının esiri olan insanları kazandı. Bunların arasında sadece fakirler ve muhtaçlar değil kaybedecek hiçbir şeyi olmayan ve kazanacak çok şeyi olan yığınlar vardı. Hatta tersine kaybedecek çok şeyi olan ve kazanacağı hiçbir şeyi olmayan soylular ile Nuşirevan'ın babası Kral Kobad da vardı. Tahtını kaybederek hapse girdi ve her şeyi elinden gitti. Hapisten ancak veziri Bisiirjimihr'in hikmeti ve erdemi ile kurtuldu. Ancak oğlu Nuşirevan, daha sonraki olaylardan

anlaşılacağı üzere her şey yok olmadan inancını tazeledi ve rezil kuşağı ateş ve kılıçla yok etti[17]. Çünkü İslamiyet'in ilk yüzyılında birkaç mezhep otoritesinin özgür öğretilerinde aynı ruh kendini göstermişti. Bu ruh, Babek ve Karmati'nin ellerinde; leş ve harabe yığınlarının, krallığın yarattığı dehşetin üzerinde ve insanlıktan nefret edilecek noktada yeniden yükseldi.

Macrisi, Perslerin kendilerini her zaman ulusların en özgür ve en kültürlü olanı, diğerlerini ise sadece cahil köleler olarak gördüklerini söyler. Araplar tarafından imparatorluklarının yıkılmasından sonra galiplerini küçümsediler ve onlardan nefret ettiler. İslamı sadece açık savaşla değil aynı zamanda isyanla ortaya çıkan ve krallığı temelinden sarsan gizli doktrinler ve fitneci anlaşmazlıklarla da yıkmaya çalıştılar. Bu görüşler dinsizlik ve cinsel sapkınlık damgası taşıdığından onları ayakta tutanlara, Zerdüşt'ün yaşayan sözcüğü Zend'den yozlaştırılan Sindik[18] *-Zındık-* adı verildi. İslamiyet'le ilk karşılaşmaları, ilk halifelerin onları kılıçla yok etmek için boş yere uğraştığı Abbas ailesinin halifeliğinin başlangıcında oldu. Eski Pers imparatorluğunun doğu vilayetleri, kadim hanedanın geri kalan taraftarlarının ve ibadet biçiminin sığındığı, İslamın henüz zar zor nüfuz ettiği yerlerdi. Buralar imamet ve halife için ölümcül olan sapkınlıkların bolca bulunduğu alanlar olarak görüldü. Böylece Halife Mansur'un[19] saltanatı sırasında, ruhların göçü öğretisini sürdüren Ravendiler isyan ettiler. Arapçada aynı kökten gelen muhammer ve hamara kelimeleri hem kızıl hem popo anlamına geldiği için yirmi

---

17 Macrisi. Lari.
18 Vide Hadi Halfa ve Reiski'nin Notları ad Ebulfeda, 2. s. 36.
19 Miladi 758; Hicri 141.

yıl sonra[20] Abdul Kahir'in komutası altında olan Ravendilere, başlarına kırmızı sargı bağladıkları için Muhammer *-Kızıl-* ya da Hamara *-Popo-* adı verildi. Aynı yıl Maveraünnehir'de, Hâkim Bin Hashem tarafından Sagende Nah *-Ay Işığı ya da Beyaz Giyimli (Mukanna)-* mezhebi kuruldu. Hâkim Bin Hashem'in geceleri Nahşeb'deki bir kuyudan mucizevi bir aydınlanma meydana getirdiğine ve bulunduğu yeri ay gibi aydınlattığına inanıldı. Gerçekte bunun sebebi onun altın maske takması ya da beyaz giysiler giymesiydi. Hashem bu hokkabazlıkla ilahi görevini bir mucize olarak kanıtlamak istedi. Çünkü sanatın tanrısallığıyla muhteşem resimlerle süslenmiş bir kitapta *-Ertengi Mani-* kendi göksel kökenini kanıtlamıştı. Mukanna mezhebi, Tanrı'nın, meleklere ilk insana tapmalarını emrettiğinden beri insan şeklini aldığına inanıyordu. O dönemden itibaren ilahi mahiyet, peygamberden peygambere ve Abbasilerin şanını kuran Ebu Müslim'e kadar silsile şeklinde geçmişti. Ravendiler tarafından mezhep kurucusu olarak kabul edilen Hashem, İslamiyet'e geçiş doktrinini ilk ortaya koyan Ebu Müslim'in öğrencisiydi.

Mukanna, Hindistan'da ortaya çıkan ve daha sonra, yukarıda gördüğümüz gibi Gulat tarafından da benimsenen temel ilkelerinden biri olan insan ve ilahi doğanın enkarnasyonunu *-metampsikoz - tenasüh - ruh göçü-* öğretilerine ekledi[21].

Yedinci Abbasi halifesi Meymun'un saltanatı sırasında yapılan çeviriler, Yunanistan ve İran âlimlerinin Bağdat'a daveti, daha önce ekilen bilim tohumlarının tam bir bereket içinde çiçek açmasına neden olduğunda Arap ruhu,

---

20 Miladi 778; Hicri 162.

21 Bakınız Herbelot, sanat. Mani, Erteng, Mukanna ve Hâkim Bin Haşim.

Yunan felsefesi, Fars teolojisi ve Hint mistisizmiyle dolup taşan sistem, İslamiyet'in yüksek engellerini gitgide daha fazla salladı. Mülhit *-dinsiz-* ve sindik *-zındık ya da özgürlükçü-* unvanları, yargılamalarında daha yaygın hâle geldi. Halifenin mahkemesinin en bilge ve en iyi bilgilendirilmiş yargıçları, onları bu unvanlarla damgaladı. Hicretin üçüncü asrının ilk yılında, iki buçuk asır önce İran'da, amellerin önemsizliğini ve ortak mal fikrini vaaz eden ve halifenin tahtını Chosru benzeri bir şekilde yıkmakla tehdit eden, Masdekiye benzeri ihtilâlci bir mezhep ortaya çıktı. Lari'ye göre doğduğu yer Hurrem kasabası olduğu için ya da diğerlerine göre doktrinlerinin eşcinsel ahlaksızlığından ötürü *-Farsça 'hurrem' eşcinsel anlamına gelir-* Hurremî lakabını alan Babek, yirmi yıl boyunca Mutasem'in saltanatı sırasında devrilinceye ve esir alınıp halifenin huzurunda öldürülene kadar halifenin tüm egemenlik bölgesini katliam ve harabelerle doldurdu. Babek, tutsak ettiklerini baltayla parçalatmadan önce onların kadınlarını ve kızlarını gözlerinin önünde dövdürdü.[22] Onun da hapsedildiği kalenin komutanından aynı muameleyi gördüğü söylenir. Babek, halifenin emriyle elleri ve ayakları kesildiğinde gülüyordu. O, ilkelerinin canice neşesini kanıyla gülümseyerek mühürledi. Yirmi yılda kılıçla öldürülenlerin sayısı tarihçiler tarafından bir milyon olarak tahmin ediliyor. Özgürlük ve eşitlik savunucuları ile halifenin tahtının ve İslamiyet'in minberinin savunucuları arasındaki mücadele o kadar korkunç ve kanlıydı ki onun on celladından biri olan Nud, yirmi bin adamı tek başına katletmiş olmakla övünüyordu.[23]

Bu fırtınalı ve kanlı çağda, İran'ın güney kesiminde

---

[22] Miladi 837; Hicri 223; Hacı Hala'ya göre. Miladi 841; Hicri 227; Lari'ye göre.

[23] Lari'ye bakın. Herbelot, sanat. Babek.

Ahvas'ta Dualist Daissan'ın torunu, Maymun Kaddah'ın oğlu Abdullah adında biri yaşıyordu. Dualizmi, Mecusilikten İslamiyet'e taşıyan babası ve büyükbabası tarafından eski imparatorluğun ilkeleri ve Perslerin inancı konusunda eğitime tabi tutuldu. Dualizmi yeniden kurmayı başaramazsa da en azından Araplarınkileri devirmeyi başarabileceği eylemlere teşvik edildi.

Tüm bilimler hakkında derin bilgisi olan, tarih okumalarıyla ve kendi gününün korkunç deneyimi ile yetiştirilen Meymun'un oğlu Abdullah, halkın vicdanı yanında ve askerî güç emrinde olduğu için yerleşik dine ve hüküm süren hanedana karşı açık savaş ilan etme riskini göze alacak güce sahipti. O bunu yapmadı. Açıkça saldırmaya cesaret edemediği şeyleri derinden hazırlanmış bir planla gizlice baltalamaya karar verdi. Planını sır perdesiyle örtecek, egemenliği taraftarlarının eline vermeyi başarana kadar gün yüzüne çıkmayacaktı. İnsanların, atalarının tahtına ve sunaklarına duydukları derin saygıyı, zihinlerinden bir anda silmeye çalışmak her zaman son derece tehlikelidir. İnsanlar kendilerini ön yargılarından ancak derece derece kurtarabilirler. Bunu başaran çok insan belki vardır ama tam olarak değildir. Ön yargılarından tamamen kurtulan insan sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte Abdullah'ın amacı yalnızca pozitif din ve otoritenin ön yargılarını yok etmek değil aynı zamanda her şeyin temelini atmak olduğu için doktrinlerini kademeli olarak yaymaya, Pisagor ve Hint filozoflarından etkilenerek onları İslamın tarzında yedi dereceye bölmeye karar verdi. Tüm dinlerin anlamsız olduğunu söyledi. Ona göre ne şimdi ne de ahirette karşılık görmeyecek ya da cezalandırılmayacak eylemlerin önemsizliğine vurgu yaptı. "Sadece bizim yolumuz,

hakikatin ve hakkın yoludur, geri kalan her şey sahtekârlık ve yanlıştır." Müritlerini gönüllü yazdırmak ya da dünyevi zevk ve dayanıklılık kapasitelerine göre belli bir kademeye yükselenleri veya tamamını göreve çağırmak için temsilciler gönderdi. İsmail'in oğlu Muhammed'in soyundan geldiği iddiası Abdullah'a siyasi maske işlevi gördü. Onun misyonerleri gizlice suç işledikleri ve dinsizliğin havarileri oldukları hâlde kendilerinin mezhep olduğunu iddia ettiler. Bu iki ilişki altında, onlar ve taraftarları bazen İsmailiyeliler bazen de İbahi, *-her şeyi mubah-* olarak anılırlardı. Abdullah önce Âhvas'tan Basra'ya, oradan da Salemiye'ye yerleştiği Suriye'ye gitti. Onun doktrinleri burada oğlu Ahmed ve Ahmed'in oğulları Ebulabbas ve Muhammed Şolala ve elçileri *-Büyük Çağrıcı ya da Dai-* eliyle yayıldı. Onlardan önce sahayı hazırlayanlar casuslar ve misyonerlerdi. Misyonerlerden en ünlüsü Kûfe'de Eshas'ın oğlu Ahmet -Karmati- olarak bilinen Ahvaslı Hüseyin'di. Kısa süre içinde gizemli bir isyan ve sadakatsizlik başlatarak adını, kan sellerinde ve şehirlerin duman tüten yıkıntılarında dünyaya duyurdu.[24]

Adındaki eksik Arap harflerinden ötürü kendisine Karmati adını verdi. Dokuz yüzyıl sonra Vahabiler gibi Lahza ve Bahreyn'den çıkan Karmatlıların lideri oldu. İslamiyet'i yıkmakla tehdit etti. Onun doktrini; hiçbir şeyin yasaklanmaması, her şeyin serbest ve önemsiz olduğu üzerineydi. Ne ödül ne de ceza koşuluna ek olarak tüm emirlerin sembolik *-alegorik-* ve sadece siyasi kurallara ve söyleyişe dayalı bir maske olduğunu ilan ederek özellikle Müslümanlığın temelini zayıflattı.

---

[24] Macrisi, Fatımi Halifelerinin Soy Kütüğü bölümünün başında ve aşağıda, Papa'nın Öğretileri bölümünde; Sanat. İbtidai Davet Görevlerinin başlangıcı.

Dahası, hepsi, mevcut hiçbir tahtı işgal etmemelerine rağmen peşinde gibi davrandıkları bütün şehzadelere, iyi ve kötü ayrımı yapmaksızın savaş ilan edecek, kusursuz ve hatasız olduğuna inandıkları İmam Masum'u bir prens modeli olarak göstereceklerdi. Daha iyisi için savaşma bahanesiyle din ve hükûmetin iç içe geçmiş yoğun ağını çözmek istiyorlardı. Namazın emri, İmam Masum'a itaatten başka bir şey ifade etmiyordu. Sadakalar, kendisine verilecek ondalıklar, oruç, İsmail ailesinin imamına ilişkin siyasi sırrın kalkanıydı.

Her şey yoruma *-tevil-* bağlıydı. Yorumlanmamış *-tensil-* Kur'an ayetlerinin ne anlamı ne de değeri vardı. Din, dışsal *-zahiri ya da şeklî-* ibadetlerden değil içsel *-bâtıni-* duygudan oluşuyordu. Bu doktrinin yukarıda söz edilenlere pek çok noktada temas eden çeşitlemelerine göre bu görüşü savunanlar, halifenin farklı vilayetlerinde farklı adlarla tanımlanmıştır. Taberistan'da Meymun Kadah'ın oğlu Abdullah'ın gizli doktrinlerinin yedi derecesinden ötürü Yediciler, Horasan'da Muhammer *-Kızıl-*, Suriye'de Mubeyyese, beyaz giysilerinden ötürü Maveraünnehir'de Sagende Nah *-Ay Işığı ya da Beyaz Giyimli-*, liderleri yüzünü altın maske ile kapattığı için Burkai'de Mukanna *-Peçeli-*, İsfahan'da Bâtıni *-Ezoterik-* ve ayrıca Mutevilin *-Yorumlayıcı, yani Alegorist-* olarak adlandırıldılar. Kufa, Karmati ya da Mubareki'de; Lahza ve Bahreyn, Cenabi'de; Batı Afrika'da farklı lakaplarla anıldılar.

Silsilenin dördüncü sırasındaydılar. Cafer Sadık'ın oğlu İsmail'den halifelik iddialarını çıkarsadıkları için kendilerine genel olarak İsmailiye adını verdiler. Rakiplerinden, hepsi, ortak olarak Dinsiz, Mülhit, Sindik, Zındık, Özgürlükçü[25] adını aldılar.

---

[25] Gulşeni Halife, the Halifenin Gül Bahçeleri, Nazmizade, Jamius-seir'den sonra -Anı Koleksiyoncusu- ve Nizamülmülk'ün Tarihi, s. 20.

Karmatlılar, gizli sisteme göre, içlerinden biri tahtı ele geçirinceye kadar sakince beklemek ve halifenin gücünü sahada açıkça kabul etmek yerine isyan bayrağını kaldırmada Meymun'un oğlu Abdullah'tan farklı düşünüyorlardı. İsyan yirmi yıl önce Babek'in yaptığı gibi kanlı geçti ama bu isyan hem sunak hem de taht için daha can sıkıcı ve tehlikeliydi. Altıncı atası Mütevekkil'den bu yana zavallı halifenin sinirlerini kılıcın demir ilacıyla güçlendiren ve Abbasilerin ikinci kurucusu olan Seffah Sani, ikinci kandan gelen Seffah Sani'nin adını alan Halif Mutadhadbillah bile *-Abbas başta olmak üzere-* bütün enerjileriyle uğraşmalarına rağmen bu zararlı kuluçkanın kökünü kurutmayı başaramadılar. Astrologlar, filozoflar, kâhinler, hikâye anlatıcıları Harun ve Meymun[26] dönemlerinde sarayda sahip oldukları itibarı tamamen kaybetmişlerdi. Ancak bunların silahsız veya lidersiz olmaları şu anda tehlikeliydi. Ebu Said, Cenabi ve Ebu Tahir gibi askerî deha ve cesaretin komutanları, Karmatilerin zırhlı kolunu İslamın kafasına ve kalbine yönlendirdi. Müslümanlık tarihinde bu tür doktrin ve eylemlerin varlığı çok eski değildir. Cenabi'nin idaresindeki Karmatlılar, bizim zamanımızda, Vahabilerin yaptığı gibi kutsal Mekke şehrini aldılar[27]. Otuz bin Müslüman, mabedi ateşe veren, İbrahim zamanında gökten düştüğü söylenen Kara Taş'ı bile Hacer'e götüren acımasız saldırganlarına karşı Kâbe'nin kutsallığını savunmak için can verdi. Bu taş bir göktaşı *-aerolit-* idi ve bu nedenle, diğerleri gibi, revaçta olan bir saygı nesnesiydi. Yirmi iki yıl aradan sonra Irak emiri onu elli bin duka karşılığında geri alarak tamir ettirdi. Bu taş üzerine kurulan Kâbe'de tavaf

---

[26] Nazmizade çağı. Ayrıca bkz. Magazin Ansiklopedisi.

[27] Miladi 920; Hicri 308.

etmek, cehennemin kapılarının ona galip gelmesi için değildi. Karmati'nin zararlı doktrinlerinin bütün bir yüzyıl boyunca çok büyük bir alana yaydığı yangın, kanla söndürülene kadar bu inanç İslamiyet'in bağrında ateş ve kılıçla öfkelendi.

Babek'in takipçileri gibi Karmatlıların kaderi, Meymun Kaddah'ın oğlu Abdullah'ın gizli doktrinlerine bağlı olanlara, tahtın efendileri olana kadar onları düşüncelerini gizlice yaymamaları için kanlı bir dersti. Sonunda, en gayretli ve aktif mezhep üyelerinden biri olan, İsmail'in oğlu Muhammed'in sözde soyundan gelen Büyük Çağrıcı -*Dai*- Abdullah, Halife Mutadhad'ın emriyle hapsedildiği Secelmesa zindanlarından kaçmayı başardı ve Afrika'da Ubeydullah Mehdi[28] adıyla tahta oturdu. Bu maceraperest, soyu Cafer Sadık'ın oğlu İsmail'e ve ondan Peygamber'in kızı Fatma'ya kadar giden Mısır halifelerinin hanedanının kurucusuydu. Fatımiler ya da Doğu İsmailiyelileri adıyla biliniyordu. Şimdiye kadar bir mezhebi belirleyen bir isim, böylece bir ırka yakıştırıldı. Tahtına koyduğu hanedanın kurucusunun hazır araç olarak hüküm sürdüğü İsmailiyelik, Afrika'da her anlamda hâkim öğretiydi. Prenslerin ilk ikametgâhı olan Mahadya'nın halife tahtı, kısa süre sonra Bağdat'ı tehdit etti. Ubeydullah'ın kökeninin arılığına karşı iddialar, halifenin o eski metropolünden geldi. Onlara göre o, İsmail'in oğlu Muhammed'in soyundan değildi ama bir Yahudi tarafından Meymun Kaddah'ın oğlu Abdullah'ın torunu, Ahmed'in iki oğlu Hüseyin ve Ebu Selele'nin üvey kardeşiydi. Adının başlangıçta Said olduğu doğrulandı ancak Abdullah tarafından serbest bırakıldıktan sonra adı Ubeydullah olarak değiştirildi. İslam inancı-

[28] Miladi 909; 297.

nı tamamen altüst eden Meymun oğlu Abdullah'ın öğretisi, Fatımi egemenliği altında sarayda ve hükûmette hâkim hâle geldikten sonra ilk olarak Mahadya'da *-bu hanedanın dördüncü halifesi altında-* ve Mısır'ın fethinden sonra Kahire'de halka açık olarak anlatıldı. Dayülduat unvanı altında, tacın en yüksek misyoneri olan reisinin, Katyülkudat veya en yüksek yargıç olarak imparatorluğun en saygın şahsiyetlerinden biri olduğu, her iki makamın da aynı kişide birleştiği, bu mezhebin ileri gelenlerine hiçbir şeyin kutsal olmadığı ve her şeyi yapma hakkına sahip oldukları hâlde kendilerinden birini tahta oturtmaları *-Macrisi ve İbn Haldun aksini iddia etse de-* çok büyük bir olasılıktır. Bu iki büyük tarihçiden ilkinin, bu doktrinin ilan edilmesiyle ilgili olarak ve şimdi yediden dokuza çıkarılan erginlenme derecelerine ilişkin muhafaza ettiği anlatılar, daha sonra Batı'dakilerin adımlarını attığı sırrın tarihi üzerine çok değerli ve en eski bir belgedir. Bu anlatıların Doğu İsmailiyelilerin ya da Haşhaşilerin doktriniyle yakın bağlantılı olması yüzünden bunların burada kısa bir özetinin verilmesini zorunlu kılmaktadır.

Tarih, Fatımilerin[29] monarşisinin kurulmasından hemen sonra *Daiülduat* tarafından haftada iki kez *-her pazartesi ve çarşamba günü-* toplanan ve ayrı koltukları olan kadın ve erkeklerin kalabalıklar hâlinde uğradığı benzer topluluklardan söz eder. Bu topluluklara Hikmet Meclisleri denirdi. Topluluğa ilk girecekler beyaz giyinirdi. Başkan o iki günde mutlaka halifenin yanına gider ve ona mümkünse bir şeyler okurdu. Halife okuduğu belgeyi imzalardı. Dersten sonra öğrenciler başkanın elini öper, alınlarıyla halifenin imzasına dokunurlardı. Altıncı Fatımi halifesi

[29] Miladi 977; Hicri 335.

Hâkim Biemrillah'ın -*İslam tarihinin söz ettiği en aptal tiran*- saltanatında ilahi onur almak isteyen Dürzilerin kendisine enkarne -*yeniden doğmuş*- tanrı olarak tapınmaları çok saçmaydı. Kitaplar ve matematiksel araçlarla donatılmış Darol-Hikmet'te ya da Bilgelik Evleri[30] profesörler ve hizmetlilerle hizmete hazır tutulurdu. Buradaki bilgiye erişim ve bu edebî hazinelerin kullanımı herkes için ücretsizdi ve yazı malzemelerinden para alınmazdı. Halifeler akademinin farklı fakültelerine bölünen mantıkçıları, matematikçileri, hukukçuları ve doktorlarıyla sık sık bilim tartışmaları yaparlardı. Hocalar ya gala kostümü ya kaftan ya da doktora kıyafeti giyerlerdi. İngiliz üniversitelerinin cübbeleri hâlâ Arapların kaftanının orijinal biçimindedir.

Akademinin yıllık gelirinin onda sekizi ve onda birine denk gelen iki yüz elli yedi bin duka hocaların ve hizmetlilerin maaşları, öğretmenlik için gerekli koşulların sağlanması ve diğer hem bilimsel eğitimin nesneleri hem gizli inanç maddeleri için kullanılırdı. Gizli inanç maddeleri insan bilgisinin tüm dallarını içeriyordu. Birbirini takip eden dokuz derecede şu ilkeler öğütleniyordu[31]: Birinci derece, kör inanç ve koşulsuz itaat ile gizli doktrini içeriyordu. Hepsinden daha uzun ve en zor olanıydı. Çünkü öğrenciye öğretmeninin bilgisine en açık güveni aşılamak ve onu en büyük yemini almaya yöneltmek için gerekliydi. Bu maksatla müspet dinin ve aklın birçok çelişkisiyle zihni karıştırmak, Kur'an'ın aklı zorlayıcı ayetlerini sinsi sorular ve ince şüphelerle bulandırmak, kabuktan başka bir şey olmadığı söylenen dışsal -*zahiri*- sözlere işaret etmek, daha derin anlamların özde olduğunu anlatmak için mümkün

---

30 Miladi 1004; Hicri 395.

31 Macrisi, sanat. Muhaval ve Darülhikmet.

olan her yol benimsenirdi. Aceminin merakı ne kadar ateşliyse ustanın onun sorularına cevap vermekten kaçınması o kadar zor olur. Bu, öğrencinin en büyük yemini etmesine kadar devam eder ve sonuçta yemin eden öğrenci ikinci dereceye kabul edilir. Bu, tüm bilginin kaynağı olan ilahi olarak atanmış imamların tanınmasıdır. Onlara olan inanç tam olarak yerleşir yerleşmez üçüncü derecede öğrenciye kutsal yedi sayısı öğretilir. Çünkü Allah; yedi göğü, yedi yeri, yedi denizi, yedi gezegeni, yedi rengi, yedi sesi ve yedi madeni yarattığı gibi yaratılışın en faziletli yedisini de vahyedilmiş imamlar olarak tayin etmiştir: Bunlar; Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer Sadık ve son ve yedinci olarak onun oğlu İsmail'dir. Bu, gördüğümüz gibi, on ikiyi hesaplayan ve dördüncü dereceye geçişi önemli ölçüde kolaylaştıran imametten, öğrenciye bahşedilen büyük bir sıçrama ya da ayrıcalıktı. Bu öğreti, dünyanın başlangıcından bu yana, yedi ilahi kanun koyucu ya da Tanrı'nın konuşan havarileri olarak anlatılmıştı. Bunların her biri, her zaman, Tanrı'nın emriyle bir öncekinin öğretisini değiştirmiştir. Bunların her birinin, bir kanun koyucudan diğerine geçen çağda, birbirini izleyen ancak açıkça görünmedikleri için Mute *-Samit ya da Dilsiz-* olarak adlandırılan yedi yardımcısı vardı.

Dilsizlerin ilkine, konuşan peygamberin hizmetkârlarının makamı olan "Sus" adı verildi. Yedi makamlı bu yedi konuşan peygamber; Âdem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve son olarak Sahibülzaman *-Zamanın Sahibi-* olarak adlandırılan Cafer'in oğlu İsmail'dir. Bunların yedi yardımcısı Şit, Sam, İbrahim oğlu İsmail, Harun, Şimon, Ali ve İsmail oğlu Muhammed idi. İsmailiyelilere Yediciler adını kazandıran bu hünerli düzenlemenin sebe-

bi açıkça anlaşılmaktadır. Her peygamberlik döneminde dilsiz ilahi elçilerin yalnızca ilkini yardımcı olarak seçtiler. Son peygamberin yardımcılarından ilki olan İsmail'in oğlu Muhammed yüz yıl önce öldüğünden öğretmenler, gelişimi dördüncü derecede durmuş olanlara dilediklerini *-çağın peygamberlerinden birini-* dilsizlerden biri olarak göstermekte tam bir özgürlüğe sahiptiler. Beşinci derecede doktrinin inanılırlığı, öğrenenlerin zihinlerinde daha açık hâle getirilirdi. Bu nedenle, gerçek inancın yayılması için öğrencilere yedi dilsiz peygamberin her birinin on iki havarisi olduğunu öğretilirdi. Bu beş dereceden sonra İslamın hükümleri incelenirdi. Altıncısında, tüm pozitif dinî yasaların genel ve felsefi olana tabi olması gerektiği gösterilirdi. Platon, Aristoteles ve Pisagor'un dogmaları kanıt olarak sunulur ve temel önermeler ortaya konulurdu. Bu derece çok can sıkıcıydı. Ancak filozofların bilgeliğini tam anlamıyla özümseyen öğrenci, felsefeden mistisizme geçilen yedinci dereceye kabul edilirdi. Bu, sufilerin eserlerinde sergiledikleri birlik doktriniydi. Sekizincisinde, dinin olumlu emirleri, daha önce gelenler tarafından ortalığı toza dumana katmak için yeniden öne sürülürdü. O zaman öğrenci, peygamberlerin ve havarilerin fazlalığı, cennet ve cehennemin yokluğu, ne bu dünyada ne de ahirette ödülü ve cezası olan eylemlerin önemsizliği konusunda mükemmel bir şekilde aydınlanır ve böylece dokuzuncu derece için olgunlaşırdı. Dizginsiz güç, susuzluğun tüm tutkularının kör aracı hâline gelirdi. Hiçbir şeye inanmamak ve her şeye cüret etmek: Bu iki söylem; dinin ve ahlakın her ilkesini ortadan kaldıran, her şeye cüret eden ve hiçbir şeye saygı duymayan kişilerle hırslı tasarılar yapmaktan başka bir amacı olmayan sistemin toplamıydı. Her şeyi hile ola-

rak görmek ve hiçbir şeyi yasak saymamak cehennemî bir politikanın en iyi araçlarıydı. Doymak bilmez egemenlik şehvetini tatmin etmekten başka bir gayesi olmayan, insan nesnelerinin en yücesini aramak yerine kendisini uçuruma götüren ve parçalayan bir sistem, tahtların ve sunakların yıkıntıları, dehşetler arasında gömülüdür.

II. BÖLÜM

SUİKASTÇILAR ÖRGÜTÜNÜN KURULMASI VE İLK BÜYÜK ÜSTAT HASAN SABBAH'IN SALTANATI

Doğanın birçok harika fenomeniyle *-görüntüsüyle-* diğerlerinden çok farklı olan olağanüstü ülke Mısır, tarihte her zaman cennet ya da dünya adına insanlığı bilgelik veya aptallıkla yönetme sanatının olağanüstü sergilerinin unutulmaz tiyatrosu olmuştur. Bu ülkede antik çağın uzak çağlarında, ellerinde kralın güçlerinin köle aracı olduğu bir rahipler kastı *-sınıfı-* hüküm sürdü. Bele takılan ucu kıvrık tören asası lituus *-şimdiki piskoposumuzun asası-* kral asasıydı. Batıl inanç, heykel ve resimlere tapınma halkın diniydi. Manevi bilginlerin gizli doktrini ise semboller ve hiyeroglifler *-kutsal yazı-* altında gizlenmişti. Gizemlerin, ruhun ölümden sonraki durumuyla özel bir ilişkisi vardı. Oysa popüler inanç, süresini dünyevi varoluşuyla sınırladı. Bu, derinden tasarlanmış ama yanlış hesaplanmış bir politikaydı. Bu politika, halkı ölümsüzlük öğretisinden dışladı. Aynı zamanda görevlerini ve sivil yaşamın gereklerini ihmal etmeden mezarın sınırlarının ötesine uçmasına izin verilen belirli sayıda seçilmişe özel ayrıcalık kazandırdı. Avamı *-halk-* mezarın ötesine uzanan görüşlerle harekete geçirmek yerine onlara, zihinlerinin tüm faaliyetini ve yetisini dünyaya hapsettiklerinde beşik ve tabut arasına giren uzay zamanını tüm enerjileriyle ve tüm boyutlarıy-

la geçebilecekleri hayal ettirildi. Böylece ne zaman ne de enerji boş umutlarla, boş yanıltmalarla kaybedilirdi. Bunların her uygulaması sivil varoluşa adanmıştı. Bu, sadece burada değil ahirette de ödül ve cezaların paylaştırılmasını kendisine ayıran devletin amacıydı. İnsanlar *-akıllarını çok kullansalar da-* doğanın her kalbe aşıladığı sürekli varoluş özlemini bir ölçüde tatmin etmek için mumyalar ve mezarlar aracılığıyla bedenlerini ve adlarını mümkün olan en uzun süre korumaya çalıştılar. Bu nedenle hüküm verenler ve yargıçlar olarak rahiplerin içinde bulunduğu anıtlar ve ölülerin gizli yargısı, taş ve toprağın geçici ölümsüzlüğünün dağıtıcılarıydı. Daha bilgili olan ve mumyalardan memnun olmayan birkaç kişiye, ölülerin yargılanması gizemli sözlerle sembolik olarak açıklanıyor ve ruhun gerçek ölümsüzlüğü öğretiliyordu. Rahipler kendilerinin tamamen cahil oldukları konularda açıklamalar yaptılar.

Mısır politikasıyla dolup taşan ve diğer pek çok kurumun yanı sıra kutsal okulların gizemlerine vakıf olan Musa, ölümsüzlük doktrinini halkına vermeyerek onları Mısır'daki rahiplik düzeninin tuhaf ayrıcalığı olan ölümsüzlük doktrininden korudu. İbranilerin kitaplarında *-aslında onlara ait olmayan Eyüp'ün Arapça şiiri hariç-* bunun izine rastlamıyoruz.

Rahipler tarafından politikanın başyapıtı olarak görülen ölümsüzlük öğretisinin gizlenmesinin, halkın ruhunu ne kadar bastırdığını ve her türlü yüce özlemi engellediğini, sadece onların tarihinde değil aynı zamanda sanat eliyle tamamen kutsanmamış ve hâlâ ayakta olan anıtlarla bizim tarihimizde de yeterince açıkladık. Sfenksler, devasa heykeller, tapınaklar, piramitler, insan eliyle yapılan ve sonsuzluğa yönlendirilen sayıların gücünü gösteren

hayret verici anıtlar; simetrilerindeki oranlamanın büyülü damgasını taşırlar ama bu büyü, hiçbir şekilde onların yapılış anlarına ait değildir. Bu sonuncusu yalnızca, sanat ve dinin ölümsüzlük fikrinin birlikte yükseldiği ışığın ayrıcalıklı bölgelerinde yaşar. Bu gizemli politika, uygarlığın daha özgür gelişmesine ve insanların daha yüksek bir sosyal seviyeye yükselmesine sınır koysa da yine bunun, entelektüel görüşlerden ve iyiniyetli siyasi düşüncelerden *-krallık için en yüksek refahın ve insanların geçici mutluluğunun temelini atma-* kaynaklanması muhtemeldir. Gizli doktrin bilgelere fayda sağlarken dinsizlere zarar vermedi. Gördüğümüz gibi Orta Çağ'ın modern Mısır'ında hüküm süren politika tamamen zıt bir doğaya sahipti. Birincisi tahtın ve sunağın güçlendirilmesi için uğraştı. İkincisi onların yıkımını hayal etti. Eski Memphis'in inşası ile modern Kahire'nin kuruluşu arasındaki geniş uçurum, Heliopolis akademilerinin gizli ilkelerini modern bilim evinde olanlardan ayırır. Antik çağda bilimin ve sosyal kurumların beşiği, daha sonra simyanın ve hazine avcılığının anası olan Mısır, filozofların mücevherleri ve tılsımları aracılığıyla modern zamanlarda gizli bilimlerin ve toplumların ana toprağı hâline geldi.

Siyasi amacı daha önce gördüğümüz gibi Abbasi halifeliğini Fatımiler lehine devirmek olan Kahire Locası, gizli öğretisini büyük çağrıcıları *-dailer ya da siyasi ve dinî misyonerler-* aracılığıyla yaydı. Sıradan mezhep üyeleri, adanmışlar ya da sırların bir ya da birkaç derecesine vakıf olanlar halka ne bir şey anlatacak ne de herhangi bir hanedan için taraftar toplayacaktı. Bu, şefi *-dayülduat-* ya da büyük üstadı Kahire'de Bilimler Evi'nde ikamet eden büyük çağ-

rıcıların özel ayrıcalığıydı. Hâkim Bin Haşim[1] tarafından kurulan bu akademi, Halife Amir Biahkamillah[2] zamanına kadar değişmeden kalmıştır. Amirülcuyuşi veya ordunun başkomutanı Efdal, loca[3] üyelerinin kışkırttığı bir ayaklanma vesilesiyle akademinin kapatılmasına ve göründüğü gibi yıkılmasına neden oldu. Ertesi yıl ölümünden sonra akademinin yeniden açılması şiddetle istenildiği hâlde Vezir Meymun, akademinin aynı yerde açılmasını reddetti. Ancak farklı bir durumda, onlara ayrılmış başka bir bina inşa etmelerine izin verdi. Aynı amaçla kurulan Darülilim Cedide *-yeni Bilimler Evi-* Fatımi hanedanının çöküşüne kadar, daha önce olduğu gibi halka açık eğitim kurslarının ve gizli toplantıların devam ettiği yer oldu. Doktrinlerinin etkileri, kısa süre sonra Fatımilerin artan gücünde ve Abbasi halifesinin yavaş yavaş battığı zayıflıkta ortaya çıktı[4]. Eski mezhep üyelerinin en ateşli taraftarlarından ve savunucularından biri olan Emir Besasiri şehri ele geçirdi. Ertesi yıl Abbasilerin yardımına koşan Tuğrul Bey, Besasiri'yi kılıçtan geçirmeseydi İslamın iki kraliyet imtiyazı olan darphane ve minber bütün bir yıl boyunca Mısır halifesi Müstansır adına elinde kalabilecekti[5]. Bu arada adanmışlar ve büyük çağrıcılar *-dai-* Asya'yı istila ettiler. Sonunculardan biri, Hasan Bin Sabbah Humeyri, mezhebin yeni bir kolunun, yani şimdi beşiğinin önünde durduğumuz Doğu İsmailiyelilerinin *-Bâtiniler ya da Haşhaşiler-* kurucusuydu.

Hasan Sabbah ya da Hasan Bin Sabbah, yani Sabbah'ın soyundan biri, adını Sabbah Humeyri'den alan ve

---

1 Miladi 1004; Hicri 395.
2 Miladi 1122; Hicri 516.
3 Miladi 1123; Hicri 517.
4 Macrisi Anlatımları. Muhavel, Darulilim ve Darulilim Cedide.
5 Miladi 1058; Hicri 450.

babasının Kûfe'den Kum'a, Kum'dan da Rey'e gittiğini iddia eden ve katı bir Şii olan Ali'nin oğluydu. Ancak bu iddia, Horasan yerlileri, özellikle de atalarının sürekli olarak o vilayetin köylerinde ikamet ettiklerini hep bir ağızdan ileri süren Tus yerlileri arasında önemli bir yalanlamayla karşılaştı. Ali'nin, kendisine Rafedhi ya da Mutasal *-Muhalif ya da Ayrılıkçı-* olarak ün kazandıran sapkın kavramları ve ifadeleri her yerde sakıncalı görüldü. O, sahte tövbe ve yeminlerle sıkı bir Sünni olan eyalet valisi Ebu Müslim'e inancının sağlam olduğunu kanıtlamaya çalıştı ve daha sonra inziva *-dış dünya ile bağı kesme-* hayatı sürmek için bir manastıra *-kale-* çekildi. Ancak bu geri çekilme; bir zamanlar onu sapkınlık ve zararlı fikirlerle, başka bir zamanda da sadakatsizlik ve dinsizlikle suçlayan halkın şikâyetlerinden korumadı. Ali bu şüpheyi üzerinden atmak için küçük oğlu Hasan'ı Nişabur'a gönderdi ve onu, o zamanlar seksen yaşını dolduran ünlü Muvasek Nişaburi'nin okuluna yerleştirdi. O, sadece Sünnilerin ilk âlimi olmasının verdiği itibara değil aynı zamanda himayesi altında Kur'an ve sünneti öğrenen herkesin dünyevi geleceğini güvence altına almasının ona kazandırdığı ve sonuçlarıyla da doğrulanan büyük bir üne de sahipti. Geleceğini kazanmak için ondan eğitim alan şanslı yeteneklerin ortaya çıkması, seçkin öğrencilerin bir araya gelmesi, onun bilgeliği ve ufuk açıcı sohbeti harikaydı. Bunlar halkın gözünde onun hakkındaki yerleşik görüşü haklı çıkarıyordu. Son öğrencileri onun ününü pekiştirmek için ölümüne katkıda bulundular. Onlardan üçü ondan aynı zamanda eğitim almıştı ve müthiş yetenekliydiler: Hasan Sabbah, Ömer Hayyam ve Nizamülmülk... Farklı kariyerlerle farklı sonuçlara yürüdüler. Orion *-Avcı-* kuşağındaki üç yıldız gibi çağlarının güçlü

zihinlerinin takımyıldızları arasında parladılar: Astronom ve felsefi şair olarak Ömer Hayyam, sadrazam olarak Nizamülmülk, bir mezhebin başı ve Haşhaşilerin kurucusu olarak Hasan Bin Sabbah. Bunlardan ilki, epikürcü *-hazlara ve mutluluğa önem veren öğreti-* yaşam tarzıyla yararsız biriydi ama zararsızdı da. İkincisi; Selçuklu sultanlarından üçünün emrinde çalışan hayırsever, faal ve bilgin bir devlet adamıydı. Üçüncüsü, şeytani politikasıyla insanlık için tehlikeli bir bela oldu.

İkincisinin hırsı, iki okul arkadaşıyla birbirlerine verdikleri sözlerle servetinin temelini atmaya çalıştığında açığa çıkmıştı. Üç arkadaşın karşılıklı girdikleri yükümlülükler ve devamı, adı düzen sağlayıcı anlamına gelen Nizamülmülk'ün tarihçi kimliğiyle ilişkilendirilir. Genel inanışa göre Hasan Sabbah diğer iki arkadaşına der ki: "İmamın şanslı öğrencileri olarak şimdi birbirimize söz verelim, içimizden kimin şansı iyi gider de ün ve servete kavuşursa diğer ikisine yardım edecek."

Ömer Hayyam ve Nizamülmülk, Hasan'ın önerisini karşılıklı sözlerle kabul ederler. Birincisi siyasetle ilgilenmeyecek kadar tembel, ikincisi büyük yeteneklerinin ve çalışkanlığının bu kariyerde kendisine sağlayacağı refahı, üçüncünün dinmek bilmeyen hırsıyla paylaşmak istemeyecek kadar uyanıktı. Nizamülmülk okuldan ayrıldıktan sonra Horasan, Maveraünnehir, Hasnin ve Kabil ülkelerini dolaştı. Uzun yıllar devletin alt kademelerinde görev yaptı. Selçukluların büyük kağanı Alparslan'ın yönetimindeki imparatorluğun en yüksek makamı olan başvezirlik makamına kadar yükseldi. Kendisini ilk ziyaret eden eski okul arkadaşı Ömer Hayyam'ı onurla kabul etti ve kendisinden nakledilenlere göre, okul yıllarındaki sözünü hatırlayarak

kendisine bir görev vermek için teklifte bulundu. Nizam, keyif insanı epikürvari arkadaşı Hayyam'ın teklifi reddedeceğinden emindi. Teklifi kabul etse bile onun makamı için asla tehlike oluşturmazdı. Tahmin ettiği gibi Ömer Hayyam kendisine teşekkür etti. Rahatsız edilmeden kendisini bilim arayışına adamak için huzurlu boş zaman istedi. Nizamülmülk'ün kendisini vezir yapmak için sürekli tekrar ettiği önerilere hep aynı cevabı verdi. Nizamülmülk, Nişabur'un gelirlerinden ona yıllık bin duka maaş bağladı. Ömer Hayyam böylece kamu işlerinin kargaşasından kurtuldu. Her insana nasip olmayacak bağımsızlığın bağrında hayatını, dehasını ve bilimi geliştirmeye adadı. Astronom ve şair olarak büyük bir ün kazandı. Rahata düşkünlüğü, önemli bir eserle görkemini gelecek kuşaklara aktarmasına izin vermese de onu İran şiiri tarihinde dört satırlık rubaileriyle korudu. En ufak bir tereddüt göstermeksizin dindar kişiler ve özellikle mistikler pahasına yazılmış bu dörtlükler, yalnızca Sufilerin öğretileri konusunda değil aynı zamanda Kur'an'ın kendisiyle ilgiliydi. Ayrıca bunlar katı dindarların gözünde dinsizliğin en kötü şöhretine sahip olacak kadar çoktu. Ömer Hayyam'ın *Rubaiyat* adlı eserde derlenen dörtlükleriyle İbn Yemen'in *Mukatat* adlı eserinde derlenen şiirleri felsefi bir ad kazanmış olan tüm İranlı şairlerin gözünde paha biçilmezdir. İlkinin dehası Young'ınkiyle, ikincisininki Voltaire'inkiyle eş değerdir.

Hasan Sabbah, Alparslan'ın on yıllık saltanatı sırasında bilinmezlik içinde yaşadı. Nizamülmülk, Alparslan'dan sonra sınırsız bir güçle Melikşah'ın da başveziri oldu. Melikşah'ın tahta çıkmasından hemen sonra Hasan Sabbah da Selçuklu Kağanı'nın sarayına gitti. Kur'an'ın sözünden dönenlere yönelik sert sözleriyle Başvezir'e okulda ver-

diği vaatleri tutması gerektiğini hatırlattı. Nizamülmülk onu törenle karşıladı. Ona hatırı sayılır unvanlar ve gelirler sağladı. Hasan kurnaz bir ikiyüzlülükle ve erdemli bir açıklık ve samimi dürüstlük maskesi altında kısa sürede Kağan'ın gözüne girdi. Kağan bütün önemli durumlarda ona danışır ve onun kararına göre hareket ederdi. Nizamülmülk'ün otoritesi ve etkisi kısa süre içinde tehlikeye girdi. Hasan, velinimetinin düşüşünü gerçekleştirmek için şevkle çalıştı. Kusursuz bir şeytanlıkla saraydaki en küçük kusurların bile Kağan'ın kulağına ulaşmasını sağladı. Sinsi oyunlar, safsatalar ve kafa karıştırıcı olumsuz izlenimlerle Kağan'ın aklını Başvezir'in aleyhine olacak şekilde çelmeye çalıştı. Nizamülmülk'ün kendi söylediğine göre, bu türden en acımasız darbe, Hasan'ın devletin gelir ve gider bilançosunu kırk gün içinde Kağan'a sunma sözü vermesiydi. Başvezir, bilançonun sunumu için Kağan'dan bu sürenin on katını talep etmişti. Melikşah sarayın bütün sekreterlerini Hasan'ın emrine verdi. Hasan onların yardımıyla istenen hesaplamayı söz verilen süre içinde gerçekleştirdi. Nizamülmülk'ten aktarılanlara göre Hasan'ın söz verdiği süre içinde hesabı Kağan'a sunmasına rağmen bu işten dolayı bir üstünlük elde edememişti. Çünkü hesapları teslim ettikten sonra sarayı onursuz bir şekilde terk etmek zorunda kalmıştı. Ancak Nizamülmülk'ün bunun altında yatan nedenin ne olduğunu dillendirmediği anlatılıyor. Tarihçilerin ifadelerine göre kuvvetle muhtemeldi ki Nizamülmülk kendinde tuttuğu kayıtları sonradan gündeme getirdi ve eksikliklerden ötürü Hasan'ın bilançosunu bozmanın yolunu buldu. Hasan'ın hesaplamada yaptığı bu beklenmedik yanlışın hesabını Kağan'a veremeyeceğini düşünen Nizamülmülk, bunu kullanarak Kağan'ın Ha-

san'a karşı hoşnutsuzluğunu artırdı. Nizamülmülk kendi siyaset okullarında *-Vasaya-* açık yüreklilikle bu talihsizlik Hasan'ın başına değil de kendi başına gelseydi aynı yolu izleyip sarayı terk edeceğini söylemiştir[6].

Hasan, Melikşah'ın sarayından ayrıldı. Önce Rey'e, ardından İsfahan'a geçti. Burada Ebu Fasıl'ın köşkünde kendini gözlerden uzak tuttu. Amacı Nizamülmülk'ün soruşturmalarından kaçmaktı. Kısa sürede Reis'e kendi fikirlerini aşıladı ve bir süre onun yanında kaldı. Her zaman Melikşah ve Başvezir'ine yönelttiği şikâyetlerini, "Eğer emrimde iki sadık dost olsaydı Türk ve köylünün *-Kağan ve Başvezir-* iktidarını çok geçmeden devirirdim." sözüyle bitirirdi. Bu dikkate değer sözler, daha şimdiden kağanları ve vezirleri yok etmeyi düşünen Haşhaşilerin kurucusunun derin ve kapsamlı planlarını ortaya koyuyordu. Bu katiller örgütünün bütün politikasının kanunu bu fikirlerden oluşuyordu. Silahlanmamış fikirler sadece beyni karıştırdığı sürece güçsüzdür. Şüphecilik ve özgür düşünce, yalnızca tembel kişilerin ve felsefecilerin zihnini meşgul ettiği için hiçbir tahtın yıkılmasına neden olmamıştır. Dinî ve siyasi fanatizm, yıkma amacı için milletlerin elindeki en güçlü kaldıraçlardır. İnsanların inandıkları hırslı bir adam için hiçbir şey değildir, ancak inançları nasıl dönüştürebileceğini bilmek her şeydir. Planların işlemesi için hazır köleler, sadık ruhlar ve kör maşalar gereklidir. Birincinin *-Hasan Sabbah-* ruhuyla canlanan ve onun buyruklarına uyacak iki kişi *-kendi ve Reis-* neyi başaramazdı? Hasan'ın girişimci ruhuna açık olan bu gerçek, zamanın en kurnaz ve zeki adamlarından biri olan ev sahibi Reis Ebu Fazıl'ın aklına yatmadı. Bu sözleri bir delilik işareti olarak değerlendirdi.

---

6 Mirhand ve Devlet Şah; Nişaburlu Şahfur Anlatımları.

Bunların bir hezeyan fışkırması olduğundan şüphesi yoktu. "Çünkü..." diye düşündü. "Aklı başında bir adamın, gücü Antakya'dan Kaşgar'a kadar uzanan Melikşah'ın karşısına iki yandaşla birlikte çıkması nasıl mümkün olur?"

Düşüncelerini misafirine söylemeden sabah kahvaltısında ve akşam yemeklerinde, sağlığına kavuşması umuduyla beyin güçlendirici olarak kabul edilen safranla hazırlanan aromalı içecekleri ve yemekleri onun önüne koyardı. Hasan ev sahibinin planını anladı ve onu terk etmeye karar verdi. Ebu Fazıl onu elde tutmak için tüm belagatini boşuna kullandı[7]. Hasan kısa süre sonra Mısır'a gitti[8].

Yirmi yıl sonra Hasan, Alamut'un en korunaklı kalesine sahip olduğunda, Başvezir Nizamülmülk suikastçılarının hançerleriyle can verdiğinde ve kısa bir süre sonra Sultan Melikşah da mezarın yolunu tuttuğunda Reis Ebu Fazıl, Hasan'ın taraftarlarının en ateşlilerinden biri olarak kaledeydi. "Reis..." dedi ikincisi ona. "Hangimiz aklını kaçırmıştık, ben mi sen mi? İsfahan'da önüme koyduğun aromalı içecekler ve safranlı yemekler hangimize daha çok gerekliydi? Sana mı yoksa bana mı? İki güvenilir dost bulduğumda sözümü nasıl tuttuğumu görüyorsun."

Hasan Sabbah'ın iktidarının temellerini atmakla meşgul olduğu yirmi yıl boyunca Kağan Melikşah'ın saltanatı, Orta Doğu tarihinin en fırtınalı dönemlerinden biridir. Birçok yönden eskinin çöküşüne ve yeni hanedanların doğuşuna sebep oldu. Taberistan, Halep ve Diyarbekir'de Beni Siad, Beni Merdas ve Beni Mervan[9] ırkları ortadan kayboldu. Onların yerine Danişmend Bavend ve Ortok[10] aileleri

[7] Miladi 1078; Hicri 471.
[8] Nuhbetet Tevarih -Tarihi- ve Mirhand.
[9] Miladi 1078; Hicri 471.
[10] Miladi 1079; Hicri 472.

kendilerini Kum, Taberistan ve Mardin[11] tahtlarına yükselttiler. Kurucuları Tuğrul Bey zamanından beri İran'da hüküm süren Selçuklular, kollarını Suriye[12], Kirman[13] ve Küçük Asya'ya[14] yaydılar. Abbasi halifelerinin metropolü Bağdat, din savaşlarıyla parçalandı[15]. İmamlar, Eşari ve Hanbeli'nin takipçileri olan Sünniler ve Şiiler, şehrin surları içinde kanlı çarpışmalar yaptılar[16]. Emir Besasiri'nin[17] ölümünden sonra para basma ve minberde adına hutbe okuma ayrıcalığı Abbas ailesine iade edildi. Ancak hutbe, kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'de Mısır tahtını ele geçiren fanatik Halife Müstansır adına okunmaya devam ediyordu. Kahire locasının havarileri olan İsmailiyelilerin yetiştirdiği büyük çağrıcılar *-dailer-* ya da misyonerler, kâfirlik ve isyan davasına dönme kazandırmak için tüm Asya'yı istila ettiler. Onların ektiği tohumlarının verimli bir toprakla *-Hasan Sabbah-* buluşması sürpriz değildi. Sabbah'ın tarihin koruduğu kendi sözleriyle onlarla ilişkisinin başlangıcını anlatacağız[18].

"Çocukluğumdan, yedinci yaşımdan beri tek çabam bilgimin sınırlarını genişletmek ve kapasitemi artırmak oldu. Babam gibi ben de on iki imamın *-imamet-* ilkelerine uygun eğitim aldım. Dostluk bağlarını pekiştirdiğim Emir Harp adında İsmailiye mezhebinden bir arkadaşla tanıştım. Bana görüşüme göre İsmailiyelilerin doktrini filozofik ve Mısır hükümdarının menfaatlerini koruyordu. Bunları

---

[11] Miladi 1085; Hicri 478.
[12] Miladi 1072; Hicri 465.
[13] Miladi 1077; Hicri 470.
[14] Miladi 1084; Hicri 477.
[15] Miladi 1077; Hicri 470.
[16] Miladi 1079; Hicri 472.
[17] Miladi 1084; Hicri 477.
[18] Mirhand ve Takvimü't Tevarih.

söyleyince Emir Harp ile ters düştüm ve bir inanç noktasıyla ilgili aramızda büyük bir tartışma çıktı. Emir Harp'ın düşünceme bolca yağdırdığı suçlamaları hiçbir şekilde kabul etmedim ama yine de aklımda derin iz bırakanlar oldu. Bu arada Emir Harp beni terk etti. Şiddetli bir hastalık nöbetine yakalandım. İnatçılığım İsmailiyelilerin doğru olan öğretisini benimsememe engel olduğu için kendimi suçluyordum. Tanrı'nın benden uzak tuttuğu ölüm, beni yakalarsa gerçeği bilmeden öleceğimden korktum. Sonunda iyileştim. Başka bir İsmailiyeli Ebu Nesim Saraç ile karşılaştım ve ondan gerçeği öğrenmeye çalıştım. Kendisi bana İsmailiye doktrinini bütün ayrıntısıyla açıkladı. Son olarak Irak misyonlarının başkanı Şeyh Abdülmelik Bin Attaş'ın bu görevi yerine getirmesine izin verdiği Mümin adında bir çağrıcı *-dai-* buldum. Fatımi halifesi adına saygımı kabul etmesini rica ettim. Beni ilk başta reddetti. Çünkü rütbem ondan daha yüksekti. Israr edince kabul etmek zorunda kaldı. Şeyh Abdülmelik, Rey'e gelince ve sohbet sırasında fikirlerimi öğrenince çok sevindi. Tavrım onu memnun etmişti. Beni hemen çağrıcı *-dai-* makamına getirdi. Bana dedi ki. 'İmam Müstansır'a *-hüküm süren Fatımi halifesi-* hizmet etmenin mutluluğunu tatmak için Mısır'a gitmelisin.' Şeyh Abdülmelik İsfahan'a gitmek için Rey'den ayrılınca ben de Mısır'a gittim[19]."

Hasan o zaman İran'da İsmailiyelilerin dinsizlik ve ahlaksızlık gizemlerine âşık olmuştu. Bu fikirlerin öğretmeni ve yayıcısı olmaya layık görülmüştü. Büyük yeteneklerinin ünü ve Melikşah'ın sarayında sahip olduğu otorite ondan önce Mısır'a ulaştı. Böyle bir taraftarın elde edilmesinden memnun olan Halife Müntansır onu çok özel karşılamak

---

[19] Mirhand.

istedi. Misyonerlerin şefi ya da locanın büyük üstadı Dayülduat, Şerif Tahir Kasvimi ve diğer rütbe ve nüfuz sahibi kişileri, onu karşılamaları için sınıra gönderdi. Müntansır ona şehirde bir ikametgâh verdi. Onu vezirleri ve saray ileri gelenleriyle birlikte karşıladı. Ona şeref ve lütuf nişanları taktı. Bazılarına göre Hasan, Kahire'de on sekiz ay kaldı. Bu süre zarfında Halife onunla yüz yüze görüşmese de Hasan Sabbah'ı ilgilendiren her şeyle ilgilendi ve hatta ondan çok büyük övgüyle söz etti. Halife'nin tavsiyeleri ve tercihleri o kadar büyüktü ki akrabaları ve büyük memurları Hasan'ın başvezir olacağını sandı. Bu arada Hasan ile Bedir Cemali *-ayın güzellikleriyle dolu-* arasında ayrılık ve nifak bulutları yükseldi. Emirülcuyuş olarak da bilinen Bedir Cemali İsmailiyenin hüküm sürdüğü yerlerde sınırsız güce sahip bir başkomutandı. O dönemde Mısır tahtının halefiyle ilgili büyük bir anlaşmazlık vardı. Halifenin oğlu Nesar'ı meşru halefi ilan etmişti. Bedir Cemali liderliğindeki bir grup ise onun yerine geçmeye layık olan kişinin Halife'nin diğer oğlu Mustali olduğunu iddia ediyordu. Hasan ise Nesar'ın ardıllığını destekledi ve bu yüzden Bedir Cemali'nin bitmez tükenmez nefretini üzerine çekti. Sonunda, Halife istemeye istemeye Hasan Sabbah'ın Damietta Kalesi'nde[20] tutulmasına izin verdi.

Bu dönemde şehrin en güçlü kulelerinden biri ortada anlaşılır bir neden olmaksızın yıkıldı. Yıkımdan korkan insanlar, bu felakette, Hasan Sabbah ve Müntansır'ın şanslı yıldızları tarafından gerçekleştirilen bir mucize gördüler. Düşmanları ve kıskananları Hasan Sabbah'ı, Afrika'ya giden bir gemiye kendi elleriyle bindirdiler. Şiddetli bir fırtına dalgaları kamçıladığında ve Hasan dışında tüm gemi

[20] Mirhand.

çalışanları korku içinde kaldığında o, denizde bunlar yaşanmıyormuşçasına sakindi. Tüm korkuları aşan bir sükûnet içindeydi. Böyle bir korkusuzluğun nedenini soran bir yolcuya şöyle cevap verdi. "Rabb'imiz *-Sidna-* bana başıma hiçbir kötülük gelmeyeceğini vaat etti." Birkaç dakika sonra deniz sakinleşti. Yolcular kendilerine geldiler ve o andan itibaren Hasan'ın müritleri ve sadık yandaşları oldular. Böylece, kredisini artırmak için, sanki her ikisi de emrindeymiş gibi kazalardan ve doğal olaylardan yararlandı. Kabarık denizin tehlikeleriyle yüzleşirken gösterdiği soğukkanlılık, fiziğin bilinen kurallarıyla ona zihnin üzerinde gerçek bir otorite kazandırdı. Zindanın ve fırtınanın karanlık gecesinde, hırs ve intikamın kara planlarını uzun uzun düşündü. Düşen kulenin çarpması, gök gürültüsü, şimşek ve fırtınanın ortasında, tahtları ve hanedanları yıkmak için Suikastçılar örgütünün temelini attı.

Gemi farklı bir yönde ilerliyordu. Hasan'ın lehine esen rüzgâr onları Afrika'ya değil Suriye kıyılarına sürdü. Hasan gemiden indi ve bir süre kalacağı Halep'e gitti. Oradan Bağdat, Kuhistan, İsfahan, Yezd ve Kirman'ı ziyaret etti. Her yerde doktrinini açıkladı. Kirman'dan dört ay ikamet edeceği İsfahan'a döndü. Sonra Kuhistan'a ikinci bir gezi yaptı. Bu vilayette üç ay kaldıktan sonra Damghan'a geçti. Burada ve çevresindeki şehirlerde uzun süre yaşadı. Çok sayıda dönme kazandı. Alamut'a ve çevre kalelere büyüleyici konuşmalar yapan çağrıcılar *-dai-* gönderdi. Planlarını olgunlaştırmak için Ürdün'e gitti. Yolunu oradan Dilem'e çevirdi ama Rey topraklarına giremiyordu. Çünkü o bölgenin valisi Ebu Müslim Razi, Nizamülmülk'ten kendisini mutlaka ele geçirme emri almıştı ve bunun için bütün gücüyle uğraşıyordu. Hasan bu nedenle önce Sari'ye, sonra

Demavend'e gitti. Kazvin'e giderken Dilem'den[21] geçti. Ve sonunda gücünün ve büyüklüğünün beşiği olan Alamut Kalesi'ne yöneldi. Kendisi oraya varmadan önce, en gayretli ve becerikli çağrıcılarından biri olan Hüseyin Kani'yi kale sakinlerini Halife Müstansır'a bağlılık yemini etmeye davet etmesi için bu kaleye göndermiş ve çoğunluk onun istediği yemini çoktan etmişti. Birkaç kişiyle birlikte kaleyi Melikşah adına elinde tutan komutan Ali Mehdi, Bağdat Halifesi'nin, Abbas ailesinin manevi üstünlüğünü kabul ederek görevine sadık kaldı. Selçuklu Kağanı Melikşah'tan başka hiçbir dünyevi prense boyun eğmedi. Ali'nin soyundandı ve ataları arasında sayılan Çağrıcı İlalhak *-hakikate davet eden-* Hasan Bin Said Bakeri bu kaleyi iki buçuk yüzyıl önce inşa etmişti[22].

Alamut *-Akbaba-* Kalesi zapt edilemez konumuyla bilinir. Elli derecelik dik bir yerde kuruludur. Bu kale, Kazvin'in altmış fersah *-yaklaşık 300 km-* kuzeyindeki Rudbar ilçesine dağılan elli kalenin en büyüğü ve en güçlüsüdür. Dilem ve Irak sınırlarında Şahrud veya Kral Irmağı tarafından sulanan dağlık bir ülkedir. Biri Kazvin yakınlarındaki Talkan Dağı'ndan, diğeri Şer Dağı'ndan çıkan ve Alamut'un Rudbar ilçesinden geçen iki dere bu adı taşır. Rudbar, ırmak toprakları anlamına gelir. İsfahan yakınlarında bulunan ve yaşam ırmağıyla sulanan Lor'u, güney Rudbar'dan ayırt etmek için Alamut adı verilen bu kuzey bölgesinin yanı sıra bu ad başka bir bölge için de söylenir: Sendrud, eski Kral Irmağı bölgesi[23].

İktidarının temeli için şimdiye kadar boş yere merkezî bir nokta arayan Hasan, sonunda, Hazreti Muhammed'in

---

[21] Mirhand.

[22] Miladi 860; Hicri 246.

[23] Cihannuma, s. 296 ve 304.

öbür dünyaya göçüşünden sonraki yıl ve İsa'nın doğumundan sonra bin doksanıncı yıla denk gelen dört yüz seksen üç yılında, Recep ayının altıncı günü olan çarşamba gecesi Alamut Kalesi'ni ele geçirdi. Bu ihtilal Fransız devriminden yedi yüzyıl önceydi ve sonra gelenlere ilham kaynağı olacaktı. Onlar da İsmailiyeliler gibi tahtları ve sunakları devirmek için gizli planlar yapacaklardı. İnsanlığın uzun tecrübesi ve kapsamlı bilgisi, siyaset ve tarih üzerine derin çalışma, Hasan Sabah'a, dinsiz ve ahlaksız bir sistemin kurulmasından ziyade hanedanları yıkmanın ve devletlerin düzenini karıştırmanın daha hesaplı olduğunu öğretmişti. Kanunsuzluk hükümdarların hakkı olabilir ama asla çoğunluğun hakkı olamazdı. Çoğunluk ancak sadece birkaç kişi tarafından yapılan yasaların dizginleriyle bir arada tutulurdu. Ahlak ve din, halkın itaatinin ve şehzadelerin güvenliğinin en büyük teminatıdır. Hasan Sabbah'ın amacı, Kahire locasının en üst kademesine kadar yükselerek Abbasilerin halifesini yıkmaktan ve yıkıntıları üzerine yeni tahtlar kurmaktan başka bir şey değildi. Onların sınırsız hırs planlarına açıkça nüfuz etti. Şimdiye kadar Fatimi Halifesi Müntansır adına çağrıcı ya da dinî ve siyasi elçi olarak hareket etmiş olan Hasan, gücünü onun adına kullanmak yerine kendisini güvence altına almak için kullanma kararı aldı. Böylece kendi hâkimiyet alanını belirleyecek ve güçlendirecekti. Yabancı bilgelik ve politika eserlerinin yok edilmesi için uğraşmadı. Çünkü Müslümanların inanışına göre en yüksek egemenlik her zaman hazreti imam halifedeydi. Halk bunun yasal olarak Emevi, Abbasi veya Fatimi aileleri tarafından miras alınıp alınmadığı konusunda bölünmüştü. Tahtları ve saltanatı gasbetmek isteyen hırslı bir reis için, halifenin *-o zamanlar kendisi de bir*

gölgeydi- gölgesi altında ve saltanat halifesi adına hareket etmekten başka imkânı yoktu. Selçuklu ailesi de diğerlerinin daha önce yaptığı gibi Bağdat Halifesi adına Asya'da yönetimi ele geçirmişti. Selçuklu sarayındaki umutlarında başarısız olan Hasan Sabbah, hem Kağan'la hem de Başvezir'iyle anlaşamamıştı. Ancak Kahire Halifesi'nin gölgesi altında öne çıkabilmişti. Katı dindarlık görüntüsü altında görünüşte Kahire Halifesi ve din için ama gerçekte kendisi ve ele avuca gelmez hırsının planları için müritler kazandı.

Alamut'u kısmen hileli kısmen de zorla ele geçirdi. Şans eseri Alamut kelimesinin harflerinde dört seksen üç tarihini bulan Kabala sayesinde başardığı hile, kalabalığın gözünde beklenenden çok daha büyük bir kabul gördü. Hasan tarihte Kartaca ve diğer şehirlerin kuruluşunda kullanıldığı belirtilen hileyi Kağan Melikşah adına kale komutanı Mehdi'ye karşı da kullandı. Ondan üç bin duka bedelle bir öküz derisinin sığabileceği büyüklükte toprak satın aldı. Deriyi şeritler hâlinde dilimledi ve kalenin etrafını çevirdi. Bir süre önce İsmailiyelileri kaleden çıkaran ve daha sonra yapılan bir anlaşmayla onları yeniden kaleye kabul eden Mehdi, hileli toprak alımını kabul etmediği için kaleden kovuldu ve Damghan'a çekildi. Mehdi yola çıkmadan önce Hasan, Kırdkuh Kalesi Komutanı Reis Muzaffer'e verilmek üzere kendisine şu sözlerle kısa bir mektup veya not teslim etti. "Reis Muzaffer, Ali'nin soyundan olup Alamut Kalesi'nden gelen Mehdi'ye üç bin duka ödeyin. Peygamber'e ve ailesine selam ederim. En büyük hükümdar olan Allah bize yeter." Mehdi, Selçukluların yüksek rütbeli subayı Reis Muzaffer'in Hasan gibi bir maceracının mektubuna saygı göstereceğine inanmıyordu. Bu nedenle merakını giderene kadar mektubu ona vermedi. Mektup,

Reis'e sunulur sunulmaz üç bin duka kendisine ödenince hayretler içinde kaldı. Reis Muzaffer aslında Hasan Sabbah'ın en eski ve en sadık adamlarından biriydi. İkincisi ve en aktif olanı Kainli Hüseyin'di. İkisi de onun için misyonerlik ediyorlardı: İlki Cebal'da, ikincisi Kuhistan'da... Her ikisinin kelime anlamı "yaylalar" demekti ve buralar İran'ın kuzey dağlık eyaletleriydi. Hasan metropolünü surlarla çevirdi ve su kuyuları buldu. Uzun mesafedeki suyu kalenin eteğine kadar getirerek kanal açtırdı. Kalenin çevresine meyve fidanları diktirdi. Köylüleri tarıma teşvik etti. Hasan Sabbah bir taraftan tüm Rudbar bölgesinin tamamını kontrol eden kalesinin tahkimat ve savunmasıyla uğraşırken diğer taraftan dikkatini ve ilgisini daha çok kendi dinî ve siyasi sistemini kurmaya çevirdi: Kısaca ona Suikastçıların tuhaf politikası diyoruz.

Yasalarla güçlendirilecek bir güç kurulacak ve egemenliğin büyük kolları olan hazine ve asker eksikliği alışılmadık yöntemlerle giderilecekti. Yüz binlerce insanı katliama sürükleyen ve hırslarının kurbanı olan Babek ve Karmati'nin tarihteki kanlı örnekleri; yerleşik inanç ve yönetim ile açık bir rekabete girişmenin, küfür ve fitnenin ne kadar tehlikeli olduğunu bize göstermiştir. Hasan'ın kendi deneyimi, İsmailiye misyonunun Asya'da elde ettiği küçük sonuçlar ona, kafasını üstlerinin emrine verdiği ve elleri kendi emrinde olmadığı sürece Kahire locasının gizli doktrinini yaymaya çalışmanın ne kadar yararsız olduğunu öğretti.

Afrika'da Fatımi İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü iki yüz yıl boyunca İsmailiyeliler önce Mahadya'da, ardından Kahire'de loca *-tekke-* kurmuş ve Fatımiler lehine gizli misyonlar sistemini örgütlemişlerdi. Böylece Abbasilerin

otoritesini sarsmayı başarmış, ancak kendi etki alanlarını genişletememişlerdi. Bağdat'ta para basma ve cuma namazlarında ad okuma imtiyazını elde etmiş ama onları sadece bir yıl ellerinde tutabilmişlerdi. Besasiri, Tuğrul'un silahlarına yenik düşünce bu ayrıcalıklarını kaybetmişlerdi. İsmail'in haleflerine taraftar kazandırma bahanesiyle dinsizliği ve ahlaksızlığı vaaz etmişlerdi. Böylece sivil toplumun dinî ve ahlaki bağlarını, kendilerinden ödün vermeden gevşetmiş, devirmeden veya üzerine oturmadan tahtları sallamışlardı. Bunların hiçbiri Hasan'ın derin dikkatinden kaçamadı. Selçuklu İmparatorluğu'ndaki görevi esnasında vezir olma hayali suya düştüğü için daha sonra dinî ve siyasi elçi olarak kendi iktidarının yolunu açtı. Kendinin sahip olacağı bir yönetim sistemi planladı. Gizli doktrininin temeli, "Hiçbir şey doğru değildir ve her şeye izin verilir." idi. Bununla birlikte çok az kişiye verildiği ve tavizsiz dindarlık perdesi altında saklandığı için gizli doktrin, zihnin çalışmasını körü körüne bağlılık ve İslamın emirlerinin benimsenmiş dizginleriyle durdurdu. Dünyevi teslimiyet ve bağlılık ne kadar kuvvetli olursa sonsuz mükâfat ve şanın da o kadar çok olacağı zihinlere işlendi.

Şimdiye kadar İsmailiyelilerin yalnızca efendileri ve dostları vardı. Bunlar gizli doktrinin tüm derecelerini öğrenerek mezhebe adam kazandıran çağrıcılar *-dai-* ve misyonerlerdi. Büyük çoğunluğunu bunların anlattıklarına yavaş yavaş inanan insanlar oluşturuyordu. Büyük işleri büyük bir gizlilik ve hızlı bir şekilde yerine getirebilmek için ailevi bağlarını koparan, dinsizliğin ve ahlaksızlığın gizemi asla kendilerine verilmeyen, üstlerinin elinde kör ve fanatik araçlardan başka bir şey olmayan üçüncü bir sınıfın da gerekli olduğu, Hasan'ın pratik ve girişim-

ci ruhunda ortaya çıktı. İyi örgütlenmiş siyasi bir yapının sadece kafalara değil silahlara, efendinin de sadece zeki ve becerikli adamlara değil aynı zamanda sadık ve aktif ajanlara ihtiyacı olduğu açıktı. Bu ajanlara Fedai *-Kendini Adayan-* deniyordu. Adın kendisi bile amacın ne olduğunu gösteriyordu. Suriye'de Haşhaşilerin ya da diğer adıyla Suikastçıların bunları nasıl devşirdiğinden, onları körü körüne bağlılığa ve fanatik bir adanmışlığa yöneltmek için kullandıkları araçlardan daha sonra söz edeceğiz.

Üç yüz yıl önce Maveraünnehir'de Mukanna'nın *-Peçeli-* müritleri; eski Hıristiyan neofitler *-çıraklar-* ve bizim zamanımızda padişahın iç oğlanları ya da günümüzde Lübnan prensinin savaşçıları ve İstanbul'da yeniçeriler ve saray korumalığı yapan bostaniler gibi beyaz giysi giyer[24], kırmızı sarık takar, ayağına çizme çeker veya kuşak bağlarlardı. Giysilerinden ötürü Mukanna'nın *-Peçeli-* müritlerine Mubeyese *-Beyaz ya da Muharrem (Kızıl)-* derlerdi.

Hançerlerle silahlanan fedailer suçsuzluğun, adam öldürmenin, sorgusuz bağlılık ve cinayetin bütün türlerine alışmışlardı. Onlar büyük üstadın muhafızı, ölümcül emirlerinin uygulayıcısı ve kanlı askerleri; Suikastçılar örgütünün hırs ve intikam yönteminin kanlı aletleriydiler.

Büyük üstada Efendimiz anlamında Sidna ya da Sidney denirdi. Bunun yanında Şeyhülcebal, Şeyh, Ermiş Adam ya da Dağın En Büyük Efendisi diye anıldığı da olurdu. Çünkü mezhep çoğunlukla Irak, Kuhistan ve Suriye'nin dağlık bölgelerdeki kaleleri ve ıssız dağları elinde tutuyor; Danyal Peygamber'in[25] antik çağlardaki zamanları gibi dağ içinde beyaz görünümlü Alamut Kalesi'nde

---

[24] Dealbati.
[25] Danyal, 7, 9.

yaşıyordu. Hasan Sabbah, kelimenin bilindik anlamıyla ne kral ne de şehzadeydi. Hiçbir zaman sultan, melek ve emir unvanlarını üstlenmedi. Sadece Arap kabilelerinin reisleri, sufilerin ve dervişlerin üstleri için söylenen Şeyh unvanını üstlendi. Otoritesi bir krallık ya da prenslik değil bir kardeşlik ya da tarikat örgütü olabilirdi; Avrupalı tarihçiler, bu nedenle, Haşhaşilerin imparatorluğunu geleneksel hanedanlarla karıştırarak büyük bir hataya düşüyorlar. Çünkü Haşhaşilerin örgüt şekli, sadece St. John Şövalyelerinin, Cermen Şövalyelerinin ya da Tapınakçıların örgütlenme şekline benziyordu. Bunların ikincisi; büyük üstat, büyük ata, dinî elçilerin yanı sıra, siyasi müdahale ve gizli doktrin içeriği bakımından da Haşhaşilerle benzerlik gösteriyordu. Cübbelerinde; beyaz giysili, kırmızı kuşaklı ve başları sarıklı Haşhaşiler gibi kızıl haçın ayırt edici işaretleri vardı. Onların da İslamın emirlerini reddeden Haşhaşiler gibi haçın kutsallığını kabul etmeyen gizli ilkeleri vardı. Her ikisinin de politikasının temel ilkesi, komşu ülkelerin kalelerine ve zor girilir yerlerine sahip olmak ve böylece maddi veya askerî araçlar olmaksızın devlet içinde devlet -*imperium in imperio*- kurarak iktidarını sürdürmek ve tehlikeli rakipler olarak yönetimlere korku salmak için örgütü hazır tutmaktı.

Düz topraklar her zaman daha dağlık bölgeler, dağlık bölgeler ise içine serpiştirilen kaleler tarafından yönetilir. Dağlara ve kalelere hile veya zorla hâkim olmak, yönetimlere düzenbazlık veya dehşetle korku salmak, katilin elini silahlandırmak; Suikastçıların siyasi düsturuydu. İçerisi sıkı sıkıya uygulanan dinî kurallarla, dışarısı kaleler ve hançerlerle güvence altına alındı. Örgütte dinî görevlerini eksiksiz yerine getirenlerden ya da bu konularda gev-

şek olanlardan sadece İslamın emirlerine, hatta şarap ve müzikten kaçınma gibi en katı kurallara uymaları; adanmış ruhlardan ise körü körüne boyun eğme ve hançerlerini inançları için çekinmeden kullanmaları bekleniyordu. Çağrıcılar ve misyonerler beyinleriyle görev yaptılar ve Şeyh'in emirlerini yerine getirmek için hançerleri yönettiler.

Efendi'nin altında yönetimindeki büyük çağrıcılar *-dai kebir-* büyük memurlar ya da kıdemliler, yardımcılar; mezhebin yayıldığı üç ilde; yani Cebal, Kuhistan ve Suriye'de görev yapıyordu. Bunların altında çağrıcılar *-dai-* ya da dinî elçiler ve yetişmiş ustalar olarak sıradan siyasi elçiler bulunurdu. Yol kardeşleri *-refik-* gizli doktrine çeşitli yollarla yetiştirilip ustalığa kadar yükselen insanlardı. Mezhebin muhafızları, savaşçılar, sadık katiller *-fedailer-* idi. Adaylar *-lazik-* çıraklar ya da yetişme aşamasındaki kardeşler olarak görülüyordu. Örgütte şeyh, büyük efendi, büyük çağrıcı - *dai kebir* -, çağrıcı *-dai-*, kardeş *-refik-*, fedai *-ajan-*, aday kardeş *-çırak ya da lazik-*, dinsiz ya da sıradan insan olarak sıralanan yedi derece vardı. İsmailiyeliler bu derecelendirmeyi yedi konuşan ve yedi dilsiz imamdan esinlenerek yapmışlardı. Bu derecelendirmenin sebebi siyasi bir gücün yok edilmesinden çok teorik bir temele dayanıyordu. Bu düzenlemeye göre, her kuşakta, farklı derecelere göre birbirinden ayrılan yedi kişi yaşıyordu: 1. İlahi olarak atanan imam. 2. Şeyh'in tayin ettiği ve İsmailiyelilerin Esas *-Makam-* adını verdiği Hudşet *-Evin Emin Kişisi*. 3. İmam'dan ve Hudşet'ten emir alan Sumasa. 4. Çağrıcılar *-dailer*. 5. Mesuni *-Özgür-* veya sözle ya da yeminle kabul edilen. 6. Mukellebi, *-avcı-* inanç değiştirmeye uygun kişiler. 7. Müminler, *-İnananlar-* normal insanlar... Yukarıdaki iki ayrımı

karşılaştırdığımızda birincisinde halkın itaatini talep eden görünmez imamın, ikincisinde ise mezhep düşmanlarına karşı kalkan konumunda olan imamın eksik olduğunu görüyoruz. Diğer derecelerde ise iki ayrım arasında benzerlikler göze çarpmaktadır[26].

İslamın kalbindeki gizli örgütlerin ilk kurucusu olan Kaddah oğlu Abdullah Meymun'un kendi öğretisinin yedi derecesini oluşturduğunu yukarıda gördük. Bu nedenle müritleri yedi imamla ilgili görüşlerinin yanı sıra Yediciler adını da aldı. Derece sayısını yediden dokuza çıkarmalarına rağmen şimdiye kadar Batı İsmailiyelilerine verilen bu unvan, daha hakkaniyetli bir şekilde yeni kolları olan Doğu İsmailiyelilerine veya Haşhaşilere devredildi. Haşhaşilerin kurucusu Sabbah'ın oğlu Hasan, bölümlemeleri yalnızca önceki yedi sayısına geri getirmekle kalmadı, aynı zamanda çağrıcılar *-dailer-* veya misyonerler için kademeli olarak çok fazla referansı olmayan yedi noktadan oluşan belirli bir davranış kuralı çizdi. Bu öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikler kadar öğretileceklerin aydınlanması ve örgütün baştan yeniden yapılandırılması listesiydi.

Giriş kuralına Aşina risk *-çağrı bilgisi-* adı verildi. Bunlar adaylara uygun konuların seçimi için gerekli olan insanlığı anlama ilkelerini içeriyordu. Rahipler arasında çok revaçta olan birkaç atasözü bununla bağlantılıydı ve gerçek anlamlarından farklı anlamlar içeriyorlardı. "Çorak toprağı ekmeyin." - "Lamba olan evde konuşma." - "Sözlerini kafasızlar için boşa harcama." - "Hukukçunun huzurunda konuşma." Çünkü bilgili ve dürüstlüğü denenmiş insanlarla olduğu gibi aptallarla da ilişki kurmak aynı derecede tehlikeliydi. Birincisi doktrini yanlış anlıyor, ikinci-

---

[26] Nasayülmülk.

si doktrini ifşa ediyordu. Bunların ikisinden de öğretmen ya da alet olmazdı. Bu alegorik *-sembolik-* cümleler ve her türlü açığa çıkma tehlikesini önlemek için çok gerekli olan ihtiyatlı kurallar, bize eski çağlardan kalma gizli bir toplumu ve modern zamanların ünlü bir örgütünü hatırlatıyor: Pisagor ve Cizvitler... İlkinin bize ulaşan ve tuhaf anlamı artık anlaşılmayan gizemli atasözleri, muhtemelen onun öğretisindeki bilgilere benzer özdeyişlerden başka bir şey değildi. Bir toplumun farklı sosyal sınıflarına uygun konuların seçimindeki siyasi sağduyu, Hazreti İsa'nınkilerde en yüksek mükemmelliğe ulaştı. Bu nedenle Pisagorcular ve Cizvitler, Suikastçılarla benzerlik gösterirler. İkinci davranış kuralı güven kazanma *-teenis-* olarak adlandırıldı. Adayları, eğilimlerini ve tutkularını şaha kaldırarak kazanacaklarını öğrendiler. Adaylar kazanılır kazanılmaz üçüncü olarak onları, Kur'an'ın tartışılmaz dinî emirleri ve aklı zorlayan ayetleriyle ilgili binlerce şüphe ve soruyla altından kalkılamayacak bir vicdansızlık ve içinden çıkılmaması gereken belirsizlik labirentine sokmak gerekiyordu.

Dördüncü olarak adayın kendisini en ciddi şekilde, ihlal edilemez bir sessizlik ve boyun eğmeyle bağladığı yemin *-ahit-* izledi. Şüphelerini üstlerinden başkasına iletmeyeceği, körü körüne üstlerine itaat edeceği ve ondan başkasından emir almayacağı beyinlerine yerleştirildi. Beşinci kural kusur gizleme *-tedlis-* idi. Adaylara doktrinlerinin ve görüşlerinin, mabette ve devlette yüksek makamda olanların fikirleriyle nasıl uyuştuğu öğretildi. Büyük ve güçlü adamlardan örnekleme, adayları kendi öğretilerine bağlamak ve ateşlemek için daha fazla yapıldı. Altıncı sırada olan doğrulama *-tesis-* öğrencinin inancını doğrulamak ve güçlendirmek için önceki her şeyi özetlemekti. Yedinci sı-

rada sembolik *-tevil-* talimat geliyordu. Bu dinsizlik eğitiminin sonucuydu. Tevil, tensil veya ilahi kelimenin gerçek anlamıyla karşıtı olan sembolik *-alegorik-* açıklama, onları Caferilerden veya şeklî ibadetin takipçilerinden ayırt etmek için gerekliydi. Gizli doktrinin özünü, bâtıni *-ezoterik-* doktrin olarak adlandırıyorlardı[27]. Günümüzde Kutsal Kitap'a sıklıkla uygulanan bu şeytani açıklama ve yorumlama şekli sayesinde inanç ve yükümlülükler sadece semboller *-alegori-* hâline geldi. Dış biçim olsa da olurdu, olmasa da... Önemli olan iç duyguydu. Dinî kurallara ve ahlaki yasalara uyulması ya da uyulmaması eşit derecede önemsizdi. Sonuç olarak her şey şüpheliydi ve hiçbir şey yasak değildi. Halk, Müslümanlığın en katı kurallarının boyunduruğu altında tutulurken sadece gizli öğreti ile donanmış ve önde gelen liderlerden birkaçına verilen zirve *-acme-* bilgi, Haşhaşilerin felsefesinin zirve noktasıydı. Haşhaşiliğin en büyük politikası, yönetilenler için değil sadece yönetenler için sadakatsizlik ve ahlaksızlık doktrinini tasarlamaktan ibaretti. Hasan Sabbah birincisini dizginleyerek, kendine körü körüne itaat ettirerek ve tereddüt etmeden feda ederek; birinciyle eşit derecede kör olan ikincisini dizginsiz despotik emirlerine tabi tutarak ve tutkularını tam anlamıyla tatmin ederek, *-böylece her ikisini de-* hırsının amacına hizmet ettirdi. Bu nedenle, öğrenme ve bilim, son dereceye gelenlerden yalnızca birkaçı içindi. Amaçlarına hemen ulaşmak için kafalardan çok silahlara ihtiyaç duyuyordu. Kalem yerine kabzası kendi elinde, ucu her yerde olan hançerleri kullanıyordu.

Hasan Sabbah, Alamut Kalesi'ni ele geçirir geçirmez ve cephane sağlamadan önce Kağan'ın Rudbar bölgesinin

---

27 Nasayülmülk, Hâkim Esadeddin'in Mevakit'inden sonra.

tımarını verdiği bir emir, kaleye erişim yollarını ve erzak girişini kesti. Hasan, şansın onları kalede tutacağı inancıyla sakinlere yeni bir cesaret ilhamı verdiğinde onlar kaleyi terk etmek üzereydi. Kaldılar ve kale "Şans Evi" adını aldı. İlk başta İsmailiyelilerin çabalarını küçümseyen Kağan Melikşah, sonunda Hasan'ın isyanıyla tehdit edilen iç barışı sağlamak için harekete geçti. Emir Arslantaş'ı[28] *-Aslan Kaya-* Hasan Sabbah'ı tüm takipçileriyle birlikte yok etmesi için görevlendirdi. Hasan Sabbah az erzağı olmasına rağmen Kazvin'de asker ve mürit toplayan çağrıcı *-dai-* Ebu Ali, üç yüz adam gönderinceye kadar sadece yetmiş arkadaşıyla kaleyi cesurca savundu. Geceleyin garnizona ulaşmanın bir yolunu bularak kaleyi kuşatanlara saldırdı ve onları geri püskürttü. Kağan Melikşah askerlerin geri çekildiğini duyunca çok endişendi. En güvendiği subaylardan biri olan Kisil Sarık'ı Horasan birlikleriyle birlikte, fitne tohumlarını Kuhistan vilayetlerine saçan Hasan Sabbah'ın çağrıcısı *-dai-* Hüseyin Kani'nin üzerine gönderdi. Hüseyin, Hasan'ın bulunduğu Alamut Kalesi'nden daha az gözetim altında tutulan Müminabad bölgesindeki bir kaleye çekildi. Hasan Sabbah uzun zamandır olgunlaştırdığı özel cinayet planını uygulamaya koymaya ve düşmana ağır bir darbe indirmeye karar verdi. Beklediği an gelmişti. Hazır hançer ya da zehirle en güçlü düşmanlarının birinden kurtulacaktı. Selçukluların bilge ve güçlü büyük veziri Nizamülmülk, o ailenin üç Kağanı Tuğrul Bey, Alparslan ve Melikşah'ın emrinde görev yapmıştı ve yapıyordu. Gençlik yıllarında İmam Musavek'in okulunda, daha sonra Melikşah'ın sarayında itibar ve lütuf ile ilgili anlaşmazlıklarında ve son olarak şimdi, iktidar ve yönetim

---

[28] Miladi 1092; Hicri 485.

için Alamut Efendisi ile açıkça rekabet eden Nizamülmülk *-Selçuklu İmparatorluğu'nun büyük koruyucusu ve İsmailiyelilerin ilk büyük düşmanı-* Hasan'ın fedaisinin ya da adanmışının hançeri altına intikam ve hırsın ilk kurbanı olarak düştü.

O dönem yeni doktrinin ilan edilen düşmanları ve dostları için eşit derecede yıkıcı olan korkunç bir cinayet ve misilleme dönemiydi[29]. İlki Haşhaşilerin hançerlerinin altına, ikincisi Hasan Sabbah'ın mezhebinin tüm tahtları tehdit ettiği tehlikelere uyanan şehzadelerin kılıcı altına düştü. Mezhep taraftarları ve üyeleri halka açık duyurular ve suçlamalarla mahkûm edilerek soruşturmaya tabi tutuldu. İlk imamlar ve hatipler -isteyerek ya da emirle- İsmailiyelileri tahtın ve mabedin en tehlikeli düşmanları ilan ettiler. Azılı suçlu ve kanunsuz dinsizler olarak mahkûm ettiler. Dinsiz olduklarına dair fetvalar çıkardılar. Onlar, açık savaşın veya yasa dışılığın kâfirleri, ayrılıkçıları ve isyancılarıydılar. Onları adaletin intikamcı koluna teslim etmek İslamın emriydi. İslamın ilk töre bilimcilerinden ve en ünlü Fars etik hocalarından biri olan İmam Gazali önemsizlik doktrinini destekleyenlerin, yani Allah'ın mahkûm edeceği dinsizlerin *-mülhit-* aptallığı üzerine bir risale yazdı[30]. Ünlü bir yasal hükümler koleksiyonu olan Fetvaların Hazineleri[31] başlıklı bu kitapta, Kuhistan'ın dinsiz *-mülhit-* mezhebi, İmam Ebu Yusuf ve Muhammed'in Karmatiler hakkında verdiği eski hükümler geçerli sayılarak mahkûm edildi. Canları ve malları tüm Müslümanlara ganimet sayıldı. Birleşme *-Multakat-* ve Fetvaların Hazineleri *-Hasanetol Fetavi-* kitabında, eğer çağrıcı *-dai-* ya da elçi görevini

[29] Mirhand.
[30] Hamakati Ehli İlahat Yeni Mulahide Haselehum Allah.
[31] Cevatülfetavi.

üstlenmişlerse tövbe edip hatalarından dönseler de dinsizlerin infazının yasal olduğuna hükmedildi. Çünkü yalan yere yemin etmek onların düsturlarından biriydi. Ahlaksız dinsizlerden hiçbir şekilde geriye dönüş beklenemezdi. Böylece her iki tarafın zihni birbirine küstü. Hükûmetler ve örgüt açık savaştaydı. Kafalar suikastçının hançerine ve celladın kılıcına zengin bir hasat oluşturdu[32].

İlk düşenler en yüksek rütbeli olanlar oldu: Bağdat'ın ilk valisi Tuğrul Bey tarafından atanan Emir Borsak ve Selçuklu Kağanı Berkyaruk'un amcası Yakut'un kendisine emanet ettiği ve kızıyla evlendirdiği Araş Nizami idi[33]. Berkyaruk ve Muhammed[34] kardeşler arasında Irak ve Horasan topraklarıyla ilgili iç savaş, Hasan'ın hırslı planlarının uygulanmasını kolaylaştırdı. Kardeş uyuşmazlığının kanlı yatağında zehirli cinayet ve fitne tohumu ekildi. Mezhep üyeleri kademe kademe Irak'ın ve hatta İsfahan'ın Şah Dur *-Kralın İncisi-* denilen ve Melikşah tarafından yaptırılan en güçlü kalelerinin efendisi oldular. Şehzade Melikşah bir zamanlar bu yerin yakınında Roma imparatorunun İstanbul'daki büyükelçisi ile avlanırken bir av köpeği ulaşılmaz bir dağ platosuna saptı. Elçi, şehzadenin topraklarında, pek çok doğal tahkimat avantajı sunan bu yerin ihmal edilmemesi gerektiğini söyledi ve oraya bir kale inşa edilmesini önerdi. Kağan elçinin önerisine uyup ulaşılmaz platoya bir kale inşa etti ama İsmailiyeliler kale komutanının kolunu büküp kaleyi elinden aldılar. Bu olay, "Bir köpeğin işaret ettiği ve bir kâfirin önerdiği kale ancak bela getirir." sözünü doğurdu.

Kralın İncisi'nin yanı sıra İsfahan yakınlarındaki Der-

---

32 Nasayülmülk ve Mevakif'in Gördükleri.

33 Ebul Fida Yıl 494; Cihannuma, Mirhand.

34 Miladi 1096; Hicri 490.

kul ve Halencan kalelerini de aldılar. Şehirden en çok beş fersah *-yirmi beş kilometre-* uzakta ve Abhar yakınlarındaki Vastamkuh Kalesi, Fars ve Kuhistan arasındaki Tambur ve Kuhalistan, Kum ilindeki Damghan, Firuskuh ve Kirdkuh ve son olarak Kuhistan'da Tebs, Kain, Tun ve Müminabad bölgesindeki birkaç kale[35] İsmailiyelilerin eline geçti. Hasan'ın yeğeni Ebu Fettah, İsdahan'ı ele geçirdi. Kia Busurgumid, Lamsir Kalesi'ni aldı. Her ikisi de Reis Muzaffer ve Hüseyin Kani ile birlikte doktrinin aktif propagandacıları, Hasan Sabbah'ın en büyük destekçileri ve Peygamber'in sırdaşları Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali gibi onun en yakın arkadaşlarıydılar. On yıl önce İsmailiyelilerin eline geçen Alamut ve Vastamkuh dışındaki bu kalelerin alınması, Kudüs'ün Haçlılar tarafından alınmasından sonra gerçekleşti[36]. Hıristiyanlık ve kâfirlik, dindar savaşçıların haçı ve Haşhaşilerin hançeri, aynı zamanda Müslümanlığın ve onun monarşilerinin yıkımına ortak oldu.

Uzun bir süre boyunca Haşhaşiler, Avrupa'da yalnızca Haçlıların söylentileriyle biliniyordu. Son tarihçiler onların Suriye'deki varlıklarını gerçekte olduğundan daha sonraya tarihlendirdiler. Ancak onlar Filistin'de Haçlılarla eş zamanlı olarak ortaya çıktılar. Çünkü Hıristiyanlık döneminin on ikinci yüzyılının ilk yılında Emesa Prensi Cenahüddevlet, Kont St. Gilles tarafından kuşatılan Kürtlerin kalesi Husnülkurd'u kurtarmaya koşarken Haçlıların hançerleri altına düştü. Cenahüddevlet dört yıl önce de[37] namaz kılmaya hazırlanırken sarayında üç Pers suikastçısı tarafından saldırıya uğramıştı. Bu girişimin şüphe gölgesi, Cenahüddevlet'in siyasi muhalifi Halep Prensi, Haşhaşi-

---

[35] Miladi 1100; Hicri 494.

[36] Ebul Fida Yıl 494; Cihannuma, Mirhand.

[37] Yıl H. 490.

lerin büyük dostu ve onların elçisi olan Rızvan'ın üzerine düştü. Kendisi aynı zamanda hem hekim hem astrologdu. Bu nedenle kendi örgütünün yanlış doktrinini kullanmadan kendini ve başkalarını aldatmaya iki kat yetkindi. Bu adam, bu ilk başarısız cinayet girişiminden yirmi dört gün sonra öldü ama örgütün kanlı görüşleri onunla birlikte ölmedi. Onun koltuğu, Halep Prensi Rizvan'ın izinden giden İranlı kuyumcu Ebutahir İzak tarafından dolduruldu. Haçlılarla sürekli düşmanlık içinde olan bu reis ve kardeşi, Şam Prensi Dukak, doktrinleri kendilerine uygun olduğu için Bâtınilerin veya Haşhaşilerin bölgeye göç etmesini ve yerleşmesini kabul ettiler[38]. O sadece kötü bir Müslüman ve özgür bir düşünürdü. Onlarla yakın dostluk bağı kurdu. Sadakatsiz ve dar görüşlü politikasının peşinde koşarken halkının ve gelecek kuşakların çıkarlarını unuttu. Halep'in[39] güneyine sadece bir günlük yolculuk uzaklığındaki güçlü bir yer olan Sarmin, Hasan Sabbah'ın yeğeni ve Suriye'nin büyük önceli Ebu Fettah'ın yanı sıra Kuhistan, Kum ve Irak'taki Hüseyin Kani, Reis Muzaffer ve Busurgumid'in ikametgâhı oldu. Birkaç yıl sonra[40] Apamea sakinleri, Mısır Valisi Halef'e karşı Sarmin Komutanı Ebu Tahir İzak'tan yardım istediklerinde, valinin öldürülmesinin sebebi oldu. Ebu Tahir, Halep Prensi Rizvan'ın adına şehri ele geçirdi ve kalenin komutanı olarak kaldı[41]. Bununla birlikte Ebu Tahir, daha sonra yapılan saldırılara dayanamayıp serbest kalması kaydıyla şehri teslim etti. Lakin

---

[38] İbn Fırat ve Kemaleddin.

[39] Cihannuma Anlatıları: Sarmin.

[40] Miladi 1107.

[41] Wilken, Geschichte der Kreuzzüge, II. s. 272, Kemaleddin'den sonra ve *Aix*'li Albert. Bu ikincisi isimleri sürekli karıştırır: Rizvan'a Brodoan, Apamea'ya -Halep- Femia, Ebu Tahir'e Botherus, Assassins, Azopart diye ad verir. Vide Gesta Dei per Francos, s. 350 ve 375.

şehri teslim alan Tancred sözünü tutmayarak onu Antakya'ya götürdü ve ancak fidye karşılığında serbest bıraktı. Arap tarihçi Kemaleddin bu nedenle Tancred'i sözünden caymakla suçlamıştır. Ancak öte yandan Haçlı seferlerinin Hıristiyan tarihçisi *Aix*'li Albert, bu kadar aşağılık bir kabadayının hayatını bağışladığı için Tancred'i kınamıştır. Bunun yanında, anlaşma ile hayatları güvence alınmayan Ebu Tahir'in adamları, Tancred tarafından Halef oğullarının intikamına teslim edildi. Ebu Fettah işkence ıstırabı altında öldü[42]. Bundan kısa bir süre sonra Tancred, Haşhaşilerden güçlü Kefirlana Kalesi'ni aldı.

Ebu Tahir, koruyucusu Rizvan'a döndükten sonra suikast girişimleriyle nüfuzunu daha da artırdı. Hucend'in zengin tacirlerinden biri olan ve yeminli düşmanı Bâtınilere zarar vermek için büyük paralar harcayan Ebu Harb İsa *-Savaşların Babası-* beş yüz deveden oluşan zengin bir kervanla Halep'e geldi. Ebu Harp'in adamlarının darbelerine maruz kalan bir kardeşinin kanının intikamını almak için fırsat kollayan Rey'in yerlisi Nasır oğlu Ahmed adlı bir suikastçı da Horasan sınırında kervana katılmıştı. Katil, Halep'e vardığında imkânının çokluğu ve Ebu Harp'in Haşhaşilere karşı bilinen düşmanlığı nedeniyle amacına daha kolay ulaşmak için Ebu Tahir ve onun koruyucu Rizvan'la bir görüşme yaptı ve onları intikam almaya davet etti. Ebu Tahir, eylemin gerçekleştirilmesi için Haşhaşilerden ve Rizvan'dan adam sağladı. Ebu Harp bir gün etrafını çeviren adamlarıyla develerini sayarken katiller kendisine saldırdı ama katiller kurbanlarının kalbini delmeden önce efendilerini savunmak için cesaret ve bağlılıklarını sergileyen gözü pek ve sadık adamların darbeleriyle can verdiler.

[42] Miladi 1110; Hicri 504.

Ebu Harp'in bu saldırıyı haber verdiği Suriye prensleri, bu skandal misafirperverlik ihlali için Rizvan'a bolca sitem ettiler. Eylemde hiçbir payı olmadığı yalanıyla Rizvan kendini affettirdi ama vicdanları sarsan her eylemden sonra tüm yalancıların payına düşen *-halk tarafından-* hor görülmekten kurtulamadı. Ebu Tahir, Halep sakinlerinin İsmailiyelilere karşı her geçen gün artan öfkesinden kurtulmak için kendi ülkesine, kanlı arkadaşlarının yanına döndü[43].

Bâtınilerin Apamea'ya karşı girişimleri kadar başarısız bir başka girişimleri de Şiser'e yapılan saldırıydı. Bu saldırıyla Munkad ailesini kaleden sökmek ve kendilerine bağlamak kılmak istemişlerdi. Kale sakinleri Hıristiyanların paskalya[44] kutlamalarına katılmak için kaleden çıkıp kasabaya giderken Haşhaşiler kaleyi ele geçirip kapılara barikat kurdular. Şenliklerden dönen sakinler gece boyunca eşleri tarafından iplerle pencerelerden içeriye çekildiler ve Haşhaşileri kovdular.

Kısa bir süre sonra Musul Prensi Mevdud, Şam'da bir bayram gününde şehrin prensi Tuğtekin ile büyük caminin ön avlusunda yürürken hançerli saldırıya uğradı. Bir suikastçı onu hançerledi ve olay yerinde kafasını kesti[45]. Aynı yıl[46], kılıcı ve hançeri gücünü savunmak ve genişletmek için kullanan İsmailiyelilerin büyük koruyucusu Halep Prensi Rizvan öldü. Onun ölümü olacakların işaretiydi: On altı yaşında bir genç olan Rizvan'ın oğlu Ahras ile birlikte hükûmeti sürdüren Hadım Lulu, tüm Bâtınileri ölüme mahkûm ederek işe başladı. Hem de yasal yollarla değil rastgele infaz edilen katliamlarla...

---

[43] İbn Fırat ve Kemaleddin.
[44] Miladi 1108; Hicri 512.
[45] Ebul Fida, Takvimü't Tevarih, Mirhand Ebu Faradi.
[46] Miladi 1113; Hicri 507.

En az üç yüz erkek, kadın ve çocuk parçalara ayrıldı. Yaklaşık iki yüz kişi zindanlara atıldı. Ebu Fettah *-Halef oğulları tarafından ölümüne işkence edilen değil Ebu Tahir'in oğlu, kuyumcu ve babasının halefi-* İran'a döndükten sonra Suriye'deki Haşhaşilerin başı olarak adaşından daha korkunç ve hak ettiği bir kaderle karşılaştı. Irak'a bakan kapıda parçalara ayrıldıktan sonra uzuvları yakıldı. Başı sokaklarda dolaştırılmak için Suriye'ye götürüldü. Astroloğun *-müneccim-* kardeşi Çağrıcı *-Dai-* İsmail, önce mezhebiyle birlikte Rızvan'a sığındı. Lakin bunun bedelini canıyla ödedi. Birkaç suikastçı duvarın üstünden uçuruma atıldı. İran'dan yeni gelen Çağrıcı *-Dai-* Dimlataş'ın oğlu Hüsameddin, halkın öfkesinden korktuğu için Rakka'ya kaçtı ve orada öldü. Bazıları da kaçarak kendini kurtardı ve Suriye'nin kasabalarına dağıldılar. Diğerleri ise mezhep üyesi olduklarına dair ölümcül şüpheden kurtulmak için kardeşlerini hem ihbar ettiler hem öldürdüler. Malları bulundu ve el konuldu[47]. Zulmün intikamı çeşitli yöntemlerle ve kanlı bir şekilde alındı. Şamlı Tuğtekin Atabey, Bağdat halifesinin huzuruna alındığında üç suikastçı arka arkaya Horasan Valisi Emir Ahmed Bal'a, muhtemelen onu Atabey sandıkları için saldırdı. Üçü de hançerlemek için seçtikleri ve sık sık kalelerini kuşatan yeminli düşmanları emirle birlikte can verdi. Devletin barış ve asayişini korumakla yükümlü eyalet valileri onların doğal düşmanlarıydı. Bu nedenle valiler onların hançerlerine herkesten daha fazla maruz kaldılar. Aynı zamanda Emir İlgazi'nin sarayına giden Halep Valisi Bedii ve bir oğlu onların kurban oldu[48]. Bedii'nin diğer iki oğlu katillerden ikisini öldürdü ama üçüncü katil

---

[47] Miladi 1115; Hicri 509.
[48] Miladi 1119; Hicri 513.

daha atik davranıp yaralanmış kardeşlerden birine ölümcül darbeyi indirdi. Katil tutuklanıp Şehzade Tuğtekin ve İlgazi'nin önüne çıkarıldı. Sadece zindana mahkûm edildi ancak katil kendini asarak canına kıydı.

Ertesi yıl[49] Ilgazi, Halep'teki İsmailiyelilerin başı Ebu Muhammed'den kendilerini Şerif Kalesi'ne yerleştirmelerini isteyen bir mesaj aldı. Muhammed'in gücünden korkan İlgazi, öneriyi kabul ediyormuş gibi davrandı. Ancak elçi bu kabulü yerine ulaştırmadan Halep sakinleri kalenin surlarını yıktı, hendekleri doldurdu ve kaleyi kasaba ile birleştirdi. Kaleyi ele geçirmek isteyen İsmailiyelilerin gücünü artırmaması için kaleyi kasabayla birleştirme önerisinde bulunan İbn Haşşab bunun bedelini kanıyla ödedi. İsmailiyeliler birkaç yıl sonra Beytlaha Kalesi'nin mülkiyeti için Şam'ın ünlü şehzadesi Nureddin'e benzer bir talepte bulundular. Onlar da İsmailiyelilerin sağlam bir temel elde etmelerinin önlemek için Haleplilerden esinlenerek kale surlarını yıktılar ve onları hayal kırıklığına uğrattılar. Hükümdarlar kalelerin mülkiyeti için İsmailiyelilerden gelen talepleri geri çevirmeye korkuyorlardı ama ülkelerinin korunaklı kalelerini de onlara teslim etmek istemiyorlardı. Bu yüzden kaleleri teslim etmektense yok etmeyi yeğlediler[50].

İran'da da onların intikamı en ünlü kurbanları seçti: Krallığın görkemi Fakrukmülk[51], İki kağan *-Muhammed ve Sancar-* döneminde saygınlığı ve itibarıyla öne çıkan ve Haşhaşilere olan nefretiyle yönetimi şekillendiren Sadrazam Nizamülmülk'ün oğlu Ebu Muzaffer Ali, Selçuklu Kağanı Sancar'ın büyük amcası Tuğrul Bey'in kardeşi Mi-

---

[49] Miladi 1120; Hicri 514.
[50] İbn Fırat.
[51] Miladi 1114; Hicri 508.

kail'in oğlu Çakar Bey de kurbanların arasındaydı[52]. Hasan Sabbah'ın daha ileri tehditlerle uyardığı ikincisine -*Sancar*- kanlı bir ders verildi. O, güçlü düşmanlarını yaklaşan bir suikast tehlikesiyle dizginlemek için sık sık ve artan bir şekilde uyardı. Askerleri terörle bunalttı ve yararsız intikamcıları tekrarlanan cinayetlerle çoğalttı. Uyurken Kağan'ın kafasına yakın yere hançer saplayacak bir kölesini elde etti. Kağan uyandığında ve öldürücü silahı gördüğünde dehşete kapıldı ama korkusunu gizledi. Birkaç gün sonra Hasan Sabbah ona ithafen kısa ama hançer gibi keskin şu satırları yazdı: "Kağan'a karşı iyi niyetli olmasaydık hançeri yere değil kalbine saplardık."

Kuhistan'daki İsmailiyelilerin kalelerine asker gönderen Sancar, bu uyarıdan sonra korktuğu için kuşatmayı devam ettirmedi. Irak'taki İsmailiyelilerin en güçlü iki kalesi Alamut ve Lamsir'i bir yıldan fazla Atabey Nuştekin Şirkir'e kuşattıran Muhammed, uç noktada, tam kale teslim alınacakken öldü[53]. Bu ölüm beklenmedik olarak görülmedi. Hançere güvenmekle birlikte zehir kullanmayı ihmal etmeyen suikastçıların işi olduğu sanıldı ve bu algı onların işine yaradı. Bu ölümle uyarılan Sancar, İsmailiyelilerle barış yapmak için üç şart ileri sürdü: 1. Ellerindeki kalelere yeni surlar dikilmeyecek. 2. Silah ve mühimmat alışverişi edilmeyecek. 3. Kimsenin inancını değiştirmeye çalışılmayacak... Bununla birlikte dinsiz tarikatla barış veya uzlaşma yapılmasının mümkün olmadığını savunan hukukçular, onlar hakkında işlem yapılmamasına ve üyelerinin mahkûm edilmemesine karşı seslerini yükselttiler. Bütün bunlar halkın gözünde Kağan'ın onların gizli taraftarı ol-

---

[52] Ebul Fida, Takvimü't Tevarih Mirhand Ebu Faradi.

[53] Miladi 1117; Hicri 511.

duğu şüphesini doğurdu. Ancak Sancar ve Hasan Sabbah arasında barış yapıldı. Bu anlaşmayla İsmailiyeliler sadece Kerkük bölgesindeki vergi ve harçlardan muaf tutulmakla kalmamış, Kum'un gelirlerinin belli bir kısmına *-mezhebin hakkı olarak-* sahip olmuşlardı. Böylece bu katiller örgütünün gücü ve otoritesi her geçen gün arttı.

Kağan Sancar'ın Haşhaşilere karşı hoşgörü belirtileri göstermesi yalnızca tahta çıkışından bu yana değil on iki ya da on dört yıl öncesine dayanıyordu. Kağan Sancar, Horasan'dan Irak'a yaptığı yolculukta hem yaşı hem nüfuzu sebebiyle kendisi için saygıdeğer olan Reis Muzaffer'i Damghan'da ziyaret etmişti. Daha önce söz edildiği gibi Reis Muzaffer kendisinin Hasan Sabbah'ın bir taraftarı olduğunu ilan etmiş ve Emir Davud Habeşi'nin hazinesini onun için hileyle elde etmişti. Kağan'ın bazı subayları hazinenin ondan geri alınmasını önerdi ama Reis Muzaffer'in görüşmede, kendisinin Kağan'ın sadık kulu olarak buranın sakinlerine iyilik ettiğini ifade etmesi üzerine Kağan hazineyi onda bırakarak onu onurlandırdı. Yeni doktrinin piri olarak saygı duyulan ve onurlandırılan Reis Muzaffer[54] yüz bir yaşında öldü[55].

Hasan Sabbah bağlılıkları ve kan bağlarıyla egemenliğini en üst dereceden güvence altına alan sadık müritleri ve yakın akrabalarından kurtulmuştu. Suriye'deki yeğeni ve büyük çağrıcı Ebu Fettah düşman kılıcıyla, Kuhistan büyük çağrıcısı Hüseyin Kani bir katilin hançeriyle *-muhtemelen Hasan Sabbah'ın iki oğlundan biri olan Üstat'ın eliyle...* Üstat ve kardeşi kendi çocuklarının kanını dökmekten bile zevk alan babalarının eliyle hayattan çekilmişti. Kanıt ya

[54] Miladi 1104; Hicri 498.
[55] Mirhand.

da yüklenmiş bir suç olmadığı hâlde onları, kırık dökük de olsa adalete değil görünüşe göre cinayet tutkusuna ve örgütün tüm kan ve sevgi bağlarını koparıp dinsizlik ve katliam bağlarını daha sıkı bir şekilde düğümlediği o müthiş politikaya kurban etti.

Halkın irfanı muhtemelen, büyük üstat olan babasının halefi olarak belirlediği için ona Üstat diyordu. Sadece Hüseyin'in öldürülmesiyle ilgili olduğu şüphesiyle idam edildi. Erkek kardeşi ise şarap içtiği için... Birincisi, muhtemelen, emirsiz suçuyla babasına ait bir yetkiye müdahale ettiği; ikincisi, çok da üzerinde durulmayan İslam'ın yasalarından birini ihlal ettiği için ama gerçekte katı bir şekilde uyulması gereken mezhep yapısının bir parçası olduğu için... Büyük Üstat, iki oğlunu infaz ettirerek dinsizlere ve ahlaksızlara, şeklî ibadet düzenine ve iç disiplin kurallarına uymayanlardan öcünü alan itaatsizliğin kanlı bir örneğini verdi ama muhtemelen, bu bariz güdünün yanı sıra bir başkası tarafından soyunun yok edilmesi için teşvik edilmesiyle oldu. Muhtemelen babalarının uzun saltanatından iğrenen oğulları sabırsızlıkla onun yerine geçmeyi bekliyorlardı. Bu nedenle ya itaat etmeyi öğrenmedi ya da gerekli soylu niteliklerden yoksun oldukları için yetersiz görüldü. Ya da muhtemelen, Büyük Üstat miras yoluyla devralınacak hanedanlığın soyu tarafından batırılacağından korktuğu için onları bir kenara koydu. Halefiyetin, akıl ve karakter, dinsizlik ve ahlaksızlık ilişkisi tarafından belirlenmesini arzuladı. İnsan doğası genellikle o kadar şeytani değildir ama tarihçi bir eyleme yönelik birkaç şüpheli güdü arasında her zaman en kötüsüne karar vermek zorundadır ama ahlaksız Haşhaşi örgütünün cani kurucusu söz konusu olduğunda bu karar, büyük olasılıkla

en korkunç olanın üzerinde olacaktır. Bu nedenle, Büyük Üstat'ın itaat etmeyi öğrenmeyen veya gerekli soylu niteliklerden yoksun olan oğullarını post için yetersiz görmesi muhtemeldir ya da muhtemelen, miras yoluyla hanedanlığı batırmaktan kaçınmak için onları bir kenara koydu ve büyük üstatların halefiyeti, en yakın akıl ve karakter, dinsizlik ve dinsizlik ilişkisi tarafından belirlendi.

Yeni doktrinin şimdiye kadar sözünü ettiğimiz en sadık uygulayıcıları arasında, Lamin Kalesi'ni aldığından bu yana geçen yirmi yıl boyunca kaleyi terk etmeyen Çağrıcı -*Dai*- Kia Busurgumid ile Kazvin'deki çağrıcı komutan Ebu Ali kaldı. Hasan Sabbah sonunun yaklaştığını hissedince onları Alamut'a çağırdı ve son vasiyetiyle hükûmeti aralarında öyle bir böldü ki Ebu Ali dış komuta ve sivil idare ile, Kia Busurgumid ise yetkin büyük üstat olarak en yüksek manevi makam ve örgütün yönetimi ile donatıldı. Bundan sonra, yaşı çok ilerleyen Hasan Sabbah[56] öldü. Yetmiş yıldan fazla yaşamıştı. Tuğrul'un saltanatı sırasında yirmi yaşında bir genç olarak İmam Muvasek'in altında Nizamülmülk ile çalıştı. Hayatı suçlarının hak ettiği işkence yatağında değil kendiliğinden sona erdi. Çağdaşlarının en iyilerinin ve en büyüklerinin kalplerine sapladığı hançerlerin altında değil çağın doğal etkisiyle dünyadan koptu. Otuz beş yıllık kanlı saltanatında Alamut Kalesi'ni asla terk etmedi, odasından terasa iki defadan fazla çıkmadı. Bir tek noktada hareketsiz ve bir tek planda ısrar ederek imparatorlukların katliam ve isyan yoluyla kökten değişeceğini düşündü ya da kendi düzeni için kurallar, sefahat ve dinsizliğin gizli doktrininin ilmihâlini yazdı. Kendini gücünün merkezine sabitleyerek çevresini Horasan ve Suriye'nin uç sınırlarına kadar geniş-

[56] Miladi 1124; Hicri 518.

letti. Elinde kalemle Haşhaşilerin hançerlerine kılavuzluk etti. Kendisi tıpkı savaş ve veba gibi Tanrı'nın takdiriydi, hem de zayıf hükümdarların ve yozlaşmış ulusların cezalandırılması için korkunç bir bela.

III. BÖLÜM

KİA BUSURGUMİD'İN SALTANATI VE OĞLU MUHAMMED

Hasan'ın komutanı ve çağrıcısı Kia Busurgumid, manevi makamda onun yerini aldı ve kararlı bir şekilde örgütün kurucusunun kanlı yollarında yürüdü. Hançerler ve kaleler Hasan'ın gücünün temelleriydi ve halefininki de aynı temele dayanıyordu. Düşmanın en ünlü liderleri ya düştüler ya da düşmek üzere sendelediler. Yeni kaleler alındı veya inşa edildi. Böylece Meymun'un kaleleri canlandı[1]. Ama devamında, onun ölümü ve düzenin ortadan kaldırılmasıyla birlikte yıkım da beraberinde geldi. Abdülmelik örgütün koruyucusu *-dehdar-* veya komutanı ilan edildi. Uzun zamandan beri tarikatın gizli koruyucusu sayılan Sultan Sancar, artık onları açıkça düşmanı ilan ettiğinden bu önlemler daha da gerekliydi. Aynı yılın şaban ayında Atabey Şirkir bir orduyla Rudbar eyaletini ele geçirdi. Büyük Üstat'ın üzerine gönderdiği ordu, düşmanı kaçırdı ve zengin bir ganimete kondu[2].

Bir sonraki yıl[3], çok sayıda Bâtıni, Sancar'ın emriyle kılıçtan geçirildiğinde savaş daha da acımasız bir karakter kazandı. Bu, Sancar'ın yeğeni Mahmud'un Irak tahtına geçince de değişmedi[4]. İktidar, Haşhaşilerle kendi ihanet

---

1 D 1126; Hicri 520.
2 Mirhand.
3 Miladi 1127; Hicri 521.
4 Takvimü't Tevarih.

ve cinayet silahlarıyla savaşmaya karar verdi. Bu iyi bir sebebin savunucusuna yakışmayan bir karardı. Kia Busurg ile bir süre açık savaşta kaldıktan sonra Kağan Mahmut, büyük şahincisi aracılığıyla Alamut'tan büyük çağrıcı makamında olan birinin barış görüşmeleri için kendisine gönderilmesini istedi. Hoca Muhammed Nasihi Şeristani, Kağan'a gönderildi. Kendisine barış konusunda birkaç söz söyleyen Kağan'ın elini öpme onurunu kazandı. Oradan ayrılırken hoca veya çağrıcı ve beraberindeki arkadaşı *-refik-* halk tarafından vahşice katledildi[5].

Mahmud bu davranışını mazur göstermek için Alamut'a bir elçi gönderdi. Kendi söylediğine göre bunda kendisinin hiçbir payı yoktu. Kia Busurg elçiye cevap verdi. "Kağan'a geri dön ve ona benim adıma şöyle söyle. 'Muhammed Nasihi aldatıcı sözlerine güvendi ve sarayına girdi. Doğru söylüyorsan katilleri adalete teslim et, değilse intikamımı bekle!'" Mahmud bu tehdide aldırmadı. Bir grup Haşhaşi, Kazvin'in kapılarına geldi[6] ve orada dört yüz adamın canına kıydılar. Üç bin koyun, iki yüz at ve deve ile iki yüz öküz ve eşek götürdüler. Kazvin sakinleri onları takip etti ancak ileri gelen birinin ölümü takiplerini yarıda kesti[7].

Takip eden yıl[8] Kağan kısa bir süre için de olsa mezhebin egemenliğinin kalesi Alamut'u ele geçirdi[9] ve hemen ardından Lamsir Kalesi'ne bin adam gönderdi. Lakin mezhep üyelerinin önlerine çıkacağını duyunca askerler bir darbe bile vurmadan anında kaçtılar. Mahmud'un, bü-

---

5 Mirhand.
6 Miladi 1128; Hicri 522.
7 Mirhand.
8 Miladi 1129; Hicri 524.
9 Takvimü't Tevarih.

yük olasılıkla Haşhaşilerin entrikalarından kaynaklanan ölümünden hemen sonra *-bu konuda bir suçlama olmamıştır-* mezhep üyeleri Kazvin çevresine ikinci bir baskın yaptılar[10] ve iki yüz atı götürdüler. Yüz Türkmen ve yirmi sakini öldürdükten sonra geri çekildiler. Alamut güçleri daha sonra Gilan'da halkı manifestolarla kendisini meşru efendileri olarak tanımaya davet eden ve imamın itibarını gasbeden Ali'nin soyundan gelen Ebu Haşim'in üzerine yürüdü. Kia Busurg ona bir mektup yazarak hevesli planlarından vazgeçmesini tavsiye etti. Ancak o, İsmailiyelilerin dinsiz töresine söverek cevap verdi. Onunla savaştılar, onu Dilem'de dövdüler, esir aldılar ve bir savaş konseyi topladıktan sonra direğe teslim ettiler[11].

Mahmud'un ölümü üzerine Mesud, Selçuklu tahtına geçtiğinde Horasan hudutları ile Amuderya'nın ağzı arasında uzanan bir memleketi olan Harezm Prensi İsis, İsmailiyelileri yok etme kararlılığını bildirmek için ona geldi. Ülkesi büyük Horasan eyaletinin Harezm ile Kuhistan arasında ya da İsmailiyelilerin kayaların tepesinde yırtıcı kuşlar gibi yuva yaptıkları yaylalar içinde yer alıyordu ama yine de hançerleri en uzak düşmanlarına bile ulaşan bu tür tehlikeli komşuların yaklaşmasından korkuyordu ki bunda haksız değildi. İsis'in sözlerine ve tasarılarına katılan Mesud, ona olan kızgınlığıyla Kia Busurg'a sığınan ve eşlerini ve çocuklarını İsmailiyelilerin elindeki Derkus Kalesi'ne gönderen büyük şahin Berenkiş'in elindeki tımarı İsis'e verdi. Büyük Üstat, şimdiye kadar ilan edilmiş düşmanları olan ve kendilerine sadece açık savaşta değil aynı zamanda kendi silahlarıyla *-hainlik ve ihanetle-* saldıran

10 Miladi 1131; Hicri 526.
11 Mirhand.

kendi kanatları altındaki adama *-Berenkiş-* konukseverlik göstermenin politik yararına olduğunu düşündü. Bugüne kadar dostane bir tavır sergileyen Harezm Şah, bir anda kendini düşman ilan etmişti. O yüzden mezhebe yeni bir kardeş kazanmak daha uygundu. Harezm Şah, Büyük Üstat'a şu mesajı gönderdi. "Berenkiş ve ekibi, şimdiye kadar açık düşmanlarınızdı. Ben ise size gerçek bir duyguyla bağlıydım. Kağan tımarını bana verdiği için o size sığındı. Onu bana teslim ederseniz dostluğumuz daha da artacaktır." Kia Busurg yanıtladı. "Harezm Şah doğru konuşuyor ama biz himayemizdekileri asla düşmana teslim etmeyeceğiz." Harezm Şah ile Kia Busurg arasındaki can sıkıcı düşmanlığın kaynağı buydu[12].

Bir süre çağrıcıların *-dailerin-* anlatımları ve İsmailiye gizli doktrininin cazibeleriyle kör edilen prenslerin arkadaşken aceleyle silahlarına sarılmaları ancak daha sonra onlarla kucaklaşmak için çırpınmaları doğaldı. İspanyol bakirenin kucaklaşmasına benzeyen bu kucaklaşma, altında cinayet hançerlerinin gizlendiği infaz biçiminden başka bir şey değildi. Başlangıçta mezhebin dostları ve taraftarları arasında sayılan Sultan Sancar ve Harezm Şahı İsis, onların açık düşmanları oldular. Halep'te en güçlü etkiyi Rizvan'ın saltanatı sırasında yarattıklarını gördük ama o, oğlunun yanında kılıçla yok edildi. Şam'da da kaderleri böyleydi. Busi'nin saltanatı sırasında burada, Masdekanlı Saad'ın oğlu Vezir Tahir'de güçlü bir korunak buldular[13]. Banyas, küçük koyda kurulu ve eski şehri simgeleyen antik Balanya'da otuyordu. Burada MS 1162'de *-H. 454-* inşa edilen kaleye adını verdi. Bereketli ve sulak bir ovada, de-

---

12 Mirhand.

13 Ebul Fida, 523.

nizden bir fersah *-beş km-* uzaklıkta, eski zamanlarda yüz binden fazla mandanın otlandığı bir yerdi[14]. Çok sayıda derenin döküldüğü vadiye Vadiülcin *-Şeytanlar Vadisi-* deniyordu. Burası bu adıyla Suikastçıların yerleşim yeri olmaya layıktı[15]. Çevredeki kale ve kasabaların efendisi oldular. Ta ki merkezlerini on iki yıl sonra Masyat'a taşıyıncaya kadar Banyas, Suriye'deki güçlerinin merkezi hâline geldi.

Şehzade İlgazi ve Tuğtekin tarafından çağrıcı *-dai-* olarak tanınan ve yeğlenen Behram uzun süredir Halep ve Şam'da mezhebin planlarını yürütüyordu. Banyas'ı ele geçirerek Suriye'de sağlam bir yer edinen Haşhaşilerin gücü ve küstahlığı doruk noktasına ulaştı. Her taraftan, yeni buldukları noktalara koştular ve prensler kimseyi onlara karşı korumaya cesaret edemedi. Hukukçular, din adamları *-teologlar-*, özellikle de doğal kurbanlar olan Sünniler; onlardan ve prenslerin gözden düşmesinden korktukları için dilsiz kaldılar. Behram onların intikamıyla değil Balbek ilçesinin bir uzantısı olan; Nusayri, Dürzi ve Mecusilerin karışık olarak yaşadığı Taym Vadisi'nin sakinlerinin intikamıyla düştü. Cesur liderleri Duhak, kardeşi Barak'ın ölümünün intikamını almak için yanıyordu. Behram'ın emriyle Haşhaşiler tarafından öldürülen Cendel'in oğlu, bu amaçla, ana vatanının savaşçılarını, Şam'dan ve çevre kasabalardan gelen yardımlarla birleştirdi. İsmailiyelilerin başında olan Behram, onları savunmasız bir şekilde şaşırtmayı umuyordu ancak ellerine düştü ve anında parçalara ayrıldı. Başı ve elleri Mısır'a getirildi. Burada halife, tabut taşıyıcıya büyük bir armağan verdi. Taşıyıcı bu uzuvları Kahire ve Fustat'ta gururla dolaştırdı. Kurtulan İsmailiye-

[14] Cihannuma, s. 559.
[15] Miladi 1128; Hicri 523.

liler, Taym Vadisi'nden Banyas'a kaçtılar. Behram seferden önce buradaki komutayı İranlı İsmail'e verdi. Vezir Masdekani selefi ile olduğu gibi onunla da dostane bir ittifaka girdi. İsmail, sadakatin babası ama gerçekte vefasızlık modeli[16] yalakası Ebu Vefa'yı Şam'a gönderdi. Entrikalarıyla yalnızca İsmailiyelilerin büyük çağrıcısının *-dai kebir-* değil aynı zamanda bölgenin başyargıcının da makamını elde etmeyi başardı.

Kahire'de, locanın büyük üstadının *-dailduat-* saygınlığı, İsmailiyeliler tarafından sık sık başyargıç *-kadıülkudat-* ile birleştirilirdi. Hükümranlığı elde etmek örgütün amacı olduğundan ve bunu başarmak için denenmemiş yol kalmadığından Ebu Vefa fetihleri ihanette, büyüklüğü de yalancılıkta aradı. Suriye'de gücü sürekli artan Haçlılar, ona hırslı tasarılarının en uygun araçları gibi göründü. Müslümanlığın düşmanları olarak en tehlikeli muhaliflerinin doğal dostuydular. Haçlıların fırtınasıyla dışarıdan sarsılan ve Haşhaşilerin dinsiz öğretileri tarafından içeriden zayıflatılan Hazreti Muhammed'in inancının siperleri, erken ve kesin bir düşüşü işaret ediyordu. Dindar savaşçılar, dinsiz müttefikleriyle birlikte, haçı ve hançeri harabelerine gecikmeden dikeceğine söz verdi. Ebu Vefa, Kudüs Kralı ile bir cuma günü Şam şehrini kendi mülkü hâline getirmek için kendini bağladığı bir anlaşma yaptı. Emir Busi ve hem sarayın hem askeriyenin ileri gelenleri, ibadet için camide toplanırken camiye yönelik tüm yollar komplocular tarafından kesildi ve şehrin kapıları Hıristiyanlara açıldı. Bu hizmet karşılığında Kral, Tyre şehrini onların egemenliğine vereceğine söz verdi[17].

---

[16] Kemaleddin ve İbn Fırat; ikincisinin veziri Mardeghani'yi Mardekani, Halep Prensi Busi'yi Bure olarak adlandırır.

[17] Ebul Fida, a. 523. Wilhel. Tyr. XIII. 25.

Tapınak Şövalyelerinin ilk büyük üstadı Hugo de Payens, Kudüs Kralı II. Baldwin'i haç ve hançerin bu tuhaf ittifakına teşvik eden başlıca ajandı. İttifakın ilk kuruluşundan sonraki on yıl boyunca[18] bu anlaşma karanlıkta kaldı. Kural veya şövalyelik ruhu olmadan yoksulluk, iffet ve itaat gibi olağan İncil sözlerinin yanı sıra hacıların korunmasını -*dördüncü olarak*- yerine getirmek, sadece kendine özel bir topluma özgüydü.

Aziz Bernard tarafından verilen ve Papa I. Honorius tarafından onaylanan kurallar kodu, topluluğu bir anda kutsal mezarın savunulması ve hacıların korunması için güçlü bir şövalye düzeninin ihtişamına yükseltti[19]. Miraeus'a göre üyeleri şövalyeler, beyler ve meslekten olmayan kardeşlerden oluşuyordu. Bunlar İsmailiyelilerin yoldaşlarına -*refik*-, ajanlarına -*fedai*- ve meslekten olmayanlara -*Lazik*-, denk geliyordu. İsmailiyelilerin çağrıcı, başçağrıcı, büyük efendi unvanları da bunların öncü, büyük öncü ve büyük üstat unvanlarında karşılık buluyordu. Yoldaşların -*refik*- beyazlar içinde kırmızı başlıklar giydikleri gibi şövalyeler de kırmızı haçlı beyaz cübbeler giyiyorlardı. Asya'da Haşhaşilerin kaleleri yükseldikçe Avrupa'da Tapınakçıların hastaneleri yükseldi.

Büyük Üstat Hugo, o yıl[20] Kudüs'e büyük bir şövalye ve hacı grubu eşliğinde geldi[21]. Hepsi onun önerisiyle boyunlarına haç takmış ve kutsal mezarı savunmak için silaha sarılmıştı. Şam kuşatmasına hemen karar verildi. Korkunç Tuğtekin'in son zamanlardaki ölümünden sonra

---

18 Miladi 1118.

19 Anton, Versuch einer Geschichte des Tempelherrenordens. s. 10-15.

20 Miladi 1129; Hicri 524.

21 Wilken, Geschichte der Kreuzzüge. II. s. 566.

yerine oğlu Tacülmülk Busi[22] geçti. Onun adına Vezir Tahir Bin Said bütün yetkisini kullandı ve onun aracılığıyla İsmailiyelilerin reisleriyle önce savaşçı Behram, sonra Tyre şehri karşılığında Şam'ın haince teslim olduğu yargıç Ebu Vefa üzerinde anlaşmaya varıldı.

İsmailiyelilerin planlarından zamanında haberdar olan Tacülmülk Busi, Said'in oğlu olan vezirini idam ettirdi. Ardından şehirdeki tüm mezhep üyelerinin katledilmesini emretti. Hançerin kurbanlarının intikamını alan kılıçla altı bin kişi öldü. Bu bir infaz değil ayrım gözetmeyen bir katliamdı. Bu arada şehrin teslim olacağından emin olan Hıristiyan ordusu, Şam yolunda Marc Safir'e kadar ilerledi. Ordunun arasında Batı'nın pek çok hacısının yanı sıra müttefikleriyle birlikte Kudüs Kralı ve baronları, Antakya Prensi Bernard, Pontius, Trablus Kontu ve *Edessa*'lı Joscelin, birçok şövalye ve yaver ile vardı. *Buris*'li William'ın komutasındaki askerler, köyleri yağmalamak ve erzak toplamak için bin şövalyeyle birlikte yola çıktı. Bununla birlikte her zaman olduğu gibi bir hacı ordusuyla düzen ve disiplin olmadan yürüyen şövalyeler, Şam'dan gelen küçük bir yiğit savaşçı grubunun saldırısıyla neredeyse tamamen yok edildi. Geri kalanlar, kardeşlerinin utanç verici yenilgisini öğrenir öğrenmez silaha koştular. Hıristiyan ordusuna bulaşan lekeyi kanlarıyla yıkamak ve Şam'a saldırmak için harekete geçtiler.

Ancak yalnızca şimşeğin parıltısı ve fırtınanın ulumasıyla kesintiye uğrayan korkunç bir karanlık çöktü. Gök gürültüsünün ortasında, cennetin çağlayanları yağmur olup yere indi ve yolları sular altında bıraktı. Aniden, sanki mevsimlerin sırası bir anda değişmiş gibi, sanki yaz ve

---

[22] Kralların Tacı.

kış birlikte tüm öfkesiyle yağacakmış gibi yağmur ve sel, kar ve buza dönüştü. Atmosferin bu kadar hızlı değişmesi ve bir uçtan diğer uca havanın aniden bozması, gerçekten de bu ülkelerde az görülen bir şey değildi ama yine de deneyimsiz gezginleri olağanüstü bir doğa fenomeni olarak şaşırttı.

Bu eserin yazarı, seyahatleri sırasında İngiliz donanmasının ve Mısır işgal ordusunun başına geldiği gibi bunu defalarca ve olağanüstü bir şekilde Marmaris geçidinde yaşadı. Ağır bulutlar gecenin yaklaşmasını kararttı. Onlardan ve kayalardan dökülen sağanaklar, silahları ve çadırları alıp götürdü. Fırtınanın uluması ve gök gürültüsünün kükremesi, demirlerinden kurtularak uzaklaşan hasarlı gemilerin imdat çığlıklarını boğdu. Bütün gece süren ve sabaha doğru sakinleşen fırtınanın kesilmesi üzerine ilk şafak; rüzgârla parçalanan direkleri, yıldırımın çarptığı ve çok miktarda karla kaplı kayaları gösterdi.

Eski zamanlarda Brennus komutasındaki Galyalıların ordusu Delphi Tapınağı'nı yağmaladı. Benzer bir boğuşma, mevsim değişimi ve aynı derecede şiddetli bir fırtına orada da yaşandı[23]. Ve o zaman, bu doğal fenomenler, Galyalıların günahkâr küstahlığının göksel cezasının bir işareti olarak kabul edildi. Şimdi de bu felaket Haçlılar tarafından, Suikastçılarla iş birliği, kanın ve yalan yere yemin etmenin tek başına yeteceği günahları karşısında Tanrı'nın öfkesinin bir ikazı olarak görüldü. Dindarlık ve dinsizliğin bu korkunç birlikteliğinden elde ettikleri tek avantaj, komutan İsmail'in Şam'daki kardeşlerinin kaderiyle karşılaşmaktan korktuğu ve Şövalye Rainier de Brus'a teslim ettiği

---

23 Justini Epitomu, l. xxiv. b. 8.

Banyas Kalesi'ne sahip olmalarıydı. Aynı yıl[24] Alamut Kalesi, Sultan Mahmud'a teslim oldu. Böylece mezhebin İran ve Suriye'deki iki kalesi aynı anda düştü. Tamamen yok olma tehlikesi çok yakındı.

Bununla birlikte, azimli bir girişim ruhu, olayların tatsızlığını yendi. Alamut ve Banyas kısa süre sonra eski sahiplerine geri döndü. Rainier de Brus ve askerleri Kudüs Kralı'yla birlikte Yafa önlerinde beklerken ikincisi üç yıl sonra İsmail[25] tarafından yeniden alındı. Sürüklenen mahkûmlar arasında Rainier çok sevdiği karısını kaybetti. İsmail'le yaptığı ateşkes sırasında serbest bırakıldığında onu sevgiyle karşıladı. Ancak onun inancını ve şerefini dinsizler arasında korumadığını öğrenince onu geri çevirdi. Kadın günahını itiraf etti ve Kudüs'teki dindar kadınlardan oluşan bir manastıra çekildi[26].

İsmailiyelilerin planları kılıçla ne kadar az başarılıysa hançerle o kadar çok başarılıydı. Azimliydiler. İçinde bulunulan zaman örgüt için ne kadar tehlikeli olursa olsun en güçlü düşmanları için de aynısı geçerliydi. Kia Busurgumid'in büyük üstatlığı sırasında bir fedainin hançerine yenik düşen bir yığın büyük ve ünlü insan İsmailiye saltanatının kanlı yıllarına işaret ediyordu. Eskiden olduğu gibi, Doğu tarihçilerinin tarzına göre, her prensin saltanatının sonunda, onu ya yaşamlarıyla süsleyen ya da ölümleriyle rahatsız eden büyük devlet adamları, askerler ve edebiyatçılardan oluşan bir liste mevcuttur. Böylece, Haşhaşilerin yıllıklarında katillerini sevince, dünyayı acıya boğan; tüm ulusların ünlü adamlarının kronolojik sıralaması bulunur. Kia Busurgumid'in büyük üstatlığı altında gerçekleşen

---

24 Miladi 1129; Hicri 524.

25 Miladi 1132; Hicri 527.

26 Wilken Geschichte der Kreuzzüge, II. s. 612.

suikastın ilk kurbanı Kasımüddevlet idi[27]. Musul'un cesur prensi Aksungur Burşi, Haçlılar ve Haşhaşiler tarafından en ölümcül düşmanlarından biri olarak damgalandı[28]. Maarra Mesrin yakınlarında Haçlılarla savaştıktan sonra döndüğü Musul'da ilk pazar günü[29] camide tahtına otururken derviş kılığına girmiş sekiz Haşhaşi tarafından saldırıya uğradı. Üstündeki zırhı ve doğal cesaretiyle kendini koruyarak üçünü yere serdiği sefillere karşı kendini savundu. Ancak korumaları yardımına yetişemeden ayağından ölümcül bir yara aldı ve aynı gün öldü. Geriye kalan Suikastçılar, Eras yakınlarındaki dağlarda *-Katarnaş köyünden bir genç hariç-* halk tarafından linç edildi. Aksungur'un adam öldürdüğünü duyan annesi, oğlunun hayatına mal olacak girişimin başarıyla püskürtüldüğünü öğrenince sevinç içinde giyinip kendini süsledi ama tek başına eve dönünce saçlarını kesti ve katillerin onurlu ölümünü paylaşamadığı için en derin üzüntüyle yüzünü siyaha boyadı. Suikastçılar *-Assassinler-* onurlarını ve Spartalılık olarak adlandırılabilecek şeyleri bu kadar ileri taşıdılar[30].

Kağan Sancar'ın veziri Muinüddin Muhammed'in veziri, düşmanı ve İsmailiyelilerin dostu Derkesina tarafından kiralanan bir Haşhaşi tarafından öldürüldü[31]. Zorba amacına daha iyi ulaşmak için Muinüddin'in hizmetine seyis olarak girdi. Bir gün Vezir atlarını teftiş etmek için ahıra girince hançerini dizginlerini tuttuğu atın yelesine saklayan sahte seyis, gizli silah taşıdığı belli olmasın diye Vezir'in önüne kıyafetsiz çıktı. At kımıldadı ve sahte seyis

---

27 Talih Dağıtıcısı.
28 Ebul Fida, Hicri 520.
29 Miladi 1126; Hicri 520.
30 Wilken, II. s. 531; Kemaleddin'den sonra.
31 Miladi 1127; Hicri 521.

onu okşayarak sakinleştirme numarasıyla hançerini kaptı ve Vezir'i bıçakladı[32].

İsmailiyelilerin kurbanları listesinde sırf onlara düşman ve yayılmalarına engel olduğu için yer alan Musul Prensi Burşi'nin yanında aynı listede Vezir Masdekani'nin ve altı bin Haşhaşinin emriyle katledilen Şam Prensi Busi'nin adının da yer alması bizi şaşırtmayacaktır. Onlara çok büyük görünen en ufak bir bahane, bu son durumda olduğu gibi, şehzadelerin kanını intikam için çağrılan hançerlerin altında akıtmaya yetiyordu. Yıllarca zaman harcayan, yer ve fırsat kollayan hançerlerin gazabından kurtulmak aklın alacağı önlemlerin ötesindeydi. Tuğtekin'in oğlu Busi, katliamdan sonraki ikinci yılda[33] intikamcıların saldırısına uğradı ve biri hemen iyileşen iki yara aldı, diğer yara ertesi yıl ölümcül etkisini gösterdi[34].

Haşhaşilerin intikamı babadan oğula geçiyordu: Busi'nin oğlu ve Tuğtekin'in torunu Şemsülmalik *-Kağan'ın Güneşi-* bir komplonun kurbanı oldu[35]. Ayrıca Doğu'nun ve Batı'nın yargıçları, Kazvin Müftüsü Ebu Said Heravi, Hasan Bin Ebu Kasım mezhebin hançerlerinin altına düştü. İsfahan'ın reisi, Seyid Devlet Şah ve Tebris'in reisi[36] de can verenler arasındaydı. Bunların yanında, yığınlar hâlinde ve adları açıklanmayan çok sayıda devlet memuru ve hukukçu topluluğu en dikkat çekici çoğunluğu oluşturuyordu. Öldürülenlerin en görkemli kurbanlarını ölenler arasından çekip çıkarmak, suikastçı tarihçisinin en duygulu ve kederli görevidir.

---

32 İbn Fırat.

33 Miladi 1130; Hicri 525.

34 Ebul Fida, 525.

35 Ebul Fida, 529.

36 Mirhand.

Şimdiye kadar onların saldırıları, sadece halifenin gücünün ikinci derece adamları olan vezirlere ve emirlere yönelikti. Baltaladıkları taht, sahiplerinin kanıyla lekelenmemişti. Bununla birlikte, doktrinlerini, çok yıkıcı olduğu halifelerin kanıyla mühürlemeye ve Peygamber'in haleflerini sadece dünyevi güçlerinden değil aynı şekilde hayatlarından mahrum bırakmaya cüret edeceği dönem artık gelmişti. Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halifelerin kendilerine verdiği adla, gerçekten de dünyevi gücün sadece bir gölgesiydi. Halifeler daha fazlasını iddia ettiklerinde Haşhaşilerin hançerleri tarafından yer altındaki gölgelere gönderildi.

İsmailiyelilerin gizli doktrininin kökeninin, mezhebin kuruluşundan çok önce Haşhaşilerin Kahire'deki locasından *-tekke-* doğduğunu, taht için rakipleri olan Fatımilerin koruması altında geliştiğini gördük. Dinsizlik ve ahlaksızlık doktrininin korunmasının intikamı, adil bir cezayla Fatımilerden, kendilerinden doğan öldürücü örgüt tarafından alındı. Mısır Halifesi Emir Biahkamillah Ebu Ali Mansur[37] saltanatının yirmi dokuzuncu yılında Fatimi hanedanının *-kurucusu Ubeydullah'tır ve gizli doktrin locasını yönetim politikasının bir parçası hâline getirmiştir-* yönlendirdiği Haşhaşi hançerlerinin altınca can verdi[38].

Ali Mansur'un ölümünün mezhebin politikasından mı yoksa güçlü Vezir Efdal'in ailesinin özel intikamından mı kaynaklandığı belli değildir[39]. Emir Mansur devletteki muazzam gücüyle Hıristiyanlar için olduğu kadar savaşı sürdürürken gösterdiği gayretle halife için de bir o kadar tehlikeliydi. O sırada Haçlılarla ittifak hâlindeki üstlerinin

[37] Allah'ın hükmüne uygun emir.

[38] Ebul Fida, 524.

[39] Wilken Geschichte der Kreuzzüge, 11, s. 593; Renandot'tan sonra.

aletleri mi yoksa halifenin uşakları mı oldukları belirsiz olan iki Haşhaşi tarafından öldürüldü. Halifenin uşakları tarafından öldürülmesi, Efdal'in oğlu Ebu Ali'nin, Mansur'un ölümünden hemen sonra hapse atılması ve sonra babasının hatırına serbest bırakılmasıyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte Ebu Ali de kısa bir süre sonra hançerlenerek öldürüldüğü için bu iki suikastın, gizli kışkırtıcılarının derin politikasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Bu dönemden itibaren Mısır, Kahire ve Bağdat'taki halife tahtlarının taraftarları arasındaki şiddetli çekişmelerden kaynaklanan bir kavga ve kargaşa sahnesi hâline geldi. Yirmi dokuzuncu Abbasi Halifesi Müsterşidbillah Ebu Mansur Fazıl, sürekli sendelese de on yedi yıl boyunca tahtta kaldı.

Şimdiye kadar Bağdat halifesinin koruyucusu oldukları bahanesiyle dünyevi iktidarın tamamını üstlenen Selçuklu kağanları en azından, İslamın en büyük iki imtiyazı olan darphane ve cuma namazlarında minberden ad okunmayı Abbasi halifesine bırakmışlardı. Madenî para halife adına basılıyordu ve yine onun adına her hafta camilerde minberden adı okunarak dua ediliyordu. Mesud halifeden bundan böyle cuma hutbelerinin kendi adına okunmasını istedi. Müsterşid buna razı gelmek istemese de karşı koyacak gücü olmadığı için sesini yükseltemedi. Ancak birkaç yıl sonra, Mesud'dan şikâyetçi olan birkaç bey, askerleriyle birlikte Müsterşid'e sığındı ve onu Kağan'a boyun eğdirmenin kolay olacağına ikna etti. Sonuç olarak Müsterşid sahada Kağan'ı karşısına aldı. İlk çarpışmada birliklerinin büyük bir kısmı tarafından terk edildi ve yeğeni Davud'a karşı yaptığı sefer sırasında Mesud tarafından esir alındı ve Maraka'ya götürüldü.

Halife'nin kendisini Bağdat surları içine hapsedeceği

ve Kağan'a yıllık haraç ödemek zorunda olacağı bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma, Kağan ile Halife arasındaki savaşın sonucunun Halife'nin yıkımı olacağını uman İsmailiyelilerin beklentilerini boşa çıkardı. Bu nedenle Büyük Üstat, Kağan'ın başlattığı işi tamamlamaya karar verdi. Halife kılıçtan kurtulmuş olsa da hançer onu esirgememeliydi. Maraka'dan iki fersah *-on km-* uzaktaki karargâhta Mesud yokken Sancar'ın elçileriyle buluşmaya giden Haşhaşiler, Halife'yi ve yakın adamlarını ölüme gönderdiler[40]. Haşhaşiler bu iğrençlikle yetinmeyip Halife'nin öldürülmesinin ihanetine, onun cesedine hakareti eklemek amacıyla burunlarını ve kulaklarını kestikleri ölüleri korkunç şekilde tanınmaz hâle getirdiler[41].

KİA BUSURGUMİD'İN OĞLU MUHAMMED'İN SALTANATI

On dört yıl üç günlük kanlı bir saltanattan sonra sonunun yaklaştığını hisseden Kia Busurgumid, mezhebin büyük üstatlığına halefi olarak oğlu Muhammed'i seçti. Ya gerçekten başka bir makama layık görmediği için ya da egemenliğin soydan soya geçmesi konusundaki doğal arzusu, onu, Hasan Sabbah'ın mezhep için çizdiği ilkelerin ruhundan uzaklaştırmasına neden oldu. Her ne olursa olsun ve bu ilişkiye bakılmaksızın mevcut büyük üstadın halefini belirlemesi gereken bu makam, örgütün yıkılışına kadar Busurgumid ailesinin soydan soya geçen malı hâline geldi. Ölümü ilk başta İsmailiyelilerin düşmanları için büyük bir sevinç kaynağı oldu ama ne zaman oğlunun,

---

40 Miladi 1134; Hicri 529.
41 Ebul Fida, 529.

babasının kanlı izinde yerinde duramayan hırs arabasını sürdüğü, tüm Asya'nın yeniden umutsuzluğa düştüğü görülünce sevinçler kursaklarda kaldı. Yeni büyük üstat, babasının bıraktığı yerden, cinayetle başladı. İslam taraftarları, Halife Müsterşid'in öldürülmesinin yarattığı dehşetin sarsıntısından kurtulmaya vakit bulamadan halefi Reşid'in akıbetinin kulaklarına gelmesiyle dehşete kapıldı. Örgüt, Müsterşid'in şiddetli ölümüyle halifeliğin karışacağını ve hızla mahvolacağını ummuştu. Ancak bu beklentinin yanıltıcı olduğu ortaya çıktı. Reşid boş tahtı ele geçirir geçmez ve babasının kasaplarından intikam almayı düşünerek tahtta sıkıca oturmadan önce, yeni büyük üstat çoktan selefinin bıraktığı yerden başlamaya karar vermişti.

Halife ramazan ayında İsfahan'a gitti ve burada bir hastalık krizinden kurtulup iyileşmeye başladı. Halife'nin adamlarının arasına karışan Horasan yerlilerinden dört Haşhaşi, onun çadırına girme fırsatı buldu ve onu düşürdü. Halife düştüğü yere gömüldü. Onun İsmailiyelilere karşı sefer düzenlemek için Bağdat'tan topladığı birlikler dağıldı. Amacına ulaşan vahşetin ve hüsrana uğrayan seferin haberi Alamut'a ulaştığında Büyük Üstat'ın ikametgâhı bayram eden ve sevinen insanlarla doldu. Yedi gün yedi gece boyunca kentin davulları ve kornetleri kalenin kulelerinde yankılandı ve çevredeki kalelere suçun jübilesini ve cinayetin zaferini duyurdu. Suikastçıların *-Mirhand'un bir tabirini kullanırsak-* hançerleri kadar keskin kanıtlar, iddialarını şüphelerin ötesinde yükseltti ve rakiplerine mezarın sessizliğini dayattı.

Abbasi soyundan gelen halifelerinin yakası, çok sağlam temellere dayanan bir örgüt terörü tarafından ele geçirilmişti. Halifeler artık halkın önüne çıkıp kendilerini

göstermeye cesaret edemiyorlardı. Dinsizlerin ve cinayete adanmış fedailerin arkadaşları, gruplar hâlinde bütün Asya'ya yayıldılar ve dünyanın yüzünü kararttılar. Hâlihazırda ellerinde bulunan kaleler korundu ve güçlendirildi. Yenileri inşa edildi veya satın alındı. Böylece onlar Suriye, Kadmus, Kahaf ve Masyat kalelerine çullandılar. İlk ikisi onlara İbn Amrun tarafından satıldı[42]. İkincisini Şeyser beylerinin komutanından zorla aldılar[43] ve şimdi bile izleri bulunan bu kaleyi Suriye güçlerinin merkezi hâline getirdiler[44].

Örgüt böylece kendisini büyütürken güçlü yerler elde ederek ve hançerlerini kullanarak düşmanlarını terörle vurdu. Mezhebin yukarıdakilere özel gizli doktrinini, halkın kamusal ilkelerinden ayıran özlü söz, bir mektupta ortaya çıktı. Alttakilerden İslamın emirlerinin yerine getirilmesi ne kadar katı bir şekilde isteniyorsa üsttekiler inanç ve ahlakı kendilerinden bir o kadar uzakta tutuyordu. İnsanlar hareket eden gücü ya da onun hissettirdiklerini algılamada yalnızca korkunç gücün etkisinin farkına vardılar. Hançerlerin öldürdüğü sayısız kurbanda, yalnızca Tanrı'nın intikamını alan ve cezalandıran gizli yargılama kolu olan örgütü ve din düşmanlarını gördüler. Büyük üstat, onun öncüleri ve elçileri; egemenliği, kendi adlarına ya da örgüt adına değil öncü melek olarak adlandırdıkları ve gelecek bir dönemde bir fatihin gücüyle yeryüzüne egemen olmak için ortaya çıkacak görünmez imamın adına vaaz ettiler. Onların doktrini, derin bir gizem perdesiyle örtülmüştü ve görünüşe göre doktrinin koruyucuları sadece İslamın amellerinin sıkı gözlemcileri olarak ortaya çıktı.

---

[42] Miladi 1134; Hicri 529. Miladi 1138; Hicri 533.

[43] Miladi 1140; Hicri 535.

[44] Mirhand ve Ebul Fida.

İsmailiye öğretileri hakkında resmî bilgi toplamak üzere Rey'den gönderilen Kağan Sancar'ın elçisine verilen cevap bunun kanıtıdır. Üstler tarafından kendisine şöyle söylendi. "Bizim öğretimiz şudur: Biz Allah'ın birliğine inanırız ve bunu ancak onun sözüne ve Peygamber'in emirlerine uygun gerçek bir bilgelik olarak görürüz. Bunları kutsal kitap Kur'an'da nasıl anlatıldıysa öyle anlıyoruz. Peygamberlere, yaratılış ve ahiret gününe, cennet ve cehenneme, hüküm ve diriliş hakkında onun bize öğrettiği her şeye inanırız. Buna inanmak zorunludur ve hiç kimsenin Tanrı'nın emirleri hakkında hüküm vermesine, hatta onların bir harfini değiştirmesine izin verilmez. Bunlar mezhebimizin temel ilkeleridir. Kağan bu ilkeleri uygun görmezse bu konuda polemik tartışmalarına girmesi için din adamlarından birini gönderebilir[45]."

Bu ruhla yirmi beş yıl süren Kia Muhammed'in saltanatı sırasında *-babası Kia Busurgumid'in on dört yıl ve mezhebin kurucusu Hasan Sabbah'ın otuz beş yıl-* İslami kurallar sıkı bir şekilde gözetildi. Ancak Kia Muhammed, seleflerinin ne zekâsına ne de deneyimine sahipti. Kia Busurgumid'in halef seçiminde doğuştan gelen yetenek yerine akrabalık bağlarına güvenerek ne büyük bir hata yaptığı çok geçmeden ortaya çıktı. Bilgi ve kapasite eksikliğinden dolayı Kia Muhammed çok itibar görmedi. İnsanlar bağlılıklarını büyük yeteneklere sahip bir adam olarak kabul ettikleri oğlu Hasan'a yönlendiriyorlardı. Hasan cahil kalabalığın bu safiyane teveccühünü, örgütün genel çıkarları için değil onun ilkelerine tamamen aykırı olarak kendi özel hırsının amaçlarına hizmet etmek için kullandı. Gizli doktrinin tüm gizemlerini bilen, felsefe ve tarih konusunda derin

[45] Mirhand.

bilgisi olan popüler bir öğretmen ve yorumcu olarak öne çıktı. Hasan Sabbah'ın vaat ettiği imam olduğu yönünde örgüt dışına yayılan görüşün arkasında durdu. Mezhep arkadaşları ona her geçen gün daha fazla saygı duyuyor ve onun emirlerini yerine getirirken ivedilikle birbirlerine rakip oluyorlardı.

Kia Muhammed, oğlunun davranışını ve insanların eğilimini öğrenince onları topladı ve oğluyla ilgili oluşan görüşleri onaylamadığını beyan ederek "Hasan benim oğlum ve ben imam değilim, onun öncüllerinden biriyim." dedi. "Aksini iddia eden kâfirdir." - Oğlunun taraftarlarından iki yüz ellisi idam edildi ve bir o kadarı da sürgüne gönderildi. Babasının öfkesinden korkan Hasan, imam olduğu görüşünü reddetti ve taraftarlarının görüşlerini kınadı. Babasının görüşlerini savunan incelemeler yazdı. Bu şekilde kendini gizleyerek kendi başını korumayı ve babasının aklındaki şüpheyi tamamen silmeyi başardı. Bununla birlikte, gizlice şarap içtiği ve kendisine bunu yasaklamadığı için taraftarları onun bu hareketini, yasaklayıcı emirleri ortadan kaldıracak olan vaat edilen imamın belirtisi olarak gördüler[46].

Bu dönemde, neredeyse tüm Asya monarşileri, ardıllık düzeninin değişmesiyle devrim geçirdi. Seleflerinin yıkıntıları üzerinde yeni hanedanlıklar ortaya çıktı. İsmailiyeliler mezhebi, tüm yöneticilere düşman olduğundan, çoğu tarafından düşmanca görüldüğünden ve tüm hükûmetlere cinayet ve ayaklanmanın zehirli ve zararlı etkisini aşıladıklarından onların tarihi, çağdaşları olan en önemli hanedanlıkların tarihi ile yakın ilişki içindedir. Bu yüzden Asya'nın hüküm süren ailelerine bir bakış burada yersiz

---

[46] Mirhand.

olmayacaktır. Irak'taki Alamut dağ kalesindeki büyük üstat, Haşhaşi imparatorluğunun; Horasan sınırlarından Suriye dağlarına, Musdoramus'tan Lübnan'a, Hazar'dan Akdeniz'e yayılan dallarını büyüttü.

Asya'nın bu geniş bölgelerine dönemin siyasi bölünmelerine göre şöyle bir göz atacağız. Doğal coğrafi düzende doğudan batıya ilerleyecek, Horasan'dan başlayan yürüyüşümüz Suriye'de son bulacaktır.

Bununla birlikte Horasan, yalnızca coğrafi konumu ve mezhebin Doğu'daki büyük çağrıcılık makamı olan Kuhistan'a yakınlığı nedeniyle değil aynı zamanda Kağan Sancar'ın üstün gücü nedeniyle de ilk olarak anılmayı hak ediyor. Sancar'ın egemenliği, Hasan Sabbah'ın egemenliği ile aynı çağ ve aynı zamanda kuruldu. Saltanatı ilk üç büyük üstat döneminde devam etti ve üçüncü Büyük Üstat Kia Muhammed'in ölümünden dört yıl önce dünyaya veda etmesiyle sona erdi.

Selçuklu soyunun ve Doğu'nun en büyük şehzadelerinden Museddin Ebu Hares Sancar, gördüğümüz gibi, babasının vefatından ve Alamut'un Hasan Sabbah tarafından işgal edilmesinden hemen sonra ortaya çıkan Kağan Melikşah'a bağlandı[47]. Selçuklu ailesinin reisleri olarak Irak'ta hüküm süren kardeşleri Berkyaruk ve Muhammed adına yirmi yıl boyunca yönettiği Horasan'ın Kağan Yardımcılığı görevini yürüttü.

Hicri altıncı asrın birinci yılında Berkyaruk'un kardeşi Muhammed'in ölümü üzerine[48] Sancar ölen yeğeninin eyaletlerini ele geçirdi. Babalık haklarını savunmak isteyen yeğeni Mahmud'a savaş açtı ve onu mağlup etti. Sonunda Ve-

---

[47] Miladi 1092; Hicri 485.
[48] Miladi 1107; Hicri 501.

zir Kemaleddin Ali'nin sağduyusu barışa aracılık ettiğinde dört koşulla babasına ait eyaletleri Mahmud'a tımar olarak verdi. 1. Cuma günleri minberde Kağan Sancar'ın adı Mahmud'un adından önce söylenecek *-Hutbede ad okunması ve darphane İslamın ilk hükümranlık ayrıcalıklarıdır.* 2. Mahmud'un kabul salonunun kapısında sadece üç perde olacak *-Sancar'ın kabul salonun dört perdesi vardı. Halifenin ise yedi. Haceb'in veya başmabeyincinin görevi o perdeleri indirmek veya yukarıya kaldırmaktı.* 3. Mahmur sarayına girerken ve çıkarken asla borazan çalınmayacak *-borazan üflenmesi, bugün çanların çalınması gibi o zamanlar hükümdarların ayrıcalığıydı.* 4. Amca Sancar'ın atadığı memurlar görevlerinde kalacak ve itibarları korunacak.

Mahmud bu şartlara boyun eğdi. Ona sadece yönetimin adı ve görünümü kaldığı için siyasi meselelere çok girmedi. Kendisini savaş egzersizi ve okulu olarak görülen avcılığa adadı. Akıllıca davrandı. Avlanma uzak antik çağlardan beri Doğu'da bir prens eğlencesinden çok bir kraliyet uğraşısı olarak kabul edildi. Nimrod, Rabb'in önünde güçlü bir avcıydı. Cyrus av partisi düzenleyiciydi. Bu nedenle Asurluların ve Perslerin en eski hükümdarları da Persepolis anıtlarında ve Babil harabelerinden çıkarılan tabletlerde vahşi hayvanlarla kahramanca savaşa girmiş olarak resmedilmişlerdir. Son Pers hanedanlığında, en cesur ve sporu seven prenslerinden biri olan Behramgur'a "Vahşi Eşek" unvanı verilmiştir. Hüsrü Parvis'in muazzam gezi alanı veya kraliyet av bölgesi de aynı şekildedir. Mahmud bu ruhla hazinesini av aletlerinin görkeminde harcadı. Altın tasmalı ve barınakları incilerle işlenmiş dört yüz av köpeği *-tazı-* vardı[49].

---

[49] D'Herbelot, Gaffari ve diğerlerinden sonra.

Mahmud ve Sancar arasında yapılan barıştan otuz yıl sonra son prens, bir zamanların Gazne sultanlarının güçlü hanedanlarından biri olan Behram Şah, Selçuklu boyunduruğundan kurtulmaya çalıştı. Bununla birlikte bunun gücünün ötesinde olduğunu hissederek Sancar'a olan bağlılığını yenilemek için elçiler gönderdi. Sancar'la arayı düzeltti ama Hindistan'daki Gurular hanedanının kurucusu Hüseyin Cihansus ile düzeltemedi[50]. Gurular, Gaznelilerin yıkılması üzerine güçlerini artırdılar. Guruların kurucusunu Horasan'dan süren ve sonra onu Hindistan'ın Guru eyaletine vekil tayin eden Kağan Sancar'a teslim olduğu gibi Gazneli Behram Şah, Guru Hanedanı Hüseyin'in gücüne teslim oldu. Mahmud, Behram Şah ve Hüseyin'e karşı yaptığı girişimlerde Sancar'a gülen talih, ne orman karanlığında saldırdığı Karahıtay halkına ne de Horasan'ı işgal eden Oğuz soyunun Türkmenlerine karşı yaptığı savaşlarda yüzüne güldü. Eskilerin prensi Gurkalar ile yaptığı savaşta haremiyle birlikte otuz bin adamını kaybetti. Eşlerinden ilki olan Türkân Hatun, Karahıtaylılar tarafından esir alındı.

Daha da kötüsü, yıllık koyun haracına mecbur etmek istediği Oğuz Türkmenlerine karşı aldığı sonuç, hüsrandı. Onlar tarafından esir alındı ve dört yıl boyunca demir kafese kapatıldı. Büyük Kağan Sancar'a edilen bu aşağılayıcı muameleyi aktaran Türk tarihçileri, Kağan Beyazıt'ın aynı muameleyi fatihi Timur'dan gördüğünü inkâr ederler.

Avrupalı yazarlar, sonuncusunun, ne zaman atına binse bin yıl önce Pers kralı Şabur'un -*Sapor*- tutsağı olan Roma İmparatoru Valerian'a yaptığı gibi, ayağını Osmanlı Kağan'ının boynuna koyduğunu eklerler. Valerian ve Be-

---

[50] Miladi 1150; Hicri 545.

yazıt, Şabur ve Timur'un esaretinde can verdi ama Sancar, barbar fatihlerinden kaçma şansını yakaladı. Ertesi yıl, kötü talihinden ve eyaletlerinin perişanlığından kaynaklanan bunalımdan ötürü öldüğü Horasan'a döndü. Elli bir yıllık saltanat ve hükümdarlık dâhil yaklaşık yüz yıllık bir hayattan sonra yirmi bir yıl boyunca Horasan'da kardeşlerinin vekilliğini yaptı. Onun parlak başarıları ve şairlerin övgüleri, adını Doğu'nun en ünlü prensleri arasında parlattı. İkinci İskender'in soyadını hakkıyla kazandı. Zamanının en büyük şairleri Selmar ve Feriduddin Kâtip, onun övgülerini seslendirdi ama hepsinden öte Enveri ve İranlı Pindar'ın övgüleriydi. Hem selefi Hakani hem de onunla birlikte İranlı methiyecilerin ruhsal seyahat *-astral-* üçgenini oluşturan takipçisi Farabi'nin övgülerinde eşsiz bir yeri olan Sancar, Samanyolu'nun ışığında adını dünyanın yukarısına ve gökyüzü müziğinin ortasında en yüksek semaya yükseltti. Enveri eserlerinde Sancar'a ölümsüzlük verirken şair Sabir de onu öldürücü hançer darbelerinden koruyarak ay altı hayatını sürdürmesinde çok önemli bir katkıda bulundu.

Harezm Valisi İsis, Sancar'a isyan ettiğinde o, sarayının en sadık ve saygınlarından biri olan şair Sabir'i isyancı valinin planlarını gözetlemek için gizlice Horasan'a gönderdi. İsis'in bir cuma günü camide Kağanı öldürmek için bir Haşhaşi fedaisini tuttuğunu tespit eden şair, katilin şemailini Sancar'a bildirdi. Katil bu sayede bulundu ve her şeyi itiraf ettikten sonra idam edildi. Ancak Sabir'in yüzünden planı altüst olan İsis, onu Oksus'ta boğdu[51]. Böylece Sabir, büyük şairler ve sadık kullar arasında sadece övü-

[51] Miladi 1151; Hicri 546. Devlet Şah Anlatısı; Enveri, Feridüddin Kâtib ve Sabir.

cü şiirleriyle değil övgüye değer işleriyle de ölümsüz bir isim kazandı. İlk başta Haşhaşilere karşı olumlu bir eğilim gösteren Sancar, bu girişimle gözlerini açtı. Daha önce aktardığımız gibi Türkmenlerin ayaklanmasına neden olan sertlik politikasından vazgeçmedi.

Sancar, en tehlikelisi değilse de bu dönemde İsmailiyelilerin düşmanlarının en güçlüsüydü. Halifenin tahtında oturan ve kâğıt üstünde üstünlüğü, Asya prenslerinin gözünde cuma hutbelerinden ibaret olan manevi güç hayaleti dışında, en güçlü hükümdarlar, devletlerini Sancar'a haraç ödeyerek, yani onun uyruğu *-vasalı-* olmayı kabul ederek ayakta tutuyorlardı. Sultan Sancar onları komutanlarıyla yönetiyordu. Eski Pers İmparatorluğu'nda, uzak eyaletlerin yedi Pers valisi, *-büyük kral Ormusd'un tahtının etrafını çevreleyen yedi üzerlik otu gibi-* güçlerinin kaynağı olarak kabul ettikleri Sultan Sancar'ın uzağındaki uç noktalarda daha az baskı altında faaliyet gösteriyordu.

Hindistan'ın, Horasan'ın hemen güneyindeki Multan ve Guru eyaletleri, Gaznelilerin Sultanı Behram Şah ve Gurulu Hüseyin Cihansus *-Dünya Yanıyor-* tarafından yönetiliyordu. Süleyman'ın aralıksız isyanları yüzünden sık sık cezalandırılan oğlu Ahmed, kuzey Maveraünnehir'de hüküm sürüyordu. Komşu Harezm eyaletinin tımarı; önce Kutbeddin, ardından oğlu İsis ve daha sonra aynı zamanda sancaktar başı makamına da sahip iki büyük saray ve soydan ileri gelenin elindeydi. Orta İran'da Selçuklu Kağanı Mahmud, amcası Sancar'ın korumasında tahtında oturuyordu. Kuzey ve batı illerinde, Azerbaycan ve Irak'ta, İmadeddin Bin Sengi ve Türkmen İldigiz tarafından kurulan Atabeylerin iki hanedanı, onu en büyük efendi olarak kabul ediyordu.

Atabey, tercüme edildiği gibi Prens'in Babası değil Prens Babası veya Prenslik Babası unvanıyla onurlandırılıyordu. Başvezir Nizamülmülk tarafından ona verilen bu unvan, sınırsız yetki ve atadan geldiği iddiası taşımayan onursal unvandı. Melikşah'ın halefleri altında ise bu unvan, imparatorluğun en yüksek askerî makamını işaret ediyordu. Bu unvan; Bağdat halifesinin sarayında Emirülumera *-Prensler Prensi-*, Kahire sarayında, Emirülcuyuş *-Ordunun Prensi-* olarak beliriyordu. Önceki çağda da Buşi ailesi, halifenin gücünü Emirülumera unvanıyla kullandı. Daha sonra Batı'da Carlovingianların eline geçen Maire du Palais unvanını Meruveni hanedanı kullandı. Böylece Atabeyler sınırsız yetkiye sahip oldular ve hanedanlığa evrildiler. Başlıcaları; Irak, Azerbaycan, Fars atabeylerinin yanı sıra Salgar ailesi ve Luristan ailesidir. Hepsi de beş yıl içinde, sınırsız yönetim iddialarını kullanılabilir hâle getirdi[52].

Bu dönemde Fars'ta hüküm süren Kakuye ailelerinin[53] yanı sıra Şam'da Tuğtekin oğulları[54], Yemen'de Nedşah ailesi[55] ve Horasan'daki Gurular[56] ortadan kaybolurken Erzurum kralları olarak Selikiler ve Emessa prensleri olarak Eyyûbiler öne çıktı. Zamanının en kudretli prensi olan Sancar'ın ölümünden üç yıl önce daha da kudretli biri doğdu[57]: Doğu'nun ve Batı'nın kâbusu Cengiz Han... Sonradan en verimli toprakları mahveden ve çölleri kan ırmaklarıyla yıkayan adam.

Salgar'ın Horasan'daki saltanatının son on yılı ile eş

[52] Azerbaycan Atabeyleri, Miladi 1145; Hicri 540; Fars, Miladi 1148; Hicri 543; Luristan, Miladi 1150; Hicri 545. (Takvimü't tevarih.)
[53] Miladi 1142; Hicri 537.
[54] Miladi 1154; Hicri 549.
[55] Miladi 1158; Hicri 553.
[56] Miladi 1160; Hicri 555.
[57] Miladi 1154; Hicri 549.

zamanlı olarak Irak Atabeylerinin Efendisi Nureddin Muhammed Bin İmadeddin Sengi, Doğu'nun en büyük prenslerinden biri olarak Suriye'de hüküm sürdü. Salgar'ın çağdaşıydı ve Haçlıların en güçlü rakibiydi. Onun haçlılara verdiği zararı ayrıntılarıyla anlatmak için durmadan çalışan Haçlı tarihçileri, onun büyük ve asil niteliklerini övmekten de geri kalmazlar. Tarih konusunda çok bilgili bir adam olan Tyre Piskoposu Bilgin William, "Nureddin, kendi inancına göre Tanrı'dan korkan basiretli ve sağduyulu bir adamdı. Babasının bıraktığı mirası daha da büyüten hayırlı bir evlattı[58]." demiştir. Onun tomurcuklanan gücü, Hıristiyanları şiddetle bastırdı. Fetihleri kendisine nam ve ağırlık kazandırdı. Anab[59] kuşatmasında savaş alanında kazandığı zaferlerle Antakya Prensi Raymond ve Trablus Kontu Gosselin'den elde ettiği ganimetler, onları kovalarken ikametgâhı olan Telbaşerli[60] Türkmenler tarafından esir alınmasıyla elinden çıktı. Telbaşer, Antep, Asus, Ravendan, Telhalid, Karz, Kafsrud, Maraş ve kaleleri[61] büyük ganimetlerle galiplerin malı oldu.

Musul ve Halep'in sahibi olan Nureddin, aslında kuzey Suriye'nin efendisiydi ama güneyde de Şam'ı egemenliğinin göstergesi olarak istiyordu. Burada Şam Selçuklularının sonuncusu Mecereddin Abak[62] hüküm sürüyordu ama gerçekte onun adına hüküm süren kişi, sınırsız yetkiyle donatılmış veziri Muinüddin Ennar'dı[63]. Nureddin, Şam'ı iki defa donanımlı ordusuyla kuşattı. Haçlıların ege-

---

58 Francos'a göre Gesta Dei, s. 893.

59 Miladi 1148; Hicri 543. Nepa, s. 915.

60 Nuhbetüt Tevarih.

61 Miladi 1151; Hicri 546. Turbessel, Hamtab, Hazart, Rarendel, Gesta Dei, &c. p. 920.

62 Mecereddin, GD s. 893.

63 Miheneddin Aynardus -aynı kitapta.

menliğine girmekten korkan sakinler, onu yardıma çağırdılar. Mecereddin kendi isteğiyle Şam tahtından çekildi. Karşılığında önce Emessa'yı, sonra Balis'i aldı ve daha sonra Bağdat'a gitti. Nureddin ele geçirdiği Şam'ı depremin yarattığı yıkıntılardan temizleyip yeniden inşa etti. Metropolü olarak seçtiği Şam'ı; cami, akademi, kütüphane, hastane, hamam ve çeşmelerle donattı. Bağdat'ta ilk medreseyi kuran Selçuklu Şehzadesi Melikşah'ın yaptığı gibi Nureddin de Şam'da Peygamber geleneklerinin işlendiği ilk kelâm okulunu *-darülhadis-* kurdu.

Doğu'nun en muhteşem iki prens erdemi olan özgürlük ve adaleti taviz vermeden uygulayarak İslamın yükümlülüklerine dört kolla sarıldı. Yedinci Emevi halifesi Ömer Bin Abdulaziz gibi adil ve mütevazı, Peygamber'in ikinci halefi Ömer Bin Hattab gibi dindar ve katıydı. Ne ipek giydi ne altın taktı. Giysileri pamuk ve ketendendi. Hiçbir zaman ganimetinin beşte birlik payından fazlasını giysilerine ya da yiyecek içeceğine harcamadı. O her zaman kutsal savaştaydı *-büyük cihat*. Küçük cihat[64] elinde silahlarla İslam düşmanlarına karşı yapılan savaştı. Büyük cihat[65] ise oruç ve dua ile siyasi işler ve çalışmayla gece gündüz meşgul olmaktı.

Yabancı prenslerden gelen armağanları bekletmeden sattırdı. Bu yolla elde ettiği gelirleri; dinî kurumlara, kamu binalarına ve parasal amaçlara adadı. Hacı kervanlarının rahatsız edilmeden ilerlemelerine izin vermelerini sağlamak için kutsal şehirlerin, Mekke ve Medine'nin sakinlerine ve çöl Araplarına her yıl büyük paralar ödemenin yanı sıra her ay beş bin dukayı fakirler arasında paylaştırdı.

---

[64] Cihadülasker.
[65] Cihadülekber.

Peygamber'in siyaseti, ahlakı ve disiplininin temeli olan adalet, yardım ve cihat ile ilgili uygulamalarını Işığın Görkemi *-Fakhrinuri-* adlı eserde topladı. Hukukçuları *-kendi de hukukçuydu-* özellikle onurlandırdı ve ödüllendirdi. Yirmi sekiz yıllık uzun saltanatı sırasında elliden fazla kale fethetti. Hâkim olduğu bütün şehirlerde cami ve okullar yaptırdığı gibi İslamiyet adına hem küçük hem büyük savaşı en görkemli şekilde sürdürdü. Bu yüzden tarih ona, babası İmadeddin Sengi gibi sadece "Gazi" veya "Muzaffer" fahri unvanını değil aynı zamanda "Şehit" veya "Kutsal Kurban" unvanını da verdi. Çünkü hem baba hem oğul, savaş alanında olmasa da onur alanında, yılmaz prenslik görevlerini yerine getirdiler ve savaşçı erdemleriyle şehitlik tacını hak ettiler[66].

Din ve politika iç içe girince Nureddin kararlarını Bağdat Halifesi lehine, Kahire Halifesi aleyhine verdi. Peygamber'in halefi olarak ikincisinden çok birincisine hürmet etme eğilimi, Mısır'da hüküm süren büyük kafa karışıklığı nedeniyle Atabeylerin asayı Fatımilerin zayıf kavrayışından koparma zamanı gelmiş göründüğünden zihnine daha yatkın geliyordu. Suriye politikasına ilişkin bu yorucu ve dağınık fikir, kısa süre sonra, son Fatımilerin altında egemenlik için mücadele eden iki vezirin *-Harkam ve Şaver-* arasındaki Mısır iç savaşından etkilenerek toparlandı ve hayat buldu.

Nureddin dört yıl önce Bakya'da *-Baque-* Haçlıların karşısında uğradığı bozgunu, en görkemli zaferlerinden biriyle ve Harem'i fethiyle onardığı yıl[67] Şam'a gelen Şa-

[66] Muhammed Efendi'nin Nuhbetüt Tevarih'inden, Akdul Cemen'den sonra -mercan kolye-; İbn Esir'in Kamil'i -eksiksiz- ve Miretüledvar veya çağların aynası.

[67] Miladi 1162; Hicri 558.

ver, rakibi Harkam'a karşı askerleriyle kendisine yardım etmesi hâlinde Nureddin'e Mısır'ın gelirlerinin üçte birini vaat etti. Nureddin, Emessa Valisi Esadüddin Şirkuh'u *-Aslan Dağı İnancının Aslanı-* Eyyub ailesinden bir orduyla Mısır'a gönderdi. Harkam savaşta yenildi. Şaver eski gücünü kazandı. Ancak sözünü yerine getirmeyi reddedince Aslan Dağı'nın Efendisi Şirkuh, birlikleriyle birlikte doğu eyaleti Şerkiye'yi ve büyük bir kasaba olan Belbeys'i ele geçirdi. Vezirler Şirkuh in en kararsızı, dosta da düşmana da sadakatsiz ve yanlış politikasıyla ordusuna ve kendisine hain olan Şaver; o zamanın Kudüs Kralı olan dostunun komutanına karşı Haçlılarla birlikte savaşan eski Askalon Kontu Amaury olarak adlandırıldı. Ancak Amaury kısa süre sonra tövbe etti ve toplam altmış bin duka ile Haçlıları kovdu[68].

Bu arada yeni birliklerle takviye edilen Esadüddin, Kahire üzerine ilerledi ve halifeyi Aşmunind'de yendi ve Yukarı Mısır'ın efendisi olarak kaldı. Aynı zamanda yeğeni Yusuf, İskenderiye'yi aldı ve orada Mısırlıların ve Haçlıların birleşik kuşatma kuvvetlerine karşı üç ay yiğitçe kendini savundu. Bu süre sonunda barış sağlandı. Nureddin, Mısır'ın gelirlerinden yıllık elli bin duka, Haçlılar ise yüz bin duka tazminat alacaktı[69]. Üstelik Haçlıların bir komutanı, Nureddin'in girişimlerine karşı şehri koruma amacıyla bir askerî birlik ve binlerce adamıyla Kahire'de kalacaktı.

Mısır metropolünde Kudüs Kralı'na tanınan bu avantajlar, onu tüm ülkenin efendisi olma umuduyla barışı bozmaya teşvik etti. Amaury savaş hazırlıkları sırasında

[68] Nuhbetüt Tevarih'e göre; Gesta Dei'ye göre, iki yüz bin ödendi ve söz verildiği kadar ödenecek.

[69] Nuhbetüt Tevarih'e göre; Gesta Dei'ye göre, iki yüz bin nakit para ve söz verildiği kadar ödenecek.

yüz bin dukadan fazla borç yüklediği Belbeys'in elinde bulunan Mısır'a doğru bir orduyla ilerledi. Onu bu sefere ikna edenler büyük üstatlarının örgütünü korumayı uman Hastaneciler Şövalyeleri *-Knights Hospitallers veya St. Jean Şövalyeleri-* idi. Bununla birlikte Tapınakçılar, ya gerçekten barışın bozulmasındaki hoşnutsuzluktan ya St. John Şövalyelerinin kıskançlığından *-daha muhtemel-* ya da gizemli politikalarının diğer gizli gerekçelerinden ötürü sefere katılmayı reddettiler[70].

Bu zor durumda Şaver, Mısır'a baskın yapan, Belbeys'i alan ve başkenti kuşatan Haçlılara karşı yardım için Nureddin'e başvurdu.[71] Yeni Kahire, kadın ve çocukların gece gündüz yorulmak bilmeden çalıştıkları bir duvarla çevriliydi. Daha eski adı Missr, *-Mısır-* olan ama genellikle yanlış olarak Eski Kahire diye söylenen eski şehir, Şaver'in emriyle ateşe verildi ve elli dört gün boyunca yandı. Halife Ahad, Nureddin'den kâfirlere karşı destek ve yardım dileyen acil mektuplarla Suriye'ye kuryeler gönderdi. İhtiyacının şiddetini göstermek için mektuplara, "Yardım edin! Yardım! Düşman kadınlarımızı saçlarından tutup elimizden alıyor[72]." diye yazdı. Nureddin o sırada Halep'te, Esadüddin Şirkuh ise Emessa'daydı. Nureddin hemen Mısır seferinin idaresini ona emanet etti. İdam edilmesi için ona iki yüz bin duka ve altı bini Suriyeli ve geri kalanı Türkmenlerden oluşan sekiz bin kişilik seçilmiş bir grup verdi. Bu arada, her ikisi de umutsuzluğun eşiğinde olan Şaver ve Amaury müzakere masasına oturdular. İkincisi Kahire'ye sahip olmak isterken birincisi Kahire'yi rahatlatmak istiyordu. Şaver, halife adına inanılmaz bir söz verdi: Bir

---

[70] Gesta Dei, s. 978.

[71] Miladi 1168; Hicri 564.

[72] Nuhbetüt Tevarih

milyon duka... Amaury elli bin dukaya razı oldu[73]. Bunun üzerine Esadüddin önderliğindeki Suriyeliler Kahire'nin karşısına çıkınca Haçlılar çekildiler.

Halife, sarayının ileri gelen görevlileriyle birlikte askerî kampa gitti ve kendi hesabına yabancıları *-frenkler-* ülkeye davet eden, ülkeyi mahveden ve Missr'ı *-eski Kahire-* ateşe veren Şaver'in aşırı gücünden ağlamaklı bir şekilde şikâyette bulundu. Esadüddin Şirkuh'a vezirinin başı için yalvardı. Kendisi onu kontrol altında tutmaktan acizdi. Kısa süre sonra hayatını tehdit eden tehlikenin farkına varan Şaver, kendisini yeğeni ve sarayın şehzadeleriyle birlikte bir ziyafete davet bahanesiyle Esadüddin'den kurtulmaya karar verdi. Ancak plan ihanete uğradı. Öldürülmek istenen kurbanın buna verdiği karşılık, suçlu Şaver'in suçlu kafasını halifeye göndermekti. Muzaffer Kral unvanlı Nureddin, veziri Emirülcüyuş'u Şaver'in yerine oturttu ve bundan altmış beş gün sonra öldü. Yeğeni Yusuf Selahaddin *-İmamın Adaleti-* imparatorluğun aynı yüksek saygınlıklarıyla donatıldı ve Elmelik Ennasır *-Fatih Kral-* unvanını aldı. Eyyubiler hanedanının kurucusuydu. Batılı tarihçiler tarafından onun adı gibi törpülenen ve küçültülen büyüklüğü, Avrupalılar için, konuşmalarıyla ve davranışlarıyla dehşet salan diğer birçok büyük prens ve Doğu fatihinden daha yukarıdadır.

İlk Haçlı seferlerinin Suriyeli kahramanları; Avrupa'daki, ikincisi ise Asya'daki Hıristiyanlar tarafından kutlandı. İmadeddin Sengi, Nureddin ve Selahaddin, Haçlı seferlerinin Avrupa kayıtlarında Sanguin, Noradin ve Saladin olarak geçmektedir. Müslüman yıllıklarında ise An-

---

[73] Burada yine Nuhbetüt Tevarih, Halife'nin iki milyon söz verdiği ve yüz bin duka ödediği *Tyre*'li William'ın söz ettiği miktarın tam olarak yarısını veriyor. Gesta Dei, s. 979.

takya Prensi ve Kudüs Kralı Trablus Kontu Comis, Birias ve Rei isimleriyle maskelenmiştir. İzleyen bölümde, Selahaddin'in kahramanlıklarından daha geniş söz etme fırsatı bulacağız. Selahaddin hâlâ halifenin veziri ve adına Mısır hükûmetini yönettiği Nureddin'in komutanı olarak anılmaktadır. Cuma hutbelerinde halifenin isminden sonra efendisi Atabey'in adının anılmasını sağlamıştır.

Nureddin, Fatımilerin halifesini yok etmek ve sonuncusunu iktidarın gölgesinden bile mahrum etmek için o fırsatın ayağına geldiğini düşündü. Komutanı Selahaddin'e, şimdiye kadar İmamiyeliler veya İsmailiyeliler tarafından tutulan tüm adli makamları, katılığıyla bilinen Şafii mezhebinin hukukçularıyla doldurmasını ve cuma hutbelerinde Fatimi Adid Lidinillah'ın yerine Abbasi halifesinin *-Nerdessansar Biemrillah-* adlandırılmasını emretti. Halk çoğunlukla Rafehi ve Şii mezheplerinden olduğu için Selahaddin bu emirlerin yerine getirilmesini erteledi ve Fatımi halifesinin hayaletini askıda tuttu. Bu halifeliğin son temsilcisi Adid Lidinillah, tam vaktinde hastalandı ve öldü[74]. Selahaddin, cuma hutbelerinde kraliyetin adının okunması ayrıcalığını, Kahire Halifesi'nin adından, Suriye Atabeyi Nureddin'in adına tanındığını Bağdat Halifesi'ne derhâl aktardı.

Böylece, Selahaddin, Nureddin'in çıkarlarından çok, aslında kendi çıkarları için, yine de Nureddin adına, iki yüz yıldan fazla bir süre tomurcuklandıktan ve Doğu İsmailiyelilerin ya da Haşhaşilerin kolunda Asya'ya nakledildikten sonra, Batı İsmailiyelilerin ana gövdesini deviren büyük darbeyi indirdi. İsmailiyelilerin gizli doktrininin diğerlerinin yıkıntıları üzerine kurmak istediği taht dev-

[74] Miladi 1171; Hicri 567.

rildi ve Kahire locası -*tekke*- kendi enkazına gömüldü. Abbasilerin halifesi, İsmailiyelilerin elçilerinin vaaz verdiği ve ilgisini çektiği Ali ailesine galebe çaldı. Adına insanları kandırdıkları hayalet yeryüzünden silindi. Bu büyük bir olaydı. Doğu tarihinde ve özellikle Mısır Halifeliği'nin yıkıntıları üzerinde hâkimiyeti yükselen Selahaddin'in güçlü ve tehlikeli bir düşman olarak göründüğü Haşhaşilerin tarihinde bu, sonuçları açısından önemliydi.

IV. BÖLÜM

Ala-Sikrihi-Es-Selam Adıyla Bilinen Busurgumid'in Torunu ve Muhammed'in Oğlu II. Hasan'ın Saltanatı -Onun Anısına Selam Olsun- ve Oğlu II. Muhammed'in Saltanatı

Önceki bölümlerde, dinsizliğin ve ahlaksızlığın gizemlerini kaynağına kadar izledik. İsmailiyelilerin gizli öğretisini, insanların gözünden gizlediği sözde kutsallık maskesinden çıkardık. Mezhebin yapısını çok yakından incelemediğimiz ya da yapı gizli tutulduğu için mezhebe bilgisiz kişiler ve düşmanları tarafından iftira edilip edilmediği konusunda okuyucularımızın kafasında bir şüphe oluşabilir. Gizli doktrinin etkileri gerçekten de hançerin kanlı izlerinde kendini göstermişti. Bu çoğalan dehşetler, yine de, bizim zamanımızda bile, sıradan bir isyan ve cinayet sisteminden çok beklenmedik bir olay ya da özel kan davası olarak görülebilir. Günümüzde bile birçok yozlaşmış örgütün gizli doktrini *-etkisini cinayet ve isyan suçlarında gösterse de-* saf ve masum olarak övülebilmektedir.

Cizvitler ve Jean Şövalyelerinden *-aydınlanmış ya da illuminati-* söz edersek birincisi koruyucu, ikincisi tahtları baltalayandır. Ruhlarına uygun düşmeyen çok fazla suçlamayla karşılaştılar. Birincisi, papaların ve kralların öldürülmesine izin veriyor; ikincisi, taht iddiasından ve dinden vazgeçiyordu. Öne çıkmış üyelerin makalelerinde, kralları

öldürmenin ve sonuncusunu son rahibin bağırsaklarıyla boğmanın yasal görüldüğü anlaşılabilir. Ancak bu dehşet hiçbir zaman halka açık olarak anlatılmadı ya da krallar tarafından kabul edilmedi. Pombal tarafından Cizvitlere atfedilen cinayet ve Ganganelli'nin zehirlenmesi tam olarak kanıtlanmadı. Durum böyle olsa bile Cizvitler Malagrida'nın suçunu dahi kabullenmek istemediler.

Tapınak Şövalyelerinin gizli doktrini, işkence yoluyla alınan itiraflarla ahlaksızlığa mahkûm edilse ve çağdaş yazarlar tarafından aynı şeyle suçlansalar bile daha sonraki tarihlerde başkaları tarafından savunulmuştur.

Ancak bu konuda Haşhaşilerin durumu Tapınakçıların, Cizvitlerin veya Jean Şövalyelerinden çok farklıdır. Onların sistematik sadakatsizlik ve ayaklanmayı önceleyen gizli doktrinleri hakkında şimdiye kadar söylenenlerin hiçbiri, asla savunulamaz varsayımlara, tarihî suçlamalara veya zorla itiraflara dayanmamaktadır. Dinsizliğin vahşeti, ikiyüzlülük maskesi altında uzun süre dünyanın gözünden saklandıktan sonra hocaların ve efendilerin perdenin aniden kaldırılmasına izin vermesiyle açığa çıktı. Dinsizliğin ve ahlaksızlığın şimdiye kadarki mirası, bütün mezhep üyelerinin önüne kondu. Bu çok düşüncesizce bir kaymaydı ve örgüt için yıkımdı. Tahakküm ve sivil toplum yapısının ancak inanç ve yükümlülük dayatılarak bir arada tutulabileceğine dair sağlam bir kanaat oluşturan kurucusunun derin politikasına tamamen tersti. Dinin ve ahlakın tamamıyla ortadan kaldırılması ancak mevcut düzenin kapsamlı yıkımıyla mümkündü. Körü körüne itaat için en güçlü güvence, tutkuların vahşiliğine gem vurmaktı. Sadece belli bir azınlığın bildiği sırların açığa vurulmasıyla kutsala olan saygısızlık gizemi, çoğunluğun malı

oldu. Liderler ve onların kuklaları taraf değiştirdi ve örgüt kendi yıkımını içeriden yaptı. Aynı zamanda kendini tüm çıplaklığıyla dış düşmanlarına teşhir etti. Kendi beyanı ile dünyayı intikam almak için ayağa kaldırdı ve din adamlarının aforozlarını, kralların zulmünü ve ulusların lanetlerini haklı çıkardı. Bütün bunlar Hasan Sabbah tarafından derinlemesine düşünülmüştü. Ancak adaşı ve üçüncü halefi olan II. Hasan *-Busurgumid'in torunu, Muhammed'in oğlu-* bunları akıl edememişti.

II. Hasan daha önce anlattığımız gibi babasının zamanında yeni fikirlerle önder olarak öne çıkmış, hayatını ancak ustalıkla gizlenerek celladın kılıcından korumuştu. Lakin babasından sonra büyük üstatlık makamına oturur oturmaz ağır maskeyi üzerinden attı. Yalnızca olası tüm aşırılıklara yol vermekle kalmadı, bütün mezhep üyelerinin bu hakkı serbestçe kullanmasına izin verdi. Bununla yetinmeyip halka konuşan bir vaiz olarak kürsüye çıkma arzusuna karşı koyamadı. Büyük üstatlıkta selefleri kadar aydınlanmış olsaydı ve yargısının olgunluğu, kazanımlarının zenginliğine ayak uydurabilseydi insanlar arasında alevli bir imansızlığın ve kanunsuzluğun ateşini dağıtmaktan kaçınırdı. Bu yaptıkları kendisi için değmez, örgüt için daha da değmez bir avantajdı.

Koruyucu cehalet, yıkıcı bilgiden daha iyidir. Karanlığın kendisi, bir yangının korkunç parıltısına yeğlenmelidir. Muhammed'in oğlu Hasan, ne pahasına olursa olsun örnek olsun diye sırların açıklayıcısı olmaya değil, aynı zamanda haramın günahsızlığını ve cezasızlığını kendi ağzından vaaz etmeye karar verdi. Hicri[1] 559 yılının ramazan ayında, Rudbar eyaletinin sakinleri onun emriyle Alamut

[1] Miladi 1163.

Kalesi'nde toplandı. Musalla[2] *-Hafız tarafından kutlanan Şiraz banliyöleri gibi, kalenin eteğinde bulunan dua yeri-* üzerine, kıbleye *-Müslümanların namaz kılmak için yöneldikleri Mekke şehri-* bakan bir minber yerleştirildi. Dört köşeye beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil olmak üzere dört farklı renkte bayrak dikildi.

Ramazanın[3] on yedinci günü insanlar burada toplandılar. Hasan minbere çıktı. Dinleyicilerini şaşkınlığa düşüren muğlak ve şaşırtıcı sözlerle konuşmaya başladı. Onları imamın bir elçisinin *-Mısır tahtında hâlâ sendeleyen bir halifenin hayaleti-* kendisine tüm İsmailiyelilere hitaben mezhebin temel ilkelerini yenileyen ve güçlendiren bir mektup getirdiğine inandırdı. Bu mektuba göre kendisine tabi olan ve itaat eden herkes seçkindi. Onlara rahmet ve lütuf kapıları açıktı. Diriliş gününe *-imamın ortaya çıkışı-* kadar dinin bütün emir ve yasaklarının yükünden kurtulmuşlardı. Bu sözlerden sonra imamın şimdi bildirdiğini söylediği öğüdü ya da duayı Arapça okumaya başladı. Minberin dibinde duran bir tercüman, bu sözleri dinleyicilere tercüme etti. "Busurgumid'in torunu ve Muhammed'in oğlu Hasan, doktrinimizi kabul eden herkesin hem manevi hem de dünyevi işlerde itaat edeceği, sözlerini ilham olarak kabul edeceği, yasaklarını çiğnemeyeceği, emirlerini bizim kendi emrimiz gibi yerine getireceği halifemiz, çağrıcımız *-dai-* ve delilimizdir. Biliniz ki Rabb'imiz onlara merhamet etmiştir ve onları yüce Allah'a ulaştırmıştır." – Bu sözlerden sonra Hasan minberden indi. Sofraların örtüsünü kaldırttı. Halka orucunu açmalarını ve bayram günlerinde olduğu gibi her türlü zevke, müziğe ve oyuna kendilerini verme-

---

2 Hafız, Elif harfi.

3 Mirhand, Vasah ve Nuhbetet Tevarih'e göre yedinci.

lerini emretti. "Bugün..." dedi. "İmamın bildirildiği diriliş günüdür."

Örgütün suçlu yüzünü dünyaya açık bir şekilde gösterdiği bu günden itibaren şimdiye kadar Karmati'nin müritleri ve diğer sosyal düzeni bozanlar için hukukçular tarafından söylenen mülhit ya da dinsiz lakabı, artık tüm Asya İsmailiyelileri için söyleniyordu. Ramazan ayının on yedinci günü oyunlar ve ziyafetlerle kutlandı; sadece vahiy şöleni olarak değil aynı zamanda doktrinlerinin açıklanma günü olarak... Müslümanların zamanlarını Peygamber'lerinin bu dünyadan gidişinden beri hesapladıkları gibi mülhit veya dinsizler de zamanlarını imamın bildirildiği güne, *-hicretin 559. yılı, ramazan ayının on yedisi-* göre hesaplayacaklardı. Muhammed'in adı asla Hazret *-Kutsanmış-* eklenmeden söylenmediğinden bundan böyle Hasan'ın adı da tarihin lanetlediği "Adı kutlu olsun." ibaresi eklenmeden söylenmeyecekti. Tarihçi Mirhand, bize, onu okuyan güvenilir kişilerin yetkinliğine dayanarak Yusuf Şah Kâtip'ten Alamut Kalesi'ndeki kütüphanenin kapısının üzerinde aşağıdaki yazıtın olduğunu duyduğunu anlatır.

"Tanrı'nın yardımıyla
Dünyanın hükümdarı
Törenin bağlarını çözdü.
Adı kutlu olsun."

Şimdiye kadar büyük üstatlar kendilerini imamın öncüleri, misyonerleri, elçileri ve İslami emirlere uyulmasını gözleyen kişiler olarak sunmuşlardı. Hasan ise kendisini, törenin tüm bağlarını çözecek gücü elinde tutan imam olarak gösteriyordu. Kendisini kör kalabalığa bunları ortadan kaldıracak kanun koyucu ve halife olarak kabul ettirdi.

Mezhebin kurucusu Hasan Sabah'la aynı adı taşıyan

yeni kimliğiyle eyalet çağrıcılarına ve elçilerine mektup gönderdi. Irak'taki Kuhistan eyaletinin büyük şehzadesi Reis Muzaffer'e gönderdiği yetkilendirme mektubu şu şekildeydi. "Ben, Hasan adımla sana söylüyorum. Ben Tanrı'nın yeryüzünde ve Kuhistan'daki halifesiyim. Reis Muzaffer de benim adıma Kuhistan'daki elçisidir. O eyalette insanların itaat edecekleri ve sözlerini benim sözümmüş gibi kabul edecekleri kişi Reis Muzaffer'dir."

Kuhistan'ın büyük şehzadesinin ikametgâhı Müminabad Kalesi'ne bir minber diktiren Reis Muzaffer, büyük üstadın mektubunu halka okudu. Duyduklarına çok sevinen sakinler *-çok azı dışında-* çalınan zurna ve davul eşliğinde minberin dibinde oynayıp şarap içtiler. Kurallara itaatsizliklerini ve sefahatlerini mümkün olan her yolla duyurdular. İslamın emirlerine bağlı azınlıktaki kişiler göç ettiler. Bu göçü anlamayanlar kalede kaldılar ve dinsizliğin rahatlığını hep birlikte yaşadılar.

Böylece en özgür sadakatsizlik ve gözü pek eğlence ölçüsü, yeni doktrinin simgesi olarak Rudbar ve Kuhistan'ın tüm kalelerinde dalgalandı. Minberlerde Mısır halifesinin adı yerine Hasan'ın adı Peygamber'in gerçek halefi olarak yankılandı. Ön yargılar genellikle dinî ayinlerden ve ahlaki yasalardan daha derinlere kök saldığından Hasan'ın yasa koyucu kimliğini üstlenmesi, insanların şimdiye kadar yalnızca Mısır halifesinde kabul ettikleri imam kimliğinden daha kolaydı.

Bu unvana yönelik iddialarını desteklemek için soyunun Fatımi halifelerinden kan bağıyla geldiğinin bilinmesine ihtiyaç vardı. Ramazan ayının on yedinci günü toplanan halk meclisinde kendisini Muhammed Bin Busurgumid'in oğlu olarak adlandırmasına rağmen kısmen

muğlak imalarla, kısmen belirsiz yazılarla Nesar'ın oğlu ve Halife Müstansır'ın torunu olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Daha önce uzun uzun aktardığımız gibi Halife Müstansır'ın saltanatı sırasında Kahire'de bulunan mezhebin kurucusu Hasan Sabbah, İsmailiyelilerin siyasi anlaşmazlıklarında Müstansır'ın büyük oğlu Mustali'nin taraftarlarına karşı küçük kardeşi Nesar'ı savunmuş ve bu yüzden Bedir Cemali tarafından Mısır'ı terk etmeye zorlanmıştı. Onun soyunu teyit etmek için yandaşlarının etrafa yaydıkları söylenti bu yöndeydi.

Genç imam Nesar'ın karısı "Adı Kutlu Olsun" adını alacak çocuğu *-İkinci Hasan-* doğururken Busurgumid'in oğlu olan büyük üstat Muhammed'in karısı da onun yanındaydı. Bir kadın hizmetçi, yeni doğan çocuğu gizlice kaleye götürdü ve onun Muhammed'in oğlu olduğunu söyledi. Bu hikâye kolayca inanılmayacak kadar saçma olduğundan ve onların saf öğretilerine göre her şey önemsiz ve hiçbir şey yasak olmadığından bu şecerenin savunucuları daha sonra genç imamın, Muhammed'in eşiyle gizli ilişkiye girdiğini iddia etmekten utanmadılar. Büyük üstat, imam ve halifenin meyvesi olan bir çocuğa ancak "Adı Kutlu Olsun" demek yakışırdı. Böylece Hasan, babasının meşru çocuğu olarak kabul edilmektense halifenin piçi olmayı tercih etti. Annenin onuru, oğulun hırsına kurban edildi. Zina onun iddialarına zemin hazırladığı için haremin kutsallığının yerini hırs erdemi aldı.

Bu şekilde Hasan'ı Halife Müstansır'ın oğlu Nesar'ın soyundan yapan İsmailiyelilere Dinsizler ya da Haşhaşiler ile eş anlamlı olarak kabul edilen Nesari adı verildi. Hasan'a Kaimülkıyamet *-Dirilişin Efendisi-* kendilerine Diriliş veya Vahiy mezhebi dediler. Zira diriliş devrinden biri

-kaim ya da imam- bütün kanunları ortadan kaldırarak onları Allah'a yaklaştıracaktı. Bu dönem onların zararlı görüşüne göre insanları tüm dinî yükümlülüklerden kurtaran Hasan'ın imameti sırasında meydana gelecekti. Böylece yükümlülük ve ahlak sınırları aynı anda ve açıkça çiğnendi. Korkusuzca ve başları dik bir şekilde ahlaksızlık ve suç *-vice ve crime-* din ve sosyal düzenin yıkıntıları üzerinde sinsice dolaştı. Şimdiye kadar yazgısında ölüm olan kurbanları, kör itaat maskesiyle öldüren ve gizli mahkemenin infazcısı olan katil, şimdi ayrım gözetmeyen katliamları arzuluyordu[4].

Hasan beklendiği gibi yeni doktrini uğruna şehit oldu. Ahlaksız saltanatının dördüncü yılında Buyeb ailesinin soyundan gelen kayınbiraderinin hançeriyle Lamsir Kalesi'nde can verdi. Tarihçi bu cinayeti *-aslında hem selefleri hem de halefleri daha çok hak etmişti-* çok sayıda suç üzerine inen göksel gazaptan çok, aşağılanmış sağduyunun, uğradığı gaddarlığa eşit derecede ve hayatın olağan seyri içinde er ya da geç doğal cezalandırması olarak görür. Örgütün en derin öğretilerini insan denilen çok başlı yılanlara teslim etmek, gizli öğretiyi açıklayan Hasan'da ihtiyatsızlığın zirvesiydi ve doğal görülen öldürme özgürlüğünü kendi kanıyla mühürledi.

II. Hasan'ın Oğlu II. Muhammed'in Saltanatı

Hasan'ın gizli doktrinin açığa çıkmasıyla alevlenen yangın, onun kanıyla söndürülmedi, aksine oğlu ve halefi II. Muhammed'in saltanatı sırasında alevlerini tüm As-

---

[4] Mirhand.

ya'ya yaydı. Hükûmetinin ilk eylemi, babasının ölümünün intikamını almaktı. Babasının katili Hasan Nanver, erkek ve kadın tüm akrabalarıyla birlikte celladın baltası altına düştü. Bu kanlı örnekten faydalanmak, daha iyi bir yola girmek için sürekli aynı yolu izledi. Dinsizlik doktrinini babasından bile daha yüksek sesle vaaz etti. Babası gibi, en yüksek imamın itibarı üzerindeki haklarını savundu. Derin bir felsefi bilgi birikime sahip olduğundan diğer bilgi dallarında da tek başına ve benzersiz olduğunu düşündü. Bu kitapta zikretmeyeceğimiz felsefi ve töresel özdeyişlerinin çoğu gelenek tarafından aktarıldı. Bu çalışmada sadece matematik ve metafizik ilimleri yakından tanıyan, Alamut Kalesi'nde kitap ve malzeme toplayan mezhebin kurucusunun örgütüne değil aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü çağların ruhuna da saygı duyuldu. Modern İran uygarlığı, felsefe ve şiirde görkeminin zirvesine yaklaştı. Felsefe ve şiir çağın en büyük ihtişamını yaşıyordu. Büyük Üstat'ın kırk altı yıllık uzun saltanatıyla -*Tanrı'nın merhameti, yeryüzündeki bu canavara çok uzun süre dayandı*- aynı zamanda *Ptolemaios*'ların yönetimindeki İskenderlilerinkinden -*Alexandrines*- daha büyük ve daha ünlü bir Pers şairler topluluğu bu ülkede yaşadı ve öldü[5].

Bu dönem Suseni[6] ve Vatvat[7] gibi şairlerin çıktığı lirik şairler dönemiydi. Bunlardan ilki ölçü sisteminin yaratıcısı, ikincisi ise Fars şiirinin yasa koyucusu olarak kabul edilebilir. İki büyük methiyeci Hakani[8] ve Farabi[9], selefleri

---

5 Devlet Şah. Heerens Geschichte der Classischen Litteratur. Bouterwek Geschichte der französischen Dichtkunst.

6 Miladi 1175; Hicri 569.

7 Miladi 1177; Hicri 573.

8 Miladi 1186; Hicri 582.

9 Miladi 1201; Hicri 598.

Enveri ile birlikte oryantal methiyenin görkemli binasının büyük sütunlarını ayakta tutmaktadır. İki büyük mistik şairi Senayi[10] ile ve Attar[11]'dır. Senayi, "Süs Bahçesi"nin yazarıdır. Sadi ünlü eseri "Gül ve Meyve Bahçesi"ni yazarken bu eseri göz önünde tutmuştur. Attar, "Kuş Konuşmaları"nı -*Mantikettair*- ve birçok büyük eseri kaleme alan Doğu'nun büyük mistik şairi Celaleddin Rumi[12]'nin ayak izlerinde yürümüştür. Perslerin en büyük romantik şairi Nizami ise Hüsrev ve Şirin adlı ölümsüz eseri yazmıştır.

Bu şairler topluluğunun yanı sıra hukuk ve metafizik bilimin yarı küresinde birinci büyüklükteki başka yıldızlar da parladı: En saygın derviş mezheplerinden birinin kurucusu olan ve Bağdat'taki anıtı bugüne kadar insanlar tarafından büyük İmam Ebu Hanife'nin anıtından daha çok ziyaret edilen Şeyh Abdulkadir Geylani[13], iki büyük hukukçu "Mukaddime"nin -*Prolegomena*- yazarı Ahmed İbn Mahmud Gaznevi[14] ve "Hidayet"in -*Kılavuz*- yazarı İmam Burhanettin Ali Bin Ebubekir Almarakainani[15], iki klasik pratik fıkıh eserini yazan Amad[16], "Kamil"in bestecisi ve hat sanatı tarihinin ölümsüz ismi büyük tarihçi İbn Esir[17], adaşlarıyla adı karıştırılmaması gereken filozof Şahabettin Şahverdi[18] ve İmam Fakri Razi[19] olarak sayılabilir. Şahabettin Şahverdi'nin adı Şeyh, İmam Fakri Razi'nin adı şair ya da hekim Razis ile karıştırılmamalıdır- Her ikisi de yal-

---

[10] Miladi 1180; Hicri 576.
[11] Miladi 1190; Hicri 586.
[12] Miladi 1180; Hicri 576.
[13] Miladi 1170; Hicri 566.
[14] Miladi 1196; Hicri 593.
[15] Miladi 1196; Hicri 593.
[16] Miladi 1200; Hicri 597.
[17] Miladi 1209; Hicri 606.
[18] Miladi 1172; Hicri 568.
[19] Miladi 1209; Hicri 606.

nızca görüşleri bakımından edebiyat tarihinde değil aynı zamanda kaderleri nedeniyle de Haşhaşilerin tarihinde dikkate değerdir. Çünkü hem yaşamları hem ölümleri, bizi bekleyen tehlikenin örneklerini sunar. Bunlar sadakatsizlik doktrinlerini ya açıkça eleştiren ya da onlarla savaşan edebiyatçılardır.

İlki, *-Yahya Bin Hanuş Bin Emirek-*, yaygın olarak Şahabettin Şahverdi olarak tanınan ve birçok metafizik eserin yazarı filozof Ebufet, babasının emriyle Halep'te Selahaddin'in oğlu tarafından öldürüldü. Hukukçular Kurulu tarafından felsefi veya başka bir deyişle dinsiz olarak kınandı ve kanının akıtılmasının meşru olduğu ilan edildi. Aynı suçlamayla karşılaşan İmam Fahreddin Razi ise ölümden kurtuldu ama gerçekte de büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmadı. Fahrettin Razi, II. Hasan'ın oğlu II. Muhammed'in büyük üstatlığı sırasında memleketi Rey'de alenen fıkıh öğretti. İsmailiye doktrininin misyoner ve elçilerinden biri olan gizli bir müridi ve ününü kıskanan bazı kişiler tarafından iftiraya uğradığı için minbere çıktı. Suçlamalardan kurtulmak için İsmailiyelilere hakaret etti ve lanetledi. Büyük üstat, elçileri aracılığıyla bu konuda bilgi alır almaz özel talimatla Rey'e bir fedai gönderdi. Bu adam hukuk öğrencisi olarak ortaya çıktı ve bu kimliğiyle Fahrettin Razi'nin okulunu ziyaret etti. Görevini yerine getirmek için uygun bir fırsat bulana kadar yedi ay geçti. En sonunda, yiyecek almak için dışarıya çıkan hizmetçinin evde olmadığı ve Razi'nin odasında yalnız olduğu bir anı yakaladı.

Fedai içeriye girdi, kapıyı kilitledi ve Razi'yi yere yatırıp hançerini göğsüne dayadı. İmam Razi amacını sordu ve yanıtını aldı.

"Kalbini ve bağırsaklarını sökmek için!"

"Peki, neden?"

"Çünkü kürsüde İsmailiyelilere lanet okumuşsun."

İmam Razi hayatını bağışlaması için fedaiye yalvardı ve bir daha asla İsmailiyelilere iftira atmayacağına dair ağır yeminler etti. "Seni bırakırsam..." dedi katil. "Kurnaz safsatalarla yemininden döneceksin."

Razi yemin etmekten vazgeçti ve yalan yeminin cezasına razı oldu. Fedai, "Seni öldürmek için emir almadım veya seni öldürmek istemiyordum." dedi. "Hasan'ın oğlu Muhammed sana selam gönderdi. Kalesini ziyaret ederek onu onurlandırmanı istiyor. Orada sınırsız bir güç alacaksın ve dürüst kullar olarak sana itaat edeceğiz. 'Nefret ediyoruz.' der büyük üstat. 'İnsanların kulaklarımızdan bir küreden fışkıran fındıklar gibi süzülüp giden iftiralarından. Ama artık sen bize hakaret edemeyeceksin çünkü adın bir mezar taşına kazınacak.'"

Razi, Alamut'a gidemeyeceğini, ancak gelecekte efendiye karşı tek kelime dahi etmeyeceği söyledi. Bunun üzerine fedai, kuşağından üç yüz altın çıkardı ve şöyle dedi. "İşte yıllık maaşın. Divan kararı ile Reis Muzaffer'den her yıl aynı miktarda altın alacaksın. Ben de sana hizmetçin için iki Yemen giysisi bırakıyorum. Bunları sana Büyük Üstat gönderdi."

Fedai birden ortadan kayboldu. İmam giysileri ve parayı aldı. Dört ya da beş yıl boyunca aynı miktar altın ona titizlikle ödendi. Bu olaydan önce Razi, ne zaman bir tartışmada İsmailiyelilerden söz etse şöyle derdi. "İsmailiyeliler ne derse desinler Allah onları lanetlesin ve helak etsin." Yıllık maaşını aldıktan sonra hep şöyle dedi. "İsmailiyeliler ne derse desin..." Kendisine bu değişikliğin nedenini

soran öğrencilerinden birine şu yanıtı verdi. "İsmailiyelileri lanetleyemeyiz. Tezleri çok inandırıcı ve dikkat çekici."

Birkaç İranlı tarihçi[20] tarafından birbirinden bağımsız ve benzer şekilde aktarılan bu olağandışı olay, Büyük Üstat'ın politikasının, cinayeti tek etkili önlem olarak görmediğini, aynı zamanda ölüm korkusu salmayı ve parayla düşmanlarını susturmayı da yeğlediğini göstermektedir. Ayrıca divan veya mezhep meclisinin; düşmanlarını ortadan kaldırmaktansa onları yanlarına çekmeye, özellikle bu kişiler bilgin ve ünlü insanlarsa *-feci şekilde öldürülmelerinin etkisi kamuoyunda çok daha fazla olduğundan-* onların hayatlarının bağışlanmasının mezhebin daha çok yararına olduğunu düşündüğünden onları dost hâline getirmeye çalıştığını gösteriyor.

İmam Fahrettin Razi'nin bu anekdotu dışında tarih, Muhammed'in hükümdarlığı sırasında İran'ın Cebal ve Kuhistan eyaletlerinde mezhebin başına gelenlerden çok az veya hiç söz etmez. Bununla birlikte Haşhaşilerin ve Selahaddin'in ses getiren eylemlerinin sahnesi olan Suriye'ye gözlerimizi çevirirsek burada olanların Haşhaşilerin tarihi için daha zengin kaynak oluşturduğunu görürüz. Bu büyük prens *-Selahaddin-* İsmailiyelilerin taraftarlık ve misyonerlik ettikleri Fatımilerin halifesinin düşüşüne, Tanrı eliyle seçilmiş kişi sıfatıyla sebep olarak görüldüğü için hançerlerin yöneleceği hedef olarak belirlendi. Haşhaşilerin kurban olarak hedefe koydukları adamı daha yakından tanımak ve canına kastetmeye ilk teşebbüs ettiklerinde gücünün ne derece yükseldiğini görmek için Nureddin'in saltanatı ile ilgili önceki bölümde anlatılanların devamını bu bölümde vereceğiz.

---

20 Mirhand. Devlet Şah. Gaffari.

Amcası Esadüddin Şirkuh'un vefatından sonra krallığın en itibarlı unvanı olan Melik Ennasır adını alan Selahaddin, efendisi Atabey Nureddin'den güven nişanı ile birlikte Farsçada Ordular Prensi *-Arapça Emirülcuyuş-* anlamına gelen Emirülisfahlar unvanını da aldı. Kısa bir süre sonra Bağdat halifesi ona, İslamın en büyük ayrıcalığı olan cuma hutbesinde ad okunma geleneğini Fatımilerden alarak Abbasilere devretmesinin teşekkürü olarak bir nişan, bir onur kıyafeti ve armağanlar gönderdi. Kahire'de, Fatımilerin iki yüzyıl boyunca Mağrib[21]'in servetini biriktirdikleri bir hazineleri vardı. Mısır, Suriye ve Arabistan'ın akıllara sığmaz zenginliği, Selahaddin[22]'in yüce gönüllüğü için çok küçüktü. Güvenilir bir yazar olan Aini'ye göre bu hazinede; her biri kendi büyüklüğüne göre paha biçilmez değerde olan yedi yüz inci, parmak uzunluğunda ve kalınlığında bir zümrüt, sayısı önemsiz olsa da Avrupa'nın en büyük kütüphanesindeki kitap sayısını aşan iki bin altı yüz kitaplık bir koleksiyon, büyük miktarda madeni para ve külçe altın, sayısız sayıda tesbih taşı, kehribar ve silah vardı. Bu hazinenin önemli bir kısmı, Selahaddin ordusunun komutanları arasında derhâl paylaşıldı. Kütüphaneye korumalar atandı. Art arda on yıl süreyle satışa sunulan koleksiyonun geri kalanı, Haçlılara karşı yapılan seferler ve Kahire'deki binalar için gerekli masrafları karşıladı.

Selahaddin, Kahire Kalesi'ni ve surlarını yaptırmış, Nil'in sularını kaleye getiren büyük su kemerini, *-içinde estetik güzellikle yerleştirilmiş kolonları ve çatıları dökülenler de olmak üzere-* muhteşem salonları çok kere tamir ve inşa ettirmiştir. Bunlar Selahaddin'in vizyonunun ne kadar bü-

---

[21] Batı Afrika. T.

[22] Nuhbetet Tevarih'deki Ukdetülceman'dan.

yük olduğunu gösteren eserlerdir. Bunlara İmam Şafii'nin türbesindeki akademi, modern Kahire'deki hastane ve Araplar döneminde Mısır'ın eski başkenti Missr'de yayımlanan bir dergi de eklenmelidir. Bütün bu mimari eserler, kurucularının büyüklüğünün damgasını taşır ve üzerlerinde, Kahire ve Missr'in şu anki sakinlerinin cehaletinin, Mısırlı Joseph'in adıyla karıştırdığı Yusuf'un adı yazılıdır. Antik Yunan kahramanlarında olduğu gibi birkaç büyük adamın başarısı bir tek ad altında birleştirilmiştir. İnsanlığın iki dönüm noktası arasına giren asırlık boşluk, gelecek kuşakların düşüncelerine müdahale eder ve ortak ad, tarihin geniş ovasında eski bir uygarlık anıtı olarak daha belirgin hâle gelir. İster eski tarihin Yusuf'u, Firavun'un veziri ve İbrahim'in torunu olsun ister modern tarihin Yusuf'u; Nureddin'in komutanı, Eyyûb'un torunu Selahaddin olsun bu Mısırlı Yusuf'un adının her şeye verilmesinin nedeni budur.

Nureddin gerçekten de Selahaddin'in artan büyüklüğüne kıskanç bir gözle baktı ve Fatımilerin hazinesinin efendisini dilediği gibi kontrol altında tutmanın artık elinde olmadığını hissetti. Nureddin görevden alamadığı komutanını desteklemesi belki de politik değildi. Onun en azından kendisini söze efendisi olarak kabul etmesinden ötürü minnettardı. Açıkça muhalefet ediyor görünmek istemediği lakin zaruret hâlinde kendisine bir sığınak sağlamak istediği için Yemen[23]'e karşı sefere girişti. Ağabeyi Turan Şah'ı bir orduyla oraya gönderdi. Bu bölge, o zamanlar, haraç ve zulümleriyle ülkeyi sömüren dinsiz Karmati mezhebinin müridi Mehdi'nin oğlu Abdünnebi tarafından yönetiliyordu. Babası Mehdi'nin Subeyd'deki türbesi yağ-

---

[23] Miladi 1173; Hicri 569.

malanmış hazineyle doluydu. Duvarlar altınla kaplıydı ve gözleri kamaştıran kubbe aynı şekilde birkaç kilometre uzaktan görünüyordu. Altın, gümüş, inci ve değerli taşlar türbeye bolca yığılmıştı. Abdünnebi bu türbeyi, Kâbe yerine hacıların uğrak yeri yapmak istemiş ve bu sebeple Mekke'ye giden kervanları talan ederek ve mallarını insafsızca soyarak daha önce elde ettiği birikmiş ganimetlerine katmıştı.

Devamında, bazı prensler ve özellikle İranlı prensler, siyasi nedenlerle Mekke'ye hac ziyaretini engellemeye ve halkın bağlılığını, Şah Abbas tarafından altın levhalarla kaplanmış Fırat kenarındaki Meşhed Ali'nin *-Hazreti Ali'nin külliyesi-* ya da Horasan Tus'taki Meşhed Bin Musa Türbesi'ne çevirmeye çalıştılar. Bundaki bir diğer amaç da kervanlarla birlikte paranın da ülkede kalmasıydı. Ancak Mekke, Karmatilerin ve Vahhabilerin fetihlerine galip gelen İslamın gerçek ve tek mabedi olarak üstünlüğünü korudu. Kâfirlik ve dinsizliğin geniş kapılarına rağmen kapıları hacılara sonuna kadar açık kaldı. Turan Şah, küfür koruyucusu Abdünnebi'yi yendi ve öldürdü. Babasının anıtını yerle bir etti ve kardeşi Selahaddin'in hazinesine hazine ekledi. Selahaddin'in emriyle Mısır'da Bağdat Halifesi ve Nureddin'in adının yeniden minberden okunmasını sağladı.

Nureddin[24]'in vefatından sonra Mısır ve Arabistan'da minberden ad okuma ve para basımı, henüz iktidarı yönetemeyecek durumda olan Nureddin'in on bir yaşındaki oğlu Salih adına, soyluları ve özellikle genç prensin ikametgâhını Halep'e nakleden ve Şam valiliğini İbnülmukaddem'e bırakan hadım Gümüştekin'in eliyle yürütüldü.

---

[24] Miladi 1174; Hicri 570.

Nureddin'in vefatından sonra oğlunun reşit olmamasından yararlanmak isteyen Haçlılar, Şam'ı tehdit ettiler. Valinin kendilerine büyük miktarda para ödememesi hâlinde tehdidin kuşatmaya döneceğini söylediler. Buna çok kızan Selahaddin, Şam'ın bazı ileri gelenlerinin de davetiyle sadece yedi yüz atla hızla Şam'a gitti. Kötü yönetiminden ötürü valiyi azarladı ve genç atabeye *-Nureddin'in oğlu Salih-* efendisi olarak saygı duyduğunu ve Suriye'ye sadece savunma maksadıyla geldiğini, mallarının iki taraftan *-Haçlılar ve Mısır'ın efendisi yeğeni Seyfeddin-* saldırıya uğradığını belirten saygılı bir mektup yazdı. Selahaddin'in sevmeyenleri tarafından genç Salih'in adına hazırlanan cevabi mektup, teşekkür yerine nankörlük ve itaatsizlik suçlamalarını ve onu çok kısa bir süre sonra Mısır kraliyet yardımcılığından uzaklaştırma tehditlerini içeriyordu.

Bunun üzerine harekete geçen Selahaddin, mektubu getiren elçiye *-Menbedi Beyi Nial-* dokunulmazlığının sadece kendi başını koruduğunu bildirdi ve genç prensle kişisel bir görüşme yapmak için birlikleriyle Halep'e yürüdü. Yolda Hama ve Hems'i aldı ve Halep yakınlarında karargâh kurdu. Kent sakinleri ve koruyucusu hadım Gümüştekin liderliğindeki genç şehzade, Selahaddin ile barış görüşmesi yapmak yerine silahla ona karşı ilerledi.

Selahaddin, "Tanrı şahidimdir!"" diye haykırdı. "Silahlı olmamalarını diliyorum. Lakin bunun kararını verecek olan kendileridir."

Halep birlikleri yenildi ve beklendiği gibi Selahaddin'in kuşatmaya başladığı şehre düzensiz bir şekilde kaçtı[25].

Yiğit fatihlerinin kılıçlarından hiçbir fayda sağlaya-

[25] Nuhbetet Tevarih.

mayan Gümüştekin, Haşhaşilerin hançerine başvurdu. O dönemde Masyat'ta büyük bir hükümdar ve Suriye'deki İsmailiyelilerin gücü olan Raşiddin Sinan[26] hüküm sürüyordu. İsmailiyelilerin kayıtlarında şimdiye kadarki eylemleriyle adı geçen biriydi[27].

Masyat, Akdeniz kıyılarına paralel uzanan ve kendisini Lübnan[28]'daki dağ silsilesiyle birleştiren Semak Sıradağları'nda yer almaktadır. Bu küçük yer, on sekiz köyle birlikte Hama *-Epiphania-* topraklarına aittir. Raşiddin Sinan o zamanlar Haçlıların çağdaş tarihçileri tarafından sayıları altmış binden[29] fazla olarak hesaplanan İsmailiyelilerin gücünü oluşturan on dağ kalesinin komutanıydı. Bu yerlerin üçünün adından Hacı Halfa'nın coğrafya[30] kitabında daha önce söz edilmişti: Masyat, Kadmus ve Kahaf... Diğer yedisi ise Akkar, Hüsnülekyad, Safita, Alika, Hüsnülkarnin, Sihin ve Sarmin idi ve buralar İsmailiyelilerin Suriye[31]'deki ilk kolonileriydi. Raşiddin Sinan bu kaleler ve Haşhaşilerin hançerleri sayesinde Suriye'nin kuzeyindeki bu dağlık kesime hâkim olmuştu. Mısır'daki Fatımi halifeliğine son darbeyi vuran ve artan gücüyle Atabeylerin Suriye'deki iktidarını yutmakla tehdit eden inancın gerçek savunucusu Selahaddin, doğal olarak mezhebe en büyük düşmandı, dolayısıyla onlar da ona düşmandı. Gümüştekin'in, Selahaddin'in karşılıklı intikamlarının kurbanı olması için ettiği dua, büyük bir meblağ sayesinde Raşiddin Sinan'a ulaşmasına katkı sağladı ve hançer Selahaddin'e yöneldi.

---

26 Nuhbetet-Tevarih. Cihannuma.
27 Rousseau, Mémoire sur les Ismailis, s. 13.
28 Aynı eser, s. 1.
29 *Tyre*'li William, s. 994.
30 Cihannuma, s. 591, 592.
31 Macrisi. Ebul Fida.

Halep'in önündeki askerî kampta üç Haşhaşi kendisine saldırdı ama ölümcül bir darbe vuramadılar ve parçalara ayrılan kendileri oldu[32].

Hadım Gümüştekin, Selahaddin'e komplo düzenleyeyim derken az kalsın kendisi ölüyordu. Canını zor kurtardı. Düşmanı olan Vezir Şehabeddin Ebu Salih ve onun emirleri Cemaleddin, Şadbaht ve Mücahid, onu Melik Salih'in korumasından mahrum bırakmak için komplo kurdular. Gümüştekin onların amaçlarını önlemek için politikasının gerektirdiği olağan araçlara başvurdu. Genç prens bir av gezisine çıkarken ona boş bir kâğıt verdi ve acil bir iş için imzasını istedi. Melik Salih tereddüt etmeden kâğıdı imzaladı ve veziri boş kâğıdı doldurdu. Efendisinin ağzıyla Haşhaşilerin büyük öncüsü Raşiddin Sinan'dan, yukarıda adı geçen üç kişinin öldürülmesi için fedai talep etti. Raşiddin Sinan, Melik Salih'in isteğini kabul etti ve onun sınırsız gücünün önündeki bazı engelleri kaldırması için birkaç katili kendisine gönderdi. Katiller doğu kapısı olmayan evinin yanında yatan Vezir Mücahid'e, mescide giderken saldırdı. Saldırganlardan ikisi olay yerinde öldürüldü.

Kısa süre sonra Mücahid'e üç kişi daha saldırdı. Biri ölümcül darbeyi vurmak için cüppesinin eteğini kavradı ama Mücahid atını mahmuzladı ve cübbesini geride bırakarak ölümden kurtuldu. Halk sürekli olarak Mücahit'in damadını ziyaret eden iki fedaiyi ele geçirdi. Bunlardan biri çarmıha gerildi. Göğsüne, "Bu, hainleri gizleyenlerin mükâfatıdır." yazısı yapıştırıldı. Damadın da kaderi aynıydı. Diğer fedai kaleye sürüklendi ve suçunun nedenlerini itiraf etmeye zorlamak için ayak tabanları delinerek falakaya yatırıldı. İşkencenin ortasında fedai, genç prense seslen-

32 Nuhbetet Tevarih.

di. "Efendimiz Sinan'dan kullarının ölümünü istiyorsun. Şimdi ise bu emri yerine getirmek isteyenleri cezalandırıyorsun."

Buna kızan Melik Salih, Raşiddin Sinan'a sitem dolu bir mektup yazdı. Kendi yazdığı mektup Raşiddin'in cevabı olarak kendisine döndü. Bu, kendi aralarında yaptıkları özgün bir yazışmaydı. Raşiddin, İsmailiyelilerin ihmal edildiği Hacira semtinin yenilenmesi için sık sık şehzadeye başvuruyordu. Yazıları sonuçsuz kalınca bu sefer kalemden hançere değil daha da yıkıcı olan ateşe başvurdu. Haşhaşiler, Halep'in birçok çarşısını nafta ile ateşe veren kundakçılar olarak ortaya çıktı. Valinin ve halkın yangını söndürmek için gösterdiği tüm çabalar sonuçsuz kaldı. Yangın ünlü Yunan ateşine benzediği için suyun etkisine inatla direndi. Birçok bina küle döndü ve her türden muazzam miktarda madde ve emtia alevlerin kurbanı oldu. Haşhaşiler evlerin damlarından sokaklara yanan neftleri attılar ve kargaşanın ortasında halkın öfkesinden yara almadan kurtuldular[33].

Haşhaşilerin hançerini Selahaddin'e karşı boş yere kınından çıkaran Halep Prensi Melik Salih İsmail'in gözdesi Gümüştekin, bu defa Haçlılardan ve Musul Beyi olan yeğeni Seyfeddin'den yardım istedi. İlki Emessa'yı kuşattı ancak Selahaddin'in yaklaşması üzerine geri çekildi. Lakin Seyfeddin ve kardeşi Aseddin, Halep'te güçlerini Salih İsmail'in güçleriyle birleştirdi. Selahaddin bir kez daha onunla dostane bir anlaşmaya varmaya çalıştı. Ona itaatkâr bir mektupla Hama, Hems ve Balbek'in restorasyonunu teklif etti. Sadece Mısır'ın kraliyet yardımcılığı ve Şam'ın mülkiyeti şart koşuldu. Onun bu cömertliği zayıflık

[33] İbn Fırat.

olarak kabul edildi. Hama'da, Musul ve Halep'in birleşik güçlerinin tamamen bozguna uğratıldığı büyük bir savaş yapıldı[34].

Selahaddin o günden itibaren, o zamana kadar Mısır ve Suriye'nin yetkisinde olan sikke basma ve ad okuma ayrıcalığını Salih'ten alarak kendine devretti. Egemenlik yolunda kararlı adımlarla ilerledi. Salih İsmail, Halep'i ancak alçakgönüllü bir yalvarışla barışçıl bir şekilde ele geçirdi ve tekrar savaşa giren Musul Beyi, Hasankeyf ve Maradin'in askerleriyle birlikte Hama yakınlarındaki Tel'de hem karargâhını hem ordusunu kaybetti. Selahaddin ganimeti askerleri arasında paylaştırdı. Esirleri serbest bıraktı ve Asus, Menbedi ve Busa kalelerini aldı.

Selahaddin kuşatma sırasında ikinci kez bir suikastçının saldırısına uğradı ve başından yaralandı. Selahaddin tam zamanında fedainin elini yakaladı ve saldırganı yere serdi. Bir diğeri hemen ileri atıldı ancak muhafızlar tarafından öldürüldü. Bir saldırı daha gerçekleşti ama o da amacına ulaşamadı[35]. Kendilerinden önce suikast girişiminde bulunan suikastçıların öldürüldüğünü gören diğer fedailer peş peşe koşarak amaçlarına ulaşmak istediler. Selahaddin ve korumasını şaşkın bir anlarında yakaladılar. Koruma öldü. Suikastçıların planlarının bu kısmı, bir öncekinden daha başarılıydı. Tekrarlanan bu saldırılardan korkan Selahaddin, çadırına çekildi. Ordusunu topladı ve tüm yabancıları ordudan uzaklaştırdı[36].

Ancak ertesi yıl[37] Musul ve Halep beyleriyle barış yapar yapmaz İsmailiyelilerin topraklarına saldırdı ve bölge-

---

34 Miladi 1175; Hicri 571.
35 Nuhbetet-Tevarih.
36 Ebul Fida, 571.
37 Miladi 1176; Hicri 572.

yi harap etti. Masyat Kalesi'ni ablukaya aldı. Hama beyi olan amcası Şehabeddin, büyük Şehzade Melik Sinan'ın yalvarışlarıyla harekete geçip yeğenini, Haşhaşilerin gelecekte hançerle saldırmayacaklarının güvence altına alınması kaydıyla barışa ikna etmeseydi savaşı sürdürecek ve Suriye'deki İsmailiyelilerin gücünü ortadan kaldıracaktı. Selahaddin on beş yıl sonra saltanat sürdü. Mısır ve Suriye'deki seferlerini sürdürdü ve Haçlıların en güçlü yerlerini, hatta Kudüs'ü başka bir canice saldırı yaşamadan ele geçirdi.

Haşhaşilerin çifte başarısızlığı onları üçüncü bir girişimden alıkoymuş ya da örgüt, Haçlıların en büyük düşmanı olan Selahaddin'i onların artan gücüne karşı denge olarak korumak istemişti. Ya da son olarak örgütün temel ilkelerine aykırı bir antlaşmanın kutsallığına dair bir fikir, hiç mümkün olmasa da büyük öncünün zihninde uçuşmuştu. Din ve ahlakın tüm bağlarını çözen büyük üstatlar Hasan ve Muhammed tarafından alenen ifşa edilen dinsizliğin gizemleri, belki de hem doktrin hem de politika açısından Raşiddin Sinan'ın yolunu açmıştı. II. Muhammed seleflerinden ve kendinden önce hüküm süren Büyük Üstat'tan biraz farklıydı. Büyük Üstat II. Hasan yukarıda gördüğümüz gibi Tapınakçılar tarikatının gizli dostlarıydı. II. Muhammed ise tüm dinleri ayaklar altına aldı. Bununla birlikte, Sinan'ın inancı ve politikası, çağdaş Haçlı tarihçilerinin oy birliğiyle yazılan notlarında açıkça gösterildiği gibi başka bir yöne gitti[38].

Tyre Piskoposu William ve Akka Piskoposu James, 1172 yılında Dağın Yaşlı Adamı'dan Kudüs Kralı'na bir

---

[38] *Tyre*'li William, Gesta Dei per Francos, s. 994. Jacobi de Vitriaco Historia Hierosolymæ, s. 1062.

elçi gönderdiler ve de elçinin eline kendilerinin kaleme aldığı bir mektup tutuşturdular. Bu mektup, Haşhaşilerden ve Doğu kaynaklarından elde ettiğimiz ve de okuyucularımızla önceki bölümlerle paylaştıklarımızla tam bir benzerlik içindedir. "Suikastçılar..." dediler. "Önceden İslami emirlerin en sıkı gözlemcileriydiler. Büyük bir deha ve bilgi ustası olan, Hıristiyan ilkelerini ve İncil'in doktrinini yakından tanıyan bir kişi, Hazreti Muhammed'in namazlarını kaldırdı, oruçları iptal etti ve ayrım gözetmeksizin herkesin şarap içmesine ve domuz eti yemesine izin verdi. Dinlerinin temel kuralı, başrahiplerine körü körüne boyun eğmekten ibarettir ki ancak bununla sonsuz yaşama kavuşacaklarına inanırlar. Genellikle Yaşlı Adam olarak adlandırılan bu Efendi ve Üstat -*II. Hasan*- Bağdat'ın -*Cebel veya Acem Irak'ı*- ötesinde uzanan Pers eyaletinde ikamet eder. Orada -*Alamut*- genç erkekler gizli inanç ve zevkler konusunda çeşitli dillerde eğitilirler. Daha sonra hançerlerle silahlanarak dünyanın dört bir yanına, ya düşman gördüklerinden nefret ettikleri ya dostlarını memnun etmek için ya da büyük ödül uğruna Hıristiyanları ve Sarazenleri -*Suriyelileri*- ayrım gözetmeksizin öldürmeye gönderilirler. Bu vazifeyi yerine getirmek için canlarını feda edenler şehit olarak cennette daha büyük bir saadete kavuşacaklarına inanırlar. Hayatta kalan soy yakınları armağanlara boğulur ya da kölelerse serbest bırakılırlar. Böylece dünya; kendilerini cinayete adamış, kardeşlerinin mabedinden aldıkları kanlı emirleri yerine getirmek için sevinçle kaleden çıkan, aşağılık biçimde yanlış yönlendirilmiş gençler tarafından ele geçirildi. Bazen keşiş bazen tacir kılığında farklı biçimlerde ve kılıklarda ortaya çıkarlar. O kadar çeşitli yöntemlerle cinayet işlerler ki ölüme mahkûm kurbanların

onların hançerlerinden kaçmaları imkânsızdır. Haşhaşiler halka saldırmayı küçümsediklerinden kalabalıklar güven içindedir ama büyükler ve prensler güvende değillerdir. Hayatlarını ya ağır bir bedel ve fidye ödeyerek güvence altına alır ya da silahlı muhafızlar tarafından kuşatılarak alarm durumunda yaşarlar."

Doğulu yazarların anlatılarıyla anlam bakımından aynı fikirde olan iki bilgin piskoposun eserlerindeki bu pasajlar dikkatli bir şekilde karşılaştırıldığında aslında pek çok şeyin eksik ama hatalı bir şeyin bulunmadığı görülecektir. İlk başta İslamın yükümlülüklerinin katı bir şekilde yerine getirilmesi, son büyük üstatlar olan II. Hasan ve II. Muhammed'in İslamın tüm emirlerinin yürürlükten kaldırması, kör itaat yemini, ölüme adanmış fedai çeteleri, onların çırakları, örgütün yapısı ve onun öldürücü politikası burada birkaç kelimeyle anlatılmaktadır. Gerçekten de şimdiye kadar Bizans ve Haçlı tarihçilerinden başka hiçbir kaynaktan yararlanamayan Avrupalı tarihçilerin, D'Herbelot ve Deguignes gibi oryantalistlerin Haşhaşileri nasıl olup da prenslerden oluşan olağan bir hanedan olarak görebildiklerini anlamak güçtür. Oysa burada her şey bir örgüte işaret ediyor. Bu örgütü; başrahip, manastır, büyük üstat, örgüt yönetimi ve dinden açıkça söz eden St. Jean Şövalyeleri, Cermen Şövalyeleri ve Tapınak Şövalyelerinden ayırmamamız gerekiyor. Her şey bu tarihe ait önceki kitapların içeriği ile uyumludur. Sadece bir durum; elçi gönderen, Hıristiyanlığa meyilli ve din değiştirmeye istekli olan Büyük Üstat'ın, o zamanın sistematik dinsizliği planına uymamaktadır. Ya Haçlılar kendilerini İslamiyet'ten dönen Büyük Üstat'ın doğal olarak Hıristiyanlığı kabul edeceği şeklinde dinî bir yanılgıyla kandırdılar ya da

politikaları Kudüs Kralı'nı korumaya ve dolayısıyla onları mezhebin dostu olmaya teşvik etti veya Kudüs'e gönderilen elçi Alamut'taki Büyük Üstat'tan değil örgütün Suriye'deki büyük öncüsü, Masyad Beyi Raşiddin Sinan'dan geldi. Bu son görüş diğerlerinden daha olası bir görüntü çizmektedir.

Kudüs'e elçi göndermenin asıl amacı büyük olasılıkla Tapınak Şövalyelerine ödenen yıllık haracın ortadan kaldırılmasıydı. Çünkü bu haracı ödeyen II. Hasan değil Suriye'deki Raşiddin'di. Raşiddin'in yazılarının geri kalan İsmailiyeliler[39] tarafından bugüne kadar Suriye'de korunan içeriği görüşümüze göre bu olasılığı çok güçlendirmektedir. Bu yazılarda Hıristiyanlığın ve onun kutsal kitaplarıyla bir tanışıklığın belirgin izleri görülür[40].

Basralı Süleyman'ın oğlu Raşiddin Ebulhaşir Sinan, kendisinin Tanrı'nın bir enkarnasyonu olduğunu iddia etti[41]. Kendinin hiç gösterisini yapmadı. Kaba giysiler giydi. Hiçbir zaman yemek yediği, içtiği, uyuduğu veya tükürdüğü görülmedi. Bir kayanın tepesinden, güneşin doğuşundan batışına kadar insanlara vaaz etti ve uzun süre dinleyicileri tarafından üstün bir varlık olarak kabul edildi. Bununla birlikte onun büyük bir depremde[42] taşla yaralanarak topalladığı görülünce insanlar onun sahtekâr olduğunu düşünerek öldürmek istediler. Az kalsın hem kimliğinin kutsallığını hem hayatını kaybedecekti. Raşiddin onları sabretmeye teşvik etti. Bir konuşma ustası olarak

---

39 Extraits d'un Livre des Ismailis, par M. Rousseau, tiré du 52 Cahier des Annales des Voyages.

40 Mémoire sur les Ismailis, par la même, tiré du 42 Cahier des Annales des Voyages, s. 13. Bu kitabın sonundaki Hatırlatma A'ya bakınız.

41 Extraits d'un Livre des Ismailis, s. 10.

42 Miladi 1157; Hicri 552.

uzun zamandır vaaz ettiği kayadan indi. Dinleyicilerini bir şölene davet etti ve belagatinin gücüyle onları oy birliğiyle kendisine itaat ve sadakat yemini etmeye ikna etmeyi başardı[43]. O, bir havarinin halesine bürünmek ve Suriye'deki egemenliğini kabul ettirmek için İran'daki İsmailiyelilerin büyük üstadının tüm sırları açığa çıkardığı ve bu sayede mezhebin temellerini yıktığı anı yakaladı.

Bu nedenle kendisi Doğu tarihçileri tarafından oy birliğiyle Suriye[44]'deki İsmailiye doktrininin başı olarak kabul edildi. Bugüne kadar, onun yazıları hâlâ o ülkede kalan İsmailiyeliler tarafından kanonik *-kanun-* olarak görülmektedir. Muhtemelen hepsi sadece sembolik *-alegorik-* olarak anlaşılması gereken çelişkili inanç maddelerinin dağınık bir kaosundan oluşur. Kur'an'dan ve İncil'den, ilahilerden, ayinlerden, vaazlardan, dualardan ve dinî törenlerden bir dizi metin çarpıtılarak yazılmıştır. Bunlar, kurucularının ruhunu İsmailiyeliler kadar az tanıyan Dürzilerin kitaplarında olduğu gibi bugüne kadar orijinal hâlleriyle pek muhafaza edilmiş olamaz. Sonraki yüzyılların hurafe ve cehaletiyle karışarak bize kadar gelmiştir. Orijinal dogmalara ilişkin pek çok bilgi eksiği olan bu yazılar, sembolik *-alegorik-* doktrin geleneğini kaybetmiştir.

Bu nedenle Kudüs Kralı Amaury'nin saltanatının son yıllarında, yetenekli ve basiretli bir elçi olan Bahaüddevlet'i; kendisinin ve taraftarlarının dağlardaki en yakın komşuları olan Tapınakçılara dokunmayacakları, yılda iki bin duka ödemekten kurtulacakları, onlarla kardeşçe ve barış içinde birlikte yaşayacakları gizli bir teklif gönderen, Alamut'un çağdaş büyük üstadı değil Masyat'ın büyük

---

[43] İbn Fırat.

[44] Cihannuma'da Hacı Halfa ve Ebul Fida, 588.

öncüsü, belagat sahibi Raşiddin Sinan'dı. Kral Amaury elçiyi sevinçle karşıladı. Tapınakçılara ödememek için yalvarılan iki bin dukayı kendi bütçesinden ödeme sözü verdi ve elçiyi bir süre tuttuktan sonra onu, İsmailiyelilerin sınırına kadar eşlik edecek rehberlerle geri gönderdi. Trablus topraklarını çoktan geçmiş ve Toros -*Antoradus*- dağlarındaki ilk kalelerin yakınına varmışlardı ki pusudan aniden fırlayan bir Tapınak Şövalyesi elçiyi öldürdü[45].

Böylece İsmailiyelilerle gizlice dostluk içinde olduklarından şüphelenilen ve doktrinlerinin takipçileri olan bu şövalyeler, kendilerini açıkça Haşhaşiler olarak ilan ettiler. Her ikisinin de dini, kasten adam öldürme suçunda birlik bağına sahipti. Bu trajedinin aktörü, kısır ve tek gözlü bir adam olan Walter de Dumesnil'di. Bununla birlikte pusucu, elçiye yönelik bu vahşet eylemini özel kötülük güdülerinden değil kardeşlerin bilgisiyle ve Büyük Üstat Odo de St. Amand'ın emriyle örgütün intikamını almak için gerçekleştirdi. Barış çabası, Haşhaşilerin kendilerini Tapınakçılara yıllık iki bin duka haraç ödemekten kurtarmaya, komşularıyla barışmaya ya da edilen hizmetlerin karşılığını almaya çabalamalarından başka bir şey değilmiş gibi görünüyor. Çünkü daha önce söz edildiği gibi Haşhaşiler, kendilerinin doğal koruyucusu olan Mısır sultanına karşı yapılan sefere katılmayı reddetmişlerdi[46].

Hıristiyan adının onurunu ve kendi haysiyetini böylesine ağır bir darbeye maruz bırakan bu vahşete şiddetle öfkelenen Kral, alınması gereken önlemler hakkında görüşmek için krallığının prenslerini topladı. Oy birliğiyle alınan karar, dinin ve kraliyet otoritesinin eşit derecede

---

[45] Francos'a göre Gesta Dei, s. 994 ve 1143.

[46] Aynı eser, s. 978.

hakarete uğradığı ve cinayetin cezasız kalmasına izin verilmeyeceğiydi. Konsey tarafından Kral ve krallık adına Odo de St. Amand'da gönderilen Mamedun'dan Seiher ve Turholdt'tan Gottschalk, kendisinden bu alçakça eylemin kefaretinin ödenmesini istedi. Ne Tanrı'dan ne de insandan korkan Odo de St. Amand, kibir ve öfkeyle patladı. Pusuyu kuran kardeş Dumesnil'i zaten kefaretle cezalandırdığını ve onu, suç tutkusuyla ağırlığı aynı olacak şekilde kendisine el sürmenin şiddetle yasak olduğu kutsal babaya göndereceğini söyledi[47]. Ama Kral daha sonra Büyük Üstat ve birkaç Tapınak Şövalyesi ile Sidon'da buluşarak bir konsey topladı ve katili vatana ihanetten suçlu bularak Tapınakçılardan aldı ve Tyre[48]'deki bir zindana attırdı. Hemen ardından Kral'ın ölümü, onu hak ettiği cezadan kurtardı.

Ancak Büyük Üstat *-Odo de St. Amand-* kendi hatasına atfedilen Sayda[49] *-Sidon-* savaşında, Selahaddin tarafından esir alınıp kendisiyle tanıştı ve aynı yıl onun zindanında bağışlanmayarak can verdi. Kral gerçekten de Haşhaşilerin gözünde beraat etmişti ama onları Hıristiyanlığa dönüştürme ümidi yok olmuştu. Çoktandır Müslümanların reisleri için kınından çıkan Haşhaşi hançerleri, şimdi de Haçlıların prensleri için kınından çıktı. Trablus[50]'un elli yaşındaki genç kontu Raymond'u bıçaklamalarının üzerinden kırk iki yıl geçmişti. Dua ederken diz çökmüş ve sunağı kanıyla sulamıştı. Hıristiyan reislerle yapılan ve uzun süre hayatta kalan hançer ateşkesi, Tyre Lordu ve Montferrat Marki Conrad'ın gaddarca öldürülmesiyle anında bozuldu. İngiltere Kralı Richard, hem Avrupa hem de Asya tarihlerinde,

---

47 Francos'a göre Gesta Dei, s. 1215.
48 Miladi 1173; Hicri 569.
49 Miladi 1178; Hicri 574.
50 Miladi 1149; Hicri 544.

Haşhaşilerin hançerleri aracılığıyla bu eylemin suç ortağı veya kışkırtıcısı olmakla suçlandı.

Haçlıların ilk kahramanlarından birinin görkemli ününe bağlanan bu suçun koşullarını ve nedenlerini tarafsız bir yazarın gözünden isteksiz bir kalemle yazıyoruz. Bu leke, ne Richard'ın askerî şanının ne de sahte belgelerin ordudan silemeyeceği bir lekedir. Richard'ın partizanları tarafından Kral'ı bu cinayetin suçundan beraat ettirmek için Dağın Yaşlı Adamı'nın ağzıyla yazılan sözde mektubun, apaçık bir uydurma ve sahtekârlık işi olduğu kanıtlanmıştır. Bu yüzden mektup daha çok onun aleyhine bir kanıt olarak duruyor[51]. Bu mektup, kanun adına bir yeminle başlar ve hem tamamen garip hem de İsmailiyeliler için bilinmeyen Seleucidae *-Seleukoslar: M.Ö. 312'den M.Ö. 65'e kadar Sureyi yöneten, soyadı Nicator olan Selevkos'un torunları-* dönemine göre tarihlendirilerek sona erer. Çünkü o sırada kanunu alenen çiğnediler ve hicret takvimine bağlı zaman dizininin *-kronoloji-* yerine *-ki bu İslam ülkelerinde kullanılan tek hicri takvimdir-* II. Hasan'ın tahta çıktığı tarihi koydular ve o günü yasanın yürürlükten kaldırıldığı tarih olarak belirlediler. Yazarın Dağın Yaşlı Adamı'nı Masyat'tan tarihlendirmesi, aslında, Richard'ın lehinde veya aleyhinde hiçbir şey kanıtlamaz. Fakat bu, Haçlıların Alamut'taki uzaktaki Büyük Üstat'ın varlığından haberdar olmadıkları ancak Masyat'ın büyük öncüsünü Dağın Yaşlı Adamı olarak kabul ettikleri yönünde ileri sürdüğümüz görüşün kesinlik olasılığını artırıyor. Kahramana yönelik bu doğruluğu şüpheli *-apocryphal-* taraflılık çalışmasının iddiasına göre bu çok ünlü cinayet, mezhebin intikamının

[51] Eclaircissement sur quelques de l'histoire du vieux de la Montagne. Mem: Acad. des Inscriptions, XVI., 155. Bu kitabın sonundaki Hatırlatma B'ye bakınız.

sadece bir örneğiydi. *Tyre*'li Marki, Tyre'de gemi kazası geçiren tarikat üyesi bir kardeşi yağmalamış ve öldürmüştü. Örgütün elçisine gereken kefareti ödemek yerine onu denize atmakla tehdit etti. O zaman Marki'nin öldürülmesine karar verildi. İki mezhep üyesi tarafından halkın gözü önünde infaz edildi.

Nicolas of Treveth'in kendisi tarafından yazılan ve Richard'ın ekibi tarafından güvenilir kabul edilen bu Latince eserde doğru olan tek şey cinayetin koşullarıdır. Marki, Tyre pazar yerinde, kendisine görünmeden yaklaşan keşiş[52] kılığında iki fedai tarafından saldırıya uğradı. Sadece Batılı değil Doğulu tarihçiler de İngiltere Kralı Richard Çoeur de Lion'u katillerin azmettiricisi olarak adlandırıyorlar. Alberic des Troisfontaines bunu açıkça doğrular[53] ama şüphe duyanlar için ibre, Şark tarihçilerinin tarafsız tanıklığının ağır ağırlığı ile Richard'ın aleyhine dönmeseydi *Treveth*'li Nicolas'ın çelişkisi suçlamalarına eşit düşebilirdi. Kudüs ve Hebron tarihinin yazarı, Haçlı Seferleri Tarihi adlı klasik eserinde Marki'nin Cinayeti başlığı altında açık ve net bir şekilde şöyle diyor. "Marki, Rebiyülevvel'in *-ay takvimin üçüncü ayı-* on üçüncü günü Tyre Piskoposu'nu ziyaret etmek için dışarı çıkarken kendisini hançerleriyle bıçaklayan iki katil tarafından saldırıya uğradı. Katiller yakalanıp işkenceye alındıklarında, İngiltere kralı tarafından tutulduklarını itiraf ettiler ve işkence altında öldürüldüler[54]."

Aynı eser, Richard'ın karakterini çok derinden lekeleyen ve bu cinayete ortak olduğu şüphesini fazlasıyla haklı çıkaran hilesinin ve hainliğinin ipuçlarını fazlasıyla vermektedir. Bu nedenle *Tyre*'li Marki'nin, yakın akrabası

---

52 Ebul Fida, 588. Nuhbetet Tevarih.
53 Kron: Alberic itrium fontium, yıl 1192.
54 Enis-ol-jelil ji kuda vel khalil. Bkz. Mines de l'Orient, cilt. IV.

Avusturyalı Leopold tarafından hapsedilmesi, akrabasının ölümünü önlemek amaçlı bir çaba olarak değerlendiriliyor.

İngilizler, krallarının üzerinden bu suikast şüphesini kaldırmak ve onu tutsaklıktan bir an önce kurtarmak için Dağın Yaşlı Adamı'nın Avusturyalı Leopold'a yazıldığı iddia edilen mektubu[55] taklit ettiler. Aynı anda ve aynı görüşle *Newbury*'li William'ın sözünü ettiği, Büyük Üstat tarafından Fransa Kralı Philip Augustus'a gönderilen bir ikinci mektup uydurdular. Bu mektup da tıpkı ilki gibi ön yüzünde bir sahtekârlığın izlerini taşımaktadır[56]. Suikastçıların Büyük Üstat'ının bizim basitliğimize *-simplicitas nostra-* inanacak kadar yanılmasına izin veremeyiz. Dağın Yaşlı Adamı, apaçık bir şekilde uydurma olan bu yazıda; Fransa Kralı'na, Richard'ın arzusu üzerine, kralın canına kastedecek fedaileri Fransa'ya göndermeyi asla düşünmediğine dair güvence veriyor.

Sahteliği öncekinden daha da açık olan bu mektup, Richard'ı beraat ettirmek yerine, Tyre Markisi'nin öldürülmesinin, Fransa Kralı'na karşı benzer bir girişimin şüphesini üzerine çektiğini kanıtlıyor. Philip Augustus'un tarihçisi Rigord[57], Kral Pontoise'dayken 1192 yılında Filistin'den gelen mektuplardan Richard'ın, kendine yönelik bir suikast için kafa yorduğunu öğrenince güvenliği için demir topuzlarla silahlanmış bir muhafız birliği kurduğunu anlatır. Bir asır sonra buna benzer bir tarih yazan William Quiart[58], Haşhaşilerin cinayetini, genç adamları acımasız emirlerine körü körüne itaat etmeleri için eğiten İngiltere Kralı'na

---

55 Kitabın sonundaki Hatırlatma C'ye bakınız.

56 Wilhelmus Neobrigensis; vide Dissertation sur les Assassins, par M. Falconet, dans les Mémoires de l'Acad. XVII., s. 167.

57 Rigord in du Chesne, V., s. 35.

58 Mém. de l'Acad. des Inscriptions, XVI., s. 161.

açıkça atfeder. Bunun üzerine Fransa Kralı büyük bir mızraklı *-sergens a masses-* muhafız birliği kurdu. Bu önlemler temelsiz ve abartılı olsa bile yine de Richard'ın bilinen eylemleri ve karakterinden kaynaklanıyordu. *Montferrat*'lı Conrad'ın öldürülmesi, böylece İngiliz kralının ve Avusturya'da esaretine ve aynı şekilde Fransa'daki ilk kraliyet muhafızı birliğinin kurulmasına yol açtı.

İngiliz Kral'ın işlediği cinayeti aklamak için binlerce apaçık cinayetle suçlanan Haşhaşilerin cinayetlerini savunmak, beyhude ve anlamsız bir çabadır. Tarafsız ve gerçeğe sadık kalan bir tarihçinin görevi ne kimseyi işlediği suçtan beraat ettirmek ne de suçlamaktır. Örgütün, Philip Augustus'un şahsında, az ya da çok sayıda bir prensi öldürmeye teşebbüs etmesi ya da Büyük Üstat'ın özel bir intikam duygusuyla hareket etmesi veya Richard'ın, Montferrat Markisi'ni katleden katillerin hançerlerini yönetmesi çok önemli değildir. Bunlar Richard'ın cinayete katılma suçunu hafifletmez.

Bu nedenle 1158[59] yılında Milano kuşatması sırasında Frederic Barbarossa'nın askerî karargâhında bulunan ve imparatorun zamanında uyarıldığı Arap Haşhaşi'nin İspanya'dan mı yoksa Suriye'den mi geldiğine; cinayetin papanın maaşı altında mı ya da İsmailiyelilerin büyük üstadının emriyle mi ya da Frederic'in kaderinin yedi tepeli dağın yaşlı adamına mı kurbanı edildiğine bakmaksızın araştırmamıza devam edeceğiz. Onun Filistin ve İtalya'daki seferleri nedeniyle hem Bağdat'ın hem de Roma'nın en büyük din adamları tarafından aynı derecede korkulan kâfirlere ve papalık makamına karşı girişimleri ve de Dic-

[59] Radevicus Frisingensis, l. II., c. 37. Sigonius Guntherus.

le'deki halifenin ölümüne sevinmek için Tiber'deki halifeden daha az nedeni olmazdı.

Bununla birlikte, bir vahşetin işlenmesinden çıkar sağlayan kişi, her zaman onun yaratıcısı olmakla suçlanmamalıdır. Barbarossa'nın torunu II. Frederic, Lyon[60] Rahipler Meclisinde *-synod-* ve IV. Papa masum Frederic tarafından Bohemya Kralı'na yazılan bir mektupta, Bavyera Dükü'nü öldürmek için Haşhaşileri kiralamakla suçlandı ve aforoz edildi[61]. Ancak bu suçlamalar sanığın suçunu değil sadece Haşhaşilerin suçunu kanıtlamaktadır.

Montferrat ve Tyre Markisi Conrad ile ve Raşiddin Sinan'ın ölümünden altmış iki yıl sonra[62] Champagne Kontu Henry'nin ölümü, Haşhaşilerin toprakları yakınındaki Ermenistan'a yaptığı yolculukta gerçekleşti. Büyük Öncü Raşiddin Sinan'ın halefi, onu karşılamak ve dönüşünde kalesini ziyaret etmeye davet etmek için vekiller gönderdi. Kont daveti kabul etti ve geldi. Büyük Öncü onunla tanışmayı çok istiyordu. Onu büyük bir törenle karşıladı ve birkaç şato ile kaleye götürdü. Sonunda onu çok yüksek kuleleri olan bir kaleye getirdi. Her kulede beyazlar giyinmiş, dolayısıyla gizli doktrinlerle yetişmiş iki muhafız duruyordu. Büyük Öncü, Kont'a, bu adamların kendisine Hıristiyanların prenslerinden daha iyi itaat ettiğini söyledi. Bir işaretiyle iki muhafız kendilerini kuleden aşağıya attı ve kulenin dibinde parçalandı. "İsterseniz..." dedi Büyük Öncü, şaşırmış Kont'a. "Bütün beyazlarım kendilerini aynı şekilde siperlerden aşağı atacak." - Kont bunun tekrarını

60 Franciscus Pagus Breviarum Tarihi. Chron. Crit. Miladi 1244.
61 Epistolæ Petri de Vineis, l. III. cap. 5.
62 Miladi 1194.

reddetti ve kendi adamlarında böyle bir itaat denemesi yapamayacağını kabul etti.

Kalede bir süre kalan Kont, ayrılırken armağanlara boğuldu. Büyük Öncü ona veda ederken bu sadık adamlar sayesinde mezhep düşmanlarının ortadan kaldırıldığını söyledi[63]. Bu korkunç körü körüne boyun eğme örneğiyle Büyük Öncü, Melikşah'ın Başvezirine *-Nizamülmülk-* sadık takipçilerinin bağlılığının benzer bir kanıtını sunan mezhebin kurucusunun yolundan yürüdüğünü gösterdi[64]. Selçuklu Sultanı Celaleddin Melikşah'ın, itaat ve sadakatini istemek için kendisine elçi gönderdiği Hasan Sabbah, adanmışlarından birkaçını huzuruna çağırdı. İçlerinden birine işaret ederek "Öldür kendini!" dedi ve adam anında kendini bıçakladı. Diğerine, "Kendini surdan aşağıya at!" dedi ve bir iki saniye içinde hendekte parçalanmış bir ceset vardı. Bunun üzerine Büyük Üstat, dehşetten ürkmüş elçiye dönerek "Yetmiş bin sadık kulum bana böyle itaat eder." dedi. "Efendine cevabım bu olsun."

Hem Doğu tarihçileri hem Haçlı tarihçileri, yetmiş bin sayısının *-bu sayı, Tyre Piskoposu William'ın beyanına göre altmış bin, Akka Piskoposu'na göre kırk bindir. Buna sadece suikastçıları değil, aynı zamanda mezhebin dinsiz tebaasını da eklemelidir-* abartılı olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak bu, cinayet eğitiminin ilk basamağında olanların çömezliği ve disiplini hakkında olduğu gibi hayatını feda etme olayının da doğruluğundan *-Haçlılarda olduğu kadar-* şüphe duymayız. Antik tarihin babası Herodot'un anlattıkları gibi onunkiler de zamanın ve son zamanların saygın tarihçileri

---

[63] Marinus Sanutus, l. III., bölüm X., c. 8.
[64] Elmacini Hist. Saracencia, l. III., s. 286.

tarafından kuşkuyla karşılanan modern tarihin babası Venedikli gezgin Marco Polo[65]'nun aktardıkları, Doğulu yazarların[66] oy birliğine dayalı tanıklığıyla doğruladığından olayın doğruluğu günden güne gerçeklik kazanmaktadır.

Asur'un olduğu kadar Pers'in de merkezinde, yani hem Alamut'ta hem de Masyat'ta bulunan Haşhaşilerin toprakları; duvarlarla çevrili bir boşlukta, muhteşem bahçelerde, gerçek Doğu cennetlerindeydi. Kanallarla kesişen çiçek tarhları ve meyve ağaçları vardı. Her adımda köpüren derede gölgeli yürüyüşler yapılıyordu. Yemyeşil çayırlar, gül çardakları, üzüm bağları, İran halıları ve Yunan kumaşlarıyla süslenmiş lüks sâlonlar, porselen tabaklarla dolu büfeler; pahalı malzemelerden yapılmış tepsiler üzerinde parıldayan altın, gümüş ve kristal içki kapları göz kamaştırıcıydı. Şuh bakireler ve yakışıklı oğlanlar; cennetin kara gözlü hurileri ve erkek çocukları kadar baştan çıkarıcı, üzerine yattıkları minderler kadar yumuşak ve sundukları şarap kadar sarhoş ediciydi. Arpın müziği kuşların cıvıltısına, ezgicinin melodik tınıları derelerin uğultusuna karışıyordu. Her şey zevk, haz ve şehvet soluyordu.

Gücü ve kararlılığı ile Haşhaşi örgütüne girmeye layık görülen bir genç, Büyük Üstat'ın veya Büyük Öncü'nün sofrasına ve sohbetine davet edildi. Daha sonra çektiği haşhaş[67] *-henbane-* yüzünden sarhoş oldu ve uyandığında cennette olduğuna inandığı bahçeye götürüldü. Etrafındaki her şey, özellikle huriler, onun hayalini doğrulamaya kat-

65 Marco Polo, De Regionibus Orientalibus, lib. I. c. 28.

66 Siret Hâkim Biemrillah, Mines de l'Orient, Bölüm III., s. 201, Arapça ve Fransızca.

67 Bu, esrarın esas olarak kenevirden oluştuğu tespit edildiğinden bu bir hata gibi görünüyor. Bu kitabın sonundaki Hatırlatma D ve E notlarına bakınız.

kıda bulundu. Vaat edilen cennet lezzetlerini ve hurilerin tomurcuklarından insanı rahatlatan zevki kana kana tattıktan, ışıltılı kadehlerden sarhoş edici şarabı içtikten sonra uykuya daldı. Güçsüzlüğü ve afyonun verdiği uyuşukluğu üzerinden attıktan birkaç saat sonra kendini tekrar Büyük Üstat'ın yanında buldu. Büyük Üstat onu bedensel olarak yanından ayrılmadığına, ruhen cennete gittiğine ve orada, hayatlarını iman hizmetine adayan müminleri ve reislerine itaat edenleri bekleyen saadetin zevkine vardığına ikna etmeye çalıştı. Böyle böyle çılgınlaşan gençler kendilerini körü körüne cinayet aleti olarak adadılar ve sonsuz yaşama ortak olmak için dünyevi varlıklarını feda etme fırsatını hevesle aradılar. Müslümanlara vaat edilen ancak birçoklarına güzel bir rüya ve hoş vaatler olarak görünebilecek olan zevkleri, bu dünyada tattılar ve cennetin güzelliği onları cehennemî işler yapmaya teşvik etti. Bu sahtekârlık bir gün mutlaka anlaşılacaktı. Dördüncü Büyük Üstat -*II. Hasan*- insanlara dinsizliğin tüm sırlarını açtıktan sonra muhtemelen cennetin bu dünyada yaşanan zevklerini de açıkladı. Bu zevkler, ayrıca, onlara çok cazip gelmeyebilirdi. Çünkü zaten dünyada her şeye izin verilmişti. Şimdiye kadar zevk vermek aracı olarak hizmet eden afyon, şimdi somutlaştı ve onun verdiği sarhoşluğun etkileri, tadını çıkarmak istedikleri göksel hazzın yeryüzüne inmiş hâliydi.

İstanbul ve Kahire'de bugüne kadar olanlar, haşhaşın Türk'ün uyuşuk tembelliği ile Arapların ateşli hayal gücü üzerinde ne kadar inanılmaz bir cazibe yarattığını gösteriyor. Bu kentlerdeki gençlerin rahatlıkla buldukları haşhaş tabletlerinden haz almak için duydukları çılgın istek ve elde ettikleri güven, bir şeyi ya da her şeyi üstlenebile-

ceklerini açıklıyor. Bu tabletleri kullananlara Haşhişin[68] *-ot içici-* adı verildi. Bu kelime Yunanların ve Haçlıların ağzında Haşhaşi *-Assassin-* kelimesine dönüştü ve cinayetle eş anlamlı olarak mezhep tarihini Avrupa'nın tüm dillerinde ölümsüzleştirdi.

[68] Mémoire sur la Dynastie des Assassins, et sur l'Origine de leur Nom; M. Silvestre de Sacy tarafından enstitüde okundu, 7 Temmuz 1809. Ve M. Silvestre de Sacy'nin Moniteur Editörüne Assassins adının Etimolojisi üzerine bir mektubu. - Moniteur, No. 359, yıl 1809. Her ikisi de kitabın sonundaki Hatırlatma D ve E'de tercüme edilmiştir.

V. BÖLÜM

II. MUHAMMED'İN TORUNU VE HASAN'IN OĞLU III. HASAN -CELALEDDİN- İLE ONUN OĞLU III. MUHAMMED'İN -ALAADDİN- SALTANATLARI

İntikamcı ve cezalandırıcı öfke, tarihin içinde kararlı adımlarla ilerler. Ancak öfkenin sessiz ilerlemesinin izleri her zaman insan gözüyle görülemez. Kuşaklar geçti ve imparatorluklar, *-çöküşlerinin dolaylı ve doğrudan nedenleri ikna edici bir şekilde açıklanmadan-* mahvoldu. O hâlde vicdanlı tarihçinin yargısı, orta noktada, bir yanda mutlak bir şüphecilik, öte yanda düşünmeden her şeye inanan bir saflık arasında durmalıdır. Olayları, Tanrı'nın işgüzar bir yorumcusu olarak açıklamaktan kaçınmalıdır. Tarihin içinde ilerlerken kaçınılmaz zorunluluğun birbirine bağladığı olaylar dizisinden başka bir şey görmemeyi arzu eder. Öte yandan, zaman zaman tarih okyanusundan aynı şartlar ve biçimlerde ortaya çıkan ve Tanrı'nın elini görmemenin imkânsız olduğu olaylar, yeni bir ada oluşumunda denizin dibini oynatan ateşi görememekten farksızdır. Geniş yankı bulan bölümde anlatıldığı gibi, değişik milletlerden çıkan farklı sesler, bir tek sese ve aynı amaca yönlendirilmiş ve olaylar başka kelimelerle ifade edilmiştir. Dolayısıyla dillerin çeşitliliği yüzünden aynı olay, tarihin çok sesli alanından, birçok ulus tarafından fark edilmeden geçti gitti ve geçerken başkaları tarafından farklı ışıklarda görüldü

ve resmedildi. Tarihî olayların farklı anlatılmasının nedeni, ülkelerin ve milletlerin karakterlerinin ve dehalarının farklı olmasıdır.

Evrensel olarak zıt kutupluluk -*Doğu ve Batı*- tarih yazmanın farklı tarzlarında bile ortaya çıkar. Bazı olaylar Avrupalı, bazıları Doğulu yazarlar tarafından anlatılır ve çakıştıklarında aynı olay tamamen farklı bir tonda görülür. Birinden kaçan, diğeri tarafından ele geçirilir ve ele geçen titizlikle değerlendirilir. Doğulu ve Batılı tarihçilerin; insanlığın orijinal durumu, krallıkların yükselişi, dinlerin bildirilişi, uygarlığın gelişimi, despotizmin dehşeti, özgürlük mücadeleleri ve süregelen nedensel bağlantıları ve etkileri hakkındaki yargıları çok farklıdır. Birinin fark edilmemesi imkânsız dediği manzara, diğeri tarafından çoğu zaman tesadüfen fark edilir. İkincisi tarafından mevcut bir suçun sonucu olarak kabul edilen bir olay, öncekine uzun bir geçmişin cezası olarak görünür. Bu açıklamalarla daha fazla ilerlemenin yerinin burası olmadığı muhakkak ama yine de bunları, dikkate almamız gereken bir sonraki olaya, işe yarayacak şekilde uygulama fırsatımız var.

Doğu halkı, evlatlık görevinin ve baba otoritesinin kutsallığına ilişkin en yüksek kavramlara sahiptir. Onlara göre ataerkillik, en mükemmel hükûmet örneğidir. Evladın dinî ihlalleri ve doğal olmayan suçları Doğu'da olduğu gibi Batı'da da cezalandırılsa da ve hiçbir bölgede baba katilleri Tanrı'nın adaletinden kaçamasa da deneysel gerçeği telkin edenler yalnızca Doğu tarihçileridir: Bebek öldürmenin laneti aynı ailede baba katlini takip eder ve öldürülen babanın intikamını torununun hançeri alır.

Eski Pers krallarının ve halifelerin tarihlerinde bu tür kanlı örnekler bulunur. Bunlar insanlığın yüz karası Haş-

haşilerin tarihinde nasıl olmayabilir? Babalarının kanına bulaşan Hüsrev Perviz ve Halife Müstansır, oğullarının ellerinde can verdi. Aydınlanmacı Hasan'ın babasına karşı çıktığı direnişin öcü; torunu Celaleddin'in eliyle oğlu Muhammed'den çıktı: Önce benzer dikbaşlılıkla, sonra zehirle...

Hasan'ın torunu ve Muhammed oğlu Celaleddin Hasan, hicretin 552. yılında doğmuş, yirmi beş yaşını doldurmuş, işlerin başına geçmeden önce ve dolayısıyla uzun saltanat veya daha doğrusu anarşi sırasında, aydınlanmanın zararlı sonuçları ve ondan yola çıkarak tüm ahlak bağlarının çözülmesinin sonuçları hakkında sağlıklı değerlendirmelerde bulunmak için yeterli zamanı bulmuştu. Kurucunun ve üst düzey kişilerin bildiği gizli doktrini, halka ve dinsizlere açıklayan yenilikten hoşnutsuzdu. Babasının bu yaptığına karşı olduğunu açıkça ilan etti ve bu sayede üzerine en yoğun kara bulutları ve şüpheleri çekti. Baba oğuldan korktu, oğul babadan... Karşılıklı korkuları, seleflerinin kanlı örnekleriyle haklı çıkıyordu.

Muhammed'in babası II. Hasan, kalede en yakın akrabalarından birinin -*kayınbiraderi*- hançerine yenik düşmüştü. Mezhebin kurucusu I. Hasan iki oğlunu idam ettirmişti. Baba ve oğul karşılıklı olarak birbirlerini katiller olarak görüyorlardı. Halka açık dinleyicilerin olduğu günlerde baba toplantıya geldiğinde oğul kıyafetinin altına zırh giyer ve korumayı güçlendirirdi. Lakin hançerin giremediği yere zehir girebilirdi. Birçok tarihçi, Muhammed'in zehirlenerek öldürüldüğünü söyler. Mezhebin büyükleri arasında bu adın üçüncüsü olan Celaleddin Hasan, İslamın en katı ilkelerine göre hak dinin yenileyicisi olarak öne çıktı. Babasının ve dedesinin izin verdiği her şeyi yasakladı. Mes-

cit yapılmasını, ezanın yeniden okunmasını ve cuma namazlarının kılınmasını emretti. Çevresine imamlar, Kur'an okuyanlar, vaizler, katipler, müderrisler çağırdı. Onları armağan ve nimetlere boğdu ve yeni yapılan mescitlere, tekkelere ve okullara atadı.

Sadece Suriye[1]'deki büyük öncülere değil Kuhistan'a da fermanlar gönderdi. İsmailiyeliler arasında İslam dininin yeniden yaşanmasını emretti. Bununla çağdaş prenslere de hak dine bağlılığını bildirmek istiyordu. Bağdat Halifesi Nasır Lidinillah'a, Maveraünnehir Sultanı Muhammed Harezm Şah'a ve diğer Pers hükümdarlarına; inancına olan bağlılığından emin olmaları için elçiler gönderdi. Bu beyanı samimi bulan Halife, Kağan ve şehzadeler, elçileri büyük bir törenle kabul etti, onlara tören kıyafeti giydirdi, itimatname verdi ve ilk defa efendilerini unvanlarıyla andılar. Bu ağırlama, daha önce hüküm süren hiçbir prense ve büyük üstada yapılmamıştı. Dönemin imamları ve büyük din bilginleri, onun ihtidasının *-Müslümanlığı kabul-* samimiyetini kabul ettiklerini resmî bildirilerle duyurdular ve ona İnancın Koruyucu, Yeni Müslüman fahri unvanını verdiler.

O zamana kadar İsmailiyelilere büyük düşmanlık besleyen Kazvin sakinleri, Celaleddin'in dinî görüşlerinin samimiyetinden şüphe duyuyorlardı. Celaleddin bu şüpheleri gidermek için daha da ileri gitti. Gerçeğin yerinde görülmesini ve kanıtlanmasını sağlamak için onlardan Alamut'a saygın kişiler göndermelerini istedi. Onlar gelince huzurlarında, mezhebin kurucusu I. Hasan'ın kitaplarını ve mezhebin gizli kurallarının yazılı olduğu bir dizi kitabı yaktırdı. Kurucuyu, büyük üstatları, seleflerini lanetledi,

---

[1] Ebul Fida, 607. Mirhand. Vasıf.

amacına ulaştı ve böylece Kazvin sakinlerinin de söylediklerine kefil olmasının yolunu açtı[2].

Celaleddin Hasan'ın saltanatının ikinci yılında haremi, yani annesi ve karısı, büyük bir ihtişamla Mekke'ye hac ziyaretine gitti. Yolculuk esnasında eski prenslerin âdetlerine göre en önde bir sancak taşınır ve hacılara su dağıtılırdı. Yolcuları barındırmak, onlara her türlü kolaylığı ve rahatı sağlamak, açları doyurmak, susuzlara su vermek, hastaları tedavi etmek, bilgisiz olanları bilgilendirmek faziletli işlerden sayılırdı. Bunların yanında ayrıca kervansaraylar, köprüler ve hamamlar kurulur; yemekhaneler ve çeşmeler, hastaneler ve okullar; şehirlerin ve camilerin çevresinde çok sayıda dindar kurum içinde İslamın en güzel anıtlarını oluştururdu. Bunların çoğu, cinsiyet ayrımı olmaksızın kadın, erkek veya hadım kişiler tarafından yapılırdı.

Camiler ve diğer yapılar üzerindeki kitabeler, gelecek kuşaklara; kağanların, sultanların, vezirlerin, hadımların ve her rütbe ve yaştan kadınların adlarını aktarmaktadır. Kadınlar cinsiyetleri nedeniyle hiçbir kamu kurumundan dışlanmasalar da; köprüler, okullar, hastaneler ve lokaller inşa etseler de cami, hamam ve çeşmelerde adlarının olmasını yeğliyorlardı. Çünkü dua etmek ve yıkanmak kadınların en sevdiği iki uğraştı. Kadınların Doğu'da cami, hamam ve çeşme dışında halka açık bir yerde toplanma imkânları yoktu. İffet ve sadakat nasıl bir kadının vazgeçilmezi ise İslam dininin kanunlarına göre namaz için su ile abdest almak da farz namazların vazgeçilmezidir. Hamamlar ve çeşmeler, dindar olan kadınların camiye girmesini sağlayan yapılardır. Yoldan geçenlere ücretsiz su dağıtılan çeşmeler, yani sebiller, adından da anlaşılacağı gibi İsmailiye

2 Aynı eser.

kadınların dindarlığıyla yakın bir ilişki içindeydi.

Sebil, Arapçada genellikle "yol" anlamında kullanılır ve nedenle yolcuya, "yolun oğlu *-ibn-es-sebil-*" denir. Fakat bu sözcük daha çok, cennete götüren takva ve salih amellere işaret eder. Müslüman hangi sevaplı işi yaparsa yapsın işini, "Allah yolunda *-fi sebilullah-*" veya Allah aşkı için yapar. Bir Müslüman için en değerli şey, kutsal savaş *-cihat-* veya Tanrı'nın yolunda inancı ve ülkesi için savaşmaktır[3]. Ancak dindar kadınların kutsal savaşa doğrudan katılmaları mümkün olmadığından savaş yaralılarının bakımını ve çürüğe çıkanların yeniden topluma kazandırılmasını üstlenmek kutsal savaşa katılmakla eş değer kabul edilir. Yorgun ve yaralı yiğitlere su dağıtmak, Allah yolunda savaşta kadınların en büyük meziyetidir.

Savaş, Allah'ın emrettiği iyi işlerin ilkidir. Arabistan'ın yanan çöllerinde yolculuk esnasında karşılan zorlukların gerçek bir savaş yolculuğundan farkı yoktur. Bu yüzden hacca gitmek, kadınlarda savaşçıya verilen destekten sonra gelen en büyük erdemdir. Bu nedenle kervanlara su vermek *-sebil-*, Mekke yolunda kuyu açmak ve su kemerleri yapmak; Halife Harun Reşid'in eşi Zübeyde'den Osmanlı sultanlarına kadar Müslüman prenseslerin dindarlıklarına ve tutkularına hizmet eden görkemli bir uğraşı alanı olmuştur. Celaleddin'in karısının su dağıtımı, Maveraünnehir'in güçlü hükümdarı Harezm Şah'ın karısının yaptıklarını bile geçti. Celaleddin'in Halife Nasır Lidinillah nezdindeki önceliği Harezm Şah'ın önüne geçti. Bu durum, Halife ile Harezm Şah'ın arasındaki büyük anlaşmazlıkların ve ciddi rekabetin ilk sebebini sağladı.

---

[3] Abdullah'ın oğlu Muhammed Peygamber'in ağzından cihat ilanı. Viyana, 1813.

Harezm Şah en az üç yüz bin askerle Kurtuluş Şehri'ne -*City of Salvation ya da Bağdat*- doğru yola çıktı. Halife, ünlü Şeyh Şehabeddin Şahverdi'yi düşman karargâhına elçi olarak gönderdi. Bu bilgin elçi, Abbas ailesini ve hüküm süren halifeyi öven uzun ve tumturaklı bir nutuk attı. Harezm Şah kendisine iletilen konuşma hakkında, "Doğru demiş!" diye yorum yaptı. "Peygamber'in halefi ve müminlere cübbesini giydiren kişi, bu tür özelliklere sahip olmalıdır ancak bunların hiçbiri Abbas ailesinin soyunda bulunmaz."

Şeyh amacına ulaşmadan geri döndü ve Harezm Şah askerleriyle Hamedan ve Hulvan'a kadar ilerledi. Lakin aniden bastıran kar fırtınası daha ileriye gitmesini engelledi ve onu geri çekilmeye zorladı. Harezm Şah, Bağdat'a ikinci seferine hazırlanırken ordusu Cengiz Han'ın orduları tarafından Kaşgar sınırlarında devrildi. Harezm Şah'ın oğlu ve halefi Alaaddin Tekeş, babasının Bağdat'a yönelik planını uygulamak istedi. Hamedan'a kadar ilerledi ama yirmi günlük bir kar fırtınası onu da durdurdu[4]. Kış ve kuzeyden kar taneleri gibi koşan Moğollar, halife şehrini daha sonrakinin başına gelecek olan yıkımdan korudu. Yaklaşan fırtınaya karşı koyamayacak durumda olan Celaleddin, Cengiz Han'a gizlice elçiler göndererek hem kendisine hem de halifeye saygı ve bağlılığını sundu.

Bu şekilde İsmailiyelilerin reisi, halifeden yalnızca saf dindarlığın itibarını değil aynı zamanda önceki büyük üstatların asla kabul etmediği gerçek bir hükümdarlığa dayanan prens rütbesini de elde etti. Artan itibarını, komşu prenslerle dostane ilişkiler kurarak ve yaptığı ittifaklarla destekledi. Özellikle, en yakın komşusu Aran ve Azerbay-

---

[4] Gülşeni Halife.

can Beyi Atabey Musa Fahreddin ile mükemmel bir dayanışma örneği sergiledi. İkisi, Atabey'e savaş açan Irak Valisi Nasreddin Mangeli'ye karşı birleşerek İsmailiyelilerin topraklarını ele geçirdiler. Celaleddin, Alamut'tan Azerbaycan'a gitti ve orada Atabey tarafından büyük bir törenle karşılandı ve armağanlara boğuldu. Ordusu da aynı şekilde Atabey'in cömertliğini bol bol yaşadı. Celaleddin'in karargâhına mutfak masrafları için her gün bin dinar gönderiliyordu.

İki müttefik prens, Irak valisine karşı halifenin yardımını istemek için Bağdat'a elçiler gönderdi. Nasır Lidinillah en seçkin adamlarından birkaçını tam yetkiyle donattı. Karşılıklı gönderilen elçilerle cesaretlendiler ve yardımcı birliklerle güçlenerek Irak üzerine yürüdüler. Vali Nasreddin Mangeli'yi yenerek öldürdüler ve yerine başka birini atadılar[5]. Celaleddin on sekiz aylık bir aradan sonra Alamut Kalesi'ne döndü. Yolculuğu ve seferleri sırasında, atalarının sisteminden tiksindiğini her yerde ilan ettiği ve sağduyulu davranışlarıyla beyanını desteklediği için İslamın önde gelenleri onu, büyük bir nezaket ve dostlukla karşıladı[6].

Celaleddin, Hilan'ın prensleri ve valileri ile daha yakın aile birliği kurarak ittifakını pekiştirmek istiyordu. Ancak onlar halifenin rızası olmadan onun isteklerini yerine getiremeyeceklerini söylediler. Celaleddin, Bağdat'a bir elçi gönderdi. Nasır Lidinillah, prenslere Celaleddin'le aile birliği kurma izni verdi. Celaleddin, Keykavus'un kızıyla evlendi ve ondan kendi yerine geçecek halefi Alaaddin Muhammed doğdu.

---

5 Miladi 1214; Hicri 611.

6 Mirhand.

Hilan'ın genel valisi Keykavus'un adı ile Kavpare ailesinden adaşı olan Ruyan Prensi'nin *-her ikisi de Avrupalı tarihçiler tarafından bilinmiyor-* adıyla karıştırmaması için ikincisinden bilerek söz etmedik. İkincisi, yarım yüzyıl önce, komşuları İsmailiyelilerle siyasi ilişkiye giren prensti. Şimdi bir görüşe göre Haşhaşilerin büyük üstatlarının ve Kavpare hanedanının ya da Dabuye'nin prenslerinin elli yıllık çağdaşlığını kucaklayacağız. Bununla birlikte İsmailiyelilerin kuzey komşularının coğrafi konumu hakkında birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Kuzeyde Irak Cebel'i sınırlayan dağ silsilesi, İran'ın Hazar Denizi'ne karşı kalesidir. Bu zincirin kuzey yamacıyla arasında kalan kısmen düz, kısmen engebeli ülke; dört vilayete bölünmüştür. İkisi hemen dağların eteğinde, diğer ikisi dağla deniz kıyısı arasında yer alır. Dilem ve Taberistan güneyde, dağların eteğinde; birincisi batıda, ikincisi doğudadır. Onların ötesinde Gilan ve Mazanderan vardır. Birincisi batıdaki Dilem'in kuzeyinde, ikincisi doğudaki Taberistan'ın kuzeyindedir. Dörde bölünmüş bu bölge, kuzeyde Hazar Denizi ve güneyde yukarıda söz edilen dağlarla çevrilidir. İsmailiyelilerin Alamut'ta başlayan egemenliği güneye kadar uzanmaktadır. Güneydoğuda ise hükûmetin merkezi olan Kumis ve Kuhistan yer almaktadır.

Gilan, Dilem, Taberistan ve Mazanderan'da hanedanlar yükselip devrilirken neredeyse bu dört vilayetin merkezinde, haritaların kesin çizgilerle ayırdığı Hazar Alpleri'nin ötesinde, sekiz asır boyunca kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren ailelerin yerli prensleri tarafından yönetilen, gözlerden ırak Ruyan ve Rüstemdar bölgeleri yer almaktadır. Ruyan ve Rüstemdar'ın toprakları, Demavend ve Alamut

Dağı'nın hemen yanındadır. Diğer tarafta ise içeriye uzanan toprakları bulunmaktadır. Haşhaşilerin en yakın komşusu olan Rüstemdar'ın, güçlü ailevi yönetimi *-pentarşi-* ve onlar gibi aynı şekilde iktidarı yürüten Mazenderan ailesi dikkatimizi çekmektedir. Hem bu yönetici aileler hem de egemen oldukları topraklar, Haşhaşilerin tarihiyle bağlantılı olduğundan ve bunun yanı sıra başka bir ayrıcalık daha ilgiyi üzerlerine çekmektedir. Kökenlerinin antik çağa ait olması ve topraklarında hâlâ varlığını sürdüren Pers İmparatorluğu'nun çok eski anıtlarının bulunması şimdiye kadar Avrupa tarihlerinde fark edilmemiştir. Eski Pers monarşisi döneminde Hanif Şah ailesi *-Nuşirevan'ın babası Kurad bu ülkenin hükûmetini en büyük oğlu Keyus'a devredinceye kadar-* Taberistan ve Mazanderan'da hüküm sürdü. Keyus, İran tahtına çıkan ve onun ordusuna yenik düşen kardeşi Nuşirevan'a isyan etti. Onun soyundan gelen Bavend adlı biri, hicretin 45. yılında seleflerinin haklarını yeniden elde etmeyi başardı. Nuşirevan'ın kanından Bavend ailesi, *-Dilemliler ve Alideliler tarafından iki kez kesintiye uğratılmasına rağmen-* üçüncü düşüşlerinden sonra yedi yüz yıl boyunca hüküm sürdü.

Aynı şekilde Kuhistan'ın da itaat etmek zorunda olduğu Mazanderan beylerinin soyundan daha az saygıdeğer olmayan Dabuye veya Kavpare ailesinin soyuydu. Hicretin kırkıncı yılından itibaren daha önce Baduspan ailesinin egemen olduğu Ruyan ve Rüsterdam'da 888 yılına kadar hüküm sürdüler. Bu yılda saltanatı Keyumers ailesine devretmek zorunda kaldılar.

Baduspan, Doğu tarihinde çok ünlü biri olan Kave adındaki bir demircinin soyundan geliyordu, Kave, despot Sohak'ı devirdi ve inciler ve mücevherlerle süslediği gö-

ğüslüğünü bayrak yerine kaldırdı ve bu bayrak monarşinin sonuna kadar ulusal bayrak olarak parıldadı. Ünlü demircinin tahtını devrettiği oğlu Feridun -*Baduspan*-, despot Sohak'ın döneminde Taberistan'ın en eski yerleşim yeri olan Veregi köyünde gizlice eğitim görmüştü. Burası aynı zamanda onun doğduğu köydü[7].

Annesi oraya sığınmış ve çocuğu manda sütüyle beslemişti. Feridun'un gürzüne oyulmuş başı, ulusal nişanlar arasında deri önlükten daha az ün kazanmadı. O zaman genç olan kahraman demirci Kave, daha sonra başkente taşıdığı özgürlük mücadelesine ilkin Taberistan dağlarında başladı. Sohak, Babil yakınlarında yakalandı. Özgürlüğün doğduğu ve tiranlığın sona erdiği Demavend Dağı'nın eteklerindeki Veregi köyüne hapsedildi. Feridun krallığını üç oğlu İredi, Turan ve Salim arasında paylaştırdı ve memleketi olan Temişe Kuti'ye çekildi. Şah Nameh'e göre, antik Astrabad, Sari ve Kurgan şehirleriyle bir üçgen oluşturdu. Kardeşleriyle çatışmaya giren İredi, dedesi Feridun'un heyecanıyla oğlu Menutşehr'in intikamını almayı üstlendi. Üç kardeşin kemikleri, Sari'de, yüzyıllardır, onu yıkmak için çabalayan binlerce insanın çabasına direnen taştan bir yapının altında dinleniyor.

Taberistan'ın ovaları ve vadileri, İran'ın Turan'ın saldırısına direndiği muhteşem Menutşehr ve Afrasyab savaşlarına sahne oldu. Bütün ülke, aslında, üstünkörü topografik haritadan da anlaşılabileceği gibi eski Pers'in antik toprağıdır. Nuşirevan'ın kardeşinin ve kurtarıcı Feridun'un torunları ile kökenleri çok derinde olan Pers antik çağına dayanır. Bu köken, Kavpare'nın yıkılışından Sefi

---

[7] Taberistan ve Mazanderan Tarihi, Sahereddin, Viyana'daki İmparatorluk Kütüphanesi, No. 117.

İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar iktidarda kalan *Keyumers*'lerle[8] aynı soydan gelen Bavend ve Kavpare aileleri için de geçerlidir. Onlar tarihî geleneklerin uzak bulutları arasında çok karanlık görünen kralın adını *-Keyumers ya da Kiros-* taşıdıkları için birçok yazar ilk Pers kralını ilk insanla karıştırmıştır.

Bununla birlikte bildiğimiz kadarıyla bu ailenin kökeni, otantik özelliklerini taşıdığı eski Pers krallarına kadar gitmektedir. İlk ve son hükümdarın adlarına uygun olarak birkaç büyük krallığın çöküşünde tarihte ortaya çıkan tesadüf, ad oyununu burada da tekrarladı. Doğu ve Batı Roma imparatorluklarının ilk ve son hükümdarları, Selçuklular, Taberistan valileri, Müslüman Peygamber'in ve Abbas ailesinin son haleflerinin adları aynıydı. Augustus, Konstantine, Muhammed, Tuğrul, Keyumers adları Roma, Bizans, Arap, Selçuklu ve Pers kraliyet aileleri dizisini başlatır ve bitirir ve belki de Avrupa Türk İmparatorluğu da başladığı gibi bir Osman ile sona erecek.

Hemen kuzeyde İsmailiye topraklarıyla sınır komşusu olan ülkenin, Doğu tarihi meraklılarına hem topografik hem de tarihî açıdan sunduğu büyük ilgiye bu bakışı attıktan sonra dikkatimizi yeniden birlikte Astandar olarak adlandırılan Ruyan ve Rüstemdar'ın krallarına çevireceğiz. Astan, Avrupa'da hiç bilinmeyen bir dil olan Taberistan dilinde dağ anlamına gelir. Dağların hükümdarı Astandar, Şeyhülcebel ya da Dağın Yaşlı Adamı, yani Haşhaşilerin büyük üstadının unvanına eş değerdir. İkincisi *-büyük üstat-* topraklarının karakterinden türetilen bu unvanı, yalnızca Kavpare aileleriyle değil aynı zamanda Mazanderan'ı ve İsmailiyelilerden önce Kuhistan'ı yöneten Bavend

[8] Cihannuma, s. 442.

aileleriyle ve ayrıca Demavend'in ötesindeki yaylaların reisleriyle de paylaştı. Taberistancada dağ anlamına gelen astan, cebel, kuh kelimeleri köken itibarıyla Arapça ve Farsçadır. Kavpare ailesinin hükümdarları ve Haşhaşilerin büyük üstadı kendilerine Astandar veya Dağların Prensi dediler. Diğer tarafta asasını sallayan adama Şeyhülcebel, Dağın Yaşlı Adamı adını verdiler[9].

Astandar Keykavus Bin İskender, hicri altıncı yüzyılın ilk yarısında Hazar Alpleri'nin bir tarafında Ruyan'da hüküm sürerken diğer tarafta Haşhaşilerin Büyük Üstadı Busurgumid oğlu Muhammed, Alamut'ta dağın efendisi olarak iktidarını yürüttü. İsmailiyeliler ve tüm meşru hükûmetler arasında doğuştan gelen düşmanlık, Keykavus ile Taberistan Prensi Şah Gazi arasında kurulan dostane ittifakla oluşan yakınlığın doğal kıskançlığı yüzünden daha da arttı. İkincisinin -*Şah Gazi*- hükûmet ve inanç düşmanlarına karşı intikam duygularıyla beslenen kişisel nefreti onu Haşhaşilerin en büyük ve en amansız düşmanlarından biri yaptı. Haşhaşiler, bin atlı ile Sancar sarayına gönderilen şahın gözdesi son derece yakışıklı bir genci Sarhus'ta hamamdan çıkarken öldürmüşlerdi. Şah Gazi onu büyük bir törenle İmam Ali Musa'nın türbesinin yanına gömdü ve mezarının üzerine çevre köylerin topraklarıyla zenginleştirilmiş tonozlu -*kubbeli*- bir dua odası dikti.

Bu andan itibaren -*kendisini hayattan daha değerli olan şeyden mahrum ettikten sonra*- onu kendi hayatından da mahrum etmekle tehdit eden katillere zulmetmeye asla ara vermedi. Komutanı Şelku, İsmailiye topraklarına gece saldırısı yaptı ve binlerce hançerli mezhep üyesini kılıçtan geçirerek kurban etti. Rudbar'da kafataslarından oluşan beş

[9] Sehareddin'in Mazanderan ve Taberistan Tarihi.

kule dikti. Şah Gazi onlara karşı önce ölümünden sonra Ruyan Prensi olan Dilem Prensi ve de Haşhaşilerin Büyük Öncüsü Kia Busurgumid'le aynı adı taşıyan kız kardeşinin kocasını gönderdi. Böylece barışmaları mümkün olmayan Dilem'den Kia Busurgumid ile Alamut'tan Kia Busurgumid -*Alpler'in bir yakasının yayla reisi ile diğer yakanın yaşlı adamı*- karşı karşıya geldi[10].

Yeğeni Dilemli Kia Busurgumid'in ölümünden sonra Keykavus, Dilem Beyliği ile Ruyan ve Rüstemdar beyliklerini aynı çatı altında topladı. Taberistanlı Şah Gazi, Dilemistan'ın haraç olarak kendisine ödediği otuz bin dinarı, Haşhaşilere karşı devam eden savaşı sürdürmeleri şartıyla Keykavus'un hazinesine geri ödedi. Bunun etkisi o dönemde Ruyan'da, Mazanderan'da, Dilem'de görüldü. Haşhaşiler hiçbir yerde kendilerini göstermeye cesaret edemediler. Bu vilayetlerdeki Müslümanlar hançer korkusu olmadan yaşadılar. Keykavus, Alamut'a birkaç sefer düzenledi. Çevre illeri yağmalayıp perişan etti ve Büyük Üstat Kia Muhammed'e şu sözlerle bir mektup yazdı.

"Kâfirlerin, kötülerin, lanetlilerin, alçakların ve günahkârların hayatı yeryüzünden silinsin. Yüce Allah onların yuvalarını harap etsin ve azap meleği cehennemdeki yerlerini hazırlasın! Yüce Allah, müminlere ve takva sahiplerine, kâfirlerin ve dinsizlerin yok edilmesini boş yere emretmemiştir. Bu emir bize Cenabıhakk'ın en büyük lütfu ve iyiliğidir. Cehennemin alevli kılıcı başlarınızın ve ülkenizin üzerinde dalgalanıyor. Boş bir küstahlık ve faydasız bir kurnazlık içindesiniz. Dört bir yandan kuşatılmış durumdasınız. Çalılıklarda kaybolmuş avlanan tilki gibisiniz. Kapı bekçisi, muhafız veya memurlar olmadan halkın için-

---

[10] Sehareddin'in Mazanderan ve Taberistan Tarihi.

de olan bize karşı erkekliğinizi göstermekten sizi alıkoyan nedir? Tanrı'nın yeryüzündeki en büyük düşmanı karşıma çıkmaktan korkuyor mu?"

Büyük Üstat, örgütün üslubuyla, özlü bir şekilde ve hançerleri gibi keskin bir dille yanıt verdi.

"Hakaret dolu mektubunu okuduk. Hakaret sahibine döner[11]."

Keykavus'un halefi Şehrnuş'un oğlu Astandar İskender, tamamen farklı bir politika izledi. Haşhaşilere karşı savaştan bıkmıştı. Onlarla barış ve dostluk antlaşması imzaladı. En güçlü kalelerini onlara teslim etti ve kendini içkiye vurdu.

Birinin gözdesini, diğerinin kardeşini öldüren Haşhaşiler yüzünden zarar gören iki saray ileri geleni, Mazanderan Kralı Erdeşir'e kaçtı. Haşhaşilerle dostluk kuran prenslerinin attığı adımlardan şikâyetçi oldular. Eğer Kral, Haşhaşilere karşı sert adımlar atmazsa katillerin yakında Mazanderan'a yayılacağını ve büyük bir tahribata yol açacaklarını anlattılar. Erdeşir anlatılanlardan etkilendi ve şikâyetçileri sarayda tuttu. Daha mantıklı davranması için seçkin birini İskender'e gönderdi. Uyarı etkisiz kalınca ileri gelenleri onu terk edip Erdeşir'in sarayına kaçtılar. Erdeşir'in bir orduyla desteklediği diğer ileri gelenler İskender'e karşı silahlandı. Yalnız kalan İskender, Haşhaşilere sığındı.

Şah Erdeşir, Dilem Valiliğine Seyd Edday İlulhaki Ebu Rıza'yı atadı. İskender'in İsmailiyeliler tarafından desteklenen gece saldırısında Seyd katledildi. Şah Erdeşir, Seyd'in öldürülmesinin intikamını İskender'in ölümüyle alana kadar dinlenmeyeceğine yemin etti. Erdeşir, Nur ve Nad-

---

[11] Şehareddin, opere citato -adı geçen yapıt.

cu'yu aldı ve Veliç'i uzun süre kuşattı. Ancak bu kuşatma çok zorluydu. Geri çekilmek zorunda kaldı. İskender'in yerine Ruyan ve Rüstemdar Valisi Hesbereddin Hurşid'i atadı. İkincisi -*İskender*- Irak'a ve oradan da Selçukluların İran soyunun son sultanı Tuğrul'un korumasına girmek için Hamedan'a gitti.

Tuğrul, İskender'e aracılık etmesi için Erdeşir'e bir elçi gönderdi. Mazanderan Şahı şöyle cevap verdi. "İskender, Ruyan'ın egemenliğini yeniden kazanmak istiyorsa dinsizliğinin kefaretini ödesin ve Haşhaşilerle ilişkisini kessin. Ya da Kağan onu katillerle iş birliği yapamayacağı başka bir yere gönderebilir."

Selçuklu Kağanı, Mazanderan kralının kararını onayladı. Rey'e kaçan İskender, burada Seraceddin Kâmil'in kızının yardımını ve kayınpederinden destek istedi. Amacına ulaşamayınca doğruca kardeşi ile birlikte, kendisini Veliç kalesine hapsetmek isteyen Şah Erdeşir'e gitti. Eskiden İskender'in emrinde görev yapan komutan, eski efendisini hapsetmeyi reddetti. Ancak sonunda İskender, Hesbereddin tarafından öldürüldü ve huzursuz yaşamı sona erdi.

Şah onun küçük oğlunu yetiştirdi. Ancak çocuk reşitliğe adım atamadan ve Ruyan Hükûmetine kavuşamadan, egemenlik iddia eden bir Bistun'un eline düştü. Katil, bu tür suçlular için şimdiye kadarki en güvenli sığınma yeri olan Alamut'a kaçtı. Büyük Üstat, Erdeşir'e, Hercan köyünü kendisine verirse katili geri vermeyi teklif etti. Erdeşir razı olmadı. Elçiye cevap verdi. "Bistun gibi bir zavallı nedir ki malımdan birini onun için Haşhaşilere vereyim?"

Bu, hicretin 610. yılında, yani Büyük Üstat tarafından İslamın emirlerinin Haşhaşilere yeniden zorunlu kılınmasının üçüncü yılında; İslamın Alamut'ta yeniden canlandı-

rılmasına sadık kalan, katilden vazgeçmeyi öneren, "Yeni Müslüman" unvanı verilen adamın başına geldi. Bu öneri aynı zamanda örgütün çıkarlarının desteklenmesi tedbiriydi.

Celaleddin'in saltanatının tarihini hiçbir cinayet lekelemese de ve şimdiye kadarki davranışı kendi sistemine tam olarak uygun olsa da tarihçi yine de onun yalnızca amaçlarının saflığını değil, aynı zamanda İslami doktrinlere geri dönüşünün samimiyetini de sorgulamaya mecburdur. İki durum bunu çok güvenilmeyen bir ışık altında tutuyor. İlk olarak az önce söz edilen, dinsizliğin olağan mabedi Alamut'un surları içinde saklanan katilin, bir köyün devri karşılığında teslim edilmemesi; ikinci olarak Kazvin'den gelen adamları ondaki dönüşüme inandırmak için eski büyük üstatların kitaplarının ve yönergelerinin yakılması sırasında Celaleddin'in bu cezalandırma eylemini -*auto da fe*- kutluyormuş gibi davranmasıdır. Ancak mezhep kurucusu Hasan Sabbah'ın metafizik ve teolojik eserleri ile özgür düşünce ve ahlaksızlık kütüphanesindeki eserler yakılmamıştır. Yakılıp kül edilenler, muhtemelen İslamın dogmatik ve mezhebin ileri gelenlerinin eserleridir. Aşağıda göreceğimiz gibi alevlere gizlice adananlar, sadece Alamut'un çöküşü ve mezhebin dağılmasıdır.

Bu nedenle, Celaleddin'in, İsmailiyelilerin yüzünü İslama döndürmesini ve dinsizlik doktrinini alenen reddetmesini örgüt dışında yüksek sesle ilan etmesi, büyük ihtimalle, İslamı yeniden zorunlu hâle getirmek için derinden tasarlanmış ikiyüzlü bir politika değildir. Dinsizlik ve ahlaksızlık doktrinlerinin düşüncesizce açıklanması ulemanın reddine yol açmıştı. Onun amacı, prensliğin yasak olduğu mezhebe itibar kazandırmak ve kendisine büyük

üstadın saygınlığı yerine prens unvanı verilmesini sağlamaktı. Cizvitler de parlamento tarafından ihraç edilmekle ve Vatikan'dan dağıtılmakla tehdit edildiklerinde *-her taraftan kabinelerin ve ülkelerin sesi, onların ahlak ve siyaset ilkelerine karşı yükseldiği zaman-* hak gördükleri isyanını ve kral katletme doktrinini inkâr ettiler.

Daha saf bir ahlaki sistem ve hakiki Hıristiyanlık iddiası, maskesi düşen ve teşhir edilen Cizvitlerin, eski büyüklüklerine ve güçlerine yeniden kavuşmalarını sağlamadı. Haşhaşiler, her minberden vaaz edilen proselitizm *-başkasını kendi dinine döndürmeye çalışma-* sistemiyle önceki etki ve otoritelerini yeniden kazanmakta küçük bir başarı elde ettiler. Celaleddin'in on iki yıllık saltanatı, elli yıl süren bir sistemin izlerini halkın zihninden silmek için çok kısaydı. Halefi olan oğlunun döneminde İsmailiyeliler, dünyanın tiksindiği ve insanlığın dışladığı, kendilerinin ve atalarının eski dinsizlik ve suç alışkanlıklarına yeniden daldılar. Zehir, II. Muhammed'in kanlı saltanatına son vermişti. Celaleddin'in selefi ve babası, aynı şekilde oğlu ve halefi olan dokuz yaşındaki III. Alaaddin Muhammed'in tahta geçişini hızlandırdı. Hançerin yerini alan zehirli kadehin yerini hançer yeniden aldı. Çocuğun zihnindeki hançer, babasının zehirlenme olayında suç ortaklığıyla suçlanan akrabaları yüzünden durmadan öfkelendi. İsmailiyelilerin öğretisine göre imam, genç olmasına rağmen her zaman erginliğe ulaşmış kabul edilir ve emirlerinin gücü ne çocukluk çağından ne de çağın çocuksuluğundan ötürü zayıflar. Onun emirleri, Tanrı'nın vekili merkezli daha yüksek bir güçten kaynaklandığı için sınırsız itaat gerektirir ve İsmailiyeliler, genç prensin ölümcül emirlerine körü körüne uydular ve on iki yıl boyunca hançere alışkın olmayan elleri buna tekrar alıştı.

YENİ MÜSLÜMAN CELALEDDİN HASAN'IN OĞLU III. MUHAMMED ALAADDİN'İN SALTANATI

Avrupa'nın soğuk bölgelerine kıyasla Arabistan ve İran'ın sıcak ikliminde insan doğasının olgunluğa ve aklın bağımsızlık özgürlüğüne daha erken ulaştığını düşündüğümüzde dokuz yaşında bir kız çocuğunun evlenilebilmesini, aynı yaştaki erkek çocuğun yönetme yetkinliğinden daha kolay anlayabiliriz. Ayşe'nin dokuz yaşında iken Muhammed Peygamber'in kadını olması, adaşı olan III. Muhammed'in aynı yaşta Haşhaşi egemenliğinin tahtını üstlenmesinden daha doğaldır. Bu şaşırtıcı değilse de haremin gözetiminden zar zor kurtulan bir erkek çocuğun hem kendisine hem de işlerin yönetimine kapılması daha az mümkündür. Kadınlar yönetiyor, Alaaddin ise koyun gütmekle vakit geçiriyordu. Haşhaşiler ise daha önce olduğu gibi İslamın kıvrımlarında kurtlar gibi öfkeleniyorlardı. Yeni Müslüman Celaleddin'in din ve ahlak yararına koyduğu bütün hikmetli hükümler, yeni kâfir Alaaddin tarafından hükümsüz kılındı. Dinsizlik ve ahlaksızlık yeniden başını kaldırdı. Hançer bir kez daha erdem ve liyakat kanıyla kızıla boyandı. Saltanatının beşinci yılında hekiminin çözemediği bir kanama sonucu aşırı kan kaybına uğrayan Alaaddin, bir türlü kurtulamadığı derin bir bunalıma ve melankoliye sürüklendi. O zamandan beri hiç kimse ne kendisi için ne de hükûmetinin dağınıklığı için ona herhangi bir çare önermeye cesaret edemedi. Siyasi meselelerle ilgili olarak kendini rahatsız edici en küçük bir konuyu bile gündeme getiren kişiler ya işkence gördü ya ölüme mahkûm edildi. Böylece bütün iç ve dış sorunlar ondan gizlendi. Hiçbir arkadaşı ya da danışmanı yoktu.

Kim onun önünde fikir beyan etmeye cesaret edebilirdi? Kötülük her ölçünün ötesinde arttı. Maliye, ordu, yönetim, dipsiz bir uçurumuna yuvarlandı.

Alaaddin yine de Şeyh Cemaleddin Hili'ye büyük bir hürmetle davrandı. Ona tam bağlıydı. Onun Farsistan prensinden aldığı para ile çok rahat şekilde geçindiğini bilse de kendisine yılda beş yüz dinar maaş gönderdi. Kazvin sakinleri, prensten gelen parayı dağıttığı ve dinsizlerin parasıyla yaşadığı için onu kınadılar. Şeyh onlara şöyle dedi. "İmamlar, İsmailiyelilerin infazını ve mallarına el konulmasını helal kılıyor. O hâlde onların isteyerek verdiği parayı ve malı kullanmak daha helaldir!" - Konuşanlar muhtemelen kulağına gelen Alaaddin, o parayı ancak Şeyh'in adına bağışladığını doğruladı. Eğer Cemaleddin Hili orada oturmazsa çuvalları Kazvin toprağıyla dolduracağını ve onları sakinlerinin boyunlarına asıp Alamut'a getireceğini söyledi. Bir keresinde sarhoşken Şeyh'in mektubunu kendisine veren elçiye kızdı, falakaya yatırılıp yüz kere sopayla vurulmasını emretti ve ona dedi ki: "Şeyh'in mektubunu ben sarhoşken bana verdiğin için düşüncesiz ve aptalın tekisin. Ben yıkanıp kendimi toparlayana kadar beklemeliydin[12]." - Alaaddin, Şeyh'in yanı sıra, Muhammed Muhteşem tarafından Alamut'a danışman olarak gönderilen *Tuslu* büyük matematikçi Nasreddin'e büyük itibar gösterdi. Nasreddin ünlü eseri Ahlaki Naseri'yi *-Nasır'ın Ahlakı-* Büyük Üstat'a adadı. Yakında göreceğimiz gibi matematikçi Nasreddin, Alaaddin'in saltanatının başveziri olarak bir süre görev yaptı. İsmailiye yönetiminin sallanan yapısını toparladı. Lakin yetmedi. Sonunda İsmailiye devrildi ve dünyaya hangi yeteneklerin ve intikam susuzluğu-

---

[12] Mirhand.

nun tahtların korunmasında ve devrilmesinde etkili olabileceğine dair dikkate değer bir kanıt sağladı.

Bu zavallı şehzadenin saltanatı sırasında görgü tanıklarının anlattıklarına göre Harezm sultanlarının sonuncusu Sultan Celaleddin Mankberni zamanında aşağıdaki olay yaşanmıştır. Sultan Celaleddin, Hindistan'dan dönüşünde Emir Orhun'u İsmailiyelilerin topraklarının hemen sınırındaki Nişabur'a vali olarak atamıştı[13]. Orhun'un vekili, onun yokluğunda, kanlı ve tekrarlanan saldırılarla Tim ve Kain topraklarını, Kuhistan'ın başkentlerini ve Haşhaşilerin ana merkezini darmadağın etti. İkincilerden *-İsmailiyeliler-* biri olan Kemaleddin, düşmanlığın durdurulmasını istemek için elçi olarak geldi. Ancak Orhun'un vekili kuşağından çektiği hançerleri elçinin önünde yere fırlattı. Böyle yaparak ya hançerleri küçümsediğini göstermek istediğini belirten sessiz ama vurgulu bir yanıt verdi ya da hançere hançerle yanıt verileceğini söyledi. Bu hiyeroglif *-görüntü ile anlatma-* üslup, Doğu diplomasisinin başlıca özelliğidir. Bu üslup sadece kadınlarla çiçek dilinde değil aynı zamanda prenslerle de kelimelerden çok görüntü ve sembollerle konuşmanın bir şeklidir. Doğulu yazarların sözünü ettiği bu türden en ustaca mesajlar, incelik ve övünmede birbirini aşmaya çalışan İskender ile Hint Kralı Porus arasında geçenlerdir. İskender önündeki bir çuvaldan yere saçılan mısırları toplaması için bir horoz salınca ikili arasındaki görüşme sonlanmıştı. Bununla ev sahibi Hintlilerin mısır taneleri kadar çok, Yunanların dövüş av horozları kadar cesur olmalarına rağmen onları anında yutacakları mesajını verdiler. Horozla verilen imanın bir benzeri de İskender'in Darius'a gönderdi altın yumurtadır. İskender'in

[13] Muhammed Nisavi, Celaleddin Mankberni'nin Biyografisi.

bununla altın yumurtlayan tavuğun öldüğünü açıklamak istediği iddia edilmiştir. Bunlar ve benzeri hiyeroglif elçilikler, kendilerinden esirgenen isteklerini kendileri yerine getirmeye karar veren İsmailiyeliler örneğinde olduğu kadar, Darius ile İskender arasındaki kavgayı çözmede etkili olmadı.

Sultan Mankberni, Kendca[14]'da ikamet ederken Emir Orhun surları olmayan şehirde üç Haşhaşinin saldırısına saldırıya uğradı ve olay yerinde öldü. Olaydan sonra Haşhaşiler ellerinde kanlı hançerleriyle şehre girdiler ve Büyük Üstat Alaaddin'in adını haykırdılar. İşledikleri cinayetin üzerinden efendilerinin gücünü ve egemenliğini kendilerine yakışan şekilde kan ve kınından çıkan hançerlerle ilan ettiler. Krallığın soylularından olan Başvezir Şerifülmülk'ün konağına gittiler. Onu orada bulamayınca *-padişahın yanındaydı-* ziyaretlerinin bir nişanesi olarak hizmetçilerinden birini yaraladılar. Şehrin sokaklarında koşturup Haşhaşi olduklarını duyurdular ki bu sıfatla Başvezir'in konağında kartvizit yerine hançer yaraları bırakmışlardı. Ancak küstahlıkları bu kez cezasız kalmadı. Halk bir araya toplandı ve onları taş yağmuruna tuttu[15].

Bu arada, Alamut'tan padişahın sarayına doğru elçi olarak yola çıkan İsmailiye elçisi Bedreddin Ahmed, Barlekan'a ulaşınca bu olaydan haberdar oldu. Yolculuğa devam etmek ya da geri dönmek için Başvezir Şerifülmülk'e haber gönderdi. Elçi olarak kabul edilip edilmeyeceğini sordu. Haşhaşilerin atılgan yapısını bilen ve Orhun'un akıbetinin kendi başına da gelmesinden korkan Başvezir,

---

14 Miladi 1226; Hicri 624.

15 Muhammed Nisavi'nin Sultan Mankberni Biyografisi ve Hasan Bin İbrahim, her ikisi de Quatremère'in Notice Historique sur les Ismaéliens, cilt. IV. Mines de l'Orient.

ona güvence verdi. Elçi Bedrettin Ahmet saraya vardığında isteklerinin karşılanması için tüm enerjisini kullanarak Başvezir'den, İsmailiye topraklarındaki yıkımının durdurulmasını ve Damaghan Kalesi'nin devredilmesini istedi. Başvezir yıkımın durdurulacağının sözünü verdi. Damaghan Kalesi, yıllık otuz bin altın gibi ciddi bir kira bedeliyle İsmailiyelilere bırakıldı. Sultan, Azerbaycan yolculuğuna çıktı ve elçi, Başvezir'in konuğu olarak kaldı.

Büyük bir şölende, şarap kafaları çoktan iyi etmişti. Elçi, ev sahibine; sultanın yakın adamları, muhafızları, komutanları ve uşakları arasında birkaç İsmailiye'nin olduğunu söyledi. Bu tehlikeli meçhullerle tanışmak isteyen Başvezir, elçiden bunları çağırmasını rica etti ve kendisine bir zarar gelmeyeceğine dair bir söz olarak mendilini ona verdi. Kılık değiştiren en gizli mabeynlerinden beşi Haşhaşiler olarak öne çıktı.

"Böyle bir günde, böyle bir saatte..." dedi içlerinden biri *-bir Hintli-* Başvezir'e. "Yakalanmayacak bir şekilde ve fark edilmeden seni öldürebilirdim. Eğer bunu yapmadıysam bu sadece efendimin buyruğu olmadığı içindir."

Başvezir korktu. Sarhoş olduğu için doğal olarak ürkekti. Daha fazla sarhoş olunca kıyafetini çıkardı. Kendini gömleğiyle beş katilin ayaklarına attı. Beş candan, kendi canını bağışlamalarını istedi. Sultan Mankberni'den daha çok Büyük Üstat Alaaddin'in sadık bir kölesi olacağının sözünü verdi.

Padişah, Başvezir'inin korkak alçaklığını duyunca beş İsmailiye'yi diri diri yakması için ona kızgın bir mesaj gönderdi. Şerifülmülk bu emrin yerine getirilmesini istemedi ama emre mecburen itaat etti. Beş Haşhaşi'yi, efendileri Alaaddin'in kurbanı olmaktan mutlu olduklarını

düşündükleri alevlere attırdı. Padişah'ın yakın maiyetine göz kulak olmak, herhangi bir saray memurundan daha fazla görevi olan iç oğlanların başkomutanı Kemaleddin, Haşhaşileri iç oğlanlığa kabul ettiği için ölüme mahkûm edildi. Sultan daha sonra Irak'a gitti ve Başvezir, Azerbaycan eyaletinde kaldı. Bu olayı anlatan Ebulfatih Nisavi de onunla birlikteydi. Berde'de kaldıkları sırada Alamut'tan Büyük Üstat'ın elçisi olarak Selahaddin adında biri geldi. Başvezir'in huzuruna kabul edildiğinde şunları söyledi. "Beş İsmailiye'yi alevlere kurban ettin. Bunun karşılığında fidye olarak ya hayatını ya da her yaktırdığın zavallı adam için on bin altın ödeyeceksin."

Mesaj karşısında şaşkına dönen Başvezir, elçiye seçkin bir şekilde davrandı ve sonra sekreteri Ebulfatih Nisavi'ye, İsmailiyelilerin padişahın hazinesine ödeyecekleri *-Damaghan Kalesi için-* otuz bin dukanın kaldırılmasına ek olarak toplam on bin duka ödemeyi taahhüt eden usulüne uygun bir senet hazırlamasını emretti. Emirler ve vezirler, Haşhaşilerin sürekli göğüslerine doğrultulan hançerlerinden çok pahalı yaşam süreleri satın aldılar.

Alaaddin'in ruhani ve dünyevi meselelerde, siyaset ve bilim konularında tavsiye aldığı Şeyh Cemaleddin ve gök bilimci Nasreddin onun hastalıklı beynine ve akıl bozukluğuna çare bulamadılar. Alaaddin kendisine yetenekli bir hekim göndermesi için Farsistan Beyi Atabey Musa Fahreddin Ebubekir'e elçiler gönderdi. Dönemin bütün beylerini İsmailiyelilerin isteklerini yerine getirmeye meylettiren hançerin doğal korkusu Ebubekir'de de vardı ve bu yüzden onları memnun etmeye çalışırdı[16]. Ebu Bekir, kuramsal ilminin yanında pratik becerisiyle de öne çıkan ve

---

[16] Vasıf.

ilk seçkin hekimlerden olan Ziyaeddinülgarsuni'nin oğlu İmam Bahaddin'i Alaaddin'in hastalığıyla ilgilenmesi için görevlendirdi. İmam Bahaddin tecrübelerini Alaaddin'in hastalığına şifa bulmak için kullandı. Alaaddin kendini biraz toparlasa bile İmam Bahaddin geri dönmek için ondan asla izin alamazdı. Lakin hekimin geri dönmesine izin veren hastanın ölümü değil nekahet dönemiydi. Alaaddin kan kaybından değil mezhebin olağan reçetesi olan suikasttan öldü.

Hırs ve zaman akıp gitmesine rağmen süper gücü elde edememe ya da o güce hiç kavuşamama korkusu, önceki benzerlerinde olduğu gibi bu cinayetin de nedeniydi. Alaaddin'in birkaç oğlu vardı. Alaaddin en büyük oğlu olan Rükneddin'i henüz çocukken halefi ilan etti. Çocuk yıllar içinde büyüdükçe onun verdiği buyruklar ile babasının verdiği buyruklar arasında hiçbir fark gözetmeyen İsmailiyeliler onu üstleri olarak onurlandırıldı. Bu erken itaatten rahatsız olan Alaaddin, halifelik hakkını başka bir oğluna devrettiğini ilan etti[17] ama İsmailiyeliler, mezheplerinin değişmez sözüne *-motto-* uygun olarak ilk beyanın her zaman doğru olduğuna inanırlardı. Bu yüzden en büyük oğul Rükneddin'in halifelik hakkının sona erdiğine dair beyanı önemsemediler. Okuyucularımız Mısır Halifesi Müstansır'ın tarihinden söz eden ikinci bölümde adı geçen benzer bir örneği hatırlayacaktır. Müstansır önce oğlu Nisar'ı halefi olarak ilan etmiş, daha sonra küçük oğlu Mustali Emirülcüyüş tarafından halefliğin kendisine verilmesi için zorlanmıştı. Nisar'ın ya da Mustali'nin tarafını benimseyen İsmailiyeliler arasındaki ilk derin çatlak buradan doğmuştu.

O dönemde Mısır'da bulunan Haşhaşilerin kurucusu

---

[17] Miladi 1255; Hicri 653.

Hasan Sabbah, Nisar'ı desteklediği için ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. İsmailiyelilerin *-kurucularının ruhuna göre-* ilk beyan lehine karar veren ön yargıları çok daha doğaldı. Babası tarafından tehdit edilen hayatından endişe eden Rükneddin, saltanattan çekilmeye ve kendisini iktidara çağıracak anı korunaklı bir kalede beklemeye karar verdi.

Aynı yıl gerçekleşen bir olay, Alaaddin'in soylularının birçoğundan şüphe duymasına ve kişisel güvenliğini artırmasına yol açtı. Onlar çok yaltaklanan iltifatların maskesi altında gerçek korkularını gizlediler ve kendi hayatlarını güvence altına almak için Rükneddin ile Alaaddin'in hayatına karşı komplo kurdular. İsmailiye olmayan ancak Müslüman olan ve Alaaddin ile utanç verici bir bağ kurarak inancını lekeleyen *Masenderan*'lı Hasan'ı katil olarak seçtiler. O, Alaaddin'in doğal olmayan şehvetinin aracı olduğu için doğal olmayan ölümünün de aracı oldu. Alaaddin kendini oyalamak için koyun ağılının yanına ahşap bir ev yaptırmıştı. Onun orada her zamanki gibi koyunları ile çobanları arasında sarhoş hâlde yatmasını fırsat bildiler. O uykudayken Rükneddin'in emriyle *Masenderan*'lı Hasan, onu okla boynundan vurdu. Katil beklediği ödülü aldı. Kendisi ve çocukları öldürüldü. Cesetleri yakıldı. Cinayeti planlayana, vicdan azabıyla olmasa da annesinin beddualarıyla Tanrı'nın intikamı kendisine ulaşıncaya kadar işkence yapıldı.

Babası en yakın akrabası tarafından zehirlenen Alaaddin, oğlunun kullandığı bir katil tarafından öldürüldü. Baba katlinin dehşeti baba katilinin intikamını aldı. Doğu tarihçileri tarafından çok sık tekrarlanan ve bu bölümün başlangıcında bizim tarafımızdan da dillendirilen oldu.

"Baba katili, baba katilini doğurur." - Sanki Tanrı, cezanın dehşetiyle suçun vahşetini ilan edecekmiş gibi... Sanki doğal olmayan bir oğul, doğal olmayan bir oğulun tek uygun celladıymış gibi... Korkunç olanın intikamını yalnızca korkunç alabilirmiş gibi...

Hanedanların tarihlerini lekeleyen ikili baba katilinden, ikincisi olan katille örgüt ve terörün sonu gelir. Öyle olmasa uzun bir dehşet zinciri ve bir dizi baba cinayeti, insanlığa ve en kutsal duygulara olan inancımızı bitirir. Sadece vahşet üzerine vahşet yığan suikastçıların tarihi, cehenneme bile rahmet okutur. Yakın akrabalar tarafından art arda işlenen dört cinayet görüyoruz. Yakın akrabalar cezayı kesiyor ve korkunç bir şekilde intikam alınıyordu. Aydınlatıcı Hasan'dan mezhebinin çöküşüne kadar büyük üstatların kanı adım adım, son adıma kadar aktı. İkisi oğullarının, ikisi en yakın akrabalarının ellerinde öldü: Zehir ve hançer, örgütün birçokları için açtığı mezarı hazırladı.

Hasan, kayınbiraderi ve hain oğlu Muhammed'in hançeriyle yere yığıldı. Muhammed, canına kastetmek istediği oğlu Celaleddin'in zehriyle tanıştı. En yakın akrabaların elindeki zehir katillerden öç aldı. Celaleddin oğlu Alaeddin, zehrin karıştırıcısını öldürtmüş ve kendi oğlunun emriyle kendisi de öldürülmüştü. Eski Pers krallarının kraliyet nişanı olan Cemşid'in yakut kadehinin ve Rüstem'in parıldayan kılıcının statüsü, zehirli kupa ve cilalı hançer kullanan Haşhaşilere geçti. Büyük üstatlar, hançerleri kendilerine yönelmeden düşmanlarının kalplerine yönelttiler. Kendini ölüme adayan fedaileri adi katillerdi. Cehennem, baba katli ayrıcalığını büyük üstatlara ayırdı.

VI. BÖLÜM

Suikastçıların Son Büyük Üstadı Rükneddin Hür Şah'ın Saltanatı

Katiller örgütünün uzun zaman önce insanlık ölçüsünü aşan suçları, sonunda, cezalandırıcı intikamı kızdıracak noktaya geldi. Yüz yetmiş yıllık bir hükümranlıktan sonra yıkım fırtınası, katillerin üzerinde müthiş bir öfkeyle patladı. Uzaklarda gümbürdeyen Cengiz Han'ın fetih gücü, zararsız bir şekilde başlarının üzerinden geçmişti ama üçüncü halef Mengü Han'ın estirdiği Moğol kasırgası, Doğu dünyasını kasıp kavurdu. Yakıp yıkarak ilerledi. Halife ve diğer hanedanlarla birlikte Haşhaşilerin hanedanlarını da silip süpürdü. Hicri[18] 582 yılında, bir asır önce balık burcunda olduğu gibi yedi gezegen terazi burcunda buluştuğunda[19] gök bilimciler önce tufan, sonra kasırga ve depremlerle dünyanın sonunun geleceğini ilan ettiler. Bütün Asya bu korkulu bekleyişle titriyordu. İlkinde, dağdan taşan bir sel, kehaneti allak bullak etmemek için birkaç yolcuyu boğdu. Ama ikincisinde, o belirlenen gecede o kadar az rüzgâr vardı ki ışıklar açık havada, minarelerin tepesinde, sönmeden özgürce yandı. Yine de her iki dönemde de siyasi devrimler, gezegenlerin buluşmasını fiziksel değişimlerin göstergesi olarak yorumlayan gök bilimcilerin tahminlerinin yardımına geldi.

[18] Miladi 1186.
[19] Takvimü't Tevarih, 489 ve 582. Miladi 1095.

Hicri beşinci yüzyılın sonunda Haşhaşi tufanı tüm Asya'yı kanla boyadı. Altıncının sonunda, Cengiz Han bir kasırga gibi esti ve bütün dünya Moğolların toynaklarının altında sallandı. Ardından fırtınanın öfkesi tüm Asya'ya yayıldı ve depremin sarsıntıları yıkımlarını Avrupa'ya kadar taşıdı. Mengü döneminde Çin ve İran'ın fethi, kardeşleri Kubilay ve Hülagû tarafından tamamlandı. Hülagû'nun baskın gücü, Haşhaşilerin kalelerini harabeye çevirdi. Halifenin tahtını yerle bir etti. Onun için onun bu İran seferi en özel ilgiyi hak ediyor.

İran topraklarına giren Mengü Han'ın komutanı Tanju Noyan, Haşhaşilerin zulmünden şikâyet eden Bağdat Halifesi'nin elçilerini hükümdarına göndererek aşağılık mezhebin kökünün kazınmasını rica etti. Han'ın sarayına giden halk, insanlığa karşı işlenen suçlardan şikâyet etti. Aralarında Haşhaşilerin hançerlerinden korktuğu için zırh giyen Kazvin Yargıcı da vardı. O da halkın söyledikleri-ni doğruladı. Mengü hemen bir ordu topladı ve kardeşi Hülagû'nun komutasına verdi ve ona ayrılırken şu sözlerle hitap etti. "Seni çok sayıda süvari ve güçlü bir ordu ile Turan'dan İran'a, büyük prenslerin topraklarına gönderiyorum. Önemli konularda ve dahi önemsiz şeylerde Cengiz Han'ın kanunlarına ve emirlerine uymak ve Amuderya'dan -*Oxus*- Nil'e kadar olan bütün ülkeleri ele geçirmek senin görevindir. İtaat edenleri ve boyun eğenleri, iyilikle ve ödülle çevrende topla ama direnenleri ve isyankârları eşleri ve çocuklarıyla birlikte aşağıla ve acı çektirerek ez. Haşhaşilerle işin bittiğinde Irak'ın fethine başla. Eğer Bağdat Halifesi sana hizmet etmek isterse ona zarar verme ama reddederse ölenlerin kaderini paylaşmasına izin

ver[1]." - Bunun üzerine Hülagû, Karakurum'dan karargâha giderek kuvvetlerini düzene soktu ve binlerce Çinli yanıcı madde yapımcısı aileyle ordusunu takviye etti. Çinliler, Haçlı seferlerinden beri Avrupa'nın Yunan ateşi adı altında bildiği alevli nafta toplarını ve sıkıştırma düzeneklerini yaptılar ama çok daha önce Araplar ve Çinliler tarafından bunlar barutla kullanılıyordu[2]. Hülagû, ramazan[3] ayında karargâhını yerinden kaldırdı ve ilerlerken sürekli takviye alarak önce Semerkant'ta ve ardından Kaş'ta bir ay boyunca durdu.

Horasan'dan Şemseddin Kurt ve Emir Argun, saygılarını sunmak için yanına geldiler ve oradan çevre ülkelerin prenslerine şu mesajla elçiler gönderdiler. "Han'ın emriyle Haşhaşileri yok etmek için onlara karşı ilerliyorum. Eğer bu girişimde beni desteklerseniz zahmetiniz mükâfatlandırılacak, ülkeniz korunacaktır. Ama destekten kaçınırsanız bu işi bitirdikten sonra size karşı ilerleyeceğim. Bunu bilesiniz diye sizi önceden bilgilendiriyorum." - Onun muzaffer sancağının yaklaştığı haberi diğer ülkelere yayılır yayılmaz Rumlardan, Fars Selçuklu Prensi Sultan Rükneddin'den, Irak, Azerbaycan, Kürdistan ve Şirvan'ın hükümdarı Atabey'den; efendilerinin saygılarını sunmak için elçiler geldi.

Zilhicce ayının başında, hicretin 553. yılında Hülagû, Amuderya'yı geçici bir köprüden geçmiş ve bu tarafta aslan avı yaparak kendini eğlendirmişti. Burada kışa teslim oldu. Soğuk o kadar şiddetliydi ki atlarının çoğu telef oldu. Argun Han bahar görününceye kadar karargâhında beklemek zorunda kaldı. Argun Han'ın siyasi işleri; oğlu Giray,

---

1 Mirhand, Beşinci Bölüm, Moğolların Tarihi.
2 Bkz. Mines de l'Orient, bölüm I. s. 248.
3 Miladi 1253; Hicri 651.

Ahmed Bitegi ve ünlü Cihan Kuşa *-Dünyanın Fatihi-* adlı tarihî eserin yazarı Başvezir Hoca Alaaddin Atamülk tarafından yürütüldü. Hülagû, Şirgan'dan Havaf'a doğru harekete geçti. İlerlerken açıkça saldırıya uğradı. Komutanı Kayı Kanyan'ı Kuhistan'ı fethetmesi için gönderdi. Kendisi, İran'ın en büyük şairi, gök bilimcisi ve veziri Firdevsi, Nasreddin ve Nizamülmülk doğduğu ve de İmam Ali Bin Musa Rıza'nın ünlü mezar yerinin bulunduğu Tus şehrine gitti. Karargâhını Argun Aka'nın yeni düzenlenmiş bahçesine kurdu. Oradan Mansuriye'ye gitti. Burada Argun'un eşleri ve yardımcısı Esaddin Tahir ona görkemli bir ziyafet verdi. Daha sonra Prens Şemseddin Kurt'u, Rükneddin'in Sertaht'taki Valisi Nasreddin Muhteşem'e elçi olarak gönderdi. Yaşlı olmasına rağmen kendi adını taşıyan bir gök bilimcinin ilk destekçisi Nasreddin, kendisi adını verdiği etik çalışmayla adını ölümsüzleştirdi.

Hülagû, Cünüşan'a vardığında, daha önce Moğollar tarafından tahrip edilen yerin, devlet bütçesiyle yeniden inşa edilmesini emretti. Daha sonra Hirkan'a döndü ve Alamut'un efendisi Rükneddin Hür Şah'a başka bir elçi gönderdi ve onu itaat ve teslim olmaya çağırdı. Rükneddin tahta henüz çıkmıştı ve hâlâ babasının kanını tüttürüyordu. Siyaseten nasıl davranması gerektiği konusunda veziri, büyük gök bilimci *Tus*'lu Nasreddin'in hain tavsiyesine uydu. Nasreddin, Halife Müstasim'e bir eser sunmuştu. Lakin kazancı onur ve ödül yerine hor görülme ve hakaret oldu. Halife'nin veziri Alkami, Nasreddin'i kıskanıyordu. Eserin takdim yazısında, "Allah'ın Yeryüzündeki Vekili" unvanının eksik olduğu söyleyerek çalışmaya itiraz etti. Bundan etkilenip eserin kötü yazıldığını düşünen Halife,

kitabı Dicle[4] Irmağı'na attırdı.

Hakarete uğrayan bilgin o andan itibaren Vezir'den ve Halife'den intikam almaya yemin etti ve Alamut'a kaçtı. Burada Büyük Üstat hâlâ elinin altında birden fazla vezirin ve bir halifenin can verdiği hançeri tutuyordu. Ancak Büyük Üstat, Nasreddin'in intikamıyla yeterince ilgilenmediği veya hızlı harekete geçmediği için Hülagû'nun yaklaşması, mezhebin dikkatini halifeden uzaklaştırarak kendi savunmasını düşünmeye yöneltti. Her ne olursa olsun İsmailiyelilerin kalesinin sonunda Moğolların ordusuna yenik düşeceğini bilen Nasreddin hemen planını ve tasarılarını değiştirdi. İlk etapta efendisi Büyük Üstat'ı ve Haşhaşilerin kalelerini ilerleyen galiplere teslim etmeye karar verdi. İhanet yoluyla nihai intikamının araçlarını güvence altına aldı. Mezhebin ve Halife'nin tahtının yıkılmasının yolunu açtı. Böylece intikam beklentisini büyüttü ve düşmanlarının düşüşündeki sevincini daha geniş bir daireye yerleştirdi. Vezir ve Halife ancak Haşhaşilerin hançerlerinin altında kan kaybederdi. Bununla birlikte Moğolların korkutan ünü, başkenti yakıp yıkmakla ve halifeliği tamamen yok etmekle tehdit ediyordu. İntikam için suikastçıları kurban edebilecek o akılda yok etme şehveti de büyük olmalıydı. Çünkü onlar amaçları için hançerlerini çok yavaş kınından çıkardılar.

Rükneddin Hür Şah, Nasreddin'in önerisi üzerine Hülagû'nun komutanı olan ve Hamedan'a ulaşan Baysur Nubin'e bir boyun eğme elçisi gönderdi ve herkesle barış içinde yaşama arzusunu dile getirdi. Baysur Nubin, Hülagû çok uzakta olmadığı için Rükneddin'in onunla şahsen

---

4 Ali Efendi'nin Tarihî Yazıları. Viyana'daki İmparatorluk Kütüphanesi, No. 125.

görüşmesi için elinden gelen her şeyi yapacağını söyledi. Birkaç mesajdan sonra Rükneddin'in, kardeşi Şahin Şah'ı Baysur'un karargâhındaki Hülagû'ya göndermesine karar verildi. Şahin Şah, Baysur'la buluştu. Baysur, Hülagû'ya giderken kendisine refakat etmesi için oğlunu yanına verdi. Ancak kendisi, hicretin 654. yılında, Cemaziyelevvel ayının onunda hanının emriyle ordusuyla Alamut şehrine girdi[5]. Haşhaşiler ve mezhebin askerleri, Moğollara karşı Alamut yakınlarındaki bir tepeyi ölümüne savundular. Tepe kayalıktı ve insan kaynıyordu. Tepeyi almaktan vazgeçmek zorunda kalan Moğollar, İsmailiyelilerin evlerini yaktı ve tarlaları yakıp kül etti. Bu olay Alamut yakınlarında olurken ve Şahin Şah, Hülagû'nun karargâhına vardıktan sonra Hülagû, Rükneddin'e şu emri veren bir elçi gönderdi. "Rükneddin, kardeşini bize gönderdiğin için babanın ve yandaşlarının suçunu bağışlıyoruz. Kısa saltanatın sırasında henüz hiçbir suç işlemediğin kanıtlandığından kalelerini yıkacak ve barınmamız için hazır hâle getireceksin."

Aynı zamanda Baysur, Rudbar eyaletinin yıkımını askıya alma emri aldı. Bu emrin gelmesinden sonra Rükneddin, Alamut'un bazı siperlerini yıktırdı ve Baysur birliklerini Rudbar'dan geri çekti. Rükneddin'in emriyle, mezhebin en saygınlarından biri olan Sadreddin Sungi, Hülagû'nun bir adamıyla birlikte onun karargâhına giderek saygın bir üslupla Haşhaşilerin prensinin kalelerini yıkmaya başladığını, yıkımın devam ettiğini, bununla birlikte işgalden korktuğu için bir yıllık süre talep ettiğini ve bu sürenin bitiminden sonra kendisinin saraya çıkacağını söyledi. Hülagû, İsmailiye elçisi Sadreddin'i subaylarından biriyle birlikte geri gönderdi ve Büyük Üstat'a şunları

5 Miladi 1256.

yazdı. "Rükneddin, teslimiyetin samimiyse imparatorluk karargâhına gel ve ülkenin yönetimini bu mektubu getiren komutana devret."

Kıt zekâsı ve Nasreddin'in hain tavsiyesiyle yanıltılan Rükneddin, bu emre itaati geciktirdi. Vezir Şemseddin Keylaki ile kuzeni Seyfeddin Sultan Melik Bin Kia Mansur'u yine elçilerle birlikte Hülagû'ya gönderdi. Aynı zamanda Kuhistan ve Kirkuh valilerine ve komutanlarına, Moğol karargâhına hızla gitmelerini ve saygılarını sunmalarını emretti.

Hülagû, Haşhaşilerin eteklerine yerleştiği Demavend Dağı'na varır varmaz Vezir Şemseddin Keylaki'yi, Kirkuh Kalesi'nin komutanını Rükneddin'in emri uyarınca karargâha getirmesi için Kirkuh'a gönderdi. Vezire ve Rükneddin'in kuzenine karargâha kadar eşlik eden elçilerden biri, aynı görevle Kuhistan'a yollandı. İkincisi, Hülagû'nun elçisiyle birlikte, Rükneddin'in ikametgâhını kurduğu Meymundis Kalesi'ne gitti ve ona; dünyanın hükümdarının Demavend'e kadar ilerlediğini, artık gecikmeye tahammülü kalmadığını ama birkaç gün süre isterse oğlunu gönderebileceğini söyledi. Elçiler ramazan ayının başında Meymundis'e geldiler. Hülagû'nun zaferini ilan etmek üzere olduğunun istihbaratını verdi ve emirlerini ilettiler. Bu haber üzerine Rükneddin ve halkı aptalca bir şaşkınlığa ve çaresiz bir korkuya kapıldı. Elçiye oğlunu göndermeye hazır olduğunu söyledi ancak daha sonra eşlerinin ve dar görüşlü danışmanlarının ikna edilmesiyle elçiye oğlunun yerine geçirdiği aynı yaşta olan bir kölenin çocuğunu teslim etti ve Hülagû'dan hâlâ karargâhında tutulan kardeşi Şahin Şah'ın geri dönmesine izin vermesini istedi. Zaten Rudbar sınırlarında bulunan Hülagû, sahtekârlığın mas-

kesini kolayca düşürdü ve anlamamış gibi davranarak iki gün sonra imparatorun, çocuk çok küçük olduğu için alıkoyamayacağı bilgisiyle çocuğu geri gönderdi. Şayet varsa çocuğun ağabeyinin karargâha gönderilmesi hâlinde Şahin Şah'ın dönmesine izin verileceğini iletti.

Bu arada, Kirkuh Valisi kampa gelince Hülagû, Rükneddin'in kardeşi Şahin Şah'ın karargâhtan ayrılmasına izin verdi ve onu şu sözlerle gönderdi. "Kardeşine söyle, Meymundis Kalesi'ni yıksın ve yanıma gelsin. Gelmezse neler olacağını sadece yüce Tanrı bilir." - Bu görüşmeler sırasında Tavagi ya da Moğollara asker toplayanlar, o kadar çok sayıda asker topladılar ki tepe ve vadi insanla dolup taştı. Şevval ayının yedinci günü Hülagû, Meymundis Kalesi'nin kuşatmasını bizzat üstlendi ve ayın yirmi beşinde çatışma başladı.

Nasreddin tarafından yanlış yönlendirilen, daha doğrusu, ihanete uğrayan Rükneddin, en sonunda diğer kardeşi İran Şah'ı, oğlu Kia Şah ve Vezir Nasreddin ile birlikte geri çekilmelerine izin verilmesi için karargâha gönderdi. Onlara pahalı armağanlar taşıyan mezhebin en seçkin üyeleri eşlik etti. Nasreddin, Büyük Üstat adına konuşmak ve kalenin dayanma gücünü müzakere masasına koymak yerine Hülagû'ya İsmailiye kalelerinin kendisine sorun çıkarmayacağını, onların çöküşünü yıldızların açıkça bildirdiğini ve güneşin bu çöküşü hızlandıracağını söyledi. Daha sonra, dokunulmadan geri çekilmek şartıyla ve zilhicce ayının birinde Rükneddin, vezirleri ve yetkilileri ile yerin teslimi konusunda anlaşmaya varıldı. Rükneddin, Meymundis Kalesi'ni boşalttı ve Hülagû'nun karargâhına girdi. Yanında getirdiği altın ve armağanlar askerler arasında paylaştırıldı. Hülagû, Rükneddin'in gençliğine ve

toyluğuna acıdı. Atalarının tahtında ancak bir yıldan fazla oturmuştu. Ona güzel ve övücü sözler etti. Onu misafir olarak ağırladı. Lakin hain Nasreddin'i veziri olarak atadı. Kaleyi ve Büyük Üstat'ı Han'ın eline bırakan ve Haşhaşi iktidarının köküne baltayı vuran küstah, bu olay üzerine bir kronograf *-süreyazar ya da zaman kaydedici-* yazacak kadar ileri gitti. İhanetini ve intikamını ölümsüzleştirdi. Bu olayın tarihini iki dörtlükle kaydetti[6].

Hülagû'nun karargâhında Rükneddin bir Tatar muhafızın gözetimine verildi. Han'ın memurları, Haşhaşilerin yerleştiği kaleleri yıkmak için Büyük Üstat'ın vekillerine Rudbar bölgesine kadar eşlik etti. Diğerleri ise Suriye ve Kuhistan'ın iki büyük öncüsüne, mezhebe ait kalelerin komutanlarını, kaleleri Büyük Üstat adına Hülagû'ya teslim etmeye davet etmesi için gönderildi. Bu kalelerin sayısı yüzden fazlaydı. Kuhistan, Irak ve Suriye'nin dağlık kısımlarını taçlandıran bu kaleler, Hazar kıyılarından Akdeniz kıyılarına kadar uzanan Haşhaşilerin gücünün kuşağını oluşturuyordu. Bu kalelerde hançer, egemenliğin simgesiydi. Rudbar'da hepsi iyi tahkim edilmiş ve hazinelerle dolu kırktan fazla kale yerle bir oldu. En güçlü üç komutan, Hülagû'nun çağrısına ve Rükneddin'in emirlerine itaat etmeyi reddetti: Lamsir, Kirkuh ve Büyük Üstat'ın başkenti Alamut kalelerinin komutanları... Bu komutanlar kaleleri teslim etmek için Han'ın gelmesini beklediklerini söylediler. Hülagû, Alamut topraklarına girdi ve birkaç gün sonra Alamut Kalesi'nin karşısına çıktı. Esir Büyük

[6] Besal areb sheshsad u panchah u chehar shud
Yek shumbah awal meh Silkide bamdad.
Altı yüz elli dördüncü yılıydı,
Pazar gününün erken saatleriydi, zilhicceyenin ilk günüydü.
Mirhand

Üstat'ı surların eteğine, kale sakinlerini vaat ve tehditlerle teslim olmaları için ikna etmeye gönderdi. Rükneddin öneriyi kabul etti ancak kalenin yöneticileri boyun eğmeyi reddetti. Hülagû, Alamut'un önünde bir abluka kuvveti bıraktı ve Lamsir'e yürüdü. Kale sakinleri onu karşılamak ve bağlılıklarını sunmak için dışarıya çıktı. Kararlılıkları bu boyun eğmeyle sarsılan Alamutlular, Rükneddin'e bir elçi gönderdiler ve lehlerine aracılık etmesi için öfkeli Han'a yalvarmasını istediler.

Rükneddin'in araya girmesiyle Hülagû, kale komutanının karargâha güven içinde gelmesine izin verdi. Sakinler paralarını ve mallarını çıkarmak için üç gün talep ettiler ve bu talep uygun görüldü. Üçüncü gün kale yağmalanmaya terk edildi. Alamut ya da ulaşılmaz yüksekliğinden ötürü Kartal Yuvası denilen kale, boynu yere uzanmış ve diz çökmüş bir aslanı andıran bir kayanın üzerinde yatıyordu. Bir kaya kadar sağlam duvarlar aslana benzeyen kayanın üzerinde dimdik yükseliyordu. Duvarlar kale içindeki askerî gücün kendini savunması için tonoz *-engel-* görevi yapıyordu. Oyulan kaya; bal, şarap ve tahıl saklamak için mahzen ve kiler olarak kullanılıyordu. Bunlar Hasan Sabbah zamanında çoğunlukla dolu olurdu. Yer seçimi ve özen o kadar mükemmeldi ki ne buğday küflendi ne de şarap ekşidi. Bu durum, İsmailiyeliler tarafından kurucularının bir mucizesi olarak kabul edildi. Yöre kültürü hakkında bilgileri olmayan Moğollar yer altındaki odalarda ve mahzenlerde hazine ararken bal ve şarabın içine düştüler.

Haşhaşilerin orduları dağıldı. Kaleleri yıkıldı. Hançerleri kırıldı. Hülagû aynı yılın Zilhicce ayında çocuklarını bıraktığı Hamedan'a döndü. Ona eşlik eden Rükneddin'e ya acındığı ya da küçümsendiği için nazik davrandı. Rük-

neddin atalarının kanının özelliklerinden uzaklaşan ve sıradan bir suikastçının erdemlerine bile sahip olmayan yozlaşmış biriydi. Cesaretli olma, ölümü hiçe sayma, hükmetme ve devleti idare etme sanatı üstatlarınkinin yanından bile geçemezdi. Zaten o, Hülagû'nun eline düşmeden önce de ahlaken bir köleydi. Uğraşlarının adiliği o zaman da aynı karakterde kendini gösteriyordu. En düşük sosyal sınıftan bir Moğol kızına âşık oldu. Kızı köle olarak yanına almak istedi. Onu halkın gözünden düşürmek isteyen Hülagû, bu fırsatı kaçırmadı ve resmî olarak evlenmelerini emretti. Evlilik töreninin tamamlanmasından sonra Rükneddin, Büyük Han Mengü'ye gönderilmek üzere ihsanda bulundu. Hülagû, Rükneddin'in kendi yıkımını istediği bu anlamsız istek karşısında şaşırdı. Bununla birlikte, bunu engellemeye gerek duymadığından ona gerekli izni verdi ve bir Moğol askerî birliğini koruma olarak yanına verdi. Rükneddin, Haşhaşilerin Moğollara karşı hâlâ direnen son kalesi Kirkuh garnizonunu teslim olmaya ikna edeceğine söz verdiği için hicretin[7] 655. yılında Rebiyülevvel ayının birinci günü Hülagû'nun Hamedan'daki kampından ayrıldı. Kirkuh'u geçerken halka açık bir mesaj göndererek teslim olmalarını istedi. Ancak gizlice onlara dayanmalarını ve kaleyi kimseye teslim etmemelerini söyledi.

Örgütün yıkılmasına yol açtığı bu aptalca ve çelişkili politikayla kendi sonunu hazırladı. Han'ın başkenti Karakurum'a vardığında Han onu kabul etmeden ona şu mesajı gönderdi. "Eğer boyun eğiyorsan neden Kirkuh Kalesi'ni teslim etmedin? Geri dön ve henüz boyun eğmeyen kaleleri yık. O zaman emperyal varlığımız içinde yer alma onurunu paylaşabilirsin." - Rükneddin ve koruması dönüşte

---

[7] Miladi 1257.

Amuderya'ya *-Oxus-* ulaştıklarında koruma, içecek alma bahanesiyle onu atından indirdi ve kılıcıyla delik deşik etti.

Mengü, bir süre önce, Hülagû'ya tüm İsmailiyelileri yok etmesi ve annelerinin göğsündeki bebekleri bile bağışlamaması emrini vermişti. Rükneddin'in ayrılmasından hemen sonra başlatılacak kanlı görev, Kirkuh ve Haşhaşîlerin Kuhistan ve Suriye'deki kalelerinin geri kalanı düşünceye kadar ertelendi. Hülagû, Rükneddin'in karılarını, çocuklarını, erkek ve kız kardeşlerini ve kölelerini ayrım gözetmeksizin öldürmesi için vezirlerinden birini Kazvin'e gönderdi. Rükneddin'in sadece iki akrabası, *-belli ki kadın-* bu iş için görevlendirilmiş insanların elinden sağ kurtuldu ama bu, merhamet için değil Prenses Bulgan Hatun'un özel intikamının kurbanı olmaları içindi. Prenses'in babası Çağatay, Haşhaşilerin hançerleriyle hayatını kaybetmişti. Horasan Valisi'ne de Kazvin Valisi'ne verilene benzer bir emir verildi. Vali esir İsmailiyelileri bir araya topladı ve bu on iki bin sefil yaratık yaş farkı gözetilmeden katledildi. Savaşçılar eyaletleri dolaştılar ve ölümcül cezayı yalvarışlara aldırmaksızın acımasızca infaz ettiler. Nerede İsmailiye öğretisinin bir müridini bulurlarsa onu diz çökmeye zorladılar ve kafasını kestiler. Torunlarından büyük üstatlığın soydan soya geçtiği Kia Busurgumid'in tüm soyu yok edildi. Cinayete adananlar artık örgütün intikamının değil öfkeli insanlığın kurbanlarıydı. Kılıç hançere karşıydı ve cellat katili yok etti. İki yüzyıl boyunca ekilen tohum artık hasat için olgunlaşmıştı. Haşhaşilerin hançerleriyle sürülen tarla Moğol kılıçlarıyla biçildi. Suç korkunçtu ama ceza da ondan geri kalmadı.

Suikastçıların Rudbar ve Kuhistan'daki kaleleri, Kain, Tun, Lamsir ve hatta başkent Alamut bile artık galiplerin

elindeydi. Mengü'ye giderken Rükneddin tarafından garnizonu boyun eğmemeye teşvik edilen Kirkuh tek başına Moğolların kuşatma kuvvetlerine üç yıl boyunca direndi. Bu kale, Mansurabad yakınlarındaki Damaghan bölgesinde çok yüksek bir dağın doruğundadır ve muhtemelen, üç yıllık kuşatmayı otuz yıllık kuşatmaya dönüştüren Ermeni tarihçi Haithon'un sözünü ettiği Tigado Kalesi de bu kaledir[8]. Bu kuşatma ile ilgili ayrıntılar, Masenderan tarihçisi Sahireddin[9] ve Hülagû Han'ın ezici gücüne saygı gösteren Ruyan prensleri, Bağdat'a sefere giderlerken Kirkuh'un kuşatılması emrini aldılar. O dönemde Mazanderan tahtında, Bavend ailesinden Şemsülmülk Erdeşir ile Ruyan'da Kavpare ailesinden Astandar ya da Dağ Prensi Şah Rakim oturuyorlardı. Akrabalık ve yakınlık, dostlukla birleşmişti. Ruyan Şehzadesi, kızını Masenderan Şahı ile evlendirmişti ve Hülagû Han her ikisine de Kirkuh kuşatmasının yönetimini dayatarak akıllı önlemlerle kendi adına büyük bir sonuç elde edeceğini umuyordu.

Baharın başlangıcında, dost şehzadelerin karargâhında bulunan şair Kütübi Ruyani, baharın şerefine Taberistan dilinde bir şiir okudu.

Güneş bir kez daha balık burcundan koç burcuna geçti.

Bahar çiçekli sancağını doğu rüzgârına doğru dalgalandırıyor.

Tarihçi Sahireddin'in eserine eklediği bu ayrımla Taberistan'da belirli bir dilin varlığını Avrupa'ya duyurmak-

---

8 Bengertus. Joachimus Camerarius, Arnoldus Lubecensis. Haithon Armenensis, Withof'un Meuchelmörderischen Reich kitabından alıntılanmıştır. Der Assassinen, s. 168 ve devamında Bengertus yanlışlıkla Tigado'yu Suriye'ye yerleştirmiştir.

9 Tarihi Masenderan. İmparatorluk Kütüphanesi, Viyana. 117.

tadır. Moğol kelimesi, Ouigour ve Persçe kelimelerin karışımından oluşur[10]. Yerli şairin ilhamı, iki prens üzerinde o kadar büyük bir etki yaptı ki Han'ın iznini beklemeden kuşatmayı kaldırdılar ve geri dönmenin neşesini kendi ovalarında yaşamak için eve döndüler. Bahar, kısa sürede tüm ağırlığını hissettikleri Hülagû Han'ın gazabından habersizdi. Kazan Bahadır, itaatsizliklerinden dolayı cezalandırmak için ordusuyla üstlerine gönderildi. Geri çekilerek damadına yanlış bir yol çizen Ruyan Prensi, suçu kendi üzerine alarak kendisinin ve yakınlarının mallarını yıkıma uğratmamak için büyük bir özveride bulundu. Kendi isteğiyle Moğollara karargâh yeri olarak gösterdiği kendinin de karargâh kurduğu Amul'a gitti. Han'ı yatıştırma şansına sahipti. Hem kendisi hem de Masenderan Şahı için itaatsizlikleri nedeniyle kaybedilen beylikleri geri aldı.

Taberistanlı şairin bahara yakarışının etkisi, her ne kadar zıt bir tarzda olsa da savaş ve edebiyat tarihinde Tyrtaeus'un Spartalıları savaşa teşvik ettiği ilahilerden daha az değildi. Yunan şairin ilahisi, Prusya ve Avusturya askerlerinin şarkılarında çok sevinçli seslerle söylendi. Lakin bu şarkılar, Pervigilium Veneris ve Bürger'i kendilerine örnek olan komutanların kuşatmayı kaldırmalarına yol açmadı. İki komutan tarafından kuşatmanın şiirin etkisiyle kaldırılması, kuşatmanın neden üç yıl sürdüğünü açıklıyor. Bu süre, otuz yıla kadar uzatılmasına *-Ermeni tarihçinin iddiası-* gerek olmaksızın fazlasıyla uzun bir süreydi. Suikastçıların kalelerinin en güçlüsü olan Alamut Kalesi, Hülagû'nun teslim ol çağrısından sonraki üçüncü günde teslim oldu.

Büyük Üstat'ın ikametgâhı ve mezhebin merkezi olan Alamut'un düşmesinden sonra bilgin vezir ve tarihçi Ata

---

10 Mines de l'Orient. cilt III.

Melik Cuveyni, Han'ın korumasına layık olabilecek eserlerin kurtarılması amacıyla Hülagû'dan mezhebin ünlü kütüphanesini ve arşivlerini araştırmak için izin istedi ve aldı. Kur'an'ı ve diğer bazı değerli kitapları bir kenara bırakarak İsmailiye öğretisini içeren ve onunla uyumlu olarak yazılan tüm felsefi ve şüpheci eserlerin yanında bütün matematiksel eserler ve astronomik araçlar da ateşe verildi. İsmailiyelilerin dogmaları ve mezhebin yönergeleri hakkında tarihin daha ayrıntılı bir açıklamasını çıkarabileceği her kaynak bir kez daha yok edildi. Neyse ki Cuveyni, Hasan Sabbah'ın biyografisini içeren belge ile mezhebin kütüphanesinden ve arşivlerinden elde ettiği bilgileri sakladı. Bu saklanan bilgiler, Mirkhand ve Vasıf gibi modern Pers tarihçilerinin hikâyelerine konu oldu ve bize kadar ulaştı[11].

Bu kütüphaneden geriye kalanlar, fetih zamanında ikiyüzlülükten hükümlü altıncı Büyük Üstat, Yeni Müslüman Celaleddin'in Kazvin temsilcilerinin huzurunda ve Ata Melik Cuveyni'nin engizisyon hevesi için alevlere teslim etmediği arşivler ve doktriner eserlerdi. Bu bağnaz şevk, her devirde, özellikle orta çağda milyonlarca kitabı küle çevirdi. Batı, haksız yere değil[12] *-Gibbon'un inandığı gibi-* Halife Ömer'i İskenderiye Kütüphanesi yangınıyla suçluyorsa Doğu da Arap eserlerinden oluşan muazzam bir kütüphanenin bulunduğu Trablus'ta kitapların Haçlılar tarafından yakıldığı suçlamasıyla cevap verir[13]. Eskiden hamamların Yunanların bilgeliğiyle altı ay boyunca ısıtıldığı iddiası, yalnızca Trablus'ta üç milyon Arapça el yaz-

---

[11] Mémoire Historique sur la Vie et les Ouvrages d'Alaeddin Atamelik Djovaini, par M Quatremère. Mines de l'Orient, II. s. 220.

[12] Doğu Bilimlerine Bakış. Ansiklopedi.

[13] Mémoires Géographiques et Historiques sur l'Egypte, par Quatremère, II. s. 506.

masının alevleri beslediği iddiası kadar abartılıdır. Ama her iki yangının da fanatizmin meşalesi tarafından yakıldığı gerçeği, Doğu'nun ilk tarihçileri tarafından açıkça onaylanmış ve doğrulanmış bir gerçek değildir[14]. İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar tarafından yakıldı, çünkü Ömer'in talimatlarına göre Kur'an sadece kitapların kitabıydı ve onun içinde yer almayan tüm bilgiler boş ve yararsızdı. Trablus'taki kütüphane Hıristiyanlar tarafından yok edildi, çünkü içinde çoğunlukla Kur'an'dan ve onun hakkında yazılan eserlerden başka bir şey yoktu. Alamut'ta Kur'an, Cuveyni tarafından korundu. Ona karşı yazılan felsefi eserler ise yok olmaya mahkûmdu. Bir asır önce Fas'ta, Sultan Yakub'un inanç hareketini *-auto da fe-* anlatan teolojik kitaplarından oluşan bir sergisi vardı[15]. Yalnızca bu ikisi kaybolmuş olsaydı şikâyet etmek için çok fazla neden olmazdı. Ama onlarla birlikte İskenderiye ve Alamut yangınları; Yunan, Mısır, Fars ve Hint felsefesinin hazinelerini silip süpürdü.

---

[14] Macrisi. İbn Haldun, İbn Fırat, Ebu Faradi.

[15] Takvimü't Tevarih

VII. BÖLÜM

Bağdat'ın Fethi - Haşhaşilerin Düşüşü - Onlardan Arta Kalanlar

Alamut'un düşüşüyle Haşhaşilerin merkezi elden çıktı. Rudbar ve Kuhistan kalelerinin kaybedilmesiyle otoritelerinin dayanağı kırıldı. Yine de Suriye'nin büyük öncüsü, Büyük Üstat'ın teslim olun emirlerine boyun eğmeyi reddetti. Moğol orduları henüz onun itaatini zorlamak için çok uzaktaydı. Alamut'un düşmesinden ve İran'daki İsmailiyelilerin yok edilmesinden sonra Hülagû'nun zihnini, örgütün *-güç de olsa-* başını kaldırabileceği Suriye'deki birkaç dağ kalesinin ele geçirilmesinden çok daha büyük bir amaç meşgul etti: Bağdat'ın fethi... Hülagû, Arapların *-Peygamber adına-* altı buçuk yüzyıl boyunca İslam dünyasına hükmettiği halifelik tahtını devirdi. Bu büyük olay, yalnızca doğrudan sonuçlarıyla değil aynı zamanda Suikastçıların yok edilmesiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Bu bağlantı, olayın büyüklüğünün de nedenidir.

Alamut'un düşmesinden sonraki ikinci yılda ve dolayısıyla kuşatmanın üçüncü yılında teslim olan Haşhaşilerin son kalesi Kirkuh'un fethinden önce, Dicle şehirlerinin kraliçesi Bağdat düştü. Gördüğümüz gibi Mengü'nün, kardeşi Hülagû'ya verdiği talimata kadar Halife'nin devrilmesi, sadece teslimiyet ve asker toplamak isteyen Han'ın planında acil işlerden değildi ama büyük âlim ve hain

Nasreddin'in planında öyle değildi. Haşhaşilerin başkentini Han'ın eline teslim eden ve yıkıntıları üzerinden kendi intikamına giden yolu açan hain, Halife'nin yıkılması için Hülagû'yu durmadan zorladı. Bu olay, anlattığımız olayla yakın ilişkisinin yanı sıra Asya ve Orta Çağ tarihinde kendi içinde konunun yeniliği ve nadirliği nedeniyle çok cazip ve önemlidir. Bu yüzden Han'ın Alamut'tan Bağdat'a çıktığı sefere eşlik etmenin zevkinden okuyucularımızı ve kendimizi yoksun bırakamayız.

Konstantinopolis'in *-İstanbul-* Türkler tarafından kuşatılması ve fethi, belki de tarihte Moğollar tarafından Bağdat'ın fethiyle karşılaştırmaya değer tek olaydır. Sadece, uzun süredir batan Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü, Halife'nin devrilmesiyle yan yana gelebilir. Tarihinin şaşkınlık ve hayranlıkla ya da acıma ve dehşetle kuşattığı diğer şehirlerin fethi, sonuçları bakımından bu iki şehrin fethinden daha az önemlidir. Çünkü onların yıkıntıları altında hiçbir evrensel egemenlik tahtı yoktu. Saldırganların ün kazanmış adları, takip edilmelerindeki mükemmel beceri ya da savunulmalarındaki sabırlı cesaret ne kadar dikkate değer olursa olsun antik ve modern tarihin en inatçı ve görkemli kuşatmalarında bu konu *-evrensel taht-* eksiktir. İskender ve Hannibal'in kuşatmalarıyla ünlü Tyre ve Saguntum, Marcellus ve Arşimet adlarını ölümsüzleştiren Siraküza, Demetrius Poliorcetes tarafından iki kez saldırıya uğrayan ve Türklere karşı Villiers de l'Isle Adam tarafından savunulan Rodos, Candia ve Saragossa *-hepsi-* sakinlerinin ve savunucularının aslan cesaretiyle solmayan zaferler kazandılar. Ancak bu şehirler dünyevi amaçların en yücesi olan ülkelerinin özgürlüğü için savaşsalar da dü-

şüşleri kendileriyle birlikte dünyanın bir yarısındaki antik egemenliğin koltuğunu aşağıya çekmedi.

Babil ve Persepolis gibi Asur ve Pers monarşilerinin yıkıntıları altında gömülü evrensel monarşinin merkezi olan diğer ünlü şehirlerin fetihlerinin tarihi, binlerce yıllık uzaklıkta ve aşılmaz bir karanlıkta gizlidir. Kudüs'ün yıkımı, tüm bu şehirlerin yıkımındaki büyüklüğü gölgede bırakır. Ne var ki bu, gücünün ya da kuşatılmasının önemi nedeniyle değil Husrus'un Titus'u geride bırakan tutumuyla ilgilidir. Titus'u öne çıkaran onun Tacitus *-Galus Comellus-* tarafından anlatılmasıydı. Gibbon bizim emrimizde olan kaynaklara erişebilseydi ölümsüz eserinde Bağdat'ın fethi, İstanbul'unkinden daha az ihtişamla parlamazdı ve bu kadar kısa ele alınmazdı. Onun, Bağdat'ın fethiyle ilgili anlatımının ayrıntılı olması ancak malzemenin zenginliğiyle mümkündü.

Alamut'un ve Haşhaşilerin Kirkuh dışındaki diğer kalelerinin düşmesinden sonra Hülagû, Kazvin topraklarını boşalttı ve komutanı Tanju Noyan'ın zaferlerini tahtın önünde anlatmak için Azerbaycan'dan hızla geldiği Hamedan'a yürüdü. Hülagû görevinden aldığı Noyan'a, Rum diyarı ve Suriye'ye ilerlemesi, Asya ile Afrika'yı Batı'nın son sınırına kadar egemenliğine katması için talimat verdi. Hicretin 555. yılında Rebiyülevvel ayında Bağdat üzerine sefer başladı ve Tebriz'e kadar ilerlendi. Hülagû oradan Halife Müstasım'a bir elçi gönderdi ve şu mesajı verdi. Rudbar'ın yakınına geldik. Sizden destek almak için elçiler gönderdik. Onlara söz verdiniz ama asker göndermediniz. Şimdi tavrınızı değiştirmenizi ve saltanatınızı ve hazineniniz kaybetmekle sonuçlanacak başkaldırıdan kaçınmanızı rica ediyoruz."

Elçiler görevlerini Müstasım'a ilettikten sonra Halife, zamanının en ünlü hatibi olan bilgin Şerafeddin İbn Cüsi'yi ve Nahçıvanlı Bedreddin Muhammed'i kibirli bir mesajla Hülagû'ya gönderdi. Bundan rahatsız olan Han, kendisini sürekli Bağdat'a yürümeye teşvik eden Nasreddin'in öğütlerine ve Halife'nin veziri İbn Alkami'nin hain davetine daha kolay ikna oldu. Vezir olarak Halife'nin işlerini sınırsız bir güçle yöneten ve kapkara bir ihanetle düşmesine neden olan Muhyiddin Muhammed Bin Muhammed Bin Abdulmelik Alkami, tüm Doğu'da alçakça, hain olarak damgalandı. Alkami'nin adından *-tarihlerinde-* Yunanların adından tiksindikleri Antalcides'ten daha çok tiksindiler. Nasreddin matematik bilimlerinde olduğu gibi şiir ve Arapların zümre *-seçkin kesimlere yönelik-* edebiyatında da ustaydı ve efendisine sadakati yok denecek kadar azdı. Hem şair hem matematikçi olarak haindi[1].

Nasreddin'in Alkami'ye kişisel kini vardı. Halife'ye adadığı şiiri, her bakımdan kötü yazıldığını söyleyerek eleştirmiş ve Halife'nin o şiiri Dicle'ye atmasına sebep olmuştu. Nasreddin'in şairliği, gök bilimciliğinden daha kötü olabilir ama onun eserinin Dicle'ye atılmasının sebebi, şiirinden çok muhtemelen Halife nezdinde kazanabileceği itibarı Alkami'nin kıskanmasıdır. Vezir Alkami, Horasan Vali Yardımcı Nasreddin Muhteşem'i, yani birlikte çalıştığı gök bilimciyi vasat ya da kötü yazılmış kasideleri için uyarmayı gerekli görmezdi. Onun gözünde o, hokkabazlık yapan ve Halife'nin dikkatini çekmek isteyen biriydi. Halife *-Alkami'ye olan saygısından dolayı-* bu uyarı üzerine gök bilimci Vali Yardımcısı'nı, büyük eseri Ahlaki Nasri'yi kendisine adamasına rağmen hapse attı. O da son Büyük

1 Mirhand. Vasıf. Gülşeni Halife.

Üstat'ın veziri olmak üzere Alamut'a kaçtı. Burada Alkami ve Halife Müstasim'dem intikam almayı düşündü ve Haşhaşilerin harabelerinde bunun temelini attı.

İbn Alkami de Nasreddin gibi Halife'ye karşı intikam yemini etti. O sadece bazı büyüklerin ve gözdelerin görmezden gelinerek Müstasim tarafından cezasız bırakılmasında değil aynı zamanda kendisinin de mensubu olduğu Şiilere karşı alınan bazı ağır tedbirlerden dolayı kendi kişisel güvenliğinden de endişe etmek zorunda kaldı. Bu nedenle kendisinden önce Nasreddin'in girdiği ihanet yoluna o da girdi. Hülagû'nun kulağına araştırılmayan şikâyet ve mektupları yağmur gibi yağdırdı. Hülagû'nun veziri Nasreddin ile Halife'nin veziri İbn Alkami karşılıklı olarak el ele oynadılar. Haşhaşiler ve Halife gibi iki güçlü egemenliğin, bir astronomun ve bir zekânın kıskançlığı ve ihanetiyle eş zamanlı düşüşü, tarihte görülmemiştir[2].

Bağdat'taki Halife tahtının düşüşünün ayrıntılarına başlamadan önce bu ünlü şehrin kuruluşu ve ihtişamıyla ilgili birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Şehir, Vadi, Barış Evi, Kutsal Kale, Halife'nin Makamı ve kapılarının duruşundan ötürü Eğik olarak da adlandırılan Bağdat, hicri 148 yılında Abbas ailesinin ikinci halifesi Ebu Caferülmansur tarafından Dicle kıyılarında kuruldu[3]. Şehir, nehrin doğu kıyısında iki mil boyunca kirişinde ok bulunan bir yay şeklinde uzanır. Etrafı on iki bin dört yüz arşın *-yaklaşık sekiz buçuk km-* uzunluğunda bir surla çevrilidir. Surların devamlılığı dört kapı ile yüz üç kule kesmektedir. Mansur şehri inşa etmeye karar verdiğinde başlarında bir vezir olan gök bilimcilerden *-Onlara Yeni Servet*

---

[2] Aali'nin Tarihî Eskizleri. İth. Lib. Viyana. 115.

[3] Dar-es-selam, Barışın Evi. Vadi-es-selam, Barış Vadisi. Medenet-es-selam, Barış Şehri. Burj ol evlia, Evliyalar Kalesi. Sevra, Eğik.

-Nevbaht- adını vermişti- temellerin atılması için şanslı bir saat belirlemelerini istedi. Vezir, güneşin yay burcunda durduğu bir anı seçti. Bu sayede yeni şehre büyüyen bir uygarlık, sayısız nüfus ve uzun dayanıklılık vaat edildi. Aynı zamanda Halife'ye ne kendisinin ne de haleflerinin bu başkentin duvarları içinde ölmeyeceklerine dair güvence verildi. Halifenin gök bilimcilerin kehanetinin doğruluğuna olan güveni, otuz yedi halifeden sadece sonuncusunun surların dışında ölmesinden daha az şaşırtıcıdır. Sadece Müstasim surlar içinde değil Bağdat'ın aşağısında ve Dicle kıyısındaki Samara'da ölmüştür. Burası, Sekizinci Abbasi Halifesi *-doğumunda sekiz sayısının tesadüfünden ötürü sekizincisi olarak anıldı-* Mütasim tarafından Memluklu korumalar için ayrılmıştı[4].

Bağdat, duvarları içinde hiçbir halife ölmediği için Ev, Vadi ya da Barış Şehri adını özel olarak hak etti. Aynı zamanda burası hac ziyaretine giden Müslümanların kutsal uğrak yeriydi. Bu kutsallığı şehrin içine ve dışına gömülen mübarek din adamlarının *-büyük imamlar ve şeyhler-* türbeleri sağlıyordu. Bu yüzden buraya aynı zamanda Kutsal Siper de deniliyordu. İşte bunlardan bazıları: Doğrudan Ali'nin soyundan gelen ve Peygamber'le ilişkileri nedeniyle taht ve halife üzerinde hak iddia eden on iki imamdan yedincisi İmam Musa Kasım, dört mezhebin kurucularından ikisi olan Hanefi ve Hanbeli, Şeyh Cüneyt ve Şibli ile sufilerin mistik tarikatının reisi Abdulkadir Geylani[5]...

İmam ve şeyhlerin anıtlarının ortasında halifelerin ve eşlerinin türbeleri yer alır. Harun Reşid'in karısı Zübeyde'nin türbesi çok sağlam yapıldığı için Moğol, Pers ve

---

4 Cihannuma, s. 459.
5 Aynı eser, s. 479, 480.

Türklerin tekrar eden ele geçirmelerindeki tahriplerinden kurtuldu. Akademiler, yüksek okullar ve mektepler Saracenic mimarisini aratmayacak muhteşemliktedir. Bunlardan ikisi kurucularının adlarını Arap edebiyatı tarihinde ölümsüzleştirmiştir. Selçuklu Kağanı Melikşah'ın büyük sadrazamı Nizamülmülk tarafından hicri 5. yüzyılın ilk yarısında kurulan Nizamiye ve bundan iki yüzyıl sonra Halife Müstansır Billah tarafından kurulan ve Sünnilerin hak kabul ettiği dört mezhep için dört farklı minber yerleştirilen Müstansırıye Akademisidir.

Tüm sarayların en görkemlisi, çok büyük bir bahçe içine yerleştirilen ve "Ağaç Ev"[6] olarak adlandırılan Halife Muktedir Billah'a ait saraydı. Girişin ortasında iki büyük su havuzunun yanında, her birinin on sekiz büyük ve çok sayıda küçük dalı olan iki altın ve gümüş ağaç vardı. Bunlardan biri, alacalı tüyleri farklı değerli taşlarla bezenmişti. Mekanik bir aletin hareketiyle sallanan dallardaki meyveler ve kuşlar melodik sesler çıkarıyordu. Diğer ağaçta; inci ve altın takmış, kılıçları çekilmiş, dokunulduğunda uyum içinde hareket eden on beş süvari figürü vardı. Bu sarayda Halife Muktedir, Yunan İmparatoru Theophilus[7]'un elçilerini ordusunun büyüklüğü ve sarayının görkemiyle hayrete düşürmüştü[8]. Yüz altmış bin adam sarayın önünde saf oldu. Şövalye çocuklar altın kuşaklarıyla parıldıyordu. Üç bini beyaz, geri kalanı siyah yedi bin hadım, girişi çevrelemişti ve hemen kapıda yedi yüz mabeyinci vardı. Dicle üzerinde ipeksi bayraklar ve flamalarla süslenmiş yaldızlı tekneler ve gondollar yüzüyordu. Sarayın duvarlarına on

---

[6] Dar-es-shedshret.

[7] Miladi 918; Hicri 306.

[8] Ebul Fida, Kısım II'de daha ayrıntılı anlatılmıştır. s. 332 ve Cihannuma, s. 459 ve 478 ve Gülşeni Halife ve Lari, Gibbon, c. LII.

iki bin beş yüzü altın kaplamalı otuz sekiz bin halı asılmıştı. Yirmi iki bin parça rengârenk halı yerleri kaplamıştı. Bekçileri tarafından altın zincirlerle tutulan yüz aslan; zurnaların ve davulların gümbürtüsü, boruların ötmesi ve trompetlerin tıngırtısıyla uyum içinde kükrüyordu[9].

Seyirci odasının girişi siyah ipek bir perdeyle örtülmüştü. Hiç kimse, Mekke[10]'deki hacılar gibi siyah taşı öpmeden eşiği geçemezdi. Siyah perdenin arkasındaki yedi arşın *-yaklaşık beş metre-* yüksekliğindeki bir tahtta, kılıcını kuşanmış ve bastonunu kraliyet asası gibi elinde tutan, kenarları altın renkli siyah cübbenin içinde Halife oturuyordu. Vezirler ve hatta şehzadeler, bir vezir ve tercüman tarafından yönetilerek tahtın önünde yeri öpüp Halife'ye yaklaştılar ve daha sonra halifelik töreniyle ve armağanlarla onurlandırıldılar. Böylece Selçukluların kurucusu Tuğrul Bey'e, Halife Kaim Biemrillah'tan onay aldığında üst üste yedi kaftan giydirildi ve kendisine halifeliği oluşturan devletlerden yedi köle sunuldu. Doğu ve Batı'nın egemenliğine sahip olduğunun göstergesi olarak iki sarık, iki kılıç ve iki sancak verildi[11].

Halife'nin sarayının bu âdetlerini Bizanslar da kopyaladı. Bunların izleri, hem Doğu hem de Batı'daki büyük krallıkların törenlerinde günümüze kadar korundu. Görkem aşkı halifeninkiyle boy ölçüşen Theophilus, Konstantinopolis'te *-İstanbul-* bir saray inşa ettirdi. Halifenin "Ağaç Ev"inin, *-hatta altın ağaçtan[12] yapay ötücü kuşlara kadar-* aynısıydı. Bizanslıların bu sarayı da Avrupa'dan gelen

---

9 Farsça Damdama, Arapça Thanthana ve Latince Tinnitus, bu müzikal sesin yansımalarıdır.

10 Mirhand, Vasıf, Gülşeni Halife.

11 Deguignes, Bölüm II. s.197 ve Ebul Fida, 449.

12 Devam eden Theophanis. Gibbon, c. LIII.

elçiler için Bağdat'taki aslı kadar hayranlık uyandırıcıydı. Bizans'ta da uygulanan halifenin sarayının görgü kuralları -*Luitprand'ın tanımladığı gibi*- İstanbul saraylarında hâlâ varlığını sürdürmektedir. Halife dışarı çıktığında uzun uzun, anlamsız kutsal sözlerle selamlanırdı[13]. Aynı şekilde Yunan imparatorlarına da "Nice yıllara!" diye bağırılıyordu. Aynı selamlama Osmanlı padişahları için de geçerlidir. "Çok yaşa!" - Camiye girerken önüne konulan iki sarık onun Asya ve Avrupa üzerindeki egemenliğini temsil eder. Peygamber'in kılıcı ve hırkası sarayın hazinesinde muhafaza edilmektedir. Arap prenslerinin, Roma imparatorlarının üniformasından esinlenerek dikilen kenarları altın rengi işlemeli siyah cüppeleri, Lübnan prensleri ve çöl emirleri tarafından hâlâ giyilmektedir.

Muktedir'in askerî gücü, şanlı günlerindeki gibi değildi. Batan tahtının hâlâ yüceleştirdiği görkem ve büyüklüğün gerisine düşmüştü. Süleyman Şah komutasındaki ordu, altmış bin süvariden oluşuyordu ama bu sayı İbn Alkami'nin ihanetiyle azaldı. Alkami maaşlarını kurtarmak ve hazineyi korumak için kuvvetlerin azaltılmasını ve memurların işten çıkarılmasını önerdi. Devletin dört büyük subayından biri olan Başkomutan Süleyman Şah'ın karşı çıkmasına rağmen unvan bakımından kendinden sonra gelen iki komutan ya da saray kâtipleri, sancaktar başı -*chief cup bearer*-, Halife'yi Moğol tehlikesinin olmadığını söyleyerek ikna ettiler. Bunun üzerine Halife içi rahat bir şekilde kadın gibi yumuşak konforlu yastığına başını koydu.

Kuhistan'ın fethi ve Haşhaşilerin kökünün kazınması ile meşgul olan Hülagû, İbn Alkami'den, halife şehrinin siperlerini ve hazinesini ellerine teslim edeceğine söz veren

---

13 Mirhand, Vasıf, Gülşeni Halife.

bir mektup aldı. Alkami bu mektupta, şehri ele geçirmenin cazibesini büyüttü, saldırmanın tehlikesini ortadan kaldırdı. Ancak Han, hainin vaatlerine körü körüne güvenmedi. Bağdat'a yönelik önceki başarısız saldırılar hafızasında çok tazeydi. Cengiz Han'ın komutanı Çurmagun, Halife Nasır Lidinillah'ın saltanatı sırasında, yüz yirmi dört bin kişilik bir orduyla Bağdat'a iki kez yürümüş ve ikisinde de kuvvetlerinin büyük bölümünü kaybederek geri püskürtülmüştü. Hülagû, veziri Nasreddin'e ve onun aracılığıyla yıldızlara başvurdu. Nasreddin doğal olarak uzun süredir intikamcı ruhunda taşıdığını *-Halife'nin devrilmesi-* okudu. İbn Alkami'nin kehanet değneği, Nasreddin'in kök salmış kininin derinlerde gizlenmiş damarına vurdu ve ihanet intikama karşılık verdi.

Hülagû, Nasreddin'in öğütleri doğrultusunda Hamedan'a varır varmaz iki devlet kâtibinden birini, muhalefetiyle bildiği sancaktar başını Halife'ye gönderdi ve Halife'den kendisiyle görüşmesi için elçi istedi. Halife, çok güzel konuşan, konuşurken belagat yağını gazap ateşine döken âlim Hatip İbn Cusi'yi elçi olarak gönderdi ama elçi görevini yerine getirmeden döndü. Elçinin dönmesiyle daha da öfkelenen Hülagû, Emir Sugrancan'a Erdebil'e ilerlemesini ve Dicle'yi geçerek Bağdat'ın batı tarafında Emir Buyance'nin birlikleriyle birleşmesini emretti. Bu arada kendisi Hamedan'daki karargâhını dağıttı. Moğol öncü kuvvetlerinin Bağdat'a ulaştığı haberini alan Halife, en kıdemli ve en deneyimli komutanlarından Dışişleri Veziri Fetheddin'i, genç gözdelerinden Mücahiddin ve mızraklarla donanmış bin süvariyi Moğolların üstüne gönderdi. Halife'nin askerleri ilk saldırıda Moğolları yenerek geri çekilmeye zorladılar.

Fetheddin'in görmüş geçirmiş aklı, karargâh kurmaktan yanaydı ama genç ve kibirli Mücahiddin onu çok ağır bir dille korkaklık ve ihanetle suçladı. O da dayanamayıp düşmanın takip edilmesi için emir verdi. Moğolları Dicle'nin Ducail veya Küçük Dicle denilen batı kolunda yakaladılar. Fetheddin ön ve arka ayaklarına demir zincirler bağlamış sıradan bir ata binmişti. Atıyla bir noktada dikiliyor, meydanı terk etmemeye kararlı olduğunu, ya yeneceğini ya da öleceğini herkese gösteriyordu. Gece karanlığından ve her iki ordunun da yorgun olmasından ötürü muharebeye son verildi. Askerler silahlarını bırakarak uykuya daldılar. Ancak Halife'nin ordusu uykudayken Moğollar bentler kurarak suyun önünü kestiler. Su, karşı güçleri aniden vurdu. Akan suların yoğunluğu ve gecenin karanlığı, ordunun umutsuzluğuyla daha da koyulaştı. Sonra Kur'an'ın şu sözlerinin gerçekleştiğini gördüler. "Karanlığın üzerine karanlık, her yer karanlık..." ve Firavun'un ordusu gibi sulara gömüldüler. Sağduyusu tehlikeyi bertaraf edecek olan yiğit ihtiyar Fetheddin öldü. Kendini beğenmiş düşüncesiz genç Mücaheddin, felaket haberini Bağdat'a getiren iki ya da üç arkadaşıyla birlikte kaçtı. Halife'nin gözdesine olan düşkünlüğü o kadar kördü ve ordusunun kaybından duyduğu üzüntü o kadar hafifti ki haberi aldığında minnetle üç kere haykırdı. "Mücaheddin'i koruduğu için Allah'a hamdolsun!" ... Ve düşman, Bağdat'tan üç günlük yürüyüşle gidilen Cebel Hamr'a -*Kızıl Dağ*- kadar ilerledi. Halife onların yaklaştığını haber alınca sadece şu cevabı vermekle yetindi. "O dağı nasıl geçebilirler?" - Bunun aksini belirten hiçbir fikir ya duyulmadı ya da etkili olmadı.

Bu arada Moğolların ana gövdesi Yakuba yolunda ilerlemiş ve Dicle'nin doğu kıyısında ordugâh kurmuştu.

Halife, ancak o zaman Bağdat kapılarının kapatılmasını, tahkimat yapılmasını ve savunma hazırlıklarının yapılmasını emretti. İki kâtip ve Süleyman Şah bir kez daha ordunun seçkinlerini düşmana karşı yönettiler. Savaş, gidip gelmelerle, ancak eşit kayıpla iki gün sürdü. Üçüncü günde Hülagû, yeni bir saldırı yapmamaya ve şehri ablukaya almaya karar verdi. Duvarları delip geçen, binaları ateşe veren, kaya ve alevli nafta fırlatan topları; yerleşim olmayan bütün tepeleri, kuleleri, sarayları hedef alacak şekilde yerleştirdi.

Bu dönemde, Fırat kıyısında, Babil harabelerinin yakınında, Helle'de oturan şeriflerin üç reisi ya da Ali'nin soyundan gelenler; Hülagû'ya bir mektup göndererek teslimiyetlerini sundular ve mektuba, Halife'nin adaletsiz tutumu yüzünden uğradıkları zararları belirten acılı şikâyetlerini de eklediler. Şanlı ataları tarafından korunan bir geleneğe göre ona; Allah'ın Aslanı, İnancın Bilgesi, Hazreti Ali'nin damadı, Ebu Masal'ın Oğlu, Abbas Ailesinin Düşüşü ve Bağdat'ın Fethi döneminin geldiğini bildirdiler.

Peygamber soyundan gelenlerin hürmetinden ve kehanetten çok memnun olan Hülagû, onlara nezaketle cevap verdi ve komutanı Emir Alaaddin'e Helle bölgesini ele geçirmesini ve ahalinin şiddetten korumasını emretti.

Kuşatma kırk gün sürdükten sonra Halife, ülkenin bütün ileri gelenlerinden oluşan bir meclis topladı. İbn Alkami bu mecliste, Moğol ordusunun gücünden ve onlara aylar boyu direnmenin imkânsızlığından uzun uzun söz etti ve hazineleri, halifeliğe egemen olmaktan daha çok arzulayan Hülagû ile bir anlaşma yapılmasını önerdi. Karşılıklı barış ve dostluğun pekiştirilmesi için Hülagû kızı ile Halife'nin oğlu ve Halife'nin kızı ile Hülagû'nun oğlu arasında

aile bağı kurulmasını tavsiye etti. Bunun için Halife bizzat Han'ın kampına gitmeliydi. Böylece binlerce kişinin kanı bağışlanacak, şehir mutlak yıkımdan korunacak ve Halife böylesine güçlü bir müttefik edinerek her düşmana karşı tahkim edilmiş olacaktı.

Halife'nin korkusu ve pısırıklığı, Alkami'nin güvenilmez tavsiyesini dinlemesine neden oldu. Halife onu, Hamedan'da kendisine teklif edilen koşullara bağlı kalarak barışı müzakere etmesi için Hülagû'nun karargâhına gönderdi. Alkami muhtemelen kendisinin önerdiği cevapla döndü. "Hamedan'da geçerli olan, Bağdat kapılarının önünde geçerli değildir." - Bu söz üzerine krallığın en büyük haysiyetleri göreve çağrıldı: Ordu komutanı Süleyman Şah, iki devlet kâtibi ve sancaktar başı... Kuşatma yenilenen şiddetle altı gün daha devam etti. Yedincisinde Hülagû altı dokunulmazlık mektubu hazırlattı. Kadıların ve seyitlerin, silah taşımayan şeyhlerin ve imamların can ve mal güvenliği güvence altına alınacaktı. Bu şartlar oklara takıldı ve şehrin altı noktasına gönderildi. Şehrin güvenliğinden ümidini kesen ve kendi güvenliği için daha da endişeli olan iki kâtipten biri, Dicle Irmağı yoluyla kaçmak için tekneleriyle Dicle sularına çıktı. Ancak tekneler Karyetülakab hizasına gelince Medain ile Basra arasındaki iletişimi kesmek amacıyla o bölgede görevlendirilen bir Moğol birliği tarafından durduruldu. Teknelerin üçü alevli naftalara yem oldu. Kâtip geri dönmek zorunda kaldı. Ümidini iyice kesen Halife, Fahreddin Damaghani ve İbn Derviş'i armağanlarla Hülagû'ya gönderdi. Barışın şartlarını görüşmek istedi. Ancak bu elçi de bir şey sağlayamadan döndü. Halife bu defa, ertesi gün, oğlu Ebulfez Abdurrahman ile kardeşi Ebulfez Ebu Bekir'i devletin en asil ve en büyük

şahsiyetleriyle ve çok pahalı armağanlarla Hülagû'ya gönderdi. Bu elçililer de sonuç alamadı. İbn Cusi ile birlikte Hülagû'nun karargâhına gönderilen bir vezir, Halife'nin elini kolunu sallayarak şehirden ayrılması şartıyla Süleyman Şah ve kâtiplerin teslimiyetini teklif etti.

Süleyman Şah ve kâtiplerden biri, fark edilmeyeceklerinden emin olduktan sonra Hülagû'nun karargâhına sığındılar. Hülagû onları ailelerini ve halkını da beraberlerinde getirmeleri ve güven içinde Suriye ve Mısır'a gitmeleri için şehre geri gönderdi. Süleyman Şah ve kâtip, şehri terk etme fırsatını yakalayan hatırı sayılır birliklerle birlikte karargâha döndüler. O birlikler farklı noktalara yerleştirilmişti ki bir Hintli, Hülagû'nun büyük emirlerinden birinin gözünü okla çıkardı. Hülagû bu kazayı büyük öfkesinin bahanesi olarak gördü. Dışişleri Veziri'nin ve maiyetinin öldürülmesini, Komutan Süleyman Şah ve subaylarının önüne bağlanarak getirilmesini emretti ve ona şöyle dedi. "Nasıl olur da senin kadar büyük bir astrolog ölüm saatini tahmin edemez? Kendi canını ve başkalarının canını kurtarmak için onların efendilerine boyun eğmesini niçin öğütlemedin?" - Süleyman Şah, "Halife'nin uğursuz yıldızı onu güzel görünen öğütleriyle sağırlaştırdı." diye karşılık verdi. Birkaç soru ve cevaptan sonra Süleyman Şah ve subayları kılıçtan geçirildi.

Güvenli davranılacağı inancıyla fatihin ellerine teslim olan binlerce kişi; birbirlerinden ayrıldıktan sonra, farklı topraklara gönderildikleri kandırmasıyla silahsız olarak katledildi. Bu hem Doğu'da hem de Batı'da tekrarlanan soğukkanlı ve inançsız bir vahşetti. İskender'in, Şarlman'ın, Cengizhan'ın, Timur'un ve diğer fatihlerin tarihi, bize Hülagû'nun bu gaddarlığına benzer örnekleri sunar. Onların

vahşetlerindeki kurbanların sayısı *-üçten dört bin-*, vaat edilen güvenli geri çekilme, müfrezelere bölünme ve tam da bu nedenle hayatlarının kurtulacağından daha emin olan komutanlarla yapılan diyalog; bu vahşetle harika bir uyum içindedir.

Canını kurtarmaktan başka bir ümidi kalmayan Halife, kırk dokuz günlük bir kuşatmanın ardından hicretin 656. yılı safer ayının dördünde; kendisine katılan ağabeyi, iki oğlu ve üç bine yakın kadı, seyit, şeyh ve imamla birlikte fatihe teslim oldu. Huzura sadece Halife ve üç şehzade, maiyetten üç kişi *-binde bir-* yani kardeşi ve iki oğlu ile birlikte, toplamda yedi kişi alındı. Hülagû tasarımlarının hainliğini yumuşak sözler ve en samimi karşılama maskesinin altına gizledi. Halife'den nüfus sayımı yapılabilmesi amacıyla sakinlerin silahlarını atarak kapıların önünde toplanması için şehre haber göndermesini istedi. Halife'nin emriyle şehir, Halife'nin yanı sıra hayatları güvence altına alınan silahsız savunucularını kapıların önüne yığdı. Ertesi gün, güneş doğarken Hülagû, hendeklerin doldurulması, surların yıkılması, şehrin yağmalanması ve sakinlerin katledilmesi emrini verdi. Pers tarihçisinin ifadesine göre, bilgeliğin derin yansımaları kadar derin hendekler ve yüce aklın süzülen yüksekliği kadar yüksek duvarlar bir saat içinde tarumar oldu. Karıncalar ve çekirgeler kadar çok olan Moğol ordusu, surlarda karınca yuvalarına benzeyen tüneller açtı ve sonra şehrin üzerine bir yıldırım kadar şiddetli düştü. Dicle kana boyandı ve ırmak, Musa'nın mucize eseri dalgalarını kana çevirdiği Nil gibi kan kırmızısı aktı. Ya da en azından, o yıllık doğa mucizesiyle kabardığında Mısır Nehri kadar, taştığında Habeşistan'dan akan suyun renklendirdiği kırmızı balçık ve kum kadar kızıla boyandı.

Bu da Musa Peygamber'in mucizesinin doğal yolla açıklanmasıdır.

Şehir ateşin ve kılıcın avıydı. Camilerin minareleri ve kubbeleri ateşten sütunlar ve kümbetler gibi parlıyordu. Mescitlerin ve hamamların çatılarından erimiş altın ve kurşun fışkırıyor, çevresindeki hurma ve servi bahçelerini ateşe veriyordu. Sarayların yaldızlı siperleri, yıldızlar gibi yeryüzüne düştü. Cennetin siperlerine tırmanmaya çalışan iblisler gibi görünüyorlardı. Türbede şeyhlerin ve imamların cesetleri, akademilerde ise büyük ve bilginlerin ölümsüz eserleri küle döndü. Kitaplar ateşe atıldı veya uzak ve yakın olan Dicle'nin sularına gömüldü. Büyüklerin saraylarından ve mutfaklarından çıkan altın ve gümüş kaplar, kıymet bilmeyen Moğolların eline o kadar çok düştü ki onları pirinç veya kalay fiyatına sattılar. Asya ihtişamının ve sanatının yüzyıllardır Halife'nin şehrinde biriken hazineleri, barbarların ganimeti oldu. O kadar çok miktarda altın rengi işlemeli İran ve Çin mendili, Arap atı, Mısır katırı, kadın erkek ayırmaksızın Yunan ve Habeş köle, külçe altın, altın para ve gümüş, inci ve değerli taş bulundu ki er düzeyindeki askerler bile ordu komutanları ya da Han'dan daha zengin hâle geldiler. Yine de Halife'nin sarayının hazinelerine dokunulmadı, çünkü bunları Han kendisi için alıkoymuştu.

Dört günlük yağmadan sonra Safer ayının dokuzunda Hülagû, Halife ile birlikte Halife'nin sarayına gitti. Misafiri olarak *-dediği gibi-* ev sahibinden elindeki her şeyi kendisine vermesini istedi. Bu Moğol nezaketi Halife'yi öyle bir dehşete düşürdü ki bütün vücudu titredi. Anahtarlar olmadığı için ya da bulunamayınca Hülagû sürgülerin ve kilitlerin kırılmasını emretti. Saraydan iki bin pahalı giysi,

on bin duka ve birçok mücevher çıkarıldı. Han onlara bakmadan maiyetine dağıttı ve sonra Halife'ye dönerek şöyle dedi. "Senin kamu hazinen kullarıma aittir. Şimdi, gizlenenlerini ortaya çıkar." – Halife Müstasım kazılarda; her biri yüz miskal *-dört yüz seksen bir kilo-* ağırlığında altın külçeyle dolu, halife tarihinde çok ünlü iki hazine havzasının bulunduğu bir noktayı işaret etti. Nasır Lidinillah'ın akıllı ekonomisi bu iki gemiyi *-havza-* doldurmaya başlamıştı. Müstansır'in savurganlığı onları boşalttı ve Müstasım'in hırsı onları yeniden doldurdu.

Halifelerin son saltanatlarının tarihinde, Müstansır'ın bu hazineyi ilk ziyaretinde yüksek sesle dua ettiği bir anekdot anlatılır. "Rabb'im, Tanrım! Hükümdarlığım sırasında bu iki havzayı da boşaltabilmem için bana bir lütuf bahşet!" - Sayman gülümsedi ve sebebi sorulunca "Dedeniz..." dedi. "Bu hazineyi ziyaret ettiğinde tam tersini arzuladığı hâlde Tanrı'dan bu iki havzayı doldurana kadar hüküm sürmesi için ömür istedi." - Müstansır, bu altınları, adını ölümsüzleştiren faydalı kurumların kuruluşunda, özellikle de Müstansırıye adını taşıyan ünlü akademinin ve ayrıca Ümmülmedaris'in *-Akademilerin Annesi-* kurulmasında harcadı. Müstasım ise hırstan altın biriktiriyordu. Oysa asker ve haraç karşılığında zenginliğinin politik bir uygulaması olan tahtını kurtarabilirdi.

Hülagû'nun Müstasım'a zulmü, Kral Midas'ın dilekleriyle ilgili Yunan masalını gerçekleştirdi. Hülagû, Halife'nin önüne yemek yerine altınla dolu tabaklar konulmasını emretti. Halife'nin tabaklardaki altınların yiyecek olmadığını görmesi üzerine Moğol ona bir tercüman aracılığıyla şunları söyledi. "Bu altınlar yenmez. Bunları niçin seni savunmaları için orduna ya da beni hoş tutmak için

bana vermedin?" - Artık çok geçti. Müstasım hırsının başına getirdiklerine tövbe etti ve uykusuz bir gece geçirdi. Açlık ve vicdan azabıyla işkence çekti. Sabah Kur'an sözleriyle şöyle dua etti. "Ya Rabbi, Tanrı'm! Tüm gücün sahibi! Onu dilediğine verirsin dilediğinden alırsın. Dilediğini yükseltir ve indirirsin. Bütün iyilikler senin elindedir ve sen her şeye kadirsin!"

Han şimdi, Halife'nin akıbetini görüşmek üzere vezirlerinden oluşan bir konsey topladı. Konseydekiler onun hayatının uzatılmasının kanlı savaş ve isyan tohumları ekeceği, onun toplum üzerindeki etkisinin hayatına son verilmesiyle yok olacağı, ölüm tarihinin belirlenmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Ancak Hülagû, Peygamber'in halefinin kanının kılıçla dökülmesini ve sıradan bir suçlu gibi acı çekmesini doğru bulmadığından Müstasım kalın bir örtüye sarıldı ve dövülerek öldürüldü. Halife'nin kutsal kişiliğine duyulan dinî saygı öylesine büyüktü ki bu yüzden Doğu'daki bu gelenek, kralların idamına kadar uzanıyordu. Osmanlı padişahları, hayatlarına mal olan isyanlarda benzer hürmet âdetlerinden dolayı boğulmaz, erkeklik organları burkularak öldürülürlerdi. Bu cellat şefkatinin eşsiz ve özenli bir özelliği idi!

Halife'nin vefatından dört gün önce başlayan Bağdat'ın yağmalaması ve talanı, barbarlar yorgunluktan kılıçlarını indirene ve alevler için nafta tükenene kadar kırk gün daha devam etti. Her yağmalanan şehirde tekrarlanan ve sadece Bağdat'ta had safhaya ulaşan aşağılanmış insanlığın olağan korkularını bir kenara bırakırsak Moğolları; şehri fethederken çıkardıkları yangın, türbelere ettikleri saygısızlık, zengin hazinelerin yok edilmesi, altın ve gümüş kapların eritilmesi, hatta kutsal surların yıkılması ve

halife tahtının devrilmesi için camilerin ve kütüphanelerin yok olması, alevlere yenik düşen yüzbinlerce cildin kaybolması nedeniyle o kadar çok suçlamayacağız.

Yakılıp yıkılanların arasında Arap edebiyatının beş yüz yıla yakın birikiminin hazineleri ile muhtemelen Medain'in yıkımından kurtulan Pers kalıntıları da vardı. İkinci halife, Mısır'daki komutanına İskenderiye Kütüphanesini yok ettirdiği gibi aynı zamanda Hüsrev'in ikametgâhı olan Medain'in kütüphanesini de Dicle'ye attırdı. Bazı Avrupalı tarihçilerin edebiyata edilen bu büyük ihanetten boş yere aklamaya çalıştıkları Ömer, ateş ve su ile yakıp yıktırdığı Yunan ve Pers kütüphanelerinden ötürü ikili inanç eyleminin -*auto da fe* - çifte suçuyla cezalıdır. Araplar beş asır önce Yunan ve Pers kütüphanelerini iki yılda yerle bir etmişlerdi. Şimdi de Moğollar aynı coğrafyada yer alan Alamut ve Bağdat'taki Arap kütüphanelerini yerle bir ettiler. Bu ikili yangına, aynı yüzyılda Trablus, Nişabur ve Kahire'deki büyük kütüphanelerin yangınları da eklenmelidir. Bu nedenle bazı astrologlara göre evrensel tufana, diğerlerine göre evrensel yangına işaret eden aynı burç kuşağında yedi gezegenin buluşması -*doğal olarak*- Moğolların istilasının ve kütüphanelerin yakılmasının işareti olarak yorumlanabilir.

Alamut ve Bağdat kütüphanelerinin yıkılması, son derece hüzünlü bir gözlemi akla getiriyor. Her ikisinin de yok olmasının nedeni bilginlerin suçuydu. Alamut Kütüphanesinin yakılıp yıkılması astronom Nasreddin'in hainliğiyle, Bağdat Kütüphanesinin yakılıp yıkılması İbn Alkami'nin şaka -*bel espriti*- gibi ihanetiyle gerçekleşti. İki kütüphane de intikamlara kurban edildi. Haşhaşilerin ve Halife'nin devrilmesine sebep olan büyük yetenekleri ve kötü kalp-

leriyle birbirinden ayrılan bu iki bilgin devlet adamının akıbetini birkaç kelime ile anlatmak yeterli olacaktır. Bağdat'ın fethinden sonra Nasreddin, ünlü Meraga Rasathanesini kurdu. İçindeki gök bilimsel *-astronomik-* çizelgeler kadar hem rasathanenin adı hem de Hülagû'nun adı astronomi tarihinde ölümsüzleşti. Böylece bilim, en azından, astrolojinin *-yıldız falcılığı-* hizmetçisi olduğu birçok kötülükten bir miktar yarar elde etti. Edebiyatçı ve Vezir İbn Alkami beklediği mükâfat yerine bir hainin alması gereken mükâfatı aldı. Hainlik ettiği için Moğollar tarafından çok büyük hakarete uğradı. Birkaç gün içinde vicdan azabının ve çaresizliğin kurbanı oldu: Öldü... Bağdatlılar her duvara, kervansarayların ve okulların kapılarının üzerine mermerden büyük harflerle "Allah'ın laneti, İbn Alkami'ye lanet etmeyenin üzerine olsun!" diye yazdılar. Hainin taraftarları olan bir Şii, bu yazıtların birindeki "etmeyen" sözcüğünü "edenin" olarak düzeltmiş ve falakada yetmiş sopa cezası almıştır. İbn Alkami'nin adı, Haşhaşilerin düşüşü ve halifelik tarihinde Nasreddin'in adıyla iç içe geçmiştir. Asya, hançer imparatorluğunun ve peygamberin değneğinin şiddetli düşüşünün şokuyla uzun süre titredi.

Bağdat'ın fethi; yalnızca konunun içsel önemiyle değil aynı zamanda, Halife'nin devrilmesini hazırlayan Haşhaşilerin sonlarıyla yakın ilişkisi nedeniyle bizi asıl amacımızdan neredeyse saptırdı.

Rudbar ve Kuhistan'daki kaleleri yerle bir edildikten, birçoğu katledildikten ve dağıtıldıktan sonra İsmailiyeliler, Suriye dağlarında on dört yıl boyunca Moğol, Frenk *-Avrupalı-* ve Mısır ordularına karşı direnişlerini sürdürdüler. Mısır Sultanı Baybars, Mısır Çerkez Memluklerinin en büyük şehzadelerinden biriydi. Güç kazanmak için sürekli

çabalayan bu prens, gücünün İran dağlarından kovalanan Haşhaşi mezhebinin kalıntılarıyla paylaşmaktan yana değildi. Onun hükümdarlığı sırasında Alman imparatoru, Yemen komutanı Arragonlu Alphonso gibi Hıristiyan ve Arap prensleri ve daha birçoğu; Mısır limanlarına[14] yanaşan Frenk ve Arap gemilerinden inen elçiler aracığıyla Suriyeli İsmailiyelilere büyük armağanlar gönderiyorlardı. Baybars, örgütten çok fazla kuşkulandığını göstermek için geleneksel yönteme başvurdu. Suriye'deki emire, tehdit ve sitemlerle dolu bir mektup gönderdi. İran'daki yaşadıkları alçaklığın ve felaketin dehşeti yaşayan Suriyeliler, Sultan'a saygılı bir üslupla cevap verdiler. Sultan'ın Frenklerle yaptığı barış anlaşmaya uygun davrandıklarını, Sultan'ın kölesi olarak onları koruma altına alan anlaşmaya dâhil edildiklerini ifade ediyorlardı. Gerçekten de o yıl Baybars, Jean Şövalyeleri ile yaptığı anlaşmada, İsmailiyeliler tarafından onlara ödenen haracı kaldırılmasını sağlamıştı. İsmailiyelilerden bir elçi geldi ve kendisine bir miktar para ile birlikte şu sözleri getirdi. "Frenklere şimdiye kadar ödediğimiz para, gelecekte sultanın hazinesine akacak. Bu para hak dinin savunucularının gelirlerine eklenmeli[15]."

Üç yıl sonra[16] Sultan Baybars, Suriye'de Frenklere karşı yürürken geçtiği şehirlerin komutanları ona saygılarını sunuyordu. Ancak Haşhaşilerin Büyük Üstadı Necmeddin, bu yola başvurmadı. Örgütün Frenkler yerine Sultan'a ödediği haraçta indirim yapılmasını istedi. İsmailiye kalesi Alika'nın komutanı Saremeddin Mübarek, daha önce Sultan'ın öfkesini üzerine çekmişti. Fakat Sihin veya diğerlerine göre Hama Valisi'nin şefaatinden dolayı affa uğrayınca

---

[14] Miladi 1165; Hicri 664.
[15] Macrisi, Mezhepler Kitabı. İbn Fırat.
[16] Miladi 1269; Hicri 668.

Baybars'ın huzuruna, onu lütuf ve onurla dolduran çok sayıda armağanla çıktı. Mısır Sultanı, Suriye'deki İsmailiye kalelerinin adına yürütülen başkomutanlığını Necmeddin alıp Saremeddin'e verdi. Masyat Kalesi Sultan'ın malı olarak Emir Aseddin'in emrinde kaldı. Saremeddin emirlere uygun olarak Masyat Kalesi'nin karşısına çıktı. Kısmen hileyle, kısmen de birkaç sakinin katledilmesiyle kaleyi ele geçirdi. Mezhebin son Büyük Üstat'ı, yetmiş yaşındaki Necmeddin ve oğlu, Sultan'dan af dilediler. Baybars onlara şefkat gösterdi. Yıllık yüz yirmi bin drahmi haraç karşılığında kalelerin idaresini, Saremeddin'in otoritesiyle birleştirilerek Necmeddin'e geri verdi. Saremeddin'den iki bin altın katkı istedi. Necmeddin, itaat ve sadakatinin teminatı olarak oğlunu Sultan'ın sarayına bıraktı[17].

Bu arada Masyat'ı ele geçiren Saremeddin, Sultan'ın atadığı Vali Aseddin'i kovdu. Ancak Sultan'ın yaklaşan kuvvetlerine karşı yerini koruyamayınca kendini Alika Kalesi'ne attı. Aseddin sığındığı Şam'dan tekrar Masyat'a döndü. Sultan'ın birlikleri, kalenin komutanlığını, kalede bir garnizon ve yakın koruma bırakarak kendisine verdi. Baybars tarafından Aseddin'in görevine iadesi ve Saremeddin'in tahttan indirilmesiyle görevlendirilen Hama Prensi Malik Mansur, Saremeddin'i tutukladı ve onu bir zindana atan Sultan'ın önüne çıkardı. Alika Kalesi, Şeval ayının dokuzunda Sultan'a teslim oldu.

Önceki Büyük Üstat Necmeddin, sadakat yemini olarak Sultan'ın sarayında tutulan oğlu adına Suriye'deki İsmailiye kalelerinin komutasını yeniden eline aldı[18]. Kendisine yöneltilen bir şüphe üzerine bizzat saraya geldi ve

---

[17] Macrisi. İbn Fırat.

[18] Miladi 1270; Hicri 669.

oğlu Şemseddin ile birlikte tüm kaleleri teslim etmeyi ve gelecekte Mısır'da yaşamayı teklif etti. Teklifi kabul edildi ve Şemseddin, sakinleri yirmi gün içinde teslim olmaya ikna etmek için Kehf'e doğru yola çıktı. Ancak bu sürenin sonunda dönmeyince Sultan kendisini, sözünü yerine getirmesi için bir mektupla uyardı. Şemseddin geri kalan her şeyi teslim etmesinin karşılığı olarak Kolaya Kalesi'nin kendi mülkiyetinde bırakılmasını istedi. Sultan onun bu isteğini kabul etti. Sultan sadakat yemini ettirmesi ve ondan Kehf'in anahtarlarını alması için Hama Yargıcı Alaaddin Sancar'ı Şemseddin'e gönderdi. Ancak Şemseddin'in gizlice kışkırttığı sakinler elçinin istediklerini vermeyi reddettiler.

İkinci gönderdiği elçi de aynı sonuçla dönünce Baybars, kalenin kuşatılması için emir verdi. Bunun üzerine Şemseddin, Kehf'ten ayrılarak Hama'nın önünde ordugâh kuran ve törenle karşılanan Sultan'a sığındı. Ancak onun Kehf sakinlerine bir mektup göndererek karargâhtaki komutanları öldürmek için Haşhaşileri kampa gönderdiği bilgisini alan Baybars, Şemseddin ve tüm maiyetini tutuklatıp Mısır'a götürdü. Aynı zamanda Havabi Kalesi'ndeki arkadaşlarının aklını, Sultan'a teslim olmamaları için çelmeye çalışan mezhebin iki subayı Sarmin'de yakalandı. Bu kale görüşmeyle, Kolaya Kalesi ise zorlamayla teslim oldu. Sonraki yıl Menifa ve Kadmus kaleleri Sultan'ın eline geçti. Kehf sakinleri direnmeye karar verdiler ama kale, tüm yardımların önü kesilerek sıkı bir şekilde ablukaya alınınca Baybars'a şehrin anahtarlarını göndermek zorunda kaldılar. Emir Cemaleddin Akunsa zilhicce ayının yirmi ikisinde kaleye girdi.

Bu andan itibaren Baybars, İsmailiyelilerin elinde bu-

lunan tüm kalelerin ve hisarların efendisiydi. Hülagû'nun İran'da yaptığı gibi onların Suriye'deki güçlerini mahvetti. Büyük Üstat Şiun'un Masyat'ın yanındaki ikametgâhı, Lazkiye'den bir günde gelinebilecek uzaklıkta, kaya üzerinde, suyu[19] bol olan çok sağlam bir yerdeydi. Büyük Üstat son zamanlarda özellikle Suriye İsmailiyelileri arasındaki en büyük kahramanlardan biri olan Hamza'nın yiğitlikleriyle dikkat çekiyordu. Bu Hamza, ne Peygamber'in yoldaşı ve Müslümanlığın en cesur kahramanlarından biri olan Hamza ne de Dürzi dininin kurucusu Hamza ile karıştırılmalıdır. Haşhaşilerin Haçlı ordularına ve Mısır Sultanı Baybars'a karşı giriştikleri savaşlar ve baskınlar, kendilerini yiğitçe savunmaları ve tüm tarihlerinin maceracı karakteri, Suriyeli romantizm yazarlarına ve hikâye anlatıcılarına yararlanamadıkları verimli bir kaynak sundu.

Bu kaynak; Antar, Dulhimmet, Benihilal ve diğer Mısır eserlerinin üslubundan sonra modellenen bir tür şövalye romantizmi olan Hamzaname'nin veya Hamza'ların[20] doğuş nedeniydi. Suriye'nin Osmanlılar tarafından fethinden sonra Hamza'nın kahramanlıklarına ve maceralarına dair hikâyeler Arap masalcılarının ve kahvehane hatiplerinin ağzından Türklere geçti. Doğuluların gerçek Battal Gazi'si ve Konstantinopolis *-İstanbul-* kuşatmasında Yunanlara karşı savaşta ölen bir Arap kahraman ile birlikte Hamza, Harun Reşid[21]'in ağzından özellikle Hamza ve Battal Gazi'nin hünerleriyle dolu Türk romanları için büyük bir kaynak oldu. Anadolu Sancağı Sultanoğlu'ndaki Battal Gazi Türbesi, bugüne kadar hac yolcularının en çok uğradığı yerlerden biridir ve bu türbe, Kanun Koyucu Sul-

19 Cihannuma.
20 Aynı eser, s. 590.
21 Miladi 790 Hakkında; Hicri 109.

tan Süleyman tarafından cami, külliye ve akademi vakfı ile yüceltilmiştir[22].

Masyat'ın fethinden sonra Alika ve iki yıl sonra Kehf, Meynuka Kadmus ve Lübnan'ın karşısındaki kaleler fethedildi. Böylece hem Suriye'de hem de İran'da İsmailiyelilerin gücü devrildi. Onların son suikast girişimlerinden birinin Fransa Kralı St. Louis'in şahsına yönelik olduğu söyleniyor ancak bu iddianın doğru olmadığı zaten Fransız yazarlar tarafından kanıtlandı[23].

İsmailiyelilerin gücü hem İran'da hem de Suriye'de sona erdi. Rudbar'daki Büyük Üstat'ın ve Kuhistan ile Suriye'deki büyük öncülerin kaleleri düşmüştü. Haşhaşi çeteleri katledildi ve dağıtıldı. Doktrinleri alenen mahkûm edildi ancak doktrin yine de gizlice öğretilmeye devam edildi. Haşhaşilerin örgütünün varlığı *-Cizvitler gibi-* bastırıldıktan çok sonraya kadar devam etti. Özellikle Kühistan'da örgütten geriye kalanlar hâlâ varlığını sürdürmektedir. Dağlık coğrafyası nedeniyle çevre ülkelere göre yaşanması daha güç olan bu bölge, mezhebe zulmedenlerin kolayca erişebilecekleri bir yer olmadığından mezhep üyelerine daha güvenli bir sığınma imkânı sağladı.

Alamut ve Bağdat'ın alınmasından yetmiş yıl sonra Hülagû'nun sekizinci halefi, bilimlerin büyük koruyucusu ve Vasıf'ın tarihini adadığı Ebu Said Bahadır Han'ın saltanatı sırasında Kuhistan'ın tamamı kötü niyetli İsmailiye mezhebinin kontrolüne geçti. İslam öğretisi, yerlilerin dağ kayaları kadar sert kalplerine henüz nüfuz etmemişti. Ebu Said, vilayetin komutanı Şah Ali Secistani ile uyum için-

---

22 Cihannuma, s. 642.

23 Eclaircissemens sur quelques circonstances de l'Histoire du Vieux de la Montagne, Prince des Assassins. Histoire de l'Académie des Inscriptions, XVI. s. 163.

de, dinsiz ve imansızların İslama kazandırılması için bu bölgeye din anlatıcıları göndermeye karar verdi. Gayretli din adamlarından oluşan anlatıcılar topluluğunun başında, şehrinin yıkılması üzerine Kuhistan'a kaçan ve en saygın hukukçulardan olup Buhara lakabını taşıyan Şeyh İmadeddin vardı. Torunu Celali, Timur'un oğlu Sultan Şahruk'a ithaf edilen "Nasayihülmülk -*Krallar İçin Danışmanlar*-" adlı eserinde bu görevin tarihini dedesine Kuhistan'da eşlik eden babasının ağzından aktarmıştır[24].

İmadeddin, iki oğlu Hüsameddin ve Celali'nin babası Necmeddin ve dört âlimle ile birlikte yedi kişiden oluşan heyet, İsmailiyelilerin başreisinin oturduğu Kain'e gittiler. Buralar, Büyük Üstat II. Hasan'ın aydınlanma döneminden bu yana camilerin yıkıldığı, dinî kurumların kaderine terk edildiği, minberden Kur'an'ın sözünün okunmadığı, minareden ezan sesinin duyulmadığı yerlerdi. Günde beş vakit namaz, İslamın birinci vazifesi olduğundan ve ona yapılan çağrı, müminlerin inancını yüksek sesle ilan ettiğinden İmadeddin görevine ezan okuyarak başlamaya karar verdi. Bu nedenle, silahlı altı arkadaşıyla birlikte Kain Kalesi'nde yüksekçe bir düzlüğe çıktı. Hepsi aynı anda dört bir yandan ezan okumaya başladı. "De ki Tanrı büyüktür! Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun elçisidir..." - Bu çağrı, uzun zamandır bu sesi duymaya alışkın olmayan inançsız ahaliyi camide toplamak yerine ezan okuyanlara karşı bir kargaşaya teşvik etti. Silahla önlem alan korumalar kendilerini savunarak şehitlik tacını canlarıyla satın almak yerine bir kanala sığınmayı yeğlediler. Kalabalık dağılır dağılmaz hepsi yeniden ortaya çıkıp yine ezan okudu ve yeniden kanala sığındı. Valinin gücüy-

---

24 Nasayülmelik, Celali. İth. Viyana Kütüphanesi, No. 163.

le desteklenen inatçı gayretler, inançsızların kulaklarını önce namaza çağrıya, sonra da bizzat namaza alıştırmayı başardı. İslamın gerçek doktrininin iyi tohumları, küfür ve inançsızlığın boş alanına ekildi[25].

Ebu Said'in siyasi bilgeliği İran'daki İsmailiye doktrininin kökünü kazımaya çalışırken o doktrinin külleri, Mısır'da ortaya çıktığı ve Fatımilerin hırslı tasarımlarının bir aracı olarak hizmet ettiği için Suriye'de hâlâ için için yanıyor ve zaman zaman katledilen kurbanların kanıyla sönen yakıcı kıvılcımlar atıyordu. Böylece o ülkenin Çerkez sultanları, intikam almak ve kılıca direnen düşmanlara karşı hançeri denemek için her yere yayılmış öldürücü siyaset ağacının son meyvelerinden yararlandılar. Böyle bir girişimin unutulmaz bir örneği, Mısır sultanlarının sarayını terk edip Moğol hanının hizmetine giren Emir Kara Sungur'un tarihinde bize anlatılmıştır.

İki yıl sonra[26] Ebu Said, daha önce sözü edilen bilgin Celali'yi Kuhistan'a göndermişti. Baybars'ın oğlu Mısır Sultanı Muhammed, Emir Kara Sungur'u intikamına kurban etmeleri için Masyat'tan İran'a en az otuz Haşhaşi fedaisini yolladı. Haşhaşiler Tebriz'e vardılar. İlk fedai, ilk girişiminde başarılı olamayıp paramparça edildikten sonra Haşhaşilerin Han Ebu Said'i, Emir Cuban'ı, Vezir Ali Şah'ı ve tüm Moğol soylularını öldürmeye geldikleri haberi yayıldı. Kara Sungur'un canına kasteden ikinci bir suikast girişimi, tıpkı ilkindeki gibi katilin hayatına mal oldu. Benzer bir saldırı Bağdat Valisi'ne de yapıldı. Büyük Han Ebu Said tedbiren on bir gün çadırına kapandı. Buna rağmen Mısır Sultanı Muhammed, Kara Sungur'un hayatına yöne-

---

25 Aynı eser.
26 Miladi 1326; Hicri 720.

lik kinci girişiminden vazgeçmedi. Yunus adında bir taciri yeni suikastçılar tutması için büyük miktarda parayla Tebriz'e gönderdi. Yunus fedaileri Masyat'tan getirtti ve onları evine sakladı. Bir gün Emir Cuban, Kara Sungur ve Afrem ile birlikte ata binerken iki suikastçı, ikisini öldürmek için uygun bir zaman yakaladı. Emir Afrem'e saldırmakta aceleci davranan birinci saldırgan, onu göğsünden yaralamak yerine hançeri ile sadece giysisini yırttı. İlk saldırgan olay yerinde öldürülürken ikinci saldırgan Kara Sungur'a yaklaşmanın akıllıca olmayacağını anladı.

Suikastçıların Tebriz'deki uğrak yerlerini bulmak için hanlarda -*funduk*- derhâl soruşturma başlatıldı. Tacir Yunus tutuklandı, ancak hayatı vezirin araya girmesiyle bağışlandı. Emir Afrem ve Kara Sungur, kendilerini korumak için gerekli tüm önlemleri aldılar. Masyat'ın yerlisi olan Kara Sungur'un bir adamı, efendisine saldıracak Haşhaşi'yi bulmak için tüm şehrin altını üstüne getirdi. Sonunda onun kendi kardeşi olduğunu öğrendi. Emir onu kazanmak için birçok armağanın yanında ona yüz altın verdi ve aylık üç yüz dirhem maaş bağladı. Böylece suikastçı suç ortaklarına ihanet etmeye ikna edildi. Biri kaçtı, biri kendini bıçakladı, biri işkence altında hiçbir şey itiraf etmeden öldü.

Bu arada Bağdat'taki Haşhaşiler, görevlerini Tebriz'dekilerden daha iyi yerine getirdiler. İçlerinden biri, ata binmek üzere olan valinin üzerine atladı ve hançerini göğsüne saplayarak "Melik Nasır adına!" diye bağırdı. Katil, Masyat'a o kadar çabuk kaçtı ki ele geçirilemedi. Oradan, valinin öldürüldüğü haberini Sultan Muhammed'e gönderdi[27]. İki emir, önlemlerini iki katına çıkardı. Kara Sun-

[27] Macrisi, Mezhepler Kitabı. Ebul Fida.

gur kendisinden maaş alan İsmailiye aracılığıyla hemen idam edilen dört kişiyi daha buldu. Muhammed'den Han Ebu Said'e elçi olarak gönderilen Necmeddin Selami, Emir Cuban ve vezirle gizlice temasa geçti. Efendisine dört suikastçının idamını bildirdi. Onların yerine hemen dört kişi daha gönderildi. Gelenlerden üçü tespit edilerek tutuklandı ve işkence sancıları altında öldü. Necmettin Selami'nin şansına dördüncüsü kaçtı. Görevin başarısızlıkla sonuçlandığına ilişkin mektubu Sultan'ın Masyat'taki adamına ulaştırdı.

Necmettin Selami'nin, Emir Cuban ve vezir ile görüşmeleri yolunda gitti. Ülkelerine daha fazla Haşhaşi gönderilmemesi şartıyla Mısır Sultan'ı Muhammed ile anlaşma sağlandı. Buna rağmen Emir Kara Sungur avlanırken bir suikastçı tarafından yine saldırıya uğradı ama şansına sadece atı uyluğundan yaralandı ve saldırgan, koruma tarafından anında öldürüldü. Ebu Said'in sarayına ikinci bir elçiyle gelen Emir Atmaş'ın konağında bile iki suikastçı olduğu tespit edildi. Biri hemen kendini bıçakladı, diğeri ise itiraf etmeyi reddettikten sonra zincire vurularak öldürüldü. Cuban, katil göndermeye devam eden Mısır Sultanı'nın anlaşmaya uymadığını söyleyerek Atmaş'a ağır bir dille sitem etti. Elçi Atmaş, saldırganlar eğer gerçekten Haşhaşilerse anlaşma imzalanmadan önce Tebris'e gelenlerdir diye güvence verdi. Atmash ve Necmeddin Selami, Kahire'deki efendileri Sultan'ın yanına döndükten sonra ikinci defa Masyat İsmailiyelilerine, sözlerini yerine getirmedikleri için sitemli bir mektup yazdı. Onların cevabı, günde bir buzağı yiyen ve kırk kupa şarap içen en iyi fedailerinden biriydi. Onu Kerameddin'in Kahire'deki evinde bir süre tuttuktan sonra beraberine bir yığın armağan alan

Selami'yle birlikte Büyük Han Ebu Said'in sarayına gönderdiler.

Emirler, Han'ın verdiği şölendeydi. Selami, fedaiye, Kara Sungur'un şölenden ayrılacağı anı izlemesini emretti. "İlk çıkan, kader kurbanıdır." dedi. Vezir rastlantıyla Emir Kara Sungur'u saraydan çıkmak üzereyken çağırdı. Onun gibi kırmızılar içindeki Rum valisi saraydan çıkıyordu. Katil damdan valinin atına atladı ve valiyi hançerleyerek öldürdü. Gözaltına alınıp işkencenin en şiddetlisine uğradı ama tek kelime etmeden öldü. Katil, Sultan'ın intikam arzusunu tatmin etmeye çalışırken katledildi. Ama neyse ki Kara Sungur bütün suikast girişimlerinden kurtuldu. Macrisi'nin tanıklığına güvenebilirsek en az yüz yirmi dört suikastçı, Kara Sungur'u öldürmeye çalışırken hayatını kaybetti. İnsan ömrü, kendi türünün gücüne kalsa çok kısa olurdu. Lakin Yüce Olan'ın -*Cenabıhakk'ın*- sayılı günlerini durdurmaya yarayan cinayet aletleri, onun takdiri karşısında âciz kalıyordu.

Ebu Said'den üç kuşak sonra Kuhistan'ın tamamı, en azından görünüşte, gerçek inancın sınırlarından içeriye girdiğinde Timur'un oğlu Sultan Şahruk, genellikle Herat'ta yaşayan Al Herat ve Al Kaini olarak bilinen *Kain*'li Celali'yi, o vilayetteki inanç durumunu tespit etmek amacıyla Kuhistan'a gönderdi. Celali, Peygamber ona rüyasında göründüğü ve ülkeyi süpürmesi için eline bir süpürge tutturduğu için din anlatıcı büyükbabasının yıllar önce başkanlık ettiği soruşturma işine girmeye oldukça hevesliydi. O, bu çağrıyı, inançsızlığın tüm pisliklerini temizlemek için yüksek makama atandığı göksel bir çağrı olarak yorumladı ve işe, vicdani bir şevk ve İslami hoşgörünün ötesinde bir ruhla girdi. Daha önce sözü edilen eseri "Kral-

lar İçin Danışmanlar"ın, Sultan Şahruk'a verdiği soruşturma raporunun sonuçlarının ve aynı şekilde Cuveyni'nin Cihan Kuşa'nın -*Dünya Fatihi*- Tarihi'nden bazı alıntıların; henüz dinini değiştirmemiş İsmailiyelilerin gizli politikasına ilişkin bazı bilgileri içerdiği görülecektir.

On sekiz aylık bir süre içinde Celali bütün Kuhistan'ı dolaştı. Hey yerde bilginlerin ya da hukuk hocalarının gerçek katı Sünniler olduğu ortaya çıktı. İçlerinde Peygamber'in soyundan gelen seyitler ve dahası, kendilerini sufi veya mistik olarak tanımlayan dervişler vardı. Tebs ve Şirkuh emirleri yüksek inançlı Sünnilerdi ama kale komutanları ve hatta hükûmet görevlileri -*Beycan*- şüphe çekiyordu. Geriye kalanı köylüler, tacirler, tamirciler -*hepsi*- iyi Müslümandı.

Dünyevi gücünün kaybeden örgütün, halk gerçek İslam doktrinine tamamen bağlı olmasa da çok sonra bir gün veya başka bir zamanda, daha uygun koşullar altında eski gücünü geri kazanma umuduyla varlığını gizlice koruduğu görülüyor. Düşmanlarına karşı hançeri kınından çıkarmaya cesaret edemeyen İsmailiyelilerin politikalarının temel amacı, devlet kademelerinde nüfuz elde etmek olarak kaldı. Özellikle divan üyelerini kendi inançlarına çevirmeye çalıştılar. Bu yolla lehlerine konuşan sesleri güvence altına almak ve yeniden başlarını kaldırdıklarında gizli doktrinlerine ilişkin şikâyet ve suçlamaları bastırmak istiyorlardı. Bu nedenle "Cihan Kuşa -Dünyanın Fatihi" kitabının ve aynı zamanda "Siyasetülmülk -Yönetme Sanatı ya da Kralların Disiplini-" kitaplarının yazarı, aşağı yukarı şüphelenilen Kuhistan memurlarından hiçbirinin, amaç güttükleri için divana konulmaması konusunda şehzadeler uyarıldı. Maliyenin yönetimi kendilerine emanet edildiğinde öde-

meleri asla geciktirmediler. Hiç kimse kamu hazinesinden hak iddiasında bulunmadı. Ancak çiftçilik yapılan köyleri mahvettiler ve vergi fazlasını mezhebin kadim görkeminin merkezi olan Alamut'ta varlığını sürdüren gizli amirlerine gönderdiler. Ayrıca camiler ve okullar, din görevlilerinin ve hocaların desteklenmesi için kurulan dinî kurumların gelirlerinin bir kısmı Alamut'a aktı. Benzer iyi niyetli uyarılar şimdi de şehzadelere sıklıkla yapılmaktadır.

İsmailiyelilerin kalıntıları hem İran'da hem de Suriye'de[28] sadece İslamın birçok mezhebi ve sapkınlığından biri olarak herhangi bir güç iddiasında bulunmadan eski önemini elde etme amacı olmaksızın hâlâ varlığını sürdürmektedir. Aslında onlar gerçekten de eskiye ait tüm hafızalarını kaybettiler. İsmailiyelilerin ilk locasının -*tekke*- gizli devleti yıkma doktrini ve Haşhaşilerin canice planları hafızalarından neredeyse tamamıyla silinmiştir. Kitapları, İsmailiye ve Hıristiyan geleneklerinin şekilsiz bir karışımıdır ve mistik teolojinin saçmalıklarıyla süslenmiştir. İkamet yerleri hem İran'da hem de Suriye'de, atalarının Irak dağlarında ve karşıdaki Lübnan'ın eteklerindedir[29].

İranlı İsmailiyeliler, soyunu Cafer Sadık'ın oğlu İsmail'den öğrendikleri ve Şah'ın koruması altındaki Kum ilçesine bağlı Hek köyünde ikamet eden bir imamı üstatları olarak tanırlar. Doktrinlerine göre imam, Tanrı'nın vücut bulmuş zuhuru olduğundan şimdi görev başında olan Hek imamı mucizevi güçlerle donatılmıştır. Hindistan'a kadar dağılan bazı İsmailiyeliler, onun kutsamalarından pay almak için Ganj ve İndus kıyılarından onu ziyarete gelirler. Son dönem gezginlerinden birine göre şu anda Rud-

---

[28] Mémoires sur les Ismaelis et Nossairs de Syrie, adressé à M. Silv. de Sacy, par M. Rousseau. Annales des Voyages. Cahier XLII.

[29] Persler üzerine topografik bir anı.

bar bölgesindeki Kuhistan dağlarında, özellikle Alamut yakınlarındaki kalelerde, Hüseyinler denilen İsmailiyeliler oturmaktadır[30].

Suriyeli İsmailiyeliler, eski Büyük Öncü'nün yeri olan Masyat'ın etrafına dağılmış on sekiz köyde yaşıyor ve Hamah Valisi'ne bağlı bir şeyh veya emirin yönetimi altında bulunuyorlar. Onur kürkü *-pelisse-* giyen şeyh, Hama'ya yılda on altı bin beş yüz kuruş ödemeyi taahhüt ediyor. Onun uyruğundakiler *-vasal-* Süveydani ve Hüsrevi olmak üzere iki gruba ayrılır. Süveydani, eski şeyhlerinden birinin adıdır. Hüsreviler, hayat pınarının koruyucusu olan Peygamber Hiser'e *-İlyas-* olağanüstü hürmetlerinden dolayı Hüsrevi adını kullanırlar. Çok daha az sayıda olan birinciler, esas olarak, Masyat'ın yetkisi altındaki on sekiz yerden biri olan Feudara Kalesi'nde yaşarlar. Bu kalenin üç mil doğusunda Kalamus diye telaffuz edilen bir kale vardır. Bu muhtemelen Arap tarihçi ve coğrafyacıların Kadmus'u için de geçerlidir. Bu kalenin üzerine kurulduğu sıradağlar birkaç kıvrımdan sonra Trablus yakınlarında denize kadar iner.[31]

1809'da İsmailiyelilerin komşuları ve düşmanları olan Nusayriler, onların en önemli kalesi olan Masyat'ı ihanetle ele geçirdiler. Kale sakinleri yağmalandı ve öldürüldü. Elde ettikleri ganimetin değeri bir milyon kuruştan fazlaydı. Hamah Valisi, Nusayrilerin bu cüretkâr saldırının cezasız kalmasına izin vermedi. Masyat'ı kuşattı ve onları kaleyi eski sahiplerine teslim etmeye zorladı. Nusayriler aralarında yüzde yüz siyasi bir anlamsızlığa gömüldü. İçten içe reddettikleri İslami yükümlülükleri dışarıda taviz-

---

[30] De Tenvil et Tensil autore Silvestre de Sacy, yeni Commentariis Societatis Göttingensis'te.

[31] Volney Yolculukları.

siz bir şekilde yerine getirirlerdi. Tüm yaratılmışların ana kaynağı olan yaratılmamış ışıkta Ali'nin tanrılığına inanır ve Büyük Üstat II. Hasan'la çağdaş Suriye'deki mezhebin büyük öncüsü Şeyh Raşiddin'i Tanrı'nın dünyadaki son temsilcisi olarak görürler.

İsmailiye mezhebinin komşuları ve Müslümanların dinsizlikleri ve kanunsuzlukları nedeniyle lanetlediği üç mezhepten *-Nusayri, Mütevelli ve Dürzi-* burada söz edeceğiz. Onların doktrini birçok noktada İsmailiye mezhebiyle uyumludur. Kurucuları, mezhebi, aynı aşırı fanatizm ruhuyla *-ilkesiz ahlaksızlık-* canlandırmıştı. Nusayriler ve Dürziler köken olarak Doğu İsmailiyelilerden daha yaşlıdır. Nusayriler hicri beşinci yüzyılda Karmatlıların bir kolu olarak Suriye'de ortaya çıktı. Dürziler yasalarını Hâkim Biemrillah'ın Kahire locası kökenli misyoneri Hamza'dan aldı. Nusayriler, İsmailiyeliler gibi ilahlığın Ali'de cisimleştiğine inanır. Dürziler, despotların en çılgını olan Hâkim Biemrillah'ı, bedende bir tanrı olarak görür. Her ikisi de İslamın tüm kurallarını reddeder veya sadece görünüşte onlara uyar. Her ikisi de Müslümanların damgaladığı gizli ve gece toplantıları düzenler. Burada kendilerini şarabın ve rastgele cinsel ilişkinin keyfine bırakırlar.

Mütevelli'nin kökeni ve doktrini Nusayriler ve Dürzilerinkinden daha az bilinir. Adları, yorumcu anlamına gelen Mutevilin kelimesinin bozulmuş hâlidir. Bu nedenle bu kelime muhtemelen, dinsizliği *-tenvil-* öğreten İsmailiyelilerin bir mezhebini veya İslamın emirlerinin sembolik *-alegorik-*yorumunu ya da şekle *-tensil-* karşı olmayı ifade eder.[32]

Bu mezheplerin ortak paydası olan ahlaksızlık suçla-

---

32 Cihannuma, s. 419.

ması, komşularından çok Mütevelliler için kesinlikle daha uygundur. Lazkiye'den Halep'e giden yol üzerindeki Mertaban köyünün sakinlerine Mütevelliler denir. Onlar gezginlere karılarının ve kızlarının keyfini yaşatır ve bunun reddedilmesini hakaret olarak görürler.

İsmailiye, Mütevelli, Nusayri ve Dürzilerden daha kötü olan bir söylenti de Yezidiler olarak adlandırılan Suriye ve Asurlu Kürtlerin bazı kabileleri hakkındadır. Çünkü onlar, Peygamber soyundan gelenlere kanla zulmeden Emevi ailesinin halifesi Yezid'e özel bir saygı duyarlar. Onu ne iblis olarak görür ne de ona diğer Müslümanlar gibi lanet ederler. Başına taktığı sargının renginden ötürü şeyhlerine Kızılbaş denir. Kurucularının adı Şeyh Hadi'dir. Onun kendisine katılacak müritlerin yerine namaz kıldığına, oruç tuttuğuna ve sadaka verdiğine inanırlar. Böylece Müslümanlığın bu yükümlülüklerinden muaf olduklarına ve onun yaptıkları kendilerine şefaat edeceğinden Allah'ın huzuruna çıkmadan cennete gideceklerine inanırlar[33].

Hâlen varlığını sürdüren bütün bu mezhepler, genellikle Sindikler *-Zındık ya da Özgür Düşünürler-*, Mülhit *-Dinsiz-* ve Bâtıni *-Ezoterik-* olarak adlandırılır ve gece toplantıları nedeniyle bazen birinin bazen diğerini adı, Türkler arasında "Mum Söndürenler" dir. Çünkü dinî hasımlarının suçlamalarına göre, akrabalık ve cinsiyet gözetmeksizin rastgele cinsel ilişkiye girmek amacıyla gece toplantılarında ışıkları söndürürler.

Benzer suçlamalar, gecenin örtüsü altında gizemlerini göstermeyen gizli örgütlere karşı her zaman ileri sürülmüştür. Aynı şekilde Pliny'nin masumiyetine tanıklık ettiği ilk Hıristiyanların meclislerine, sık değil ama sağlam

---

[33] Livi. Ben. XXXIX. b. 8.

bulgulara dayanan Isis'in gizemlerine, daha da önce Roma'nın Bacchanalia'sına karşı bu tür iddialarda bulunulmuştur. Devlet için tehlikeli olarak görülen ve dini her türlü iğrençliğe bir örtü olarak kullandıkları söylenen Isis örgütü, Roma tarihinde anlatılan ilk gizli örgüttür. Bu örgütün, önceki anlatılanların bir benzeri olması, burada o örgütten söz edilmesini gereksiz kılmaktadır.

Altıncı yüzyılda, Peygamber'in göçünden ve İslamın kurumlaşmasından sonra, İsmailiye musibeti, din görünümü altında yapıyı baltalamak ve yıkmakla tehdit etti. Aynı şekilde altıncı yüzyılda da Roma ve cumhuriyetinin kurulmasından sonra *Bacchanalian*'ların baş belası, din maskesi altında şehri ve devleti yıkmakla tehdit etti[34].

"Etrürya'ya *-İtalya'nın Toskana ve Lazio bölgesini kapsayan tarihî bölge-* ilk gelen ortalama soylu bir Yunan..." der Livy. "Bütün ulusların en bilgili olanlarının zihin ve bedenleriyle geliştirdikleri hiçbir sanatta yetenekli değildi. Etrürya'ya kendini adayan bir falcı olarak geldi. Öğretisini halka açıkça ya da zihinlerini kutsal bir korkuyla doldurarak değil adanmışların lideri olarak geceleri gizlice yaydı. İlk başta sadece birkaç kişiyle işe başladı. Ancak daha sonra kadın erkek fark etmeksizin insanları toplantılarına aldı. Zihinleri daha fazla cezbetmek dinî ayinlere şarap ve ziyafet eklendi. Şarabın, gecenin, karşı cinsin ve gençliğin ve farklı cinsiyetlerin sarhoşluğu; her türlü utancın, ahlaksızlığın ve yozlaşmanın gölgesini söndürdü. Her biri arzularını tatmin etme araçlarına sahip olarak ortaya çıktı. Orada olanlar sadece soyluların ve genç kızların rastgele cinsel ilişkileri değildi. Aynı zamanda bu kaynaktan yalancı tanıklar, sahte belgeler, yanlış bilgiler ve suçlamalar, ze-

---

[34] Livi. Ben. XXXIX. b. 8.

hirlemeler ve gizli cinayetler çıktı. O kadar gizli ki ölülerin cesetlerinin gömüldüğü mezarlar bulunamadı. Pek çok şey kurnazca ve hatta çoğu şiddet kullanılarak yapıldı. Şiddet gizlendi. Bağırışlar, zil ve davul sesleri arasında tecavüze uğrayanların ve öldürülenlerin çığlıkları duyulamadı."

Konsolos Posthumus, bu gizli örgütün varlığının ve amacının belirlendiğini senatoya bildirir bildirmez senato, devletin ve halkın güvenliği için en sıkı önlemleri aldı ve devlete karşı işlenen suçlar kapsamında Bacchanalia örgütü üyelerine karşı en sert yöntemlerle harekete geçti. Konsolos halka hitaben yaptığı konuşmada, onları, devleti tehdit eden tehlike hakkında uyardı ve din ile ahlaksızlığın tuzaklarından sakınmalarını öğütledi. "Bazılarınızın hata etmediklerinden emin değilim." dedi. "Çünkü hiçbir şey yozlaşmış dinden daha aldatıcı bir görünüme sahip değildir. Bazı ilahi yasaların çiğnenmesi için Tanrı, günahların örtüsü olarak kullanıldığında insanın yapabileceği sahtekârlığın boyutunu fark eden zihin dehşete kapılır." - Yırtılan din maskesinin altından bu suçlu örgütün ortaya çıkması, *Bacchanalian*'ların yalnızca Roma'da değil aynı zamanda tüm İtalya'da kılıç ve sürgünle cezalandırılmalarının yolunu açtı ve artan gücüyle devleti tehdit eden örgüt büyümeden boğuldu. Doğu şehzadeleri, Kahire locasının *-tekke-* ilk gizli örgütlerine ve propagandacılarına karşı senato ve konsolosların ruhuyla hareket etseydi İsmailiye mezhebi hiçbir zaman ne siyasi nüfuz elde edebilir ne de suikastçıların kan döken dalı zehirli gövdeden filizlenirdi.

Ne yazık ki tarihin akışında gördüğümüz gibi bazı prensler kendilerini gizli aldatma ve ahlaksızlık doktrinine adadılar ve diğer prensler onların ilerlemesini durdurmakta yetersiz kaldılar. Hem prenslerin körlüğü hem hükû-

metlerin basiretsizliği hem halkın her şeye inanması hem de Hasan Sabbah gibi hırs küpü bir maceracının suç işleme hevesi yüzünden gizli örgütlerin korkunç varlığı ve devlet içinde devlet *-imperium in imperio-* öyle korkunç bir boyuta ve güce kavuştu ki katil açıkça tahta oturdu ve Haşhaşilerin elindeki hançerin sınırsız hâkimiyeti, şehzadeler ve hükümdarların korkulu rüyası oldu. İnsanlığa tarihte eşi benzeri görülmemiş bir şekilde hakaret edildi ve insanlık aşağılandı. Haşhaşi mezhebinin kuruluşunun çağdaş veya daha sonraki örgütlerle olan benzerliğine *-analoji-* birden fazla kısaca değindik. Ancak tesadüfi olamayan ve aynı nedenden kaynaklanamayan ve lakin muhtemelen Haçlı Seferleri aracılığıyla Doğu'nun ruhundan Batı'nın ruhuna geçen pek çok benzerlik bulunmasına rağmen bunlar Tanrı'ya şükür, şimdiye kadar benzeri olmayan Suikastçılar örgütünün düzeyine çıkmakta yetersiz kaldılar. Tapınakçılar tartışılmaz bir şekilde onların bir adım gerisindedir ama özellikle pozitif dinden vazgeçme ve güçlerini kale ve güçlü yerler edinerek genişletme ile ilgili gizli amaçları, Haşhaşi mezhebinin amaçlarıyla aynıdır. Aynı şekilde Suikastçıların beyaz giysileri ve kızıl başlıklarının, Tapınakçıların beyaz cüppesi ve kızıl haçı ile uyumu oldukça dikkat çekicidir.

Tapınak Şövalyeleri pek çok bakımdan Haşhaşilerin izinden yürümüşlerdir. Örgütlerini büyütmek ve siyasi güçle olmasa da en azından gizli bağlantılarla nüfuzunu korumak için çaba sarf eden Cizvitler de Alamut'un düşmesinden sonra Haşhaşilerin benzer politikasıyla tanışmıştır. Gördüğümüz gibi Haşhaşiler, Doğu'nun gerçek gizli örgütü İsmailiyelilerin bir koludur. Kahire'deki localarının *-tekke-* yapısı, çeşitli başlangıç dereceleri; üstat,

kardeş ve çıraklık unvanları, açık ve gizli doktrin, örgütün amaçlarına hizmet etmek için bilinmeyen üstlere koşulsuz itaat yemini, hepsi, gizli devrimci örgütlerle ilgili olarak günümüzde duyduklarımız ve okuduklarımızla tam bir uyum içindedir. Birbiriyle uyumlu bu örgütler, liderlerini ve öncülerini gizleme politikasında olduğu gibi biçim veya yapı bakımından da örtüşürler.

İsmailiye örgütünün görünürdeki amacı kendi içinde yeterince övgüye değerdi. Ezoterik doktrinin amacı yalnızca bilginin genişletilmesi ve üyelerin karşılıklı desteğiydi. Kahire'deki bilim evi veya locanın *-tekke-* özel okulu, bilimlerin tapınağı ve tüm akademilerin modeliydi. Üyelerin büyük bir kısmı, bir hayırseverin dıştan adaletli görünen iyi niyetli yüzüyle kandırıldı. Ana vatanları, gördüğümüz gibi Mısır'da, en eski zamanlarda olmasa bile en azından Orta Çağ tarihinde gerçekten aranabilecek ve bulunabilecek bir tür masonlardı. Batı'da olduğu gibi devrimci örgütler de masonların bağrından doğdu. Doğu'da da Haşhaşiler İsmailiyelilerden doğdu.

Sanki kaderin eliymiş gibi örgütün hükmünü şaşmaz bir şekilde yerine getiren ve hemen infaz edilen intikamın izleri, Asya'daki katiller örgütünün yok edilmesinden iki yüz yıl sonra ortaya çıkan Vehme'nin *-gizli halk mahkemesi-* davalarında belki bulunabilir[35]. Asya'da olduğu gibi sadece vaaz vermekle milletleri prenslerin himayesinden ve pratik dinin öncülerinden kurtarabileceklerini düşünen aydınların çılgınlığı, Fransız devriminin etkileriyle en korkunç şekilde kendini gösterdi. Suikast ve vatana ihanet doktrini II. Hasan döneminde açıkça Alamut'tan çıktı.

---

[35] Kopp, Ueber, Westphalen'de Verfassung der heimlichen Gerichte'de öldü.

Aynı dönemde kral öldürme doktrini de Jean de Brie'deki Fransız Ulusal Konvansiyonu'ndan kral öldürme lejyonunu üretti. Robespierre ile birlikte dağın yamacında oturan ve kralın idamını emreden Konvansiyon üyeleri, Dağın Yaşlı Adamı'na layık uydular olurdu. Her cinayete teşebbüs eden gibi, neredeyse hepsi berbat bir şekilde öldüler.

Haşhaşilerin egemenliği, Hülagû'nun demir adımları altında ezildi. Onların düşüşü, halifenin ve diğer hanedanların tahtının devrilmesinin ardından geldi. Attila ve Cengiz Han'da olduğu gibi, Tanrı'nın belası olarak öne çıkan Moğolların yenilmez kılıcının altında binlerce kişi, ulusların alınmış sinirlerini kanla çelikleştirmek için kan kaybetti. Ondan sonra suikast belasının *-hidra-* kalıntıları, İsmailiyeliler mezhebinin kalıntılarında can buldu. Ancak İran ve Suriye'de hükûmet güçlerince bastırılan, siyasi olarak zararsız, tıpkı günümüz Tapınakçılarının ve Fransa'daki polisin dikkatle izlediği gizli örgütlerin hokkabazlığı gibi artık güçsüz ve zehirsizlerdi.

Bu tarihi yazarken ümidimizden daha az olan arzumuzu gerçekleştirmek için önümüze iki hedef koyduk. İlk hedefimiz, zayıf hükûmetler görev başında olduğunda gizli örgütlerin zararlı etkisinin ve gem vurulmamış hırsın, dini nasıl iki paralık ettiğinin canlı bir resmini sunmaktı. İkinci hedefimiz, Doğu edebiyatının zengin hazinesinde yer alan önemli, ender ve kullanılmayan tarihî değerler hakkında fikir vermekti. Biz ancak tarih aslanlarının terk ettiği avı yakaladık. Çünkü Müller, yirmi dört tarih kitabında Haşhaşilerden hiç söz etmedi. Kendi ifadesine göre kanlı sahneleri resimleyecek hiçbir fırsatı kaçırmayan Gibbon, onları sadece yüzeysel bir şekilde ele aldı. Kaldı ki kalemlerini çok ustaca kullanan bu iki büyük tarihçi, kay-

naklarına erişebildikleri birçok önemsiz olayı unutulmuşluktan kurtardı. Haşhaşilerin örgütüyle ilgili olup bilinmeye değer olan ve Doğulu yazarların eserlerine idareli bir şekilde dağılan bu özet çalışmadan, Doğu tarihi okyanusunun ayak basılmamış derinliklerinde kaç gizli nadir ve pahalı inci bulunduğunu kolayca tahmin edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Khitati-missr-lil Macrisi (Arapça). Mısır Topografyası, 2 cilt. folio, Imp. Viyana'daki Kütüphane, No. 97 ve 98.
- Mukaddime İbn Haldun (Arapça) ve Türkçeye çevrildi. Kont Rzewusky koleksiyonunda İbn Haldun'un Tarihsel Prolegomena'sı.
- Cihannuma (Türkçe). Hacı Halfa'nın İstanbul'da basılan büyük coğrafi eseri Dünyanın Aynası.
- Takvimü't Tevarih (Türkçe). Hacı Halfa'nın Kronolojik Tabloları, İstanbul'da basılmıştır.
- Gülşeni Halife (Türkçe). Nazmizade'den Halife'nin Gül Bahçesi.
- Cemiyet Tevarih (Türkçe). III. Murad'a ithaf edilen, Muhammed Katib'in Tarih Koleksiyoncusu, yazarın koleksiyonunda.
- Cemiülhikâyat, Türkçe'ye çevrildi. Masal Koleksiyoncusu, Cemaleddin Muhammed Alufi, yazarın koleksiyonunda.
- Tenhimet Tevarih (Türkçe). Tarihler Sergisi, Hezarfen; yazarın koleksiyonunda.
- Nuhbetet Tevarih. Tarihlerin Seçkisi, Muhammed Efendi; yazarın koleksiyonunda.
- Ebul Fida. Annales *-Yıllık-* Muslemici Arabice et Latine, Opera Reiskii, Edidit Adler. Hafniae.
- Mirhand'ın Evrensel Tarihi, Viyana'daki İmparatorluk Kü-

tüphanesinde ve Kont Rzewusky'nin kitaplığında ve ondan tercüme edilen Suikastçılar -*Assassins*- Tarihi, Notice de l'Histoire Universelle de Mirhand, par MA Jourdain'de.

- İbn Fırat'ın Tarihi, dokuz ciltte; İmparatorluk Kütüphanesi, Viyana; Avrupa'da benzersiz.
- Teskeret-eş-şuara (Farsça). İran Şairlerinin Biyografisi, Devlet Şah; İmparatorluk Kütüphanesi, Viyana ve Kont Rzewusky koleksiyonunda.
- Taberistan ve Masenderan Tarihi, Sahireddin -Farsça-; Viyana'daki İmparatorluk Kütüphanesi, No. 117.
- Nasayülmülk. Krallar İçin Danışmanlar, Kainli Celali tarafından Farsça; İmparatorluk Kütüphanesi, Viyana, No. 163.
- Vasıf'ın Tarihi -Farsça-; Kont Rzewusky ve yazarın koleksiyonlarında.
- Lari'nin Tarihi, Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir.; Kont Rzewusky ve yazarın koleksiyonlarında.
- Nigaristan (Farsça). Gaffari'nin Resim Galerisi; Kont Rzewusky'nin koleksiyonunda.
- Fussuli-hall-u Akd-we-ussuli Kharj-u-nakd (Türkçe). Kaybetme ve Bağlama Eskizleri, Verme ve Alma Özdeyişleri; tarihçi Aali tarafından; İmparatorluk Kütüphanesi, Viyana, No. 125.
- Siretülhâkem Biemrillah (Arapça). Hâkim Biemrillah'ın Biyografisi; Imperial Library, Viyana, No. 107. Alıntılanan pasajlar Mines de l'Orient, cilt. III. s. 201.
- Enisülcelil fit tarihi Kudüs Halifesi. The Sublime Associate, Kudüs ve Hebron Tarihinde (Arapça); Kont Rzewusky ve yazarın koleksiyonlarında. Alıntılanan yerler Mines de l'Orient, cilt. IV.

- Memorie istoriche del Popolo degli Assassini, e del Vecchio della Montagna loro capo, e Signore per Mariti; Livorno, 1787.
- Eclaircissement sur quelques Circonstances de l'Histoire, du Vieux de la Montagne, Prince des Assassins, dans les Mémoires de l'Académie des Inscriptions, et des Belles-Lettres, par Falconet, XVI. ve XVII. tom.
- Mémoire sur les Ismailis et Nossairs de Syrie, par M. Rousseau; Annales de Geographie, cah. XLII. ve cah. LII.
- Mémoire sur la Dynastie des Assassins, et sur l'Origine de leur Nom; par M. Silv. de Sacy; Moniteur, No. 210, 1809.
- Mémoire sur les Ismailiens dans les Mémoires Géographiques et Historiques sur l'Egypte, par M. Quatremère, tom II. et dans le IV. cilt des Mines de l'Orient.
- Mémoire sur la Vie et les Ouvrages d'Alaeddin Ata Melek Djovaini, par M. Quatremère, dans les Mines de l'Orient, tom II. p. 220.
- Mémoire sur l'Observatoire de Meragha, par M. Jourdain.
- Herbelot Bibliothèque Orientale.
- Francos başına Gesta Dei.
- Wilkins'in Geschichte der Kreuzzüge'si.
- Withof'un Das Meuchelmörderische Reich der Assassinen'i.
- Anton'un Versuch einer Geschichte des Tempelherrenordens'i.
- Deguignes'in Histoire Générale des Huns.
- Viaggi di Marco Polo.

İNGİLİZ ÇEVİRMENDEN HATIRLATMALAR

HATIRLATMA A

Rousseau, İsmailiyelilerin dogmalarına ilişkin bir açıklama yaptıktan sonra şunları ekler[1]. "İlk İsmailiyelilerin Suriye'deki torunlarının bugüne kadar anlattığı İsmailiye dogmaları, esas itibarıyla aşağı yukarı bunlardı. Aşağı yukarı diyorum, çünkü eski toplumsal örgütlenmelerinden bu kadar çok geriye düşen sonuncuların özgün inançlarından çıkacakları muhakkaktı. Şimdi her zamankinden daha fazla bozulan bu inanç, zaman içinde ortaya çıkan bir dizi suistimal ve anlamsız batıl inanç yüzünden son derecede abartılı hâle geldi. İnanıyorum ki üç yüz yıl önce aralarında beliren Şeyh Raşiddin adında biri, ilahi gücün tecelli edeceği peygamberlerin sonuncusu olduğuna onları inandırarak onların hatalarına son noktayı koydu. Kutsal yazılarda çok bilgili olan bu sahtekâr, sanki kitabın yazarı gibi davrandı."

HATIRLATMA B

Haşhaşilerin hükümdarlarına Doğulu yazarlar tarafından "şeyh" denir. Vincent le Blanc ona *-Raşiddin Sinan-* "şeyh" ve "emir" kelimelerinden oluşan "segucmir" adını verir ve onun bulunduğu yeri Arabistan olarak gösterir. Böyle

[1] Seyahatler Kroniği, Kitap XLII. Makalenin S. 13'ü ve Koleksiyonun 283'ü.

bir yazarın söylediği hiçbir şey şaşırtıcı değildir. Latince "kıdemli" kelimesinin karşılığı olan ve alt Latincede iki anlamı olan Arapça "şeyh" kelimesi "dominus" kelimesi kastedilmediğinde gülünç bir şekilde "senior" yerine, "vetus" – "vetulus" – "senex" olarak çevrilmiştir. Nicholas of Treveth'in M.S. 1236 tarihli vakayinamesinde -*Günü gününe yazılmış olayları içine alan eser*- ve aynı yıl William de Nankis'in kronik eserinde Vetulus de Monte'yi okuduk. Vetulus de Montibus, Sanuto'da birkaç kez ve Senex de Montanis, Marco Polo'nun Latince çevirisinde geçer. Haïton'da geçen Ṣexmontius, Senex Montis'in daralmış hâlidir. Senex Montis kelimesinin daraltılmışı olan Sexmontius kelimesini Batilli yanlış anlayarak Dağların Yaşlı Adamı diye çevirmiştir. Sexmontius kelimesini James de Vitri, Summus Abbas, Prolatus, Magister Cultellorum olarak adlandırmıştır. Aynı yazarda, bunun çoğunlukla "simpleks" olarak adlandırıldığını görüyoruz. Philip Augustus'a yazdığı ve *Newbury*'li William tarafından kendisine aktarılan mektupta kendisine, "Simplicitas Nostra" unvanını vermiştir. Bu, kendisine varsayımsal olarak atfedilen iki kişiden biridir. Bu "simplicity" kendi mezhebine düşman olarak ya da *Tyre*'li William'ın ifade ettiği gibi gaspçı olarak gördüğü kişileri insanlık dışı bir şekilde ölüme göndermekten ibaretti. Suikastçılar hem Muhammedilere hem de Hıristiyanlara karşı aynı gaddarlıklarını sergilediler. Tarihte onların fedaileri tarafından katledilen bir yığın halife, prens ve vezir görüyoruz[2]. Ayrıca, şeyhin, kendine uygun gördüğü "basit" lakabı gibi basit gerekçelerle dinin hiçbir payının olmadığı çıkar

[2] Herbelot Sanat ve Bathania: İki halife; biri Bağdat'ın, diğeri Mısır'ın... Tapares: Horasan Sultanı... Ann.: Comnen. Aleksiad. VI. Kitap: Musul Kralı ve Selçuklu Prensi. Deguignes tarafından Ebulfeda Tarihi'nden alıntılar: Ünlü Başvezir Nizamülmülk... Herbelot Sanat: Melikşah... Ebu Faradi'nin dokuzuncu hanedanlığının farklı bölgelerinde anlattığı diğer birçok suikast hesaba katılmamıştır.

saikleriyle prenslerin ricası üzerine suikastların işlenmesine neden olduğuna inanıyorum. Suriye'deki komutanlardan Çhampagne Kontu İkinci Henry, onu kendi topraklarından geçmeye davet ettiğinde söylediklerinden buna inanmakta haklıyız. "Krallığının bir düşmanı veya saldırganı olsaydı bu tür hizmetkârlarıyla onları sürekli öldürmeye çalışırdı." Bunlar Sanuto'nun ettiği sözler. Öyle ki Haşhaşilerin reisi, Masyat döneminden kalma ve *Treveth*'li Nicholas'ın vakayinamesine -*M.S. 1192*- eklenen mektubunda başka türlü söyler. "Biliniz ki biz kimseyi ödül ya da para için öldürmeyiz." - Bunun yanlış olduğundan şüphelenmemiz için bir nedendir. Aslında İngilizlerin, hapiste alıkonulan Kral I. Richard'ın özgürlüğünü sağlamak için Avusturya Dükü Leopold'a hitaben yazılan mektubu uydurmuş olmaları çok muhtemeldir. Aynı zamanda, Montferrat Markisi'nin öldürülmesiyle ilgili şüpheleri ortadan kaldırmak ve krallarının yokluğunda onlara düşmanca davranılmasını önlemek için başka bir Philip Augustus'a hitap ettiler. Richard'ın en iyi gerekçesi, yiğitliği ne kadar vahşiliğe sahip olursa olsun karakterinin cömertliğinden türetilmelidir. Bu kral, Limuzin'deki Chaluz kuşatmasında bir okçu tarafından ölümcül şekilde yaralandığında şehir alındıktan sonra okçuyu affetmekle kalmadı, aynı zamanda ölümünden önce de kendisine yüz şilin verilmesini emretti.

Montferrat Markisi Conrad'ın öldürülmesinin perde arkasındaki kişinin, Amalric'in kızı Isabel'in ilk kocası Thoron Lordu Humphrey'in olduğuna inanmak için büyük bir neden bulunmaktadır. Bu neden, Kudüs Krallığı'nın mirasçısı Humphrey'in karısını tacı ile birlikte Conrad'a kaptırmasıdır. Öyle anlaşılıyor ki Haşhaşileri intikamın aracı olarak kullanmıştır[3].

---

[3] Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, tom XVII. s. 168. Şahin; Asya'nın Suikastçıları Üzerine Tezi, Bölüm 2.

HATIRLATMA C

Aşağıdaki satırlar tahminen Dağdaki Yaşlı Adam'dan Avusturya'nın Leopold Dükü'ne yazılmıştır: Rymer's Foedera, Cilt i. Sayfa 23."

"Dağın Yaşlı Adamı'ndan Avusturya Dükü Limpold, Vetus de Monte'ye selam. Denizlerin ötesindeki birçok kral ve prens, Marki'nin ölümü için İngiltere Kralı Lord Richard'ı suçlamıştır. Sonsuza dek hüküm sürecek Tanrı ve inandığımız değerler üstüne yemin ederim Kral Richard'ın Marki'nin öldürülmesiyle ilgisi yoktur. Marki'nin öldürülmesinin gerçek nedeni şudur: Kardeşlerimizden biri Salteleya'dan bir gemiyle yanımıza geliyordu. Bir fırtına gemiyi Tyre'ye sürükledi ve Marki kardeşimizi kaçırıp öldürdü ve çok miktarda parasını gasbetti. Bunun üzerine habercilerimizi Marki'ye gönderdik. Ona kardeşimizin parasını bize geri vermesini ve ölüm kefaretini *-kan parası-* ödemesini istedik. Kardeşimizin öldüren kişinin Sayda Lordu Reginald olduğunu söyledi ama biz gerçek katilin o olduğunu tespit ettik. Yine denizde boğmak istediği Eurysus adlı bir kişiye başka bir habercimizi gönderdik ve kendisini hızla yanımıza getirttik. O bize gerçeği anlattı. O saatten sonra Marki'yi de öldürmekten başka yolumuz kalmamıştı. Sonra onu halkın önünde açıkça ve vahşice öldürmek için iki kardeşi Tyre gönderdik. Marki'nin ölümünün gerçek nedeni budur ve bu sebeple İngiltere Kralı Lord Richard'ın Marki'nin ölümünde hiçbir payı olmadığını söylüyoruz. Bu cinayetin İngiltere Kralı'na yamanmasının haklı hiçbir sebebi bulunmamaktadır. Kesin olarak bilin ki bize zarar vermedikçe bu dünyada hiç kimseyi ödül ya da para için öldürmeyiz. Bilinsin ki bu mektubu, İskender'den 1.515 yılında, Eylül ortasında, Masyat Kalemizde yazdık."

HATIRLATMA D

M. Sylvestre de Sacy tarafından kaleme alınan Suikastçılar Hanedanı'nın Geçmişi Adlarının Kökeni hakkındaki yazı, Fransa Enstitüsünün 7 Temmuz 1809 tarihli halka açık toplantısında okundu:

Neredeyse iki yüzyıl boyunca Asya ve Afrika'nın en güzel bölgelerine yıkım ve zulüm taşıyan ve Avrupa'nın nüfusunu durmaksızın azaltan o unutulmaz savaşların tarihini bize aktaran yazarlar arasında, Suriye'nin bir köşesinde kurulan ve Haşhaşiler adıyla tanınan, hem Doğulular hem de Batılılar için kendisini ürkütücü kılan ve Müslüman padişahlara ve Hıristiyan prenslere karşı aldırmaksızın vahşet uygulayan o barbar güruhtan söz etmeyen hemen hemen hiçbir yazar yoktur. Haçlı seferleri tarihçilerinin, bu mezhepçilerin ilkeleri ve âdetleri hakkında bize aktardıkları bilgilere birkaç fabl *-hikâye-* karışmışsa da buna şaşırmamalıyız. İlham aldıkları terörün kökenlerinin derinlemesine araştırılmasına veya dinî ve siyasi yapıları hakkında kesin veriler elde edilmesine çok fazla izin vermediler. Adları bile çarpıtılarak çok sayıda farklı biçim altında sunuldu. Modern eleştirmenlerin, onların kökeni ve etimolojisi konusundaki çıkmazını buna atfetmemiz gerekiyor. Dikkatlerini Haşhaşiler konusunda tarihsel ve eleştirel araştırmalara adayan tüm yazarlar arasında onlar hakkında bizi M. Falconet'ten daha fazla aydınlatan olmamıştır. Bununla birlikte, bu bilgin beyefendi, Doğu dillerini incelemeye kendini hiç vermediğinden araştırmalarında, eserleri daha önce yayımlanmayan ya da çevrilmeyen İranlı ve Arap yazarların desteğini alamadığı için Haşhaşilerin ne gerçek kökenlerine inebilmiş ne de adlarının etimolojisini verebilmiştir.

Onun bu çalışmalarındaki eksikliği gidermek için bu konuyu yeniden ele almaya karar verdim. Jürinin değerlendirmesine sunduğum bir tezde *-size kısa bir analizini sunaca-*

ğım tezde- bu mezhebin doktrininin ne olduğunu ve bunların Müslümanlığın başlıca bölümlerinden biriyle hangi bağlarla ilişkili olduğunu ve son olarak, Batı'ya küçük bir değişiklikle geçen, birkaç modern dile nüfuz eden, önceden tasarlanmış bir cinayeti ifade eden bir terim kazandıran bir adı *-Assasin-* aldıklarını araştırmayı önerdim.

Müslümanların din ve iktidar tarihini incelerken birkaç yıl içinde tüm Arabistan'ı, Suriye'yi, Mısır'ı, İran'ı boyunduruk altına alan imparatorluklarının, bizim için çok özel bir konu olduğunu unutmamak gerekir. Daha ilk andan itibaren Asya ve Afrika'nın birçok geniş bölgesi, sanki ilerlemelerini durduracak ve komşu hükümdarları, kendilerini tehdit eden istilaya karşı güvence altına alacak gibi görünen iç bölünmelerle parçalandı. Müslümanları birbirine karşı silahlandıran hizip ruhunun, fetihlerinin hızını ve kapsamını nasıl kontrol edemediğini açıklamak zor ama konumuzla ilgili olmayan bu nokta üzerinde durmaksızın şu gerçeği belirtmekle yetineceğiz: Hazreti Muhammed'in ölümü, onun doktrinini benimseyen ve şimdiye kadar onun muzaffer sancağı altında savaşanlar arasında bir anlaşmazlık işareti olmuştur. Muhammed'in kuzeni ve kızı Fatma'nın kocası Ali, ateşli bir coşkuyla kendine inanan Müslümanların yeni dini daha iyi anlamaları için ek açıklamalarda bulundu. Ali için İslamın kanun koyucusu ve dinî lideri olmak ve de eksik bıraktığı işi tamamlamak kader gibi görünüyordu.

Ancak Hazreti Muhammed, halefinin adını koyacak sağduyuya sahip değildi ya da Ali'nin taraftarlarının çoğunlukla iddia ettiği gibi bunu yaptıysa da Ali'nin adaylığına itiraz edilmesini önlemek için kararının yeterince arkasında durmadı ve kararını ilahi yaptırımla donatmayı ihmal etti. Hâlbuki ev halkının çıkarları ve karısı Ayşe'nin kıskançlığının neden olduğu münakaşalar söz konusu olduğunda ilahi

yaptırım devreye girmişti. Ali, sonuç olarak Hazreti Muhammed'in; bilge Ebu Bekir'i, sert Ömer'i ve silik Osman'ı kendisine tercih ettiğini gördü. Ancak Müslümanlar, ezici çoğunlukla onun arkasında birleşmişti. Bu birleşme ancak Osman'ın saldırı sonucu ölümünden sonra gerçekleşti. Ali daha tahta çıkmamıştı. Güçlü bir aile tarafından desteklenen hırslı bir adam, onu rakibi olarak ilan etti. İhanetle ve Ali'nin hatalarından yararlanarak onu meşruiyeti onarılamaz otoriteden uzaklaştırmayı başardı. Ali kısa süre sonra katilin hançerinin altına düştü. İki oğlu da aynı kaderi yaşamakta gecikmedi ve o andan itibaren bugüne kadar Hazreti Muhammed'in müritlerini iki büyük düşman gruba ayıran, birkaç yüzyıl boyunca imparatorluğun Doğu vilayetlerini kan içinde bırakan ve sarsıntısı Arabistan'ın en güney kesimlerinde ve hatta Atlantik Okyanusu kıyılarında hissedilen bölünmenin temelleri atıldı.

Ali'nin soyundan gelenlerin damarlarında akan peygamber kanına karşı hürmette birleşmelerine rağmen ne bu soylu kökene bağladıkları ayrıcalıklarda ne de onun soyunun hangi daldan devam ettiğinde anlaştılar. Bütün dünyevi ve manevi kudret fikrini kapsayan ve bazı fanatiklerin kanaatine göre ilahilikle hemen hemen eş değer olan bu ad, Muaviye ve Abbas ailelerinden gelen halifelerin bütün düşmanlarının mottosuydu ama herkes aynı kişiyi imam olarak tanımadı. Ali'nin takipçilerinden oluşan hizipler arasında en güçlülerinden biri, imamın saygınlığının aktarıldığını iddia ettikleri için sözde İsmailiyelilerdi. Onlar imamın makamının kuşaktan kuşağa devir *-ardıllık-* yoluyla İsmail adlı bir prense kadar geldiğini iddia ettiler. İsmail'den beri bu makam, Ali'nin soyunun sonunda düşmanlarına karşı zafer kazanacağı anı bekleyen ve insan tarafından bilinmeyen şahsiyetler tarafından doldurulmuştu. Bu mezhebin kendine has bir özelliği, Müslüman hukukunun tüm hükümlerini sembolik *-alego-*

rik- olarak açıklamasıdır. Bu alegori, bazı İsmailiye üstatlar tarafından o kadar ileriye götürüldü ki tüm kamuya açık ibadetlerin ortadan kaldırılmasından ve tüm vahiy ve ilahi otoritenin yıkıntıları üzerinde tamamen felsefi bir doktrinin ve çok aldatıcı bir ahlaki kodun temellendirilmesinden başka hiçbir şeye yönelmedi.

Bu mezhebin içinde, korkunçluklarından burada söz etmeyeceğimiz Karmatlılar vardır. Vahabiler, bu zamanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı eyaletlerini adlarının dehşetiyle doldurdular. Reformculuk maskesi altında İslam dinini yıkmaya mahkûm görünenler başarılı olmuşlardı. Fatımi halifeleri de bu mezhepten çıkmıştı. Bunlar Afrika'ya yerleştikten sonra Bağdat, Mısır ve Suriye halifelerini görevden indirmekte gecikmediler ve Selahaddin tarafından devrilene kadar iki buçuk yüzyıl süren güçlü bir imparatorluk kurdular.

Bu Fatımi halifeleri kendilerinin İsmailiye olduklarını kabul ettiler fakat siyasetlerinin çıkarları onları, sadece az sayıda mürit tarafından bilinen ve en hoşgörüsüz adamlarına Ali'yi ve onun soyundan gelenlerin egemenlik hakkını tanımak ve Bağdat halifelerine karşı ölümcül bir nefret yemini etmekten başka bir yükümlülük getirmeyen mezheplerinin gizli öğretilerini gizlemeye mecbur etti. Fatımilerin şahsında İsmailiyeliler tahta çıkmış ve Abbasileri, imparatorluklarının önemli bir kısmından mahrum bırakmışlardı ama hırsları tatmin olmamıştı. Peygamber soyu; egemenliğini gaspçıların torunları ile paylaşmamalı, hatta İslamın ve imamların öğrettiği ve de yaydığı doktrinin onurunu, tüm Müslümanların aynı inançta birlik olmasını ve bir tek meşru imama itaat etmesini gerektiriyordu. Bu amaca ulaşmak için bütün Doğu vilayetlerine yayılan misyonerler, İsmailiyelilerin dogmalarını gizlice öğrettiler ve kendi inançlarına dönenlerin *-mühtedi-* sayısını

artırmak ve onları Bağdat halifelerine ve onların otoritelerini kabul eden şehzadelere karşı isyan ruhuyla doldurmak için durmaksızın uğraştılar.

Bu misyonerlerden Ali'nin oğlu Hasan adındaki misyonerlerden biri, hicretin altıncı asrının ortalarına doğru İsmailiyeliler tarafından mezhebe kazandırıldıktan sonra, sonradan benimsediği mezhebi yayma gayreti ile kendini işaret etti. Diğer bakımlardan iyi bir Müslüman olan bu adam, o sırada Mısır'da hüküm süren Fatımi halifesi Müstansır'ın imamlığının meşru olduğunu kabul etti ve onun saygısını kazandığı için kendisini şanslı sayarak Tanrı'nın suretini ve vekilini onda yüceltmek için sarayına geri dönmeye karar verdi. Bu amaçla misyonerliğin gizli ve tehlikeli görevlerini yerine getirdiği İran'ın kuzey eyaletlerinden ayrılarak Mısır'a geçti. Ünü Mısır'a ondan önce geldi. Halifeden gördüğü karşılama onun yakında halifenin huzuruna çıkacağı konusunda şüpheye yer bırakmıyordu. Her zamanki gibi iyilik kıskançlık uyandırdı. Hasan'ın düşmanları kısa süre sonra onu halifenin şüphesinin nesnesi hâline getirme fırsatı buldu. Hatta onu tutuklatmak istediler ama Müstansır intikam planlarına isteksizce katılarak onu Afrika'nın kuzey kıyılarına giden bir gemiye bindirmekle yetindi. Olağanüstü olaylarla dolu bazı maceralardan sonra Hasan, Suriye'ye döndü ve oradan Halep, Bağdat ve İsfahan'dan yoluyla Selçuklu yönetimine tabi olan birkaç vilayetten geçti. Her yerde Müstansır'ın halifeliğinin tanınması misyonerlik görevlerini yerine getirdi. Uzun bir yolculuktan sonra sonunda eski Parthia'da bulunan ve Kazvin'e kısa bir mesafede olan Alamut Kalesi'ne yerleşti. Hasan'ın ve bazı misyonerlerin kehanetleri, bu bölgelerdeki İsmailiyelilerin taraftarlarını o kadar çoğaltmıştı ki Sultan Melikşah'ın emrindeki o kalenin valisini, makul bir para karşılığında kaleyi satmaya zorlamak ona hiç de zor gelmiyordu. Mekânın efendisi

olduktan sonra Kağan'ın bütün kuvvetlerine karşı kaleyi kendi elinde tutmayı başardı, çevresine gönderdiği misyonerlerin çalışmaları ve planlı gezilerle yakın çevredeki birçok yeri buyruğuna altına aldı ve kendisine bağımsız bir egemenlik kurdu. Bununla birlikte, yetkisini yalnızca vekili olduğunu kabul ettiği imam adına kullandı. Alamut'un dağlık bir bölgenin ortasında yer alması, Şeyhülcebal *-Şeyh veya Dağların Prensi-* unvanı almasına neden oldu. Hem prens hem de yaşlı adam anlamına gelen şeyh kelimesinin çifte anlamı, Haçlı seferleri tarihçilerinin ve ünlü Marco Polo'nun ona, "Dağın Yaşlı Adamı" demelerine neden oldu.

Hasan ve halefleri, yaklaşık üç yüzyıl boyunca otoritelerini İran'da kurmakla yetinmediler. Kısa sürede Suriye'de de birkaç korunaklı yere sahip olmanın yolunu bulldular. Lübnan'ın *-Anti-Libanus-* karşısındaki dağlarında yer alan Masyat eyaleti onların başkoltuğu ve ayrıca Alamut Prensi'nin vekilinin ikametgâhı oldu. İsmailiyelilerin Suriye'ye yerleşen bu kolu, Batılı Haçlı tarihçilerinin söz ettiği ve Haşhaşi adını verdikleri koldur.

Bu adın kökenine *-etimoloji-* geçmeden önce Hasan'ın, İran ve Suriye İsmailiyelileri üzerindeki egemenliğini eline alan iki prensin, her şeye rağmen mezhebin hem kendine özgü ilkelerine bağlı olduklarını hem de tüm yasalara uyduklarını gözlemleyebiliriz. Ancak bu hanedanın dördüncü prensi döneminde İsmailiyelilerin inançlarında büyük değişiklikler oldu. Muhammed'in oğlu Hasan adlı bu prens, imamdan gizli emirler aldığını iddia etti ve bu sayede Müslüman ibadetinin tüm şeklî uygulamalarını ortadan kaldırdı. Buyruğundakilerin şarap içmelerine izin verdi ve onları, İslam dininin inananlarına yüklediği tüm yükümlülüklerden kurtardı. Emirlerin görünen *-zahiri-* anlamının, sembolik *-alegorik-* anlamlarıyla yorumlanması gerektiğini kamuoyuna

duyurdu. Böylece İsmailiyeliler, halk arasında, Oryantal *-Doğulu-* yazarlar tarafından en sık belirtilen, dinsiz *-mülhit-* adını aldı. Bu prensin yolunu oğlu takip etti. Yaklaşık elli yıl boyunca İranlı ve Suriyeli İsmailiyeliler bu doktrini sürdürdüler. Bu dönemden sonra ibadet anlayışı, otoriteleri tamamen yok olana kadar aralarında değişikliklere uğrayarak korundu.

Haçlı Seferleri tarihçilerinin Dağın Yaşlı Adamı'nın, yani İsmailiyelilerin hükümdarının Kudüs Kralı I. Amaury'ye gönderdiği elçi, az önce sözün ettiğimiz elimizdeki iki dinsiz *-mürtet-* prensten birinin egemenliğine girer. O hâlde Tyre Başpiskoposu William'ın dediği gibi elçi gönderen prens; İslam dininin tüm yükümlülüklerini kaldırmış, camileri yıkmış, yasak *-ensest-* birlikteliklere, şarap içilmesine ve domuz yenilmesine izin vermişti. Dürzilerin kutsal kitabını veya elimizde bulunan İsmailiyelilerin kitaplarını okuduğumuzda bu prensin, aynı tarihçinin iddia ettiği gibi Hıristiyan dininin kitaplarından haberdar olduğuna inanmakta tereddüdümüz yok denecek kadar azdır. Onda, Hıristiyan dinini benimseme değil doktrinlerini ve ibadetlerini daha doğru bir şekilde inceleme arzusu oluşmuştu.

Şimdi Assassin *-Suikastçı-* adına geçelim. Bu kelime, daha önce de söylediğim gibi çeşitli şekillerde yazılmıştır. Ancak kendimi çok bilinen kelimelerle sınırlamak için Assassin kelimesinin Assassini, Assissini ve Heississini olarak telaffuz edildiğini belirteceğim. Joinville, Haussaci'yi yazdı. Kendim için belirlediğim sınırlar, farklı bilginler tarafından önerilen bu ismin çeşitli kökenlerinin *-etimoloji-* tartışmasına burada girmemi yasaklıyor. Bunların hepsinin yanıldığını söylemem yeterli. Çünkü hiçbir Arap yazarda bu kelimeyle karşılaşmadılar. Haşhaşiler hemen hemen her zaman Doğu tarihçileri tarafından İsmailiyeliler olarak adlandırılır. Mülhitler *-dinsizler-* ya da Bâtıniler *-ezoterikler-* sembolik *-alegorik-* anlamda

mezhep üyelerini ifade eder. Menage tarafından korunan bir mektupta yalnızca bir edebî kişi, gerçek kökene *-etimoloji-* bir bakış attı ama bakışını yanlış temeller üzerine kurdu. Çünkü İsmailiyelilerin bu terimle adlandırılmasına yol açan güdü hakkında en ufak bir şüphesi yoktu.

İsmailiyelilerin gazabına kurban gidenlerin en ünlülerinden biri kesinlikle Selahaddin'dir. Bu büyük prensin onların saldırılarından kurtulduğu doğrudur ama bu alçakların hançerleriyle iki kez hayatını kaybetme noktasına geldiği de unutulmamalıdır. Daha sonra o bunun intikamını çarpıcı bir şekilde aldı. Bazı Arap yazarlarda Selahaddin Eyyubi'nin çağdaşlarının ve görgü tanıklarının gözleriyle gördüklerini *-oküler-* anlattıklarında tekrarlanan bu suikastların kayıtlarını incelerken İsmailiyelilerin ya da en azından onların korkunç projelerini yürütmek için tuttukları adamların Arapçada çoğul olarak Haşişin ve Haşişi diye söylendiğine ikna oldum. Bu kelimeler tekil olarak kullanıldığında ve Latin yazarlar tarafından az da olsa değiştirildiğinde bu ad, sadece birkaç Yunan tarihçisi ve *Tudela*'lı Yahudi Benjamin tarafından mümkün olduğu kadar tam olarak ifade edildi.

Söz konusu adın kökenine gelince... Danıştığım Doğu tarihçilerinin hiçbirinden almadığım hâlde sarhoş edici bir sıvı kullanmaları ya da Doğu'da haşhaş adıyla bilinen sarhoş edici maddeyi hazırlamaları nedeniyle İsmailiyelilere bu adın verildiğinden şüphem yok. Sıvı hâlde veya şekerli *-sakarin-* maddelerle karıştırılarak pastil şeklinde farklı boyutlarda, hatta tütsüleme -fümigasyon- yapılarak üretilen kenevir yaprakları ve aynı bitkinin bazı kısımları[4], bu müstahzarın *-ilaç-*

---

[4] Aşağıda, King's College'dan Profesör Burnett tarafından yayımlanan ve De Sacy'nin görüşlerini sağlam bir şekilde doğrulayan Botanik üzerine son bir çalışmadan bir alıntı var. Aynı şey Dr. Ainslie tarafından da ifade edilmiştir. T.
"Hindistan'da, kenevir bir lüks olarak yetiştirilir ve sadece heyecan veri-

temelini oluşturur. Esrarla kafayı bulmak, Doğuluların afyon kullanarak kafayı bulmalarıyla aynıdır. Çok sayıda seyyahın tanıklığından yola çıkarak afyonun verdiği coşkuyla hezeyana kapılanların alelade şeylerden zevk aldıklarını ve saadeti ucuza tattıklarını zannettiklerini söyleyebiliriz ama çok sık alınan keyif, hayvani nefsin idaresini zorlaştırır. Önce eriyip zayıflama *-marasmus-*, ardından ölüm gelir. Bazıları bu geçici hezeyan durumunda bile hâlsizlerini unutup halkın huzurunu bozmak için en vahşi eylemleri gerçekleştirir. Fransız ordusu Mısır'dayken başkomutan Napolyon'un bu zararlı maddelerin satışını ve kullanımını en ağır cezalarla yasaklamak zorunda kaldığı hâlâ unutulmamıştır. Bu alışkanlık Mısır sakinlerinde, özellikle alt kesimlerde büyük bir istek yarattı. Bu alışkanlığa kapılanlar, bugüne kadar Haşişin olarak adlandırıldı. Bu iki farklı ifade *-Haşişin ve Haşişi-* Haçlı tarihçileri tarafından İsmailiyelilerin neden bazen "Assissini" bazen "Assassini" olarak adlandırıldığını açıklamaktadır.

İsmailiyeliler için söylenen Suikastçılar adının kökenini bulduğumuz sebeplere karşı yapılması kaçınılmaz bir itirazı karşılamakta acele edelim. Kenevir yapraklarından hazırlanan sarhoş edici maddelerin kullanımı aklı devreden çıkardığında insanı bir tür hezeyana sokar ve hülyaların gerçek sanılmasını sağlar. Bu durum, soğukkanlılığa *-sang-froid-* ihtiyacı olan insanların tam da aradıklarıdır. Kendilerine görev olarak verilen cinayetleri infaz etmek için ikametgâhlarından uzak ülkelere gidenlerin, planlarının gerçekleşmesi için uygun zamanın gelmesini sabırla beklerken ihtiyaçları olan

---

ci madde olarak kullanılır. Birkaç tuhaf sarhoş edici güce sahiptir ve lüks rüyalar ve translar üretir. Yapraklar bazen çiğnenir bazen tütün olarak içilir. Onlardan sersemletici bir sıvı da hazırlanır. Afyon, betel fındık, şeker ve benzerleriyle çeşitli narkotik karışımlar elde edilir. İşlenen kenevir, Araplar tarafından esrar olarak adlandırılır, vesaire vesaire..." - Burnett's Botany, s. 560.

zihinsel sükûneti yakalamak, reislerinin isteğine göre öldürecekleri prenslerin askerlerinin arasına karışmak, onların renkleri altında savaşmak ve talihin amaçları için sunduğu anı ustaca ele geçirmek için soğukkanlılık en ihtiyaç duydukları ruh hâli değil midir? Bu elbette kontrol edemeyecekleri bir öfkeye kapılan çılgın varlıkların ya da delilerin davranışı değildir. Örneğin bu, gezginler, Malaylar ve Hintliler arasında çok korkulan bir pisliği *-muck-* işleyenleri tarif eder.

Bu itiraza cevap vermek için bir kelime yeterli olacak ve Marco Polo'nun açıklamaları bizi doğrulayacaktır. Doğruluğu artık herkesçe kabul edilen bu gezgin bize, Dağlı Yaşlı Adam'ının, egemenliği altındaki yerlerin en güçlü sakinlerinden seçilmiş genç adamları, onları barbarca hükümlerinin uygulayıcıları yapmak için eğittiğini bildiriyor. Eğitimlerinin bütün amacı, reislerinin emirlerine körü körüne itaat ederek ölümden sonra, duyuları şaha kaldıracak her zevki tatmayı güvence altına aldıklarına dair onları ikna etmekti. Bu amaçla şehzade, sarayının yanına güzel bahçeler ve köşkler yaptırdı. Asya lüksünün tasarlayabileceği zengin ve parlak her şeyle dekore edilmiş bu köşklerde, yalnızca bu büyüleyici yerleri görmek kaderinde olanların zevklerine adanan genç güzeller yaşıyordu. Zaman zaman İsmailiyelilerin şehzadeleri, iradelerinin kör aleti olarak kullanmak istedikleri gençleri oraya gönderdiler. Onlara kendilerini derin bir uykuya daldıracak ve bir süre yetilerinden mahrum bırakacak bir içecek verildikten sonra Armida bahçelerine yaraşır o köşklere götürüldüler. Mest hâlinde uyandıklarında gözlerine ya da kulaklarına çarpanlar, onları akıllarının her türlü denetiminden yoksun bırakıyordu. Hâlâ yeryüzünde olup olmadıkları ya da hayallerine sık sık resmedilmiş olan bu mutluluğun keyfine varıp varmadıkları belirsizdi. Kendilerini kuşatan her türlü ayartmaya teslim oldular. Onları ilk kez başlatmak için benimse-

nen aynı araçlar, bu bahçelerde birkaç gün geçirdikten sonra sezdirilmeden onları sonlandırmak için tekrar kullanıldı. Büyük zevkin büyüsünü bozan uyanışın ilk anlarından olabildiğince yararlanıldı. Yaşadıkları bu harika anları genç arkadaşlarına anlatmaları sağlandı. Birkaç günlüğüne yaşadıkları mutluluk, prenslerinin emrine boyun eğmeleri hâlinde ebedî mülkiyete dönüşecekti. Kısa bir süre içinde buna ve bu anın sadece bir başlangıç ve ön tat olduğuna ikna oldular.

Venedikli seyyahın anlatımında *-resital-* biraz abartı olduğu kabul edilse de birçok yazar tarafından da onaylanan bu büyülü bahçelerin varlığına itibar etmek yerine bu muhteşem mekânın tüm harikalarını, esrar ile sarhoş olan ve ilk anlarından beri mutluluk fikriyle beslenen gençlerin yüce hayal gücü tarafından üretilen hayalî bir görüntüye dönüştürmeliyiz. Burada, duyuları köreltmeye yönelik ve göz ardı edemeyeceğimiz bir çözeltinin kullanımının veya daha doğrusu kötüye kullanımının Asya ve Afrika'nın büyük bir kısmına yayıldığı gerçeğini kabul etmek daha doğru olacaktır. İsmailiye iktidar döneminde bu sarhoş edici maddeler henüz Müslüman ülkelerde bilinmiyordu. Ancak daha sonraki dönemlerde sarhoş edici bu madde, Uzak Doğu bölgelerinden hatta muhtemelen Hindistan'dan Pers eyaletlerine yayıldı. Oradan Mezopotamya, Küçük Asya, Suriye ve Mısır Müslümanlarına geçti. Doktrinleri Hintlilerinkiyle birkaç benzerlik taşıyan İsmailiyeliler, bu maddeyi daha önce edinmiş ve onu değerli bir sır ve güçlerinin ana kaynaklarından biri olarak saklamışlardı. Bu varsayım, en ünlü Arap yazarlarından birinin, Mısırlılar tarafından kenevirden hazırlanan bir ecza kitabını, İranlı bir İsmailiye'ye atfetmesi gerçeğiyle desteklenmektedir.

Bu anıyı, kenevirin ya da bu bitkinin bazı kısımlarının bizim bilmediğimiz başka maddelerle karıştırılarak bazen çılgınlık ve şiddetli cinnet yaratmak için kullanıldığı gerçeğinin

mümkün olduğunu gözlemleyerek bitireceğim. Etkisi genel olarak kenevirle yapılan sarhoş edici ilaçlara *-müstahzar-* benzeyen afyonu, kendilerini kontrol edemeyen Malaylar, kavga ettikleri insanları öldürmek ve gözünü budaktan esirgemeden kılıçların ve mızrakların ortasına dalmak için kullanmışlardır. Gezginlerin, inanılırsa, anlattıklarına göre, afyonun etkisi, ağaç kavunu *-şadok-* suyuyla birkaç gün karıştırılarak artırılmaktaydı.

HATIRLATMA E

Moniteur Editörü'ne[5]

Paris, 23 Aralık 1809

Beyefendi, geçen 29 Temmuz'da 210'uncu sayınıza, Suikastçılar hanedanlığı ve adlarının kökeni hakkındaki anılarınızı ekleme nezaketini gösterdiniz. Anılarınızı, aynı ayın 7'sinde enstitünün halka açık oturumunda okudum. Bu anı, Marsilya'dan 16 Eylül 1809 tarihli ve "M. R., Levant'taki Eski Sakinler" imzalı bir mektuba vesile olmuş ve aynı şekilde 26 Eylül tarihli 269'uncu sayınıza da eklenmiştir.

Mektuptaki imzanın doğal olarak ünlü bir ismi gizlediğinden şüphelenmekte haksız mıyım bilmiyorum. Şayet mektubu yazan kişi kendini tanıtsaydı bu sahadaki otoritesi mektupta yer alan itirazlara büyük katkı sağlayabilirdi. Bununla birlikte bu mektubun yazarı ya da yazarlarına söylemek istediğim, tarafımdan dillendirilen Suikastçılar *-Assassins-* kelimesinin kökenine *-etimoloji-* en kibar ve zorlama ifadelerle de olsa saldırmak Arap dili hakkında yüzeysel de olsa bir bilgi sahibi olduğunuzu göstermez. Bu yüzden görüşümü haklı çıkarma ve itirazlara cevap verme hakkımın olduğunu düşünüyorum. Bir Temmuz'da halka açık oturumda okuduğum yazı,

[5] Cilt XLI. No. 359, 25 Aralık 1809 Pazartesi.

uzun bir anıdan alınmış çok kısa bir metindi. Bu anı kitabının yanı sıra Enstitünün Antik Tarih ve Edebiyat jürisinin değerlendirmesine sunduğum diğer bütün hatıralar, ne benim ne de enstitünün elinde olan koşulların kayganlığı nedeniyle belki de yaşamım boyunca yayımlanmayacak.

Sonuç olarak Suikastçı -*Assassins*- kelimesine atfettiğim köken, bu mektubun yazarlarına çok ayağı yere değmez göründüğü için başka bir önermede bulunuyorlar. Haşhaşiler kelimesinin, Suriyeliler ve hatta Aşağı Mısırlılar tarafından gece soyguncuları için söylenen Haşhaş kelimesinden başka bir şey olmadığını iddia ediyorlar.

Bu beyler, kelimenin kökeni yeni olmadığı için saygın otoritelerin görüşlerini desteklemiş olabilirler. Özel oturumda okuduğum anılarımda, belki de onlar tarafından bilinmeyen bir dizi hususun yanı sıra bundan da söz etmeyi ihmal etmedim. Bu tartışma, halka açık bir toplantıya yönelik bir okumada yapılamazdı. Bu nedenle, onu olduğu gibi hasıraltı ettim. Burada birkaç satır yazmama izin verin.

Hiç şüphe yok ki hiçbir Arap yazarın eserinde, Haşhaşilerin gerçek adıyla karşılaşmayan Thomas Hyde'nin, bunun, diğer şeylerin yanı sıra, öldürmek ve yok etmek anlamına gelen Hassa kökünden türetilen Arapça Hassas kelimesi olması gerektiğine inandığını belirttim. Bu görüş Menage ve bilgin Falconet tarafından da benimsenmiştir. M. Volney de bunu kabul etti ancak herhangi bir kaynak belirtmedi.

Daha sonra M. de Caseneuve, başrahip JS Assemani, M. Falconet, ünlü Reiske, M. Court de Gebelin, Padovalı Abbé S. Assemani ve son olarak Le Moyne tarafından önerilen çeşitli etimolojileri tartıştım. Assassins veya Assissins adlarının Arapça Haschisch -*Haşiş*- kelimesinden türetildiğini gerçekten anlayan Le Moyne dışında, bu yazarların hiçbirinin adın gerçek etimolojisini açıklamadığını ispatladım. "Ama..." diye

ekliyorum. "M. Le Moyne, İsmailiyelilerin niçin Haschischin -*Hashishin*- adını taşıdığını bilmiyordu ve etimolojisinin dışlanmasına sebep olan çok hatalı bir gerekçe gösterdi."

Bay MR, İsmailiyelilerin Araplar tarafından Haschischin -*Hashishin*- adıyla adlandırıldığına dair iddiamın sadece yalnızca varsayım olduğunu ileri sürüyor. Çünkü kendilerini şu şekilde ifade ediyorlar. "Önceki İtalyan ve Fransız yazarlar genellikle Assassini'yi bazen Heissessini bazen Assisisini diye yazdılar. Joinville bu kelimeyi Haussaci diye yazdı. Bu gerekçelerle M. de Sacy, tür olarak hizmet eden Arapça kelimenin, genel olarak ot ve özel olarak kenevir anlamına gelen Haschisch -*Haşiş*- olduğundan şüphe duymamıştır. Araplar, afyon gibi sarhoş eden ve çıldırtan kenevirden içecek yapmayı uzun zamandır öğrendikleri için bazen fanatikler bu içeçeği, Müslümanların kutsal savaş dedikleri eyleme, yani taammüden cinayete kendilerini hazırlamak için kullanıyorlardı. M. de Sacy, bu tür fanatikleri destekleyen İsmailiyelilerin Hachichi veya Haschischi -*Hashishi*- olarak adlandırıldığını öğrenecektir. Yani onlar ot insanlarıdır. Ancak bunu tespit etmek için her şeyden önce bu içeceğin kullanımının mezhep arasında alışılmış ve yaygın olduğunu kanıtlamak gerekir. O kadar ki bu gerçek, onları ot içen diğer Araplardan ayırır. Araplar da içerlerdi ama onlar gibi katil olmadan... Tarih insanlığa benzer hiçbir şey öğretmez. Hatta öyle görünüyor ki bu yapay araçlar ancak ilkel hevesler soğumaya başladığında kullanılabilirdi ama dahası, haschisch -*haşiş*- kelimesi Assassin, Heissessin ve Haussaci kelimelerinden, orijinal kökleri olarak kullanılamayacak kadar derin bir şekilde farklıdır."

Bu beyler, benim basılı anılarımı ve saygıdeğer meslektaşım M. Ginguené'nin 1 Temmuz 1808'den bu yana Antik Çağ Tarihi ve Edebiyatı sınıfının çalışmaları hakkında hazırladığı raporu dikkatle okurlarsa ne dediğimi anlayacak ve var-

sayımlara dayanmadığımı anlayacaklardır. Aslında Suriyeli İsmailiyelilerin Selahaddin Eyyubi'ye karşı farklı dönemlerde suikast girişimleriyle ilgili olarak Arap yazarların farklı pasajlarını alıntılayan bu yazarların aynı eserde rahatlıkla İsmailiyeliler ve Bâtıniler adını kullandıklarını kanıtladım. Haschischin *-Hashishin-* kelimelerine eş anlamlı olarak ve bu haydutlar sürüsünün şefine, Mülkün Sahibi deniyordu. Bizanslı yazarların Assassins Chasisioi dediklerini gözlemleme fırsatı bile buldum. Yahudi, *Tudela*'lı Benjamin, onları İbranice, Haschischin *-Hashishin-* olarak adlandırır.

Bu gerçekler tartışılmaz olduğundan İsmailiyelilerin şefinin sahip olduğu bu Haschisch veya Haschischa'nın *-Hashish veya Hashisha-* ne olduğunu araştırmak zorunda kaldım. Ki bu sonuncular Haschischin *-Hashishin-* adlarını aldılar. Ve kesinlikle İsmailiyelilerin günümüzün Suriyeli ve Mısırlılarının arasında haschiseha kelimesinin kullanıldığını anlamak için büyük bir hayal gücüne ihtiyaç yoktur. Daha sonra, çok olumlu bir tarihsel tanıklıkla, Haşhaşilerin vahşet ve cinayetleriyle kendilerini işaret ettikleri dönemde kenevirle yapılan sarhoş edici ilaçların *-müstahzar-* kullanımının henüz Müslümanlar arasında bilinmediğini gösterdim. Son olarak, esrar içen İsmailiyeliler, bilinçli olarak, en barbarca eylemleri gerçekleştirmek için çılgınlaşmaları ya da hezeyana sürüklenmeleri amacıyla kullanılmadıkları birçok gerçekle ve Marco Polo'nun tanıklığıyla ispatlanmıştır. Ancak bu, yalnızca mezhep liderinin bildiği ve gözüne kestirdiği gençleri ayartarak bir süreliğine akıllarını kullanmaktan yoksun bırakmak için kullandığı bir sırdı. Böylece emirlerine körü körüne itaatle ilham vermek için hayal gücünü alevlendirebilir ve duyguyu yüceltebilirdi.

İtiraz ettiğim mektubun yazarlarının, Assassins veya Assissins kelimesinin Haschischin'den türetildiğini kabul et-

mekte zorlanmasının başlıca nedeni, Batılı yazarların Sin *-s-*, Shin *-Schin-* yani bizim dilimizde ch *-Eng. Sh-* harfinin Arapça söylenişinin yerini doldurabileceklerine inanamamalarıdır. Ama belki de unutmuşlar ki Haçlı seferleri döneminde Latin dili tüm Avrupa'daki yazarların ortak konuşma diliydi. Latincede Arapça Shin'in sesinin karşılığı olan bir ses yoktur. Şunu da eklemeliyiz ki Arapça şin *-shin-* genel olarak bizim ch *-Eng. sh-* kadar güçlü bir şekilde telaffuz edilmez. Araplar şin *-shin-* söyleyişini, sık sık Yunanca sigma ve Latince s harfi ile söylenen Pontus, Orosius, Philippus, Busiris, ve benzeri kelimeler için kullanırlar. Son olarak İspanyolcadaki Moors kelimesi ile Castilian *-Kastilia-* kelimesini Arapça karakterlerle yazarken s'yi ifade etmek için şin'i *-şhin-* kullanıldı. Örneğin, "los cielos y las tierras" sözcüklerinde belki de *Sarrasin*'ler *-Saracens-* kelimesinde, Arapça shin yerine bizimkilerin ikame edilmesine dair bir örneğimiz vardır. -Bkz. Notices et Extraits des Manuscrits, cilt IV. sayfa 631 ve 642.

Burada yine *Sarrasin*'ler *-Saracens-* adının şimdiye kadar ileri sürülmüş olan etimolojilerini reddeden mektubun yazarlarıyla Sarrag ya da Sarradj'dan *-onlara göre bir eyerci ve dolayısıyla atçı anlamına gelen-* kelimeden türetildiği konusunda anlaşmazlık içindeyim.

Bu beyler, eğer sonucu inkâr eder de sarradj'ın, ya da başka bir şekilde telaffuz edildiği gibi sarrag'ın, Arap dilinin analojisine göre, atlar için eyer yapan ya da satan bir adamdan ya da bu hayvanların koşum takımıyla ilgilenen bir seyisten başka hiçbir şeyi ifade etmediğini ve asla ifade edemeyeceğini söylersem bundan rahatsız olmayacaklardır. Yalnız benim sözümle buna inanılmasını istemediğim için mektubun ekinde belirtildiği gibi Sarrag kelimesini atlamayan ve bunu aşağıdaki gibi çeviren Golius'tan alıntı yapacağım.

"Qui confecit ephippia et ea quae ad equi et currus apparatum spectans *-eyer ile atların ve arabaların koşum takımına ait her şeyi yapan-"* - Ephippiarius tarafından Latinceye çevrilen Menins'te, "qui Ephippia et quae ad ea spectant conficit - qui curam equorum et aparat eorum ephippii et phalerarum habet - *Atların donanımlarını kim yapar? - Atlara kim bakar? - Eyerlerini ve koşum takımlarını kim hazırlar?-"* - İtalyancada sellaro kelimesinin anlamını veren palfreniere kelimesi, Fransızcada sellier kelimesinin anlamını veren palfrenier kelimesi, Germanus'da silesia olarak anlam buluyor. Son olarak, Peder F. Cannes, İspanyolca Arapça Sözlüğü'nde bu kelimeyi tercüme etmek için İspanyolca Sillero kelimesini kullanmıştır. Bazı bilginlerin Sarıkin, soyguncular kelimesinden türettikleri Sarrasins *-Saracens-* kelimesinin etimolojilerinden birine, Mister M.R'nin ettiği itirazların ağırlığı yoktur. Arapların soyguncu kelimesini kullandıklarını varsaymadan bu etimolojiyi kabul edemeyeceğimiz doğru değildir. Çünkü aslında Yunanlar ve Latinler tarafından Sarrasins diye bilinen adı, Araplar kendileri yakıştırmadılar ama komşu kabilelerden aldıkları bu adı, pekâlâ haydut anlamında kullandılar. Bu itirazın, Doğu'nun Sharki veya Sharaki'sinden türeyen Sarrasins, Saracens, Saraceni adları üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Eğer adın gerçek kökeni bu ise şüphesiz ki bu ad, ilk olarak daha Batılı bir ülkede yaşayan milletler tarafından Araplara kazandırıldı. Daha sonra bu ad, ulusun büyük bir kısmına uygulanmış olabilir. Her iki hipoteze *-varsayım-* göre de Sarrasins -Saracens- Arap kökenli olacaksa Scenites'in yerini alan bu mezhebin adının, ilk olarak Arabistan'ın kuzey doğusunda yerleşmiş ve Roma otoritesini tanıyan uygar kabileler tarafından göçebe Araplara verildiği düşünülebilecektir. Her iki durumda da bu etimolojiler çok zorlama görünüyorsa bu adı, Arap ulusunu hiçbir

şekilde karakterize etmeyen bir ifadeden türetmektense kelimenin kökeni hakkında bilgisiz olduğumuzu itiraf etmeyi tercih ederim.

Hatıralarımda yaptığım gibi belki de Hashishin veya Hashashin kelimeleri tam olarak İsmailiyelileri belirtmese de özellikle yolları, Fedai veya Adanmış diye adlandırılan Haşhaşilerle kesişenler için de kullanıldığını gözlemleyerek sonuca varacağım. Anılarımın sonunda, "Bugüne kadar..." dedim. "Bu sözcüğün kullanıldığı yeterli sayıda pasajla karşılaşmadım ve bu konuda kesin bir kanıya varmadım ama ben, İsmailiyeliler arasında, cinayet işlemek için özel olarak eğitilen ve Haşhaş kullanarak şeflerinin iradesine mutlak bir şekilde boyun eğmeye hazır, Haşişin olarak adlandırılanların olduğuna inanmaya yönlendirildim. Ancak bu böyleyse bu ad, özellikle Batılılar arasında bütün İsmailiyelileri tanımlamak için yaygın olarak kullanılmış olabilir."

Kabul buyurun.

Sylvestre de Sacy

Doğu Kaynaklarından Edinilen Bilgiler Işığında

Suikastçıların Tarihi

Hasan Sabbah ya da Hasan Bin Sabbah, yani Sabbah'ın soyundan biri, adını Sabbah Humeyri'den alan ve babasının Kûfe'den Kum'a, Kum'dan da Rey'e gittiğini iddia eden ve katı bir Şii olan Ali'nin oğluydu.

Uzun zamandır olgunlaştırdığı özel cinayet planını uygulamaya koymaya ve düşmana ağır bir darbe indirmeye karar verdi.

Adanmışlarından birkaçını huzuruna çağırdı. İçlerinden birine işaret ederek "Öldür kendini!" dedi ve adam anında kendini bıçakladı. Diğerine, "Kendini surdan aşağıya at!" dedi ve bir iki saniye içinde hendekte parçalanmış bir ceset vardı.

Şeyh onlara şöyle dedi. "İmamlar, İsmailiyelilerin infazını ve mallarına el konulmasını helal kılıyor. O hâlde onların isteyerek verdiği parayı ve malı kullanmak daha helaldir!"

Ali'nin soyundan gelenlerin damarlarında akan Peygamber kanına hürmet etmelerine rağmen, ne bu soylu kökene bağladıkları ayrıcalıklarda ne de onun soyunun hangi daldan devam ettiğinde anlaştılar.

ISBN 978-625-8488-41-8

Joseph Freiherr von
Hammer-Purgstall

DOĞU KAYNAKLARINDAN EDİNİLEN
BİLGİLER IŞIĞINDA

SUİKASTÇILARIN TARİHİ

Hasan Sabbah ya da Hasan Bin Sabbah, yani Sabbah'ın soyundan biri, adını Sabbah Humeyri'den alan ve babasının Kûfe'den Kum'a, Kum'dan da Rey'e gittiğini iddia eden ve katı bir Şii olan Ali'nin oğluydu.

Uzun zamandır olgunlaştırdığı özel cinayet planını uygulamaya koymaya ve düşmana ağır bir darbe indirmeye karar verdi.

Adanmışlarından birkaçını huzuruna çağırdı. İçlerinden birine işaret ederek "Öldür kendini!" dedi ve adam anında kendini bıçakladı. Diğerine, "Kendini surdan aşağıya at!" dedi ve bir iki saniye içinde hendekte parçalanmış bir ceset vardı.

Şeyh onlara şöyle dedi. "İmamlar, İsmailiyelilerin infazını ve mallarına el konulmasını helal kılıyor. O hâlde onların isteyerek verdiği parayı ve malı kullanmak daha helaldir!"

Ali'nin soyundan gelenlerin damarlarında akan Peygamber kanına hürmet etmelerine rağmen, ne bu soylu kökene bağladıkları ayrıcalıklarda ne de onun soyunun hangi daldan devam ettiğinde anlaştılar.

ISBN 978-625-8488-41-8
9 786258 488418

panamayayincilik
panamayayinevi
panamayayincilik
www.panamayayincilik.com